

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

наукові партнери:

Українська асоціація управління проектами

Університет економіки та права "Крок"

Управління проектами та розвиток виробництва

Збірник наукових праць

№ 2 (42) 2012

Управління проектами та розвиток
виробництва
№ 2 (42) 2012
Збірник наукових праць
Засновано у 2000 році
Засновник:
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
Наукові партнери:
Українська асоціація управління проектами
Університет економіки та права "Крок"

Project Management and Development of
production
№ 2 (42) 2012
Collection of Scientific Papers
Founded in 2000
Founder:
Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University
Scientific partners:
Ukrainian Project Management Association
University of Economics and Law "Krok"

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Редакційна колегія:

І.А. Бабаєв, д.т.н. (Азербайджан), **А.Ю. Борзенко-Мірошніченко**, к.т.н. (відповідальний секретар), **І.Р. Бузько**, д.е.н., **В.М. Бурков**, д.т.н. (Росія), **С.Д. Бушуєв**, д.т.н. (заступник головного редактора), **В.М. Гончаров**, д.е.н., **Г.В. Козаченко**, д.е.н., **С.М. Лаптев**, к.е.н., **Г.А. Литвинченко**, к.е.н., **В.В. Максимов**, д.е.н., **О.М. Медведєва**, к.т.н., **В.В. Морозов**, к.т.н., **С.К. Рамазанов**, д.т.н., д.е.н., **В.А. Рач**, д.т.н. (головний редактор), **О.В. Россошанська**, к.е.н., **Хіроши Танака**, д.н. (Японія), **В.О. Ульшин**, д.т.н.

Відповідальний за випуск **В.А. Рач**

Статті прорецензовані членами редакційної колегії за галузями: "Економічні науки" та "Технічні науки".

Матеріали збірника друкуються мовою оригіналу.

Збірник "Управління проектами та розвиток виробництва" включено у перелік фахових видань з технічних наук (Постанова Президії ВАК України №1-05/5 від 01.07.2010 р.) та економічних наук (Постанова Президії ВАК України №1-05/6 від 16.12.2009 р.).

Збірник зареєстровано у Міністерстві юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №15582-4054-Р від 05.06.2009 р.).

ISSN 2222-8810

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2012
East Ukrainian Volodymyr Dahl National University, 2012
©Українська асоціація управління проектами, 2012
Ukrainian Project Management Association, 2012
© Університет економіки та права "Крок", 2012
University of Economics and Law "Krok", 2012

ЗМІСТ

- 5 МАМАТОВА Т.В. застосування настанов ISO 10006 щодо управління якістю в проектах на різних етапах підготовки магістрів за спеціальністю «Управління проектами»
- 11 МОЛОКАНОВА В.М. Дослідження проектно-орієнтованого розвитку на основі еволюційної теорії цінностей
- 17 МЕДВЕДЕВА Е.М. Сущность взаимодействия в системе знаний Р2М и особенности его реализации в украинской бизнес-среде
- 30 КРАТТ О.А., ЯРЕМБАШ А.И. Управление качеством проектов преодоления социально-экономических последствий закрытия угольных шахт
- 36 КРАВЧЕНКО М.В. Тіньова економіка як самоорганізоване явище в системі соціально-економічних відносин суспільства: підходи до вивчення
- 41 МИХАЛЬЧЕНКО Г.Г. Регіональні особливості розвитку населення
- 54 ТРУНІНА І.М. Актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні
- 59 ТЮЛЕНЄВ Г.Д. Принципові основи посилення економічної безпеки вищого навчального закладу
- 66 ГРИГОРЯН Т.Г., КВАСНЕВСКИЙ Е.А., КОШКИН К.В. применение когнитивного моделирования в оценке портфелей проектов повышения безопасности АЭС
- 70 ГОЛУБЯТНИКОВ В.Т., ЗАХАРЧУК В.В. Аналіз та прогнозування ефективності рекламної діяльності в проектах розвитку індустрії розваг
- 77 АРОНОВА В.В. Інноваційно-проектний підхід до управління змінами в маркетинговій діяльності на підприємстві
- 82 ШАПРАН О.Є. Роль екологічного маркетингу у формуванні іміджу соціально відповідального бізнесу
- 87 ДУБРОВІН В.О., ТАВЛУЙ І.П. Оцінювання продукту організаційного проекту за моделлю ділової досконалості
- 92 МОРОЗЮК Н.С. Індикатори оцінювання продовольчої безпеки
- 97 ЖЕЛОБКОВА М.В. Інтегрована система управління як засіб забезпечення безпечності харчових виробництв
- 101 ОВСЯНКО О.М. Діагностика як інструмент визначення впливу демографічних факторів на безпеку суб'єктів господарювання
- 108 БОНДАРЕНКО О.С. Модель формування цілісної системи кредитної кооперації
- 113 МАТЕЙЧИК В.П., ХРУТЬБА В.О. Методичні підходи до управління екологічними аспектами в проектах поводження з відходами
- 123 КРАП Н.П., ЮЗЕВИЧ В.М. Методологія управління проектами туристичних потоків на основі кластерного аналізу
- 128 ШАРОВ О.І. Побудова інструментарію дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту
- 136 РОССОШАНСЬКА О.В. Сутність економічної безпеки інноваційних проектно-орієнтованих підприємств з позиції різних зацікавлених сторін в контексті вартісного підходу до управління
- 144 ЦЕРБАТЮК А.І. Інноваційна праця як компонент компетентної діяльності сучасного фахівця
- 148 АНТОНЯН О.А. Особливості формування місії соціально-економічних систем як орієнтиру стратегії інноваційного розвитку
- 152 РАЧ В.А., БОРЗЕНКО-МИРОШНИЧЕНКО А.Ю. Системно-целостный метод графического представления результатов исследований в отдельных предметных областях (на примере области управления образовательными проектами)
- 164 **ДО УВАГИ АВТОРІВ**
- 165 **АНОТАЦІЇ**

CONTENTS

5	MAMATOVA T.V. The ISO 10006 Guidelines implementation for the project quality management on different stages of the "Project management" master program
11	MOLOKANOVA V.M. Investigation of the project-oriented development based on evolutionary theory of values
17	MEDVEDEVA E.M. Essence of interaction according to P2M and features of its implementation in Ukrainian national mental environment
30	KRATT O.I., YAREMBASH A.I. Quality management in projects of overcoming the socio-economic consequences of the coal mines closing
36	KRAVCHENKO N.V. Shadow economy as self-organized phenomenon in system of the society social-economic relations: approaches to research
41	MIKHALCHENKO G.G. Regional features of the population development
54	TRUNINA I.M. Actual problems of small enterprise development in Ukraine
59	TYULENEV G.D. The principles of increasing economical security of the higher school institution
66	GRIGORIAN T.G., KVASNEVSKIY E.A., KOSHKIN K.V. The use of cognitive modeling for nuclear power plants safety improvement project portfolio estimation
70	HOLUBYATNIKOV V.T., ZAKHARCHUK V.V. Analysis and prediction of advertisement in projects of the entertainment industry development
77	ARONOVA V.V. Innovative-project approach to changes management in the enterprise's marketing activity
82	SHAPRAN E.E. The role of environmental marketing in formation of the socially responsible business image
87	DUBROVIN V.O., TAVLUI I.P. Evaluation of the organizational project product by model of business perfectness
92	MOROZJUK N.S. Indicators of the food security assessment
97	ZHELOBKOVA M.V. Integrated management system as a safety assurance tool of the food production
101	OVSYANKO O.N. Diagnostics as tool for definition influence demographic factors on safety subjects of managing
108	BONDARENKO E.S. Model of creating agrarian credit cooperation integrated system
113	MATEICHYK V.P., HRUT'BA V.A. Methodological approaches to managing environmental aspects in waste maintenance projects
123	KRAP N.P., YZEVICH V.N. Methodology of the tourist flows project management on the base of cluster analysis
128	SHAROV O.I. Development of instruments for searching the educational project viability and its possible multiplicative effect
136	ROSSOSHANSKAYA O.V. Essence of economic security of the innovative project-oriented enterprise from position of different stakeholders in the context of cost management approach
144	SCHERBATUK A.I. Innovative work as a component of professional competence of modern expert
148	ANTONYAN E.A. Features of the formation of the mission of socio-economic systems as a landmark innovation development strategy
152	RACH V.A., BORZENKO-MIROSHNICHENKO A.Y. System-holistic method to represent graphically results of the research in particular branch of knowledge (on the example of educational project management branch of knowledge)
164	ATTENTION AUTHORS
165	ABSTRACTS
175	ACKNOWLEDGMENTS

Т.В. Маматова

**ЗАСТОСУВАННЯ НАСТАНОВ ISO 10006
ЩОДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ПРОЕКТАХ
НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ»**

Запропоновано підхід щодо застосування настанов ISO 10006 щодо управління якістю в проектах на різних етапах підготовки магістрів за спеціальністю «Управління проектами». Табл. 2, дж. 5.

Ключові слова: проект, якість, ISO 10006.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Останнім часом спостерігаємо достатнє зближення та взаємне використання напрацьованих методологій управління на основі проектів та управління на основі якості [5]. У розвинених країнах протягом останніх двох десятиріч реалізуються проекти, спрямовані на підвищення якості всіх сфер життєдіяльності.

Управління якістю проекту передбачає процеси, необхідні для забезпечення того, щоб проект задовольняв ті потреби, задля яких він і розроблений. Управління якістю проекту включає всі роботи, що стосуються загальної функції управління, визначають політику у сфері якості, завдання та відповідальність і реалізують їх через планування якості, контроль та удосконалення в рамках системи управління якістю.

Задля досягнення цього команда проекту може у своїй діяльності користуватись настановами ДСТУ ISO 10006:2005 [1]. Цей стандарт не є настановою щодо власне «керування проектом» – у ньому викладено настанови щодо якості, забезпечуваної в процесах керування проектом. Управління якістю проекту включає всі роботи, що стосуються загальної функції управління, визначають політику у сфері якості, завдання та відповідальність і реалізують їх через планування якості, контроль та удосконалення в рамках системи забезпечення якості.

Тому особливого значення набуває завдання опанування майбутніми керівниками проектів та програм методології, методів та інструментарію управління якістю в проектах.

Аналіз останніх досліджень, в яких запропоновано розв'язання даної проблеми, і виділення не вирішеної раніше частини. Бачення експертів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) щодо управління якістю в проектах подано у тексті міжнародного стандарту ISO 10006 [1]. У попередніх роботах автора [3-4] розглянуто перспективи застосування настанов ISO 10006 з метою поліпшення управління якістю вітчизняних проектів.

Ураховуючи досвід викладання питань управління якістю в проектах при підготовці магістрів за спеціальністю 8.000003 «Управління проектами» у Дніпропетровському регіональному інституті державного управління Національної академії управління при Президентіві України (ДРІДУ НАДУ) **метою статті** є формування методичних положень стосовно застосування настанов ISO 10006 щодо управління якістю в проектах на різних етапах підготовки магістрів за спеціальністю «Управління проектами».

Виклад основного матеріалу дослідження. Зарубіжна й вітчизняна практика впровадження систем управління якістю виявила необхідність

розширити існуючу нормативну базу забезпечення якості. На сьогодні стандарти ISO 9000 і 9001 доповнені понад 20 стандартами, настановами та звітами [4]. Один з подібних допоміжних стандартів – ISO 10006:2003 та гармонізований з ним ДСТУ ISO 10006:2005 «Системи управління якістю. Настанови щодо управління якістю в проектах» [1].

Структура цього міжнародного стандарту відповідає структурі ISO 9001 [2]. Стандарт описує принципи та практику управління якістю, впровадження яких важливе та має вплив на досягнення цілей у сфері якості в проекті.

ISO 10006 застосовний до виконання будь-яких проектів – від малих до частин програм чи портфеля проектів. Стандарт призначений для використання персоналом, який має досвід в управлінні проектами і прагне забезпечувати, щоб організація застосовувала практику, яка відображена в стандартах ISO серії 9000, а також для тих, хто має досвід в управлінні якістю і від кого вимагається взаємодія з проектними організаціями застосовуючи свої знання та досвід у проектах. Тому, для певних користувачів матеріал, наведений у настановах, здаватиметься надто деталізованим, проте, для інших така деталізація буде вкрай необхідна.

Подані в ISO 10006 настанови щодо управління якістю в проектах базуються на восьми принципах управління якістю [2]. Ці загальні принципи мають становити основу систем управління якістю для організацій-ініціаторів проектів і організацій-виконавців проектів.

Значну увагу приділено у стандарті програмам якості проектів. Визначено зокрема, що систему управління якістю в проекті має бути задокументовано та внесено (безпосередньо або через посилання на неї) до програми якості проекту. Програму якості має бути наведено у плані керування проектом. У контрактній ситуації замовник може встановлювати вимоги до програми якості.

Також відзначається, що оскільки організацію-виконавця проекту може бути розформовано після завершення проекту, керівництво організації-ініціатора проекту має забезпечувати впровадження заходів щодо постійного поліпшення у межах поточних і наступних проектів, а також докласти зусиль для формування культури якості, що є важливим чинником у забезпеченні успіху проекту

Практичний інтерес представляє також додаток А до ДСТУ 10006:2005, у якому наведено схематичний узагальнений опис процесів у проектах [1]. Наприклад, до процесів поліпшення віднесено подання настанов щодо того, як організація-ініціатор та організація-виконавець проекту мають вчитися на виконаних проектах.

Під час підготовки магістрів за спеціальністю 8.000003 «Управління проектами» на кафедрі менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ основні положення щодо управління якістю в проектах викладаються у межах дисципліни «Методологія та технологія управління проектами» (тема 20) [5].

Змістовне наповнення теми 20 «управління якістю в проектах»: структура та основні положення міжнародного стандарту ISO 10006; програма якості проекту; застосування принципів управління якістю у стратегічній діяльності при реалізації проекту; процеси, пов'язані з ресурсами проекту; сім процесів управління проектами, згруповані для створення продукту проекту.

Виконання індивідуального завдання: «Характеристика процесів управління якістю проекту» за темою 20 «Управління якістю в проектах» передбачає, що слухач вже певною мірою опанував етапи написання магістерської роботи й може зробити звіт за такою структурою:

1. Характеристика проекту.

2. Основні положення підрозділу магістерської роботи щодо управління якістю проекту

2.1. Характеристика процесів управління якістю даного проекту.

2.2. Додаткові матеріали щодо процесів управління якістю даного проекту.

Під час виконання п. 2.1 слухачі заповнюють табл. 1 «Характеристика процесів управління якістю проекту згідно ДСТУ ISO 10006:2005». Таку саму таблицю рекомендовано умістити у розділі 4 («Реалізація проекту») магістерської роботи (табл. 1). Заповнення таблиці й формування змістовного наповнення підрозділу 2.2 вимагає від слухачів проведення своєрідної «ревізії» магістерської роботи у контексті найбільш повного використання інструментарію управління проектами.

Таблиця 1

**Приклад заповнення таблиці
«Характеристика процесів управління якістю даного проекту», що уміщується у
розділі 4 «Реалізація проекту» магістерської роботи**

Група процесів ¹	Процес ²	Дії у межах даного проекту	Розглянуто у роботі (п., табл., рис.) ³
5.2. Стратегічний процес	5.2. Стратегічний процес	Процес установлювання напряму, який охоплює планування розроблення та запровадження системи управління якістю, основаної на застосуванні принципів управління якістю	табл. 2.8
6.1. Процеси, щодо ресурсів	6.1.2. Планування ресурсів	Визначення, розрахування кошторису, складання графіка та розподілення всіх відповідних ресурсів	табл. 3.2
	6.1.3. Контролювання ресурсів	Порівняння фактичного використання з планами ресурсного забезпечення та виконання дій, за потреби	табл. 4.1
6.2. Процеси, щодо персоналу	6.2.2. Формування організаційної структури проекту	Визначення організаційної структури проекту, пристосованої до потреб проекту, з визначенням ролей, виконуваних у межах проекту, повноважень і відповідальності	рис. 3.2, табл. 3.1
	6.2.3. Розподілення людських ресурсів	Вибирання та призначення достатньої кількості персоналу, компетентність, якого відповідає потребам проекту	табл. 3.1
	6.2.4. Підвищування кваліфікації команди	Підвищування індивідуальних і командних професійних навичок і вміння для поліпшування виконання проекту	Не розглядалось
7.2. Процеси щодо взаємозалежності	7.2.2. Ініціювання проекту та розроблення плану керування проектом	Оцінювання вимог замовників та інших зацікавлених сторін, розроблення плану керування проектом та ініціювання інших процесів	табл. 4.2
	7.2.3. Керування взаємодіями	Керування взаємодіями під час керування проектом	табл. 4.1

^{1,2} Назви та нумерація згідно ДСТУ ISO 10006:2005.

² Пояснення щодо назв підрозділів магістерської роботи таблиць та рисунків, на які зроблено посилання наведено у табл. 2.

Група процесів ¹	Процес ²	Дії у межах даного проекту	Розглянуто у роботі (пп., табл., рис.) ³
7.2. Процеси щодо взаємозалежності	7.2.4. Керування змінами	Передбачення змін та керування в усіх процесах	рис. 4.2.
	7.2.5. Завершення процесу та проекту	Звернення процесів й отримання інформації за зворотним зв'язком	табл. 4.1
7.3. Процеси щодо сфери застосування	7.3.2. Розроблення концепції	Загальне окреслювання того, для чого призначено продукцію проекту	табл. 2.1
	7.3.3. Розроблення та контролювання сфери застосування	Документування характеристик продукції проекту у вимірних показниках та їх контролювання	Не розглядалось
	7.3.4. Визначення робіт	Визначення та документування видів робіт і кроків, необхідних для досягнення цілей проекту	рис. 3.1.
	7.3.5. Контролювання робіт	Контролювання фактичної роботи, виконуваної в межах проекту	табл. 4.1., рис. 3.5.
7.4. Процеси, щодо строків	7.4.2. Планування залежностей видів робіт	Визначення взаємозв'язків і логічних взаємодій і залежностей між видами робіт у межах проекту	рис. 3.4.
	7.4.3. Розрахування тривалості	Розрахування тривалості кожного виду робіт у прив'язці до конкретних умов і необхідних ресурсів	табл. 3.2., рис. 3.6.
	7.4.4. Складання графіка	Взаємне ув'язування строків виконання проекту, залежностей видів робіт та їх тривалості як основи складання загального та деталізованого графіка	рис. 3.5.
	7.4.5. Контролювання виконання графіка	Контролювання виконання видів робіт у межах проекту для підтвердження запропонованого графіка або для виконання адекватних дій, щоб надолужити запізнення	табл. 4.1, рис. 3.6
7.5. Процеси, щодо вартості	7.5.2. Розрахування вартості	Розроблення кошторисів витрат для проекту	табл. 3.2
	7.5.3. Формування бюджету	Використання результатів з розрахування вартості для формування бюджету проекту	табл. 3.2
	7.5.4. Контролювання вартості	Контролювання витрат і відхилів від бюджету проекту	табл. 4.1, рис. 3.6
7.6. Процеси, щодо інформації	7.6.2. Планування обміну інформацією	Планування системи обміну інформацією, пов'язаною з виконанням проекту	пп. 3.2.
	7.6.3. Керування інформацією	Забезпечення наявності та доступності необхідної інформації для членів організації-виконавця проекту та інших зацікавлених сторін	пп. 4.2.

Група процесів ¹	Процес ²	Дії у межах даного проекту	Розглянуто у роботі (пп., табл., рис.) ³
7.6. Процеси, щодо інформації	7.6.4. Контролювання обміну інформацією	Контролювання обміну інформацією відповідно до запланованої системи обміну інформацією	пп. 4.2.
7.7. Процеси, щодо ризику	7.7.2. Ідентифікування ризику	Установлювання ризиків у проекті	табл. 2.9
	7.7.3. Оцінювання ризику	Оцінювання ймовірності виникнення ризикованих подій і впливу ризикованих подій на проект	табл. 2.10
	7.7.4. Опрацювання ризику	Розроблення планів для реагування на ризику	табл. 2.11
	7.7.5. Контролювання ризику	Впровадження та актуалізація планів щодо ризиків	пп. 4.2
7.8. Процеси, щодо закупівлі	7.8.2. Планування та контролювання закупівлі	Визначання та контролювання, що та коли закуповують	рис. 3.5.
	7.8.3. Документування закупівельних вимог	Складання комерційних умов і технічних вимог	Не розглядалось
	7.8.4. Оцінювання постачальника	Оцінювання та визначання, яких постачальників та субпідрядників треба залучити до постачання продукції	Не розглядалось
	7.8.5. Укладання контракту	Запрошення на тендер, оцінювання пропозицій, переговори, підготовлення та укладання контракту з субпідрядниками	Не розглядалось
	7.8.6. Контролювання контракту	Забезпечення того, щоб субпідрядники виконували відповідні вимоги контракту	пп 4.2
8.1. Процеси, щодо поліпшення	8.1. Поліпшення	Подання настанов щодо того, як організація-ініціатор та організація-виконавець проекту мають вчитися на виконаних проектах	Не розглядалось
8.2. Вимірювання та аналізування	8.2. Вимірювання та аналізування	Подання настанов щодо вимірювання, збирання та перевіряння даних для постійного поліпшення	Не розглядалось
8.3. Постійне поліпшення	8.3.1. Постійне поліпшення з боку організації-ініціатора проекту	Кроки організації-ініціатора проекту, які треба зробити для постійного поліпшення процесів проекту	Не розглядалось
	8.3.2. Постійне поліпшення з боку організації-	Подання інформації організацією-виконавцем проекту для забезпечення можливості постійного	Не розглядалось

	виконавця проекту	поліпшування	
--	-------------------	--------------	--

Пояснення щодо назв підрозділів магістерської роботи, таблиць та рисунків, на які зроблено посилання у табл. 1

Номер пп., табл., рис.	Назва пп., табл., рис.
пп. 2.2	Концептуальна сутність проекту
пп. 2.4	Аналіз ризиків
пп. 3.1	Структуризація проекту
пп. 3.1.1	Розробка структури робіт – WBS («дерево робіт» проекту)
пп. 3.1.5	Розробка структури витрат проекту – CBS («дерево витрат» проекту)
пп. 3.2	Формування основних планових рішень і документів проекту
пп. 3.2.1	Мережеве планування
пп. 4.1	Моніторинг та контроль проекту
пп. 4.2	Особливості оперативного управління проектом
пп. 4.3	Case-приклад оперативного управління проектом
табл. 2.6	Ідентифіковані основні ризики проекту
табл. 2.7	Рейтинг ризиків у проекті
табл. 2.8	Заходи щодо зменшення ризиків у проекті
табл. 3.1	Матриця відповідальності у проекті
табл. 3.2	CTR-словник проекту
рис. 3.1	«Дерево робіт» проекту (WBS)
рис. 3.2	Організаційна структура виконавців (OBS)
рис. 3.3	Структура витрат у проекту (CBS)
рис. 3.4	Діаграма Гантта

Висновок. Проведена у 2010–2012 рр. апробація запропоновано підходу щодо застосування настанов ISO 10006 з управління якістю в проектах на різних етапах підготовки магістрів за спеціальністю 8.000003 «Управління проектами» отримала позитивну оцінку як з боку професорсько-викладацького складу кафедри менеджменту та управління проектами ДРІДУ НАДУ, так із боку слухачів магістратури денної та заочної форм навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ ISO 10006:2005. Системи управління якістю. Настанови щодо управління якістю в проектах: (ISO 10006:2003, IDT). – Надано чинності 2007–08–01. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – IV, 27 с.
2. Маматов В. Удосконалення методичного супроводу впровадження систем управління якістю в органах виконавчої влади / Валерій Маматов, Тетяна Маматова // Вісн. держ. служби України. – 2007. – № 4. – С. 16-22.
3. Маматова Т. Системная модель методологии управления на основе качества в условиях новой экономики / Татьяна Маматова // Управление проектами та розвиток виробництва. Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. – № 2(10). – С. 48-55.
4. Маматова Т. Управління якістю в проектах: перспективи застосування настанов ISO 10006 / Тетяна Маматова // Стратегія регіонального розвитку: формування та

- механізми реалізації : матер. підсумкової наук.-практ. конф. за міжнародною участю, м. Одеса, 30 жовт. 2009 р. – У 2-х т. – Т. 2. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2009. – С. 367-368.
5. Робоча навчальна програма з дисципліни «Методологія та технологія управління проектами» / уклад. Т.В. Маматова, В.М. Молоканова, О.М. Гладка. – Д : ДРІДУ НАДУ, 2011 – 14 с.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
07.02.2012 р.

УДК 65.012.32

В.М. Молоканова

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ЕВОЛЮЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ ЦІННОСТЕЙ

Розглянуто використання еволюційної теорії цінностей в управлінні проектами. Запропоновано алгоритм управління цінністю проекту та ранжування проектів на основі визначення профілю цінностей. Рис. 2, табл.1, дж. 8.

Ключові слова: еволюційна теорія цінностей, менеджмент на основі цінностей, рівні організаційних цінностей, м'який компонент проекту, діагностика цінностей.

Постановка проблеми та її зв'язок з практичним завданням. Ускладнення завдань розвитку економіки України, виникнення нових цілей та ресурсні обмеження в їхньому досягненні роблять подальше дослідження теоретичних і практичних проблем управління змінами через проекти актуальною проблемою сьогодення. Останніми роками методологія управління проектами збагатилася новими підходами до управління розвитком складних систем. Проте практичні інструменти дотепер перебувають під впливом старих шаблонів та не відповідають темпам зростання вимог до проектного управління.

Аналіз останніх досліджень та невирішені частини проблеми. Протягом останніх років відбулося розширення об'єктної бази застосування проектного підходу до сфер нематеріального виробництва і суспільної діяльності. Наслідком цього стало зростання складності системного описання зазначених категорій проектів та їх моделювання [1]. Роль «м'яких» факторів в сучасному менеджменті увесь час зростає, а в управлінні проектами це проявляється найбільш відчутно.

Японський стандарт Р2М [2] передбачає гнучку систему принципів, що легко пристосовуються до мети, а не є тільки «єдиним і найкращим засобом» ведення справи, що закріплений у західній парадигмі. У методології Р2М «проект – це зобов'язання створити цінність, засновану на місії проекту, яке має бути завершене в певний період, у межах узгодженого часу, ресурсів і умов експлуатації» [1].

Зважаючи на змістовні теоретичні дослідження у напрямку пояснення еволюції цінностей, аспект практичного використання ціннісного підходу в управлінні проектами вимагає формування нової світоглядної парадигми.

Основною метою статті є дослідження використання еволюційної теорії цінностей в управлінні проектами з урахуванням рівнів розвитку проектно-орієнтованих підприємств.

Основна частина. Сучасне управління проектами має яскраво виражений інтегрований характер, орієнтований на соціальну «зрілість» управлінців, і

передбачає розвинуті знання і навички використання методів менеджменту на основі цінностей (management by value). При цьому під цінностями належить розуміти не тільки зростання прибутків компаній та грошових компенсацій акціонерам, хоча, звичайно, ніхто не збирається ігнорувати економічні вигоди.

Поняття управління на основі цінностей слід розуміти, перш за все, у контексті реалізації загальних людських цінностей. Саме система цінностей діє як невидима сила, що направляє наші думки, дії та емоції в будь-який момент життя. Тому сучасний проектний менеджмент більш націлений на досягнення результатів, які кореспондуються із загальноновизнаними людськими цінностями.

Відповідно до основних засад японського стандарту P2M узагальнене бачення цінностей проекту окреслює місія організації. Для процесу оцінювання проекту встановлюються індикатори досягнення цінностей, а також критерії для виміру прогресу. Для активного управління розвитком організацій останнім часом успішно застосовують систему збалансованих показників [3]. Дана методологія є вельми корисною в сучасних умовах функціонування організацій і, зокрема, для проектів, управління якими здійснюється в умовах значної невизначеності. Індикатори цінності формуються в межах трьох класів моделей: «модель схеми», «модель системи» і «модель послуги» [4].

Теорія ціннісно-орієнтованого управління згідно зі стандартом P2M [2] виділяє три групи процесів: створення цінності, оцінка цінності та захоплення цінності. Для того щоб проекти створювали нові цінності і підтримували бізнес, організація має розпізнати, чого очікують стейкхолдери проекту, у чому вони вбачають істотні цінності, а також провести їхню кількісну оцінку у проектах.

Першим кроком в процесі управління на основі цінностей є опис місії, за якою проводиться аналіз і кристалізація змісту проекту/програми. Місія окреслює узагальнене бачення цінностей, для яких розробляється програма. Другий крок – аналіз взаємозв'язків та взаємного впливу цілого (програми в цілому) і його часток (окремих проектів), а також визначення взаємин та інтересів зацікавлених сторін. Третій крок – техніко-економічне обґрунтування, яке має підтвердити здійсненність описаної місії на основі аналізу ретроспективних даних. Другий та третій кроки найчастіше відносять до процесів управління архітектурою програми.

За допомогою процесу оцінювання визначається, наскільки реалізовані цінності проекту чи програми на даний момент та, якщо необхідно, визначаються корегуючі дії, щоб спрямувати хід виконання в потрібному напрямку. Таким чином, зацікавлені сторони мають змогу оцінити очікувані результати за допомогою індикаторів і критеріїв і, як наслідок, скласти повне уявлення про поточний стан організації. Успішне завершення проекту, націленого на досягнення мети, означає, що цінність проекту отримана.

Діяльність по створенню цінності виконується спільними зусиллями індивідуумів, груп, відділів і корпорацій, і може бути представлена певною послідовністю процесів (рис. 1).

Оскільки специфікою сучасних проектів є те, що ключова роль в них належить потенційним стейкхолдерам (зацікавленим сторонам), саме їх системи цінностей впливають на процеси прийняття рішень у проектах. Тому керівник проекту має виконувати роль лідера [5], який допомагає людям зрозуміти та отримати цінності вищого рівня. Для того щоб проекти створювали нові цінності, організація повинна розпізнати, чого очікують стейкхолдери проекту і у чому для них складаються істотні цінності, провести їхню кількісну оцінку, потім об'єднати досвід, інформацію, дані та інші ресурси, якими організація володіє, щоб створити та одержати заплановану цінність.

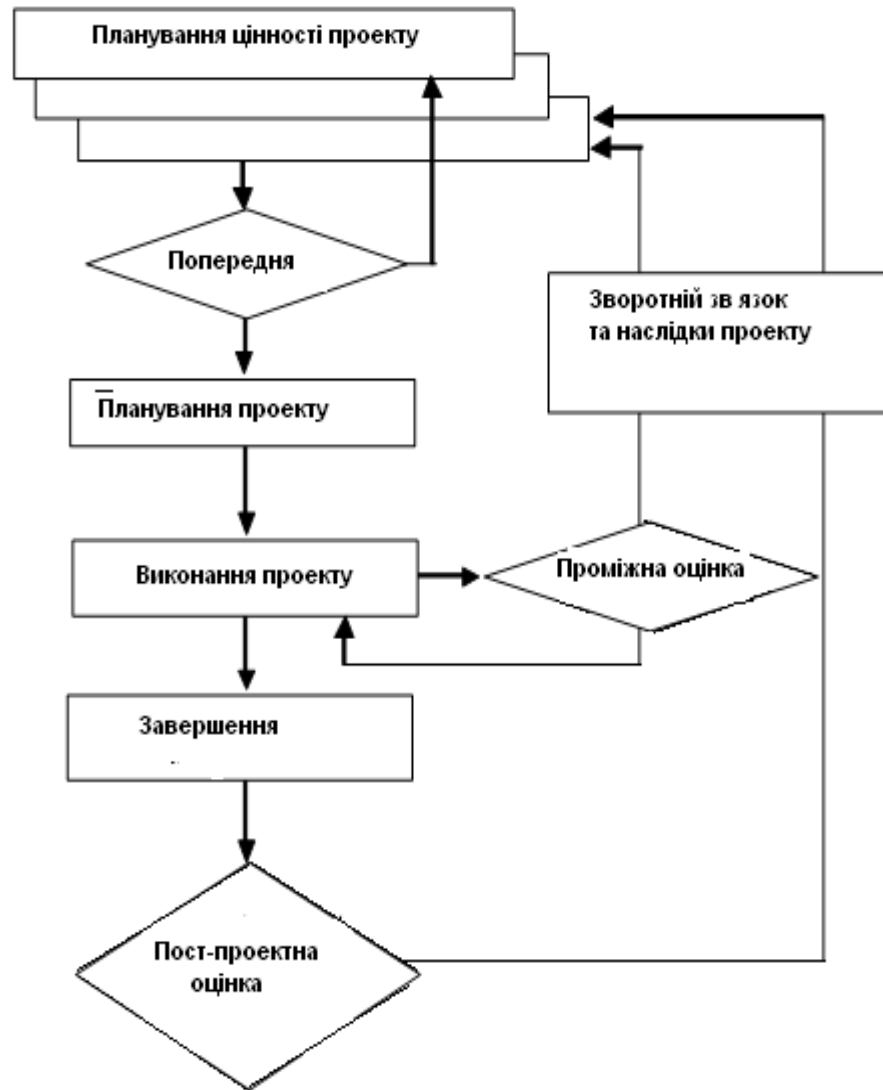

Рис. 1. Алгоритм управління цінністю проекту

Розумінню еволюції людських цінностей значно сприяє модель Клера У. Грейвза [6], яка набагато випередила свій час, може стати дуже корисною для розуміння цінностей компанії. Ще в 1960-х рр. д-р Клер У. Грейвз змінив бачення того, як люди розуміють цінності буття. Згідно еволюційної теорії цінностей Грейвза: «Система цінностей менеджерів визначає багато рішень, що приймаються керівництвом, і система цінностей співробітників визначає в значній мірі, яка буде реакція на управлінські рішення». Системи цінностей показують, як компанія вирішує проблеми, які глибинні цінності перебувають в основі мотивації та поведінки менеджерів компанії та які проекти вони можуть успішно реалізувати.

Визначення еволюційних рівнів цінностей стає ключовим поняттям у формуванні стратегії розвитку через проекти. Кожен рівень спіральної динаміки цінностей – це опис унікального світу. Опис системи цінностей компанії допомагає розв'язувати проблеми та успішно впроваджувати проекти. Правильне визначення домінуючої системи цінностей компанії допомагає не тільки відповісти на питання, хто, як і що має робити у компанії, але й визначити стратегію довгострокових змін. При цьому спіральна динаміка еволюції цінностей не спростовує старі теорії, а органічно їх інтегрує в загальну модель [8].

Модель є ієрархічною, але при цьому відкритою, тобто кінцева, вища стадія розвитку невідома. На сьогоднішній день описані вісім рівнів еволюції цінностей, які представлені у табл. 1. Індикатори цінності формуються у межах трьох шаблонів X, Y та Z [6], що характеризують робочі процеси, управлінські структури та командний інтелект у проекті. Інтегрована модель цінностей дозволяє побудувати ціннісний профіль організації, без розуміння якого неможливе ні ефективне управління проектно-орієнтованим розвитком, ні взагалі проведення будь-яких змін.

Таблиця 1

Структура цінностей відповідно до рівнів спіральної динаміки

Рівень	Шаблон X	Шаблон Y	Шаблон Z	Типи проектів
Бежевий	Процеси виживання	Вільні групи	Автоматичне мислення	Ремонт старої інфраструктури
Фіолетовий	Традиційні забезпечені круговою порукою	Клани	Мислення анімістичне	Створення нових міфів, ідеологічні проекти
Червоний	Експлуатація	Жорсткі ієрархії	Мислення егоцентричне	Рейдерство, кризовий менеджмент
Синій	Авторитарні бюрократичні	Пірамідальні бюрократичні	Мислення абсолютистське	Побудова нових систем
Помаранчевий	Стратегічні	Матричні, такі що делегують	Мислення множинне	Креативні проривні проекти
Зелений	Консенсусні, такі що вирівнюють	Горизонтальні, зрівняльні	Мислення релятивістське	Екологічні, соціально направлені проекти
Жовтий	Інтегруючі системні	Інтерактивні, сітьові	Мислення системне	Проекти у сфері інформаційних технологій
Бірюзовий	Екологічні, холистичні	Глобальні	Мислення холистичне	Синергетичні програми

Основним критерієм цінностей більш високого порядку є відносна складність системи. Варто особливо відзначити, що в системах накопичується не довільна складність, а складність, що дозволяє системі більш ефективно функціонувати в умовах навколишнього середовища. Кожна чергова стадія розвитку задовольняє потреби, які не були задоволені (або придушувалися) попереднім щаблем розвитку. Якщо ми будемо намагатися штучно привнести в компанію рішення або структури, що не відповідають домінуючим цінностям, вони будуть відкинуті більшістю стейкхолдерів, і потрібні зміни не відбудуться.

Важливим практичним моментом є планування та відбір проектів, які найбільш ефективно будуть створювати цінності потрібного порядку. Діагностика рівня організаційних цінностей включає розробку методичного та практичного інструментарію, проведення дослідження та аналіз отриманих характеристик рівня організаційних цінностей відповідних проектів та програм. При цьому «формалізований» (кількісний) аналіз виконується з використанням стандартизованих анкет [6]. Відбір проектів може відбуватися відомим методом ранжування з призначенням коефіцієнтів ваги для кожної цінності у проекті, що розглядається. Найпоширенішим є метод безпосереднього призначення коефіцієнтів ваги за допомогою експертів, які, по суті, висловлюють свої думки цифрами [7]. Для кожного рівня цінностей визначається ваговий коефіцієнт C_i , а потім для кожного проекту P_j визначається характеристика, що відображує вплив даного проекту на створення цінностей визначеного рівня.

У даному методі кожний i – тий експерт оцінює порівняльну важливість розглянутих параметрів, призначаючи безпосередньо для кожного k – го параметра коефіцієнт ваги α_{ik} таким чином, щоб сума всіх коефіцієнтів ваги, призначених одним експертом для різних параметрів, дорівнювала 100%. Цю вимогу можна записати так:

$$\sum_{k=1}^m \alpha_{ik} = 100\% ; \quad i = \overline{1, n} ; k = \overline{1, m}, \quad (1)$$

де n – число експертів, m – число параметрів.

Визначення рівня та значущості цінностей компанії є фундаментом для подальшого формування портфеля. Список проектів-кандидатів може містити в собі чисельні переліки та показники цінності, отримані за допомогою попереднього дослідження. У якості показників, які потрібно поліпшити, можуть бути використані будь-які параметри, що є мірилом цінності.

Визначення критеріїв, по яких мають оцінюватися проекти та їхня сукупність у вигляді портфелів, – це одне з непростих завдань при прийнятті рішень про включення того або іншого проекту в портфель, а також при виборі самого портфеля. Це особливо важливо для широкого кола проектів, пов'язаних із соціальною сферою.

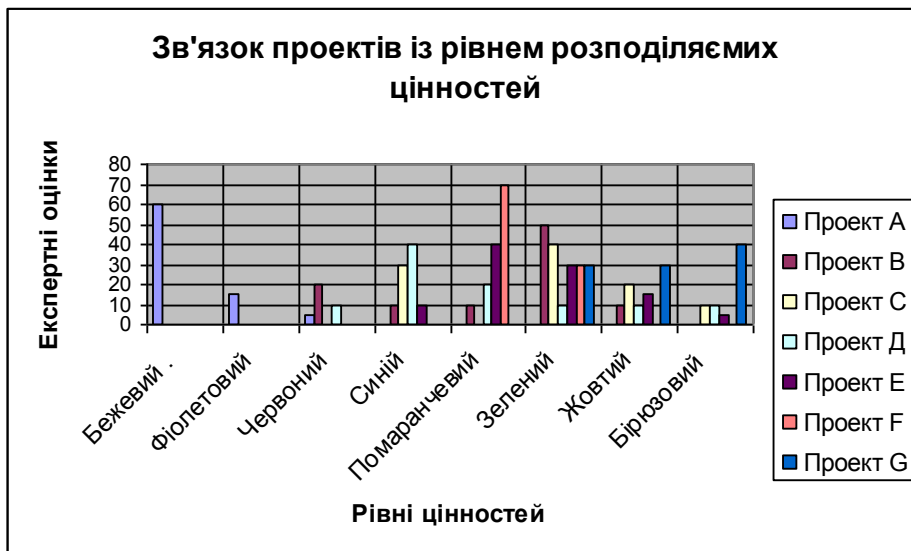

Рис. 2. Зв'язок проектів із рівнем розподілюваних цінностей компанії

Очевидно, що домінуючий рівень цінностей компанії визначає ступінь креативності, інноваційності її проектів (рис. 2). Визначимо, що відносно високий рівень розподілюваних цінностей проектно-орієнтованої компанії визначає скерованість проектів у майбутнє, пов'язану із підвищенням значущості нематеріальних активів та забезпеченням соціальної відповідальності, а низький рівень цінностей характеризує спрямованість проектів на підтримку застарілих структур та застрягання у старих шаблонах мислення.

Це означає, що управління проектами не може бути ефективним, якщо проекти та програми розглядаються поза контекстом домінуючих цінностей всієї організації. Кожний крок руху по спіралі цінностей вирішує один набір проблем і породжує новий [6]. При цьому життєвий цикл нових цінностей може як співпадати із життєвим циклом проекту, так і не співпадати. Використовуючи деякі порівняльні ознаки, можна виділити методологічні відмінності традиційного та ціннісного підходу до управління проектами (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз традиційного та ціннісного управління проектами

Характеристика	Підхід	
	Традиційний	Ціннісний
Структура	Ціль створення структури в проектній діяльності домогтися від неї більшої функціональності та організованості. Структура – це розподіл відповідальності за певною моделлю взаємодії.	Структура та розподіл відповідальності й віддзеркалює шаблони рівня домінуючих цінностей
Контрольні точки	Контрольні точки – один із засобів контролю проекту. В ході виконання проекту відбувається утримання проекту в певних межах при відхиленні від існуючого плану	В ході виконання проекту відбувається утримання проекту в певних межах задекларованих цінностей, при відхиленні застосовуються засоби повернення до мети
Зміни у проекті	Розвиток відбувається лінійно,	Розвиток відбувається

	шляхом проходження від етапу до нового етапу. Стан T_n обумовлено станом T_{n-1} і спричиняє стан T_{n+1}	хвилями заміни старих цінностей на цінності іншого рівня.
Результати	Формування бачення продукту проекту від простого до складного і навпаки, в результаті декомпозиції на складові та наступного синтезу.	Формування бачення продукту відповідає максимізації цінностей наступного еволюційного рівня.

Таким чином, сучасне управління проектами, спираючись на підвищення значущості «м'яких» проектних компонентів, дозволяє формувати нові засоби мислення і генерації ідей, що створюють додаткову цінність проектів. При цьому стратегія розглядається як узагальнююча модель програмування діяльності для досягнення бажаного майбутнього, що складається з опорних концептуальних положень та комплексу програмно-проектних засобів, направлених на еволюцію цінностей компанії.

Висновки. У зв'язку із зростанням складності системного описання проектів та їх моделювання, особливо таких, що знаходяться на межі рівней еволюційного розвитку компаній, було запропоновано метод ранжування проектів у портфелі на основі визначення профіля цінностей. Далі постає завдання практичної апробації запропонованих засобів оцінювання на конкретних проектах та удосконалення графічного шаблону моделювання профілю цінностей проектів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руководство по управлению инновационными проектами и программами: т.1, версия 1.2 / пер. с англ. под ред. С. Д. Бушуева. – К.: Наук. світ, 2009. – 173 с.
2. Управление инновационными проектами и программами на основе системы знаний Р2М: монография // Ярошенко Ф.А., Бушуев С.Д., Танака Х. – К.: Саммит-Книга, 2012.– 272 с.
3. Гладка О.М. Моделювання цінностей в проектах девелопменту нерухомості на основі системи збалансованих показників / О.М. Гладка // Управління проектами та розвиток виробництва. Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010/ – №3 (35). – С. 104-115.
4. Бушуев С.Д. Формування цінності в діяльності проектно-орієнтованих організацій // С.Д. Бушуев, Н.С. Бушуева // Управління проектами та розвиток виробництва. Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – №3 (31). – С.5-14.
5. Бушуев С.Д. Динамическое лидерство в управлении проектами: монография / С.Д. Бушуев, В.В. Морозов. – К.: Украинская ассоциация управления проектами, 1999. – 312 с.
6. Дон Е. Бек. Спиральная динамика: управляя ценностями, лидерством и изменениями / Дон Е. Бек, Крис К. Кован: пер. с англ. – М.: Открытый мир, 2010. – 420 с.
7. Клиффорд Ф. Грей, Эрик У. Ларсон. Управление проектами: Практическое руководство: Пер. с англ. – М.: Изд-во «Дело и Сервис», 2003. – 528 с.
8. Clare W. Graves. Compared with other theories [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.clarewgraves.com/theory_content/compared/CGcomp1.htm.

Рецензент статті
д.держ. упр.н. Маматова Т.В.

Стаття надійшла до редакції
10.05.2012 р.

УДК 005.8:005.42:005.334.2

Е.М. Медведева

СУЩНОСТЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В СИСТЕМЕ ЗНАНИЙ P2M И ОСОБЕННОСТИ ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В УКРАИНСКОЙ БИЗНЕС-СРЕДЕ

Доказана целесообразность учета особенностей культурной и бизнес-среды украинских компаний при реализации ими проектной деятельности по модели системы знаний P2M. Обоснована необходимость введения и раскрыта сущность дополнительной управленческой функции в управлении проектами - управление взаимодействием заинтересованных сторон в проектах. Рис. 1, табл. 7, ист. 26.

Ключевые слова: проект, заинтересованная сторона, взаимодействие, культурная среда, бизнес-среда, управление взаимодействием, модерирование.

Постановка проблемы в общем виде. Сегодня не подлежит сомнению тот факт, что взаимодействие является системообразующим компонентом любой системы [1], «наиболее глубокой характеристикой процесса функционирования экономической системы, отображением ее динамического состояния, ... в которой проявляется главная системообразующая связь системы, достижение главной ее цели – сохранения от распада» [2, с.10-11]. Это распространяется и на проекты как социо-экономические и социо-технические системы: при прочих равных условиях проект может быть выполнен только при рационально организованном и адекватно реализованном взаимодействии всех заинтересованных сторон. При этом, взаимодействие интуитивно понимается в двух деятельных аспектах [3, с.26,28,31,34,36,38]. В аспекте планирования взаимодействие рассматривается как процесс выработки общего видения проекта, приемлемого для всех заинтересованных сторон, и за счет этого гарантируется обеспечение их поддержки, содействие проекту. В аспекте выполнения взаимодействие представляют как реализацию взаимосвязанных совместных действий для получения ценности проекта. В условиях экономики знаний актуальность эффективного взаимодействия значительно возросла [4, с.151-153], поскольку значительно возросла роль субъекта взаимодействия – творческой, компетентной, свободной личности [5], которая стремится к удовлетворению своих ценностей [6, 7, 8] и потому сопротивляется прямому (силовому) управленческому воздействию в виде указаний, распоряжений и приказов [4, 41; 9].

Наиболее прогрессивной в плане фокусирования на взаимодействии в проектах сегодня является система знаний P2M (далее Руководство) [10]. Обеспечение эффективного взаимодействия заинтересованных сторон в P2M рассматривается как главная задача сообщества проекта или программы (далее – сообщества проекта). Управление же сообществом провозглашается основой практики управления программой, фундаментальной, «грандиозной» [10, с.118] задачей. Это отражено в базовой модели Руководства P2M – новой башни P2M [10, с. 35], в которой сообщество занимает место фундамента всей башни, а значит и всей деятельности по управлению проектами и программами. Однако практика показывает, что использование системы знаний P2M украинскими проектными менеджерами не дает таких же результатов, какие демонстрируют японские компании [11]. Это связано с тем, что P2M (как и другие системы знаний по управлению проектами - PMBOK, PRINCE...), является «не просто методом, но и принципом мышления» [12, с.527]. В самом руководстве P2M неоднократно утверждается, что оно создано для решения проблем японских компаний и учитывает их культуру. То есть, P2M основано на мировоззрении,

отражающем национальные культурные особенности японской нации и связанные с ней особенности бизнес-среды японских компаний. С этой точки зрения, применение системы знаний Р2М в Украине требует адаптации ее положений системы знаний Р2М к национальным культурным особенностям и бизнес-среде украинских компаний, в частности, в вопросах взаимодействия заинтересованных сторон.

Анализ последних исследований, в которых предложено решение проблемы, и выделение нерешенной ее части. Среди украинских исследователей в области управления проектами широко рассматривались и рассматриваются перспективы применения системы знаний Р2М для решения проблем и задач, связанных с развитием украинских компаний. Освещению и популяризации результатов таких исследований посвящена львиная доля докладов на постоянно проводимых профессиональных конференциях по управлению проектами (в частности, «Управління проектами у розвитку суспільства», м. Київ, «Управління проектами: стан та перспективи», м. Миколаїв). Однако вопросы адаптации методов и инструментов системы знаний Р2М к украинским культурным и бизнесовым реалиям не получили должного внимания в работах исследователей. Это, в первую очередь, относится к вопросам взаимодействия заинтересованных сторон в проекте, т.к. именно они напрямую связаны с культурными национальными особенностями мышления и поведения личностей в проекте [13, 14].

Цель статьи заключается в уточнении сущности взаимодействия в системе знаний Р2М и выявлении особенностей его реализации в специфических условиях бизнес-среды украинских компаний. Это послужит основой для адаптации системы знаний Р2М к национальным культурным особенностям Украины.

Основная часть исследования. Семантический анализ текста Р2М (далее Руководства) показал, что термин «взаимодействие» использован в 29-ти абзацах в том или ином контексте. При этом, определение данного термина в Руководстве отсутствует. Т.е., взаимодействию в проектах отводится главенствующая роль (как основной результат работы сообщества проекта), но само явление взаимодействия для авторов и пользователей Руководства в дополнительной экспликации не нуждается. Это предположение подтверждает мнение одного из разработчиков Р2М профессора Хироси Танака. По его словам, термин «взаимодействие» (interaction) действительно не употребляется в бизнес-среде японских компаний довольно часто.

Однако для возможности адаптации методов и инструментов взаимодействия к особенностям среды деятельности украинских компаний необходимо понимать сущность взаимодействия, его отличительные признаки в контексте Руководства. Для этой цели были привлечены эксперты в области управления проектами, философии, филологии, педагогики, для которых категория «взаимодействие» является одной из базовых в рамках их теоретической и практической деятельности. Помимо них привлекались также респонденты, которые трактовали взаимодействие как явление, с которым они встречаются исключительно в рамках своей жизнедеятельности. В процессе исследования респонденты знакомились с текстом 29-ти абзацев из Р2М, в которых употреблялся термин «взаимодействие» и формализовывали, основываясь на собственном мировоззрении, мироощущении, жизненном и профессиональном опыте, контекст, в котором термин был употреблен в конкретном абзаце. Обобщение результатов исследования позволило получить

экспликации «взаимодействия» в контексте Руководства, которые представлены в табл. 1.

Таблица 1

Контекст употребления термина «взаимодействие» в системе знаний Р2М

№	№ стр.в Р2М [10]	Контекст
1	18	Процесс в интеллектуальном пространстве (сообществе)
2	46	Причина появления неопределенности при управлении созданием ценности
3	48	Процесс, при помощи которого заинтересованные стороны посвящают себя проекту; при помощи которого создается активное интеллектуальное пространство.
4	56	Время, на протяжении которого реализуются корректирующие действия
5	90	Процесс, в котором происходит участие и плодотворный диалог заинтересованных сторон
6	96	Взаимосвязь множественных ценностей программы
7	98	Процесс, в котором создаются проекты
8	99	Процесс, контекст которого определяет интерпретации общей картины программы
9	103	Процесс, правила которого определяют реализацию взаимосвязи между программой и проектами, ликвидируют бюрократические трудности и нестыковки между программой и проектами

Продолжение таблицы 1

10	105	Процесс, который влияет на изменение понимания программы заинтересованными сторонами
11	108	Процесс, для которого устанавливаются принципы взаимосвязи с окружением
12	109	Процесс, в котором выясняются взаимоотношения целого и его частей
13	116	Процесс, который обеспечивает связь между проектами
14	116	Процесс, который обеспечивает связь между проектами
15	118	Процесс, при помощи которого реализуется интерпретация ценностей на пути достижения миссии проекта
16	122	Связь между компонентами программы
17	125	Процесс, в котором интерпретируются ценности для определения общего в предметных сферах, задачах, целях и средствах
18	128	Процесс, в котором используются знания при создании ценностей в конкурентном окружении
19	147	Процесс, в котором реализуется синергетический эффект создания полностью новых и креативных ценностей
20	147	Процесс, при помощи которого реализуется сервисная модель реализации ценности у клиента
21	151	Процесс, в котором реализуется реальное сотрудничество в виртуальном пространстве
22	151	Процесс, при помощи которого происходит интеграция разных знаний и культур, ... общая открытая работа
23	152	Процесс, при помощи которого реализуется управленческая деятельность с окружением
24	153	Процесс, который имеет правила, язык (терминологию)
25	154	Процесс, реализация которого определяет контекст программы
26	154	Процесс, который имеет интерфейс между организацией и членами

		команды программы
27	155	Процесс, в котором при помощи минимального набора правил заинтересованные стороны поддерживают собственный профессионализм
28	155	Процесс, который происходит в пространстве программы
29	156	Процесс, который имеет собственные методы

Семантический анализ утверждений, отражающих контекст употребления термина «взаимодействие» [15], позволяет сделать следующие промежуточные выводы:

ближайшим родовым термином, к которому относится взаимодействие, выступает термин «процесс» (в 26-ти из 29-ти утверждений);

к наиболее существенным видовым отличиям (отличительным признакам) относятся:

реализация в интеллектуальном пространстве (утверждения 1, 28) и одновременно средство создания и активизации интеллектуального пространства проекта (утверждения 3, 18);

нацеленность на интеграцию компонентов программы в единое целое (утверждения 6, 12, 13, 14, 16, 22);

нацеленность на интеграцию заинтересованных сторон в единое целое, в т.ч. формирование общего видения программы и гармонизации ценностей (утверждения 5, 8, 15, 17, 19, 21, 25);

причина и средство реализации изменений в проекте (утверждения 2, 4, 7, 10, 20, 23);

наличие специальных правил и методов реализации (утверждения 9, 11, 24, 26, 27, 29).

С учетом приведенных признаков, термин «взаимодействия» можно определить следующим образом: взаимодействие в проекте – это процесс, реализация которого при помощи специальных методов и правил в интеллектуальном пространстве проекта нацелена на интеграцию компонентов проекта, а также его заинтересованных сторон в единое целое за счет формирования общего видения проекта и гармонизации ценностей; процесс, реализация которого является причиной и средством осуществления изменений в проекте, создания и активизации интеллектуального пространства проекта.

Как было отмечено выше, результат и эффективность взаимодействия во многом определяется характеристиками субъектов взаимодействия. Семантический анализ текста Руководства в данном аспекте позволяет выделить характеристики для компаний (организаций) и их проектной деятельности в целом, а также для отдельных личностей – представителей заинтересованных сторон проекта, которым они должны отвечать для успешного применения системы знаний Р2М. Перечень таких характеристик в виде утверждений приведен в табл. 2, 3.

Таблица 2

Характеристики организаций и их проектной деятельности как субъектов взаимодействия в контексте Руководства Р2М

№	Характеристика
1	Менеджмент среднего звена составляет ядро организационной структуры организации
2	Для получения конкурентных преимуществ организации смещают акценты, менее фокусируясь на индустриализации, а более – на создании систем, объединяющих уникальные знания для порождения новых ценностей
3	Организациям характерно стремление к сотрудничеству с другими организациями,

24

“Управління проектами та розвиток виробництва”, 2012, №

42(642)

	коммуникации между разнонаправленными бизнесами
4	Организации реализуют проекты и программы, которые характеризуются открытостью, прозрачностью, соответствием мировым стандартам
5	Проекты и программы реализуются организациями для достижения благосостояния, прибыльности, социальной справедливости, благополучия и т.д.
6	Участвуя в международных проектах и программах, организации готовы делиться своими знаниями и давать доступ к корпоративным базам данным и базам знаний

Таблица 3

Характеристики личностей (представителей заинтересованных сторон) и их деятельности в проекте как субъектов взаимодействия в контексте Руководства P2M

№	Характеристика
1	Стремление к исследованиям
2	Командная работа
3	Преданность организации
4	Открытое общение и обмен знаниями
5	Глубокое понимание проблем
6	Уважение культурных различий
7	Стремление к плодотворному диалогу и участию в эффективном взаимодействии
8	Взаимное доверие при реализации общих задач
9	Соблюдение норм социальной этики
10	Ориентация на плодотворное сотрудничество и обязательность в работе
11	Сотрудники организаций – как правило, талантливые профессионалы, с глубокими аналитическими способностями и стратегическим видением, высоким интеллектуальным потенциалом, способностью к корректному профессиональному общению

Экспертная оценка украинских проектных менеджеров соответствия реального состояния бизнес-среды вышеприведенным утверждениям «отзеркаливает» особенности украинского национального менталитета и выступает в качестве индикатора сходства (или различия) их ментальности, мировоззрения и поведения с ментальностью, мировоззрением и поведением сотрудников японских компаний. Для выявления степени такого различия был проведен опрос 42-х украинских практикующих менеджеров проектов из пяти регионов Украины (Львов, Харьков, Киев, Днепропетровск, Луганск). Все респонденты имели стаж практического опыта в управлении проектами в разных отраслях не менее 7 лет. Основная часть респондентов имела опыт управления проектами в отраслях девелопмента и строительства, образования, ИТ, фармации. Анкета содержала утверждения, приведенные в табл. 2, 3. Для выявления степени соответствия мнения респондентов предложенным утверждениям, они оценивали каждое из утверждений по лингвистической шкале: полностью согласен, больше согласен, 50/50, больше не согласен, полностью не согласен. Результаты опроса приведены в табл. 4.

Таблица 4

Результаты опроса практикующих менеджеров проектов в Украине, %

№	Утверждение	Степень согласия					Стат. бальная оценка
		Полн. согласен	Больше согласен	50/50	Больше не согласен	Полн. не согласен	
		1	2	3	4	5	
		Бальные оценки					

1	Менеджмент среднего звена составляет ядро организационной структуры организации	28,6	33,3	33,3	4,8	0	2
2	Для получения конкурентных преимуществ организации смещают акценты, менее фокусируясь на индустриализации, а более – на создании систем, объединяющих уникальные знания для порождения новых ценностей	23,8	33,3	33,3	4,8	4,8	2
3	Организациям характерно стремление к сотрудничеству с другими организациями, коммуникации между разнонаправленными бизнесами	23,8	33,3	23,8	14,3	4,8	2
4	Организации реализуют проекты и программы, которые характеризуются открытостью, прозрачностью, соответствием мировым стандартам	4,8	4,8	28,6	58,3	9,5	4
5	Проекты и программы реализуются организациями для достижения благосостояния, прибыльности, социальной справедливости, благополучия и т.д.	14,3	47,5	28,6	4,8	4,8	2
6	Участвуя в международных проектах и программах, организации готовы делиться своими знаниями и давать доступ к корпоративным базам данным и базам знаний	4,8	14,3	28,6	28,5	23,8	4
Сотрудникам организаций присущи:							
7	Стремление к исследованиям	4,8	19,1	47,5	28,6	0	3
8	Командная работа	19,1	19,1	52,3	9,5	0	3
9	Преданность организации	0	19,1	71,4	9,5	0	3
10	Открытое общение и обмен знаниями	4,8	28,6	33,2	28,6	4,8	3
11	Глубокое понимание проблем	4,8	28,6	33,2	28,6	4,8	3
12	Уважение культурных различий	4,8	33,2	38,2	23,8	0	3

Продолжение таблицы 4

13	Стремление к плодотворному диалогу и участию в эффективном взаимодействии	19	23,8	28,6	28,6	0	3
14	Взаимное доверие при реализации общих задач	9,5	28,6	28,6	33,3	0	3
15	Соблюдение норм социальной этики	4,8	38,1	38,1	9,5	9,5	3
16	Ориентация на плодотворное сотрудничество и обязательность в работе	14,3	28,6	33,3	23,8	0	3
17	Сотрудники организаций – как правило, талантливые профессионалы, с глубокими аналитическими способностями и стратегическим видением, высоким интеллектуальным потенциалом, способностью к корректному профессиональному общению	9,5	4,8	42,8	28,6	14,3	3

Сравнение рассчитанных целочисленных значений средней, медианы и моды для каждого утверждения (последняя колонка табл. 4) позволило выявить типическое значение балла (в терминологии работы [16, с.118]). Оно устанавливает степень соответствия утверждениям реального положения вещей при реализации проектов в условиях украинской культурной и бизнес-среды. Как видно из табл. 4, для утверждений, которые касаются организаций, 4 из 6-ти отвечают степени "больше согласен", а 2 - "больше не согласен". Для утверждений, которые касаются личностей, все ответы принадлежат к степени "50/50".

На следующем этапе к участию в опросе были привлечены: Хироши Танака - один из разработчиков и идеологов системы знаний P2M (Япония); президент Белорусской ассоциации управления проектами С. Лукьянов (Беларусь); эксперт в отрасли строительных проектов и консалтинга в управлении проектами

Е.Шарова (Украина). На наш взгляд, мнение этих экспертов представляет концентрированную оценку большого количества ситуаций, с которыми они сталкивались в реализации проектов в своих странах. То есть, они представляют более обобщенное мнение по отношению к ответам практикующих менеджеров проектов. Сравнение результатов опроса экспертов между собой и экспертов и практикующих менеджеров проектов позволяет рассчитать разницу (рис. 1). Знак разницы (+ или -) зависит от того, какой эксперт избирался в качестве базового. Как видно из рис. 1, эта разница по отдельным ответам достигает 3-4-х баллов.

По суммарным данным, 24,5%% ответов совпадает между собой; 34,3%% имеет разницу в 1 балл, 27,5%% - в 2 балла, 12,7%% - в 3 балла, 1%% - в 4 балла. Наибольшая средняя разница выявлена между ответами белорусского и японского экспертов (2,1 балла) и между ответами украинского и японского эксперта (2 баллы) (табл. 5). Практически равна нулю разница между ответами украинского и белорусского экспертов (0,12). При этом следует отметить, что стандартная погрешность для всех рассмотренных вариантов сравнения ответов респондентов является несущественной, и находится в диапазоне 0,2 - 0,31.

Таблица 5

Параметры сравнения ответов респондентов

Параметры сравнения	Варианты сравнения					
	1	2	3	4	5	6
	2-1	3-1	4-1	3-2	4-2	4-3
Средняя разница	2,11	1,41	2	0,71	0,12	0,59
Статистическая погрешность	0,25	0,25	0,31	0,2	0,28	0,28
t- статистики	8,47	5,65	6,45	3,53	0,42	2,10
t- значение (табличное)	2,120	2,120	2,120	2,120	2,120	2,120
Коэффициент корреляции	0,381	0,350	0,159	0,198	0,030	0,717

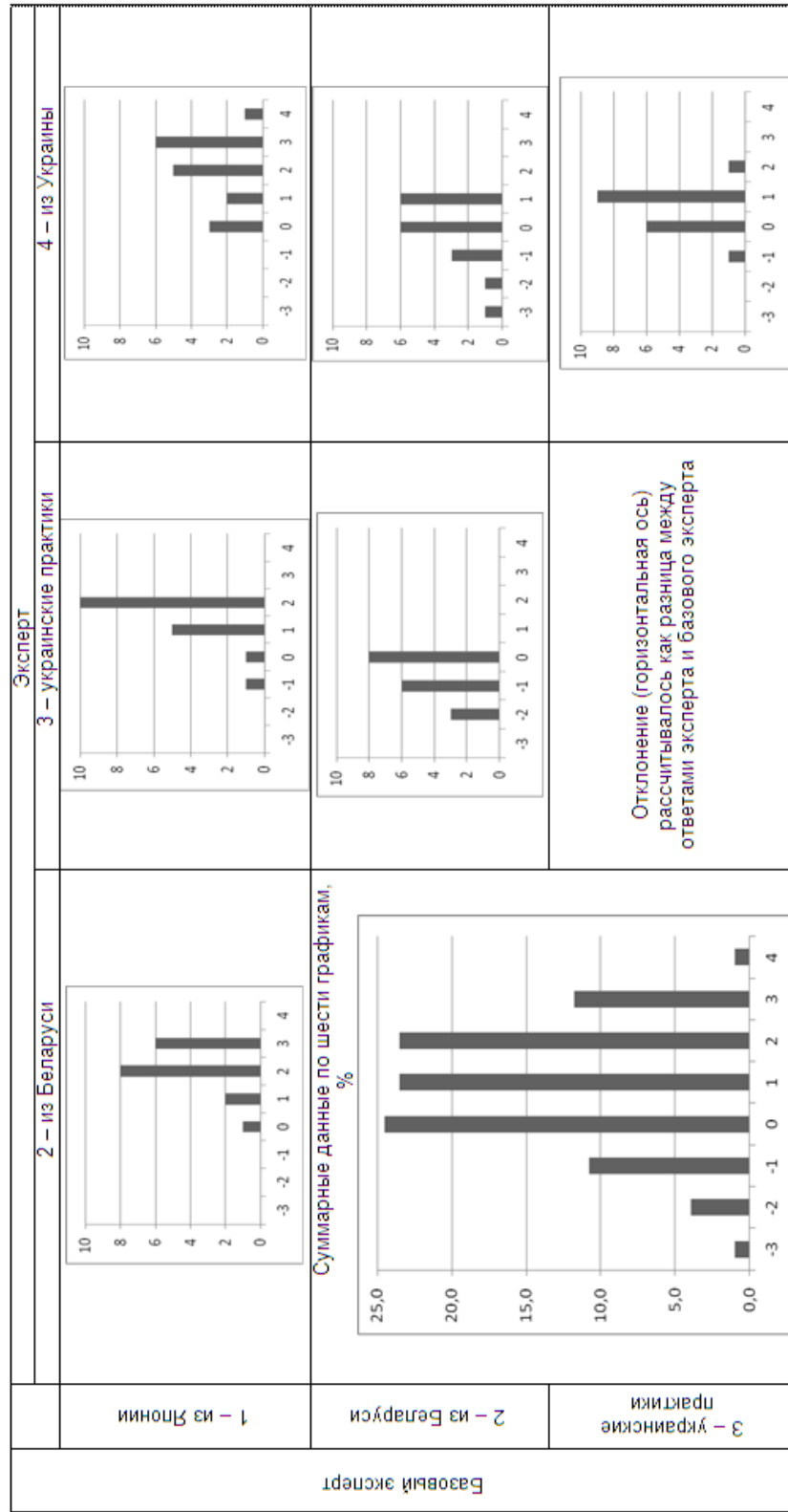

Рис. 1. Разница ответов экспертов между собой и экспертов и практикующих менеджеров проектов

Для выяснения того, является ли среднее значение разницы между ответами респондентов статистически значимыми, используем методику t-теста для независимых выборок [16, с.482]. Сравнение рассчитанного значения t-статистики с табличным показывает, что для вариантов сравнения ответов респондентов, кроме вариантов 5, 6, среднее значение разницы между ответами является статистически значимым. Статистически незначимым является среднее значение разницы между ответами украинского и белорусского экспертов, а также между ответами украинского эксперта и практикующих менеджеров. При этом, разница ответов между белорусским экспертом и практикующими менеджерами является статистически значимой. Расчет коэффициента корреляции между ответами респондентов показал, что только между ответами украинского эксперта и практикующих менеджеров он превышает величину 0,7. Это дает основание утверждать о наличии высокой тесноты связи между ними (по шкале Чедока [17, с.245]), и в дальнейшем применять среднее значение баллов их оценок по каждому из утверждений.

Сравнение ответов японского эксперта со средними баллами практикующих менеджеров и украинского эксперта позволило выявить наличие 5-ти зон утверждений, которые отличаются разницей между ответами. В зону со слабой погрешностью с разницей $\pm 0,5$ баллов попали только два утверждения (2,4), а в зону с допустимым отклонением – три (7,1,17) (табл. 6). Это составляет 29% от общего количества утверждений. На этом основании можно утверждать, что сущность проблемы применения системы знаний Р2М в Украине заключается в разной степени соответствия требованиям к субъектам взаимодействия в проектах, которые заложены в методологию Р2М. Это связано с национальными ментальными особенностями.

Таблица 6

Оценка разницы ответов украинских практикующих менеджеров и эксперта с ответами японского эксперта

№ утверждения (из табл. 4)	Эксперты		Разница	Статистические зоны
	3+4 (Украина)	1 (Япония)		
2	1,5	2	-0,5	статистической ошибки
4	3,5	3	0,5	
7	3,0	4	-1,0	допустимых отклонений
1	2,0	1	1,0	
17	3,0	2	1,0	
3	3,0	1	2,0	существенных отклонений
8	3,0	1	2,0	
14	3,0	1	2,0	
16	3,0	1	2,0	
6	4,0	2	2,0	
5	3,5	1	2,5	существенных принципиальных отклонений
9	3,5	1	2,5	
11	3,5	1	2,5	
12	3,5	1	2,5	
13	3,5	1	2,5	
15	3,5	1	2,5	
10	4,0	1	3,0	кардинальных отклонений

Анализ результатов проведенного опроса позволяет сделать следующий вывод: украинские компании и их сотрудники не обладают в полной мере характеристиками, необходимыми для их эффективной работы в сообществе проекта по модели Руководства P2M.

Выделенные характеристики субъектов взаимодействия в проектах напрямую связаны с ментальностью, национальными культурными особенностями бизнеса и жизнедеятельности украинцев. А это значит, что они не могут быть изменены (улучшены) в короткие сроки, так важные для проектов и программ. Согласно известным исследованиям в этой области, подобные изменения требуют длительного периода времени, который соответствует длительности жизни нескольких поколений [18], даже в условиях экономики знаний, «убыстряющей» процессы смены мировоззрений. Ментальные характеристики наименее всех других подвержены каким-либо изменениям, поскольку связаны с самобытностью, уникальностью, аутентичностью, а значит, с выживанием культур.

Рассмотрим национальные ментальные особенности бизнеса и жизнедеятельности украинцев, которые прямо или косвенно характеризуют вектор их активности во взаимодействии – центростремительный или центробежный, более детально. В зависимости от направленности данного вектора, он выражает их стремление к согласию, интеграции, общему видению, объединению в целое для обеспечения возможности получения собственных ценностей и ценностей других участников совместной деятельности, или наоборот. При этом, будем опираться на украинские пословицы, так как пословицы и поговорки реагируют на все явления действительности, отражают жизнь и мировоззрение народа во всем многообразии, они передают бытовые, социальные, философские, религиозные, морально-этические, эстетические народные взгляды. Главное назначение пословиц – давать народную оценку объективных явлений действительности, выражая тем самым мировоззрение [19].

Анализ источников, посвященных изучению чертам национального менталитета украинцев, показывает, что, к сожалению, они проводились больше с позиций рассмотрения национального менталитета как детерминанты трансформационных социально-экономических, политических изменений [20-24 и др.], нежели в контексте взаимодействия. Тем не менее, их результаты могут быть проанализированы и в таком контексте. Приведем их (табл. 7) в сравнении с характеристиками, присущими японскому национальному менталитету, выделенных нами ранее в табл. 3.

Таблица 7

Сравнительная характеристика черт украинского и японского национального менталитета, связанных с взаимодействием

№	Черты национального менталитета, связанные с взаимодействием	
	японского	украинского
1	Стремление к исследованиям	Консервативность, недоверие переменам, стремление не найти что-то новое, а сохранить уже созданное, осторожность, инертность, медлительность, не любит рисковать, определенный социальный фатализм, то есть вера в автоматичность исторического процесса, живет по принципу «якось воно буде», долго взвешивает все «за» и «против», долго советуется и решения принимает половинчатые, даже при наличии знаний, эрудиции, опыта нерешительность значительно

		снижает «коэффициент полезности» [20, 21]
--	--	---

Продолжение таблицы 7

2	Командная работа	Верховенство индивидуализма над коллективизмом, хозяйственность [23, 24], стремление все упорядочить [20, 22]
3	Преданность организации	Недоверие граждан друг к другу, недоверие к власти, более характерны социальные связи локального порядка - друзья, родственники, кланы, обособление и дистанцирование от внешнего социального окружения - общества в целом [23]
4	Открытое общение и обмен знаниями	Не желая ни конфликтовать, ни сотрудничать с представителями власти "хохол не соврет, да и правды не скажет", самостоятельность в суждениях, «себе на уме», недоверчивость и подозрительность [23]
5	Глубокое понимание проблем	Верховенство эмоциональности над рациональностью, чувства над интеллектом, "сердца" над "головой" [23]
6	Уважение культурных различий	Толерантность к ближнему, соседу и просто чужому, толерантность к др. нациям, сообществам [23, 24]
7	Стремление к плодотворному диалогу и участию в эффективном взаимодействии	Двойственность внутреннего мира, совмещающего в себе авантюрно-казацкий (активный) психологический тип и тип "потаянного существования" (пассивный), склонность к конфликтам [23], «где два украинца, там три гетмана» [24]
8	Взаимное доверие при реализации общих задач	Живость, нестандартные ходы, несимметричные ответы, сообразительность, хитрость, лукавство, непоследовательность, ненадежность, стремление обвести партнера вокруг пальца [20, 21],
9	Соблюдение норм социальной этики	Неточность во времени, непунктуальность, не следование технологической дисциплине [23]
10	Ориентация на плодотворное сотрудничество и обязательность в работе	Не очень развиты достижительские ценности и такие черты характера, как целеустремленность и решительность [20, 21]
11	Талантливые профессионалы, с глубокими аналитическими способностями и стратегическим видением, высоким интеллектуальным потенциалом, способностью к корректному профессиональному общению	Способность самостоятельно решать проблемы, постоять за себя [20, 21]

Следует признать, что результаты исследований, посвященных изучению чертам национального менталитета украинцев, воспринимаются не всегда однозначно. Однако даже беглый взгляд на приведенные характеристики позволяет четко сформулировать вектор активности во взаимодействии: для японской нации – центростремительный, для украинской – центробежный. Наиболее показательна в этом смысле всем известная поговорка, которая

считается «визитной карточкой» общения и взаимодействия украинцев: «Где два украинца - там три гетмана».

Полученные результаты позволяют сделать вывод о том, что для проектов и программ, заинтересованными сторонами которых являются украинские компании, недостаточно создать пространство (среду) взаимодействия (т.е. сообщество в трактовке Руководства). Процессами их взаимодействия в данной среде нужно целенаправленно управлять. Суть такого взаимодействия должна сводиться к модерированию [25, 26] процессов выработки общего видения проекта, приемлемого для всех заинтересованных сторон, и за счет этого обеспечения их поддержки, содействия проекту. Необходимость модерирования (а не силового управления) продиктована восприятием участников проекта как творческих, уникальных свободных личностей, о чем упоминалось выше. При этом, подобное модерирование должно базироваться на получении максимально возможно точной, актуальной, достоверной информации о степени достижения ценностей всех заинтересованных сторон, об их отношении и намерению содействовать или противодействовать проекту. Управление взаимодействием в проектах целесообразно выделить в отдельную управленческую функцию и формализовать соответствующую область знаний в системе знаний по управлению проектами.

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. Особенности культурной и бизнес-среды украинских компаний представляют собой существенный фактор успешного применения Руководства в их проектной деятельности, в частности – для организации и реализации эффективного взаимодействия. Взаимодействием заинтересованных сторон в среде сообщества нужно управлять. Суть управления сводится к модерированию процессов выработки общего видения проекта, приемлемого для всех заинтересованных сторон, и на этой основе - обеспечения их активного содействия проекту. Управление взаимодействием целесообразно выделить в отдельную управленческую функцию, реализация которой требует специальных компетенций и формализации соответствующей области знаний в системе знаний по управлению проектами. Что и составляет перспективное направление исследования.

Автор выражает глубокую признательность профессору Хироши Танака и профессору Валентину Рачу за участие в обсуждении полученных результатов и высказывании своего экспертного мнения по изучаемой проблеме.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гараедаги Дж. Системное мышление: Как управлять хаосом и сложными процессами: Платформа для моделирования архитектуры бизнеса / Джамшид Гараедаги / [Пер. с англ. Е.И. Недбальская]; науч. ред. Е.В. Кузнецова. – Мн.: Гревцов Букс, 2010. – 480 с.
2. Степаненко С.В. Інституціональний аналі економічних систем (проблеми методології): Монографія / С.В. Степаненко. – К.: КНЕУ, 2008. – 312 с.
3. Павлов К. ABC Букварь предпринимателя, руководителя и всякого лица, действующего в направлении реализации любой цели / К. Павлов. – М.: PMFS System of Management Co. – 142 с.
4. Сенге Питер М. Танец перемен: новые проблемы самообучающихся организаций / Питер М. Сенге, Арт Клейнер, Шарлотта Робертс и др. / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. – 624 с.
5. Нордстрем К. Бизнес в стиле фанк: Капитал пляшет под дудку таланта / Кьелл А. Нордстрем, Йонас Риддерстралле. – [5-е изд.]. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 325 с.
6. Механизмы управления: Учебное пособие / Под ред. Д.А. Новикова. – М.: ЛЕНАНД, 2011. – 192 с.

7. Лоскутов В.И. Ублюдочный капитализм и догматический марксизм / В.И. Лоскутов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.loskutov.org/Articles/articles_17.htm.
8. Лаповський Д.М. Деякі питання комплексного підходу оцінки пріоритетності інноваційних проєктів / Д.М. Лаповський, Т.В. Сердюк // Матеріали XVI міжнародної научно-практичної конференції «Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки», 12-16 вересня 2011, Алушта. – Симферополь: «ІТ АРІАЛ», 2011. - С.131-136.
9. Друкер Ф. Питер. Менеджмент. Вызовы XXI века / Питер Ф. Друкер. - М.: Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 256 с.
10. Руководство по управлению инновационными проектами и программами организаций: Монография // Перевод на русс. яз. под ред. д.е.н., проф. Ярошенко Ф.А. – К, 2011. – Т.1, Версия 1.2. – 209 с.
11. Бушуев С.Д. Механизмы конвергенции методологий управления проектами / С.Д. Бушуев, С.И. Неизвестный // Матеріали пленарної доповіді VIII міжнародної науково-практичної конференції, 18-21 вересня 2012 р., м. Миколаїв. – Миколаїв: НУК, 2012. – С.31-32.
12. Тернер Дж. Родни. Руководство по проектно-ориентированному управлению / Дж. Родни Тернер / Пер. с англ. – М.: Изд. дом Гребенникова, 2007. – 552 с.
13. Типология корпоративных культур Г. Хофстеде. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.corpculture.ru/content/tipologiya-korporativnykh-kultur-g-khofstede>.
14. Geert Hofstede™ Cultural Dimensions [Electronic resource]. – Available at: <http://www.geert-hofstede.com>.
15. Петров Ю.А. Практическая методология / Ю.А. Петров, А.А. Захаров . – Озерск: ОТИ МИФИ, 2001. – 107 с.
16. Сигел Э. Практическая бизнес-статистика / Эндру Сигел: Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002. – 1056 с.
17. Общая теория статистики: Статистическая методология в изучении коммерческой деятельности: учебник / А.И. Харламов, О.Э. Башина, В.Т. Бабурин и др; Под ред. А.А. Спирина, О.Э. Башиной. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 296 с.
18. Марков Б.В. Разум и сердце: история и теория менталитета / Б . В . Марков. - СПб.: Изд-во С.- Петербург . ун-та, 1993. – 229 с.
19. Шолохов М.А. Сокровищница народной мудрости / Русское устное народное творчество. Хрестоматия по фольклористике. Под ред. Ю.Г. Круглова. – М.: Высшая школа, 2003. – С. 167-177.
20. Хоанг Тхи Кук. Национальный менталитет как детерминанта трансформационных изменений: социально-философский аспект / Кук Тхи Хоанг. . [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npmt/2011_2/Hoang.pdf.
21. Поліщук І. Ментальність українства: політичний аспект / І. Поліщук // Людина і політика. - №1. - 2001. – С. 86–100.
22. Семикина М. Украинский менталитет: слагаемое успеха или тормоз на пути к рынку? / М.Семикина // Украина-центр.– 1995.–№ 3. – С. 7–21.
23. Беляев С. Загадка украинской души. Особенности менталитета украинцев. / С. Беляев. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://navigator.lg.ua/arts.php?mode=r&art=r0073>.
24. Стецюк В. Самовыражение украинцев и русских в пословицах и поговорках / В. Стецюк. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.v-stetsyuk.name/ru/Psychology.html>.
25. Эдмюллер А. Модерация: искусство проведения заседаний, конференций, семинаров / Андреас Эдмюллер, Томас Вильгельм. - М.:Изд-во «Омега-Л», 2007. – 128 с.
26. Петров А.В. «Дискуссия и принятие решений в группе: технология модерации» / А.В. Петров. – СПб.: Изд-во «Речь», 2005. – 80 с.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Рач В.А.

Стаття надійшла до редакції
14.05.2012 р.

О.А. Кратт, А.И. Ярембаш

УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ПРОЕКТОВ ПРЕОДОЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОСЛЕДСТВИЙ ЗАКРЫТИЯ УГОЛЬНЫХ ШАХТ

Определены основные принципы оценки качества проектов преодоления социально-экономических последствий закрытия угольных шахт. Произведен выбор показателей и критерия интегральной оценки качества проектов в угледобывающей отрасли. Ист. 2.

Ключевые слова: управление проектом, качество, параметры, критерии, эффективность.

Постановка проблемы Одним из главных заданий проектного менеджмента является управление качеством проектов. При разработке проекта закладываются основные принципы, характеристики и параметры, которые должны обеспечить надежную и высокоэффективную его реализацию. Это, в полной мере, относится и к созданию проектов и программ реструктуризации угольной отрасли, особенно в части ее негативных социально-экономических последствий.

По количеству решаемых задач, их остроте, многовариантности и неопределенности условий принятия возможных решений и непредсказуемости их последствий, такие проекты относятся к чрезвычайно сложным и расходным.

Перечисленные обстоятельства обуславливают актуальность *научной проблемы*: управления качеством сложных социально-экономических программ и проектов которые реализуются с помощью современных методов и прогрессивных технологий, с учетом разнообразных факторов и параметров.

Анализ предыдущих исследований. При решении задач управления государственными программами и проектами чувствуются недостатки современной научно-методической базы.

В плановой экономике Советского Союза использовался программно-целевой подход относительно формирования и управления государственными программами. Однако сегодня с учетом рыночных условий, неопределенности ситуаций при формировании и выполнении программы, сложности организационной структуры и разных форм собственности исполнителей эти методы почти неприменимы или требуют значительной модификации.

За рубежом проводятся работы по созданию системных методик управления проектами в условиях недостаточной определенности (Шелле Х., Мескон М., Герес Р. и др.), уделяется внимание обеспечению качества хозяйственных процессов. Однако из-за специфичности сегодняшнего этапа развития Украины, применение этих методик очень ограничено.

В работах, посвященных управлению сложными проектами (Воропаев В.И., Шапіро В.Д, Бурков В.М., Поспелов Г.С.), рассматривается решение отдельных задач управления проектами, например, в виде анализа сетевых моделей планирования, управления ресурсами, страхования рисков. Применение этих методов ограничивается областью управления бизнес-проектами и не учитывает показатели качества программ и проектов, которые финансируются из государственного бюджета. И решение этой проблемы, в условиях Украины, невозможно без применения методов классической теории управления проектами, разработанных отечественными учеными (С.Д. Бушуевым,

“Управління проектами та розвиток виробництва”, 2012, №

35

В.Д.Гогунским, К.В.Кошкиным, И.В. Кононенко, В.А.Рачом, Е.А.Дружининым и др.)

Анализ существующих исследований показал, что решение задач оценки качества проектов слабо структурировано, и в основном базируется на практическом опыте. Комплексное использование современных технологий и методов позволит избежать ошибок на начальных этапах планирования и в принятии рациональных решений при формировании и реализации проектов и программ.

Выделение нерешенных ранее частей общей проблемы.

Существующие методы не позволяют в полной мере создать достаточно эффективные модели анализа сложных проектов и программ, которые учитывали бы в полной мере системные аспекты формуемых программ, набор различных критериев качества, ограничений и выполнения условий экономического, социального и организационного характера. Кроме того, оценка качества – сфера деятельности науки квалиметрии, однако квалиметрический подход при анализе сложных проектов и программ почти не применялся.

Перечисленные обстоятельства обуславливают актуальность разработки методологических основ и научно-обоснованных принципов системного анализа качества сложных государственных социально-экономических программ и проектов как на этапах их формирования, так и при их реализации.

Таким образом, представляется возможным предложить методику анализа качества социально-экономических проектов и программ преодоления негативных последствий промышленной реструктуризации, которая расширяет область исследования сложных проектов и основанна на концепции создания системных квалиметрических моделей.

Целью статьи является исследование основных принципов оценки качества социально-экономических проектов, обоснование выбора показателей и критериев интегральной оценки качества проектов в угледобывающей отрасли

Изложение основного материала исследования. Для угольной отрасли качество социальных проектов определяется следующими группами показателей:

1) показателями экономической целесообразности проекта, которые характеризуют экономическую эффективность бюджетных вложений, их социальную полезность и другие преимущества проекта;

2) показателями надежности проекта, которыми определяются :

а) достоверность достижения проектных технико-экономических показателей в заданные сроки

б) способность адаптации проекта к возможным изменениям параметров внешней среды (то есть социально-экономических, политических и других условий в которых реализуется проект, а также условий, свойственных конкретным регионам, подвергаемым промышленной реструктуризации);

3) показателями экономического уровня проекта, которые характеризуют уровень проекта сравнительно с базовыми значениями соответствующих показателей успешно осуществленных аналогов;

4) показателями социальной, промышленной и экологической безопасности проекта.

Кроме вышеуказанных основных признаков, качество проектов преодоления негативных социально-экономических последствий закрытия неперспективных предприятий горнодобывающей промышленности могут характеризоваться также мерой индустриализации региона, возможностью ввода капиталовложений по очередям, выдачи результатов к полному завершению проекта и т.д.

Следует отметить, что важными показателями качества любого проектного решения является соответствие требованиям системы действующих нормативно-методических документов, информативность проектной документации, однозначность понимания документации разработчиком и всеми ее потребителями.

Показатели оценки качества проектов. Качество социально-экономических проектов в угледобывающей промышленности зависит от огромного количества элементов. Причем, комплексная оценка проектных решений должна проводиться не только по проекту в целом, но и по отдельным расходным и доходным статьям. Это делается для выявления возможных направлений совершенствования проекта. Поэтому любой оцениваемый проект преодоления негативных социально-экономических последствий (ПНСЭП) закрытия шахт приходится рассматривать как проект повышения эффективности деятельности сложной социально-экономической системы, которая состоит из отдельных подсистем. А это требует достаточно широкой номенклатуры показателей качества. А именно:

1. Проектно-сметная документация

Для существенного повышения качества проектно-сметной документации в современных условиях нужна разработка системы объективных критериев и комплексного подхода к самой процедуре оценки результатов проектной деятельности. Такая система должна объективно отображать реальный уровень проектов в сравнении с успешно реализуемыми аналогами, учитывать разнообразие условий, защищать от внесения в проекты не всегда корректных изменений.

2. Производительность и трудоемкость проекта

Это одни из важнейших показателей оценки качества проекта. Аддитивные свойства этих показателей позволяют суммировать их значения по отдельным звеньям проектной схемы и дают возможность получить оценку по проекту в целом. Но, если ограничиться только этими показателями, то из оценки выпадают показатели прошлых затрат, выраженные в использованных ресурсах.

3. Расходы ресурсов

К важнейшим показателям качества проекта, обычно относят удельные расходы ресурсов разных видов на единицу проектной продукции. При прочих равных условиях качество отдельно взятого проектного решения и проекта в целом будет тем выше, чем ниже ожидаемые расходы необходимых ресурсов при его осуществлении.

4. Экономичность

При существующих условиях рыночной экономики, этот показатель является очень важным для оценки уровня качества проекта. Но, необходимо заметить, что экономичность не может рассматриваться как главный и тем более единственный показатель качества социального проекта, поскольку в нем не находят отражения необходимые инвестиционные расходы, что не позволяет объективно сравнивать расходы и результаты.

Результаты такой оценки предлагается использовать для:

- 1) принятия решений о целесообразности реализации проекта;
- 2) анализа социально-экономического уровня проекта.

Качество проекта ПНСЭП закрытия неперспективных предприятий горнодобывающей промышленности характеризует совокупность различных социальных, технологических, экономических, экологических и других показателей. Трудность такой оценки заключается в том, что необходимо

возвести разнородные отдельные показатели в единственный комплексный (интегральный) показатель оценки качества проекта [1].

Для этого необходимо определить значимость каждого показателя для качества проекта в целом, Это выполняется или методом экспертной оценки, или статистически.

Метод экспертной оценки часто приводит лишь к приблизительным оценкам. Это обусловлено особенностями угольной отрасли, когда эксперты при оценке важности отдельных решений проекта выходят из некоторой усредненной модели, тогда как в каждом конкретном случае соотношение важности отдельных показателей может существенно меняться.

Точнее является статистический подход, хотя он и более трудоемкий.

Оценка качества проекта

Определение уровня качества конкретного проекта ПНСЭП закрытия угольной шахты или отдельного проектного решения в рамках такого проекта возможно только при наличии базовых (эталонных) значений показателей качества.

Оценка уровня качества проекта заключается в определении соответствия проектных решений и ожидаемых экономических показателей их базовому (нормативному) уровню. Следовательно, установление уровня качества любого проектного решения возможно лишь при наличии базы для сравнения в виде соответствующих нормативов.

Базовые решения или их количественные показатели, которые характеризуют эти решения, должны устанавливаться прогнозом или определяться методами, употребляемыми в квалиметрии, теории принятия решений, и др., что позволяют с достаточной степенью достоверности принять оптимальное решение из нескольких сравниваемых на момент реализации данного проекта.

Если нет базовых решений, то проект можно сравнивать с аналогами по отдельным показателям, которые характеризуют его основные свойства и решения в социальном и экономическом аспектах.

Социальные решения определяют в дальнейшем экономические показатели проекта. Оценка качества проектных решений может осуществляться в определенной последовательности: сначала оценивается социальный уровень проекта и на этой основе определяется социально-экономический уровень эффективности принятых решений.

Установление базовых значений показателей качества для проектов, осуществляемых в процессе реструктуризации угледобывающей отрасли, достаточно специфичны потому что определенное проектное решение можно эффективно применить лишь при определенных социально-экономических условиях. Поэтому, полный диапазон изменения социально-экономических условий придется разделять на более или менее однородные части, в которых базовые решения остаются постоянными. В соответствии с требованиями системного подхода, при оценке качества проекта ПНСЭП необходимо учитывать следующие показатели [2]:

Комплексным показателем качества проекта ПНСЭП закрытия неперспективных шахт можно считать динамичный показатель интегральной социально-экономической эффективности ($\dot{I}_{\text{эи}}$) основанный на показателях затрат местного бюджета по проекту:

Структуру целевых расходов местного бюджета по проекту предложено определять по следующей формуле:

$$\sum PB = PB_{зан} + PB_{сис} + PB_{ми} + PB_{др}, \quad (1)$$

где $DA_{с\grave{a}i}$ – расходы бюджета на создание новых рабочих мест;

$DA_{н\grave{i}i}$ – расходы бюджета на развитие социальной инфраструктуры;

DA_{i} – расходы бюджета на стимулирование желаемого направления миграции населения;

$DA_{a\delta}$ – расходы бюджета на другие нужды углепромышленного региона.

Тогда:

$$\ddot{I}_{\grave{e}i} = P_t \sum DA, \quad (2)$$

где P_t – коэффициент дисконтирования разновременных затрат и результатов.

Как критерий уровня качества проекта, необходимо принять отношение показателя интегральной социально-экономической эффективности по оцениваемому проекту – $\ddot{I}_{\grave{e}i}$ к базовому $\ddot{I}_{\grave{e}i.a}$

$$k = \frac{\ddot{I}_{\grave{e}i}}{\ddot{I}_{\grave{e}i.a}} \leq 1. \quad (3)$$

Выражая базовый критерий через проектный и его положительное отклонение, получим:

$$\ddot{I}_{\grave{e}i.a} = \ddot{I}_{\grave{e}i} + \Delta, \quad (4)$$

где $\Delta \geq 0$,

$$k = \frac{\ddot{I}_{\grave{e}i}}{\ddot{I}_{\grave{e}i} + \Delta} = 1 - \left(1 - \frac{\ddot{I}_{\grave{e}i.a}}{\ddot{I}_{\grave{e}i} + \Delta} = 1 - \Delta, \quad (5)$$

где Δ – изменение уровня качества оцениваемого проекта.

Снижение оцениваемого проектного показателя по сравнению с базовым проектным показателем интегральной социально-экономической эффективности можно определить с учетом изменения технических показателей по линейной зависимости

$$\Delta \ddot{I}_{\grave{e}i} = \sum_{i=1}^n \alpha_i \Delta_i, \quad (6)$$

где α_i – удельное значение (вес) i -го затратного показателя в интегральной экономической эффективности;

Δ_i – изменение i -го затратного показателя относительно базового варианта.

Уровень снижения качества оцениваемого проекта в сравнении с базовым составом:

$$\Delta = 1 - \frac{\hat{\ddot{I}}_{\grave{e}i}}{\hat{\ddot{I}}_{\grave{e}i} + \sum_{i=1}^n \alpha_i \Delta_i}. \quad (7)$$

Для сравнения показателей качества двух и больше проектов необходимо определить влияние разницы условий осуществления проектов. Эффективным способом решения такой задачи может быть использование введенного выше относительного показателя качества первого проекта и второго проекта.

Относительное преимущество проекта 1 по сравнению с проектом 2 по уровню показателя качества составит:

$$\delta_{1,2} = \frac{\hat{E}^1}{\hat{E}^2} = \frac{\check{I}_{\check{i}}^1}{\check{I}_{\check{a}}^1} \cdot \frac{\check{I}_{\check{i}}^2}{\check{I}_{\check{a}}^2} = \frac{\check{I}_{\check{i}}^1 \check{I}_{\check{a}}^2}{\check{I}_{\check{a}}^1 \check{I}_{\check{i}}^2} = \hat{E}_i^{1,2} \hat{E}_o^{2,1}, \quad (8)$$

где $\hat{E}_i^{1,2}$ – показатель, который отражает соотношение интегральной социально-экономической эффективности между первым и вторым проектом;

$\hat{E}_o^{1,2}$ – обратное соотношение объективных условий реализации сравниваемых проектов.

Из приведенного выше следует:

$$\hat{E}_i^{1,2} = \frac{\delta_{1,2}}{\hat{E}_o^{2,1}} = \delta_{1,2} \hat{E}_o^{1,2}. \quad (9)$$

Эта формула имеет четкий экономический смысл: соотношение интегральной социально-экономической эффективности двух сравниваемых проектов определяется соотношением уровня качества этих проектов, умноженным на отношение показателей условий реализации проектов.

Необходимо отметить, что относительная форма такого критерия позволяет исключить влияние уровня цен.

Такой подход к вопросу оценки качества проектной продукции позволит создавать проекты преодоления негативных социально-экономических последствий закрытия неперспективных угольных шахт в современных рыночных условиях на еще более высоком уровне.

Выводы по данному исследованию и перспективы дальнейших разработок. Работа посвящена научной прикладной проблеме управления качеством проектов преодоления негативных социально-экономических последствий промышленной реструктуризации угледобывающих регионов возникающих в процессе закрытия шахт.

В соответствии с требованиями системного подхода, при оценке качества таких проектов предложено применять динамичный показатель интегральной социально-экономической эффективности, учитывающий структуру целевых расходов местного бюджета по проекту.

Как критерий уровня качества проекта, необходимо принять отношение показателя интегральной социально-экономической эффективности по оцениваемому проекту к базовому.

Для сравнения показателей качества двух и более проектов необходимо определить влияние разницы условий осуществления проектов.

Дальнейшие исследования целесообразно проводить в направлениях:

- создание нормативных баз и баз данных аналогов в угледобывающей отрасли промышленности;

- розвиток запропонованої методології з метою оцінювання якості соціально-економічних проектів при виробництві реструктуризаційних заходів в інших галузях промисловості;
- розробка аналітичних і напівекспертських методів оцінювання показників якості проектів.

ЛИТЕРАТУРА

1. Выговский Д.Д. Обоснование выбора и оценка эффективности вариантов реконструкции действующих угольных шахт/ Выговский Д.Д., Выговская Д.Д., Ещенко А.Г. // Вести Донецкого горного института. – Донецк, 2005.
2. Еремеев В.М. Оценка технического уровня проектов шахт, разрезов и обогатительных фабрик. // Еремеев В.М., Крылов Н.А., Ромашкин И.П. // Совершенствование нормативно-методической базы проектирования предприятий угольной промышленности. – М.: Центрпрошахт, 1993.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Бушуев С.Д.

Стаття надійшла до редакції
16.05.2012 р.

УДК 330.131.7

М.В. Кравченко

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК САМООРГАНІЗОВАНЕ ЯВИЩЕ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН СУСПІЛЬСТВА: ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

Проаналізовано сутність основних підходів до визначення поняття "тіньова економіка" (обліково-статистичний, формально-правовий, комплексний), показано їхню обмеженість. Розкрито можливості пояснення сутності тіньової економіки у межах теорії прав власності. Дж. 18.

Ключові слова: тіньова економіка, сутність, пояснення, підхід, право власності, інститут, розузгодження.

Постановка проблеми. Поширеність та стійкість явища тіньової економіки примушує до вивчення її генези, еволюції та причин виникнення, що дозволить проникнути до її сутності. Тіньова економіка – це, за висловленням Т.І. Корягіної, тінь, яку має офіційна або легальна економіка, це її інваріант. Тіньова економіка не є чимось самостійним по відношенню до офіційної або легальної економіки, не може зникнути разом із ліквідацією недоліків офіційної або легальної економіки, але може бути суттєво обмеженою.

До 70-х років минулого століття вважалося, що неформальна економічна діяльність існує тільки в слабкорозвинених країнах, а причинами її існування є соціальні, відповідно до яких у меркантилістській державі люди не можуть "вписатися" у межі формальних норм. Але у 70-і та наступні роки ХХ століття з'ясувалося, що тіньова економіка має місце не лише у всіх країнах з ринковою економікою, але і в країнах з соціалістичною економікою. Для України аналіз тіньової економіки є надзвичайно важливим, враховуючи її масштаб та чисельність населення, яке залучено до неформальної економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість дослідників цієї проблематики згодні з існуванням трьох принципових підходів до пояснення явища тіньової економіки - обліково-статистичного, формально-правового та комплексного.

Відповідно до обліково-статистичного підходу ([5, с. 14-16; 13, с. 983; 17, с. 194]) поняття "тіньова економіка" часто визначається з позиції обліку її результатів та їхнього контролю, відповідно, невідображення їх в офіційній статистиці. У поглядах у межах обліково-статистичного підходу поняття "тіньова економіка" розглядається на поверхні економічного життя, тобто увагу дослідників сконцентровано на видимих рисах цього явища і відсутні намагання якимось чином його пояснити. У визначеннях тіньової економіки з позиції обліково-статистичного підходу основним предикатом є прихованість економічної діяльності від державного обліку, тобто відсутність фіксації в офіційній статистиці, а тіньова економіка визначається виходячи з основної мети системи національних рахунків (СНР) - максимального точного обліку усіх видів економічної діяльності, що забезпечують реальний вклад у виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП).

У формально-правовому підході ([6,7,8]) визначення сутності тіньової економіки подається з позицій ставлення до нормативної системи регулювання – її порушення. Предикатами визначень поняття "тіньова економіка" є ухилення від державної реєстрації, протиправний характер дій, тобто увагу акцентується на дотриманні вимог законодавства при здійсненні будь-якого виду діяльності. У визначенні поняття "тіньова економіка" з позицій формально-правового підходу нами враховано і кримінологічний аспект (предикатом є суспільна шкідливість і небезпека), оскільки він є наслідком порушення закону.

У найзагальнішому вигляді з позиції економічних відносин поняття "тіньова економіка" розглядається з позиції макроекономічного підходу (комплексний або теоретичний підходи) [1, с. 11; 9, с. 18; 16, с. 28]. У межах макроекономічного підходу поняття "тіньова економіка" розглядається як особлива система економічних стосунків, які відображають особливу логіку та стратегію поведінки економічних агентів, наслідки діяльності яких зафіксовано у визначеннях поняття "тіньова економіка" обліково-статистичного та формально-правового підходів.

Отже, кожен з поданих підходів висвітлює окремий аспект тіньової економіки і не надає повного уявлення про генезис цього феномену. Для розкриття функціональної та екзистенціональної логіки тіньової економіки, яку визнано самостійним, не випадковим і стійким явищем, контексти якого охоплюють складну галузь економіко-соціально-правових відносин, потрібно сформулювати відповідні підходи дослідження.

Метою статті є аналіз поглядів на сутність тіньової економіки та доцільності вивчення її генези з позиції положень теорії власності.

Вклад основного матеріалу. Дослідження тіньової економіки має виходити з певних підходів, які розуміються як комплементарна сукупність методів дослідження, що розкривають досліджуване явище з позицій концептів, які його пояснюють. Вихідними концептами, які пояснюють поняття тіньової економіки, є такі:

тіньова економіка є складною, відкритою, динамічною системою, яка розглядається як інваріант системи реальної (або легальної) економіки;

виникнення тіньової економіки, тривале існування та системне оформлення цього явища зумовлено тими умовами, що склалися у реальній економіці;

поведінка економічних агентів, яка суттєво впливає на систему економічних відносин, значною мірою визначається інституціональними чинниками;

процес самоорганізації системи тіньової економіки з точки зору відтворювальних процесів залежить від рівня витрат у системі порівняно з аналогічними витратами у офіційній економіці;

витрати обох систем економіки – тіньової і реальної – можуть прискорювати або сповільнювати темпи росту тіньової економіки.

Зміст цих положень не дозволяє дослідити явище тіньової економіки з використанням положень класичної економічної теорії, тому в ній розглядається лише одна система економіки – реальної, і вважається, що будь-які взаємодії між економічними агентами відбуваються самі по собі, без будь-яких суперечок, конфліктів, втрат і витрат. Тому у дослідженні тіньової економіки у роботі доцільно звернутися до інституціональної економічної теорії, у якій увагу сфокусовано на інститутах, що визначають правила та обмеження діяльності економічних агентів, зокрема, економічні правила визначення права власності на її використання та прибуток від неї, і спроможність відчужувати активи або ресурси. Положення неінституціональної теорії мають бути доповнені положеннями теорії нелегальної економіки (або неформального сектора економіки), парадигму якої сьогодні визначає концепція "іншого шляху" перуанського економіста Ернандо де Сото, сформульована у 1987 році [2]).

З економічної точки зору, інститути визначають умови, у яких може реалізуватися право власності. Інституціональна зміна може відбуватися або дозволеним, або забороненим чином. Дозволені інституціональні зміни відбуваються відповідно до правил процедур, а тому проходять гладко і поступово. Навпаки, заборонені інституціональні зміни відбуваються в дисонансі з чинними правилами і радикально та травмуюче впливають на суспільство. Нелегальна економічна діяльність не підкоряється офіційним правилам і нормам, вона зазвичай визначається інституціональними структурами попереднього періоду (path dependent) [10].

Коли формальні і неформальні правила розузгоджені і конфліктують один з одним, то створюються сильні стимули для ігнорування чинних в легальній економіці формальних норм і відходу в нелегальну економіку, де діють неформальні норми [10]. Виходячи з існування тіньової економіки практично в економіці будь-якої країни, такої абсолютної узгодженості досягти не можна. Йдеться, очевидно, про величину цієї розузгодженості.

Різницю у динаміці змін формальних і неформальних інститутів і можна використати для пояснення виникнення та існування тіньової економіки, яка на зломі соціально-економічної системи, особливо при переході від системи з тотальним контролем до ліберальнішої, набуває значного масштабу. А саме це і спостерігається у перехідній економіці України. Економіка України дотепер перебуває на етапі переходу. Незважаючи на те, що в Україні протягом двадцяти років переходу до ринкової економіки формальні інститути змінено дуже радикально, і ця зміна продовжується, дотепер не сформувалося "правління закону" (rule of law), а неформальні інститути змінюються дуже повільно. Саме неузгодженість неформальних традицій, носіями яких є люди, становлення яких переважною мірою в Україні відбувалося під впливом одних обставин, і формальних правил ринкової економіки, які ухвалені і продовжують ухвалюватися в економіці нового типу в Україні, а також переважання впливу неформальних норм, а не формальних правил і зумовили не лише виникнення, а і збільшення масштабу тіньової економіки.

Виходячи зі сказаного, тіньову економіку слід визнати інститутом економіки будь-якого типу, різниця лише в її масштабі.

Найфундаментальнішим інститутом в економіці з будь-яким устроєм є інститут власності, базовим поняттям якого є право власності. Право власності є багатоаспектним поняттям. Повне визначення права власності з одинадцяти елементів надано англійським юристом А. Оноре [14, с. 112-128]. Елементи права власності утворюють певну систему, підсистеми якої можуть конфліктувати між

собою, і немає жодних універсальних критеріїв щодо обмеження конфліктуючих елементів.

Отже, порушення формальних норм саме в інституті власності створює підстави для відходу в нелегальну економіку. Причиною порушення формальних норм зокрема в інституті власності може бути розузгодження формальних і неформальних "правил гри" і "погані" правила гри, які забороняють добровільні угоди. Значна міра розузгодження формальних і неформальних інститутів спричиняє відмову частини економічних агентів працювати за формальними інститутами, тобто ухід до тіні. І чим більшою є ця частина, тим більше загроза дієвості принципу "правління закону".

Відчуженість і одержання права власності та свобод, створених суспільством, за Дж. Коммінсом, є трансакцією [11, с. 652].

Трансакція, стверджував Дж. Коммінс ще у першій половині ХХ століття, – це відчуженість і одержання права власності та свобод, створених суспільством, а не обмін товарами, адже інститути забезпечують поширення волі окремої людини за межі області, у межах якої вона може впливати безпосередньо своїми діями на зовнішнє середовище [11, с. 652]. Тобто передача права власності є трансакцією.

Передача, а відтак придбання і наступний захист права власності супроводжуються формуванням трансакційних витрат.

Різноманіття форм господарського й соціального життя (і тіньова економіка у тому числі як його різновид) у межах неінституціональної теорії пояснили у 1987 році Дж. Уолліс й Д. Норт: це різноманіття зумовлено відносними відмінностями в рівнях і структурі витрат трансакцій [18, с. 97]. За Д. Нортом і Р. Томасом, альтернативні економічні інститути мають порівняльні переваги в економії на різних категоріях трансакційних витрат, чим й зумовлене їхнє співіснування [15, с. 204].

Отже, рівень тінізації економіки залежать від витрат на захист прав власності, що завжди відповідає принципу економічної ефективності. Інститут тіньової економіки є альтернативним економічним інститутом, відмінною рисою якого є значні переваги саме у величині трансакційних витрат. У цьому інституті вони набагато нижчі. Саме ця перевага зумовлює високий рівень самоорганізації та життєстійкості тіньової економіки.

Актуальність дослідження тіньової економіки саме в категорії трансакційних витрат є безумовною. Цій напрям досліджень не можна визнати розповсюдженням через складність виміру трансакційних витрат, відсутності інформації про них в бухгалтерському обліку підприємств і офіційній статистиці, що, відповідно, і зумовлює складне ставлення до них в економічній науці, не говорячи вже про практику. Ще Л. Девис зауважив, що трансакційні витрати є корисним поняттям, корисність якого зменшується пропорційно точності його визначення [11, с. 149].

Поєднуючи та узагальнюючи висновки Дж. Уолліса, Д. Норта і Е. де Сото, можна стверджувати, що тривале спільне існування у різному співвідношенні у всіх країнах світу незалежно від ступеня їхньої розвиненості системи реальної економіки та системи тіньової економіки пояснюється різними витратами на отримання послуг формальних і неформальних інститутів. Чим більше формальні інститути схиляються до меркантилізму, чим більшим є розузгодження формальних і неформальних інститутів, тим більш благодатним є підґрунтя для тіньової економіки, тим більше її масштаб. Її коріння є економічними і тому боротися з нею лише репресивними способами і сподіватися при цьому на успіх недоцільно. Такий підхід лише збільшить трансакційні витрати підкоряння закону економічних агентів і підштовхне їх до відходу в тінь, навіть тих, хто готовий сприймати нові формальні норми, але з економічних причин не хоче або не може дотримуватися їх.

Якщо інститут тіньової економіки є альтернативним економічним інститутом, то необхідно позначити позицію автора щодо поняття "транзакційні витрати", згідно з якою вони розглядаються у дослідженні тіньової економіки. Використовуючи результати аналізу сутності поняття "транзакційні витрати" [3, с. 124-134], а також враховуючи, що досліджуваним явищем є тіньова економіка, транзакційні витрати у роботі розглядаються у достатньо вузькому значенні - як витрати користування ринковим механізмом взаємодії економічних агентів з державою.

Ринковий механізм взаємодії економічних агентів з державою містить сукупність формальних правил (встановлено державою і закріплено законодавчо) діяльності економічних агентів, які скеровано на балансування їхніх інтересів та інтересів держави шляхом дотримання права власності. Дотримання цих формальних правил обома партнерами визначає стимули перебування економічними агентами у легальній економіці. Дійсно, якщо права власності економічного агента легітимні та захищені, то економічному агенту можна сподіватися на незначні транзакційні витрати і тоді в нього відпадає потреба уходу "в тінь", де, до речі, багато економічних агентів сьогодні перебуває не за власним бажанням, а під тиском обставин, які викликані недосконалістю права власності.

Дію ринкового механізму взаємодії економічних агентів з державою як сукупність формальних правил діяльності економічних агентів, які скеровано на балансування їхніх інтересів та інтересів держави, саме і має бути спрямовано на придбання, захист і передачу права власності. Адже за Р. Коузом, ринок починає працювати, як тільки будуть розмежовані права власності й з'явиться можливість для оформлення угод по обміну ними за взаємовигідними цінами [4, с. 29].

Якщо скористатися твердженням Е Файга, що ефективність інститутів визначається тим, наскільки вони сприяють мінімізації транзакційних витрат [10], то за аналогією можна говорити про критерії ефективності ринкового механізму взаємодії економічних агентів з державою – мінімізація транзакційних витрат економічних агентів на придбання, захист і передачі прав власності, при якій вивільняються ресурси, які можна використати для продуктивної діяльності. Простіше кажучи, транзакційні витрати можна у такому випадку перетворити на трансформаційні. І тоді можна говорити про балансування інтересів економічних агентів та інтересів держави: ресурси, що вивільняються, економічні агенти можуть використати для продуктивної діяльності, а також вийти з тіні, а держава збільшує надходження від легалізації діяльності економічних агентів. Адже якщо права власності не визначено, їх складно перевірити і ними незручно торгувати, тому транзакційні витрати є дуже високими, оскільки витрачаються на захист і перерозподіл власності. При цьому транзакційні витрати є головним чинником, що визначає структуру й динаміку різних формальних і неформальних інститутів, які, у свою чергу, одночасно є засобом економії транзакційних витрат. Кожна економічна система має специфічну конфігурацію транзакційних витрат.

Дія ринкового механізму взаємодії економічних агентів з державою сприяє трансформації структури їхніх транзакційних витрат – збільшуються витрати "підпорядкування закону" при зменшенні "ціни позалегальності". Причому динаміка витрат першого виду має відставати (і в окремих періодах суттєво) від динаміки витрат другого виду, тобто виграш держави буде не моментальним, а буде формуватися протягом певного періоду.

Висновки. Отже, коли інститути виконують свої функції в повному обсязі й ефективно, то в суспільстві зростають інтенсивність і масштаби економічних процесів; має місце розширене відтворення виробництва, гармонізується співвідношення між тіньовою та офіційною частками економіки, у іншому випадку – ці процеси вповільнюються, а в окремих випадках – припиняються, а тіньова

економіка зростає неконтрольованими темпами. Її вивчення доцільне з позиції права власності та трансакційних витрат, які виникають у зв'язку з операціями з цим правом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекряшев А.К. Теневая экономика и экономическая преступность: [текст] [Электронный ресурс] / А.К. Бекряшев. – М., 2009. – 459 с. – Режим доступа: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/index>.
2. Де Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире / Эрнандо де Сото. – М.: Catallaxy, 1995. – 374 с.
3. Козаченко Г.В. Управління затратами підприємства: [монографія] / Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Макухін Г.А. – К.: Либра, 2007. – 320 с.
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Роналд Коуз; пер. с англ. Б. Пинскера; науч. ред. Р. Капелюшников. – М.: Дело ЛТД, 1993. – 192 с.
5. Латов Ю.В. Конкурентный неформальный бизнес – против меркантилистского государства [Электронный ресурс] / Ю.В. Латов. – Режим доступа: <http://corruption.rsuh.ru/magazine/2/n2-20.shtml>.
6. Никифоров Л. Теневая экономика: основы возникновения, эволюция и ослабление / Никифоров Л., Кузнецова Т., Фельзенбаум В. // Вопросы экономики. – 1991. – № 1. – С. 100-111.
7. Олейник А. Институциональная экономика: учеб.-метод. пособие. Тема 6. Нелегальная экономика / А. Олейник // Вопросы экономики. – 1999. – № 6. – С. 138-142.
8. Осипенко О.В. Что отбрасывает тень / О.В. Осипенко, Ю.Г. Козлов // ЭКО. – 1989. – № 2. – С. 47-59.
9. Улыбин К. Теневая экономика / Константин Улыбин. — М.: Экономика, 1991. – 248 с.
10. Файг Э. Нелегальная деятельность и институциональные изменения: производство, грабж и защита в переходной экономике [электронный ресурс] / Э. Файг// Экономическая теория преступлений и наказаний. – 2002. – №4-1. – <http://corruption.rsuh.ru/magazine/4-1/n4-16.shtml>.
11. Commons J.R. Institutional Economic / J.R. Commons. – Madison: University of Wisconsin Press, 1934. – 812 p.
12. Davis L. Comment / L. Davis // Long-term factors in American economic growth. d. by ngerman. – S.: Chicago, 1986. – 324 p.
13. Feige E.L. Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach / E.L. Feige // World Development. – 1990. – Vol.18(7). – P. 981-1002.
14. Honore A. Ownership / A. Honore // Oxford Essays in Jurisprudence / Ed. by A.W. Guest. – Oxford, 1961. – 362 p.
15. North D.C. The rise of the Western world: a new economic history / D.C. North, R.P. Thomas. – Cambridge, 1973. – 537 p.
16. Schafer W. Gleichgewicht, Ungleichgewicht und Schattenwirtschaft / W. Schafer // Schattenkoeconomie: Theoretische Grundlagen und wirtschafspolitische Konsequenzen. – Gottingen, 1984. – 140 p.
17. Schneider F. Measuring the size and development of the shadow economy. Can the causes be found and the obstacles beovercome? / F. Schneider // Brand-staetter H., Güth W.: Essays on Economic Psychology. – Berlin: Springer Publishing Company, 1994. – P. 193-212.
18. Wallis J.J. Measuring the transactional sector in American economy, 1870-1970 / J.J. Wallis, D.C. North. – In: Long-term factors in American economic growth. d. by ngerman S., Chicago, 1986. – 226 p.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
21.05.2012 р.

Г.Г. Михальченко

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ

Досліджені регіональні особливості розвитку населення України. Визначені пріоритетні напрями розвитку населення в умовах значної диференціації регіонального розвитку. Рис. 1, табл. 2, дж. 16.

Ключові слова: сталий розвиток, людський розвиток, індекс регіонального людського розвитку, якість життя.

Постановка проблеми. В умовах кризи та у післякризовий період особливо актуальною постала проблема неспроможності значної кількості громад і регіонів самостійно фінансувати власний розвиток. Якщо в попередні роки недостатність фінансових ресурсів у регіонах компенсувалася за рахунок трансфертів з державного бюджету, то криза в повному обсязі виявила хибність і дестимулюючий вплив такого підходу. Проблеми розвитку населення і зокрема індивідуума стають все більш очевидні як на державному, так і на регіональному рівні. В сучасних умовах вони характеризуються нерівністю можливостей: розвиток населення стримується через його рівень добробуту, вік, освіту, місце проживання, гендерну або групову приналежність.

Разом з тим, кожному регіону країни притаманна сукупність власних складових природничого, географічного, демографічного, економічного потенціалу. Отже максимально ефективно використовувати потенціал кожного регіону за допомогою однієї загальної стратегії неможливо і недоречно. У своєму розвитку кожен регіон повинен спиратися саме на власні пріоритетні види економічної діяльності та намагатися мінімізувати власні регіональні ризики в розвитку населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових дослідженнях проблеми регіонального розвитку взаємопов'язано з рівнем життя населення знайшли відображення у працях таких вітчизняних вчених, як І. Гнибіденко, Б.Данилишина, В. Дорофійенко, М.Долішнього, І. Курило, Е. Лібанової, В. Стешенко, Л. Черенко, В. Черевко, В. Юрчишина та інших.

Проте значні диспропорції у розвитку регіонів України свідчать про недостатність досліджень щодо соціально-економічного розвитку населення та його кореляції з рівнем життя населення на регіональному рівні.

Метою статті є дослідження регіональних особливостей розвитку населення України та визначення пріоритетних напрямів розвитку населення в умовах значної розбіжності регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Особливості розвитку населення давно знаходяться в колі досліджень науковців. Міжнародна методологія розрахунку Індексу людського розвитку, запропонована фахівцями ПРООН в 1990 році, передбачає використання даних про здоров'я населення, рівень освіти і економічний добробут населення [2]. Для України такі розрахунки були включені у Звіт ПРООН з 1993 року. Щодо вітчизняного досвіду, то відповідно до ідеї побудови індексу людського розвитку, запропонованої фахівцями ООН, Держкомстат спільно з Радою з вивчення продуктивних сил НАН України розробили методика, яка адаптована до національної статистичної бази. Дана методика затверджена Спільною Постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України (від 05.04.2001 та 14.03.2001 №№182/76), згідно з якою в практику роботи органів державної статистики запроваджено щорічні розрахунки інтегральних показників.

На її основі Держкомстат публікує інформаційні збірники про людський розвиток регіонів України [4]. Використання результатів методики дозволяє здійснювати порівняння соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни та забезпечує наукову систему розрахунків індексів людського розвитку регіонів України, визначення місця кожного регіону за допомогою універсальної шкали, яка дозволяє виконувати методологічно коректні зіставлення як за інтегральним індексом, так і за кожним з аспектів людського розвитку. До основних принципів побудови даної методики відносять наступне:

Відповідність принципам системного підходу полягає в тому, що людський розвиток кожного регіону трактується як інтегральний результат взаємодії його основних складових.

Забезпечення єдності методології побудови основних показників та їх порівнянності за територіальними системами різного рівня.

Комплексний підхід до оцінки людського розвитку.

Забезпечення адекватності показників реальному стану об'єкту, що вивчається.

Доступність показників у регіональному розрізі.

Одозначність трактування первинних показників як стимуляторів або дестимуляторів людського розвитку.

Прозорість побудованої системи, зручність для практичного використання, орієнтація на мінімальний набір первинних показників.

Характеристика кожного з аспектів людського розвитку регіонів України забезпечується використанням узагальнюючого та складових індикаторів. У свою чергу, складові індикатори складаються з 2-х груп: показники, що безпосередньо беруть участь у розрахунку узагальнюючого індикатора – основні показники, та показники, що визначають так званій «профіль» людського розвитку, тобто дозволяють виконати більш детальні порівняння – профільні показники [10, с. 20-21].

Також достатньо розповсюдженою є методика МВСП, метрика вимірювання сталого розвитку (Sustainable Development Gauging Matrix, SDGM), що ґрунтується на трьох вимірах: економічному, екологічному й соціальному - інституціональному. Згідно МВСП сталий розвиток оцінюється за допомогою відповідного індексу, який є вектором, норма якого визначає рівень сталого розвитку, а просторове положення в системі координат вимірів є ступенем гармонізації сталого розвитку. Рівновіддаленість вектору сталого розвитку від кожної з координат відповідає найбільшій гармонійності сталого розвитку (= 1). Одним з важливих застосувань МВСП є використання фактичних даних про індикатори і параметри сталого розвитку для конкретного регіону з метою прийняття цілеспрямованих рішень на різних рівнях керування [14].

На думку О. Г. Топчієва, головними показниками регіональних диспропорцій та рівня життя населення у різних регіонах є розмір валового внутрішнього продукту на душу населення і рівень безробіття населення [16].

Л. Масловська пропонує розглядати показники оцінки міжрегіональних відмінностей у рівнях розвитку в розрізі трьох блоків: екологічного, соціального, економічного [7].

Отже, більшість дослідників підтверджують, що кількісні та якісні показники розвитку та відтворення населення залежать від факторів зовнішнього середовища, насамперед умов життя.

Ефективність регіональних відтворювальних процесів залежить від фінансово-економічної, демографічної, інвестиційної, соціальної, освітньо-культурної, природоохоронної, регіональних політик. Збалансованість цих політик – необхідна

умова комплексного пропорційного розвитку населення регіону. Разом з тим, існує помітний розрив показників соціально-економічного розвитку регіонів, який призводить до погіршення якості життя населення країни в цілому. Така нерівномірність простежується у формуванні виробничої, фінансової, транспортної інфраструктури; наявності диспропорцій у функціонуванні ринку послуг та бізнес-середовища на місцевому або регіональному рівні; збільшенні масової міграцію населення з регіонів до столиці та обласних центрів, ближнього та дальнього зарубіжжя.

Такі наслідки диспропорційності соціально- економічного розвитку регіонів у найближчій перспективі вже неможливо подолати традиційними засобами державної регіональної політики, що позитивно зарекомендували себе у період стабільного докризового розвитку. Виявилось, що одні з них (передавання бюджетних коштів із державного бюджету у вигляді трансфертів) потребують перегляду та зміни цільового спрямування, інші були малоефективними (нормативно-правове регулювання регіонального розвитку), треті потребують більш активного залучення до практики регіонального розвитку. З огляду на необхідність вирівнювання диспропорцій у межах всієї країни це лише підкреслює важливість ужиття додаткових заходів щодо перерозподільних процесів на регіональному рівні [9, С. 72].

Розрахунки індексу людського розвитку дозволяють побудувати єдину шкалу, на якій у ранжованому порядку розміщуються всі регіони України. Конкретне значення інтегрального індексу не має економічної інтерпретації – важливим є лише місце, яке належить кожному конкретному регіону на єдиній для України шкалі.

На визначення місця регіону на єдиній шкалі індексів людського розвитку найсуттєвіше впливають рівень освіти, умови проживання та матеріальний добробут населення, менший вплив здійснює розвиток ринку праці в регіоні. Проведений аналіз індексів та рейтингів індексів складових частин людського розвитку, індексу регіонального людського розвитку (табл. 1 та табл. 2) свідчить, що для України характерна значна регіональна асиметрія показників соціального розвитку, що продовжує посилюватися. Це стосується майже всіх складових частин людського розвитку, що призводить до ускладнень у забезпеченні єдиних національних стандартів рівня життя населення, підвищення добробуту населення, у подоланні бідності та формуванні середнього класу в країні, подолання тінізації економіки регіонів.

З 27 регіонів України першу позицію за індексом регіонального людського розвитку займає м. Київ (0,698). В 2010 році він лідирує за п'ятьма позиціями з визначених дев'яти. Це інтегральні індекси демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання населення, рівня освіти та фінансування людського розвитку. Разом з тим, слід відзначити, що екологічна ситуація оцінюється передостаннім місцем в даному рейтингу.

Друге місце належить м. Севастополю (0,598), що лідирує за розвитком ринку праці та охороною здоров'я, займає другу позицію за демографічним розвитком, рівнем освіти та умовами проживання населення, високі місця за фінансуванням людського розвитку та матеріальним добробутом, але має найгірший стан соціального середовища, його інтегральний індекс становить лише 0,303, що відповідає 27 позиції.

Третє місце займає Харківська область (0,561), яка має другу позицію у рейтингу за розвитком ринку праці, третю – за рівнем освіти та високі місця за рівнем матеріального добробуту, умовами проживання та охороною здоров'я.

Необхідно зазначити, що дана область не спускається нижче 15 місця (екологічна ситуація) ні за однією позицією.

Четверту та п'яту позицію з незначним відривом займають Київська (0,532) та Хмельницька (0,516) області.

Замикає десятку областей з високим рівнем рейтингу індексу регіонального людського розвитку Тернопільська область (0,486), що обумовлено 1 місцем за екологічною ситуацією та 4 місцем за демографічним розвитком.

Останні місця даної шкали займають Донецька (27 місце), Кіровоградська (26 місце) та Луганська (25 місце) області, які суттєво відстають за індексами людського розвитку від більшості регіонів України. Так, Донецька область з усіх аналізованих показників має високий рейтинг лише за інтегральними індексами матеріального добробуту (2 місце) та розвитку ринку праці (5 місце); Кіровоградська та Луганська області взагалі не мають в рейтингу інтегральних індексів, що входять до першої п'ятірки. З найбільш високий рейтингів це 8 місце за розвитком ринку праці у Кіровоградській області та 8 місце за рівнем матеріального добробуту в Луганській області. Отже області, в яких найбільш розвинута промисловість, виявилися аутсайдерами в рейтингу індексу регіонального людського розвитку.

Індекси та рейтинги індексів складових частин людського розвитку та індекс регіонального людського розвитку у 2010 році [10]

Регіон	Демографічний розвиток		Розвиток ринку праці		Матеріальний добробут		Умови проживання населення		Рівень освіти		Стан та охорона здоров'я		Соціальне середовище		Екологічна ситуація		Фінансування людського розвитку		Індекс регіонального людського розвитку	
	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг	Індекс	рейтинг
АР Крим	0.404	8	0.683	10	0.362	15	0.422	4	0.455	13	0.548	16	0.410	25	0.655	20	0.565	2	0.494	7
Вінницька	0.381	10	0.614	17	0.293	24	0.217	23	0.324	24	0.360	26	0.625	9	0.783	11	0.383	19	0.435	24
Волинська	0.351	12	0.587	21	0.344	18	0.224	22	0.358	22	0.556	14	0.707	3	0.816	4	0.375	22	0.475	16
Дніпропетровська	0.170	23	0.713	6	0.466	7	0.407	5	0.542	5	0.608	11	0.413	24	0.502	25	0.523	4	0.480	13
Донецька	0.134	26	0.723	5	0.558	2	0.206	26	0.394	18	0.464	24	0.468	19	0.269	27	0.445	14	0.401	27
Житомирська	0.259	18	0.640	13	0.246	27	0.193	27	0.456	12	0.425	25	0.541	12	0.816	5	0.422	17	0.438	23
Закарпатська	0.155	25	0.749	3	0.352	17	0.290	14	0.381	19	0.685	2	0.705	4	0.771	12	0.352	24	0.488	8
Запорізька	0.286	16	0.620	15	0.442	9	0.343	10	0.526	7	0.532	20	0.415	23	0.532	24	0.496	7	0.463	20
Івано-Франківська	0.417	5	0.579	22	0.363	13	0.227	21	0.296	27	0.683	3	0.767	1	0.672	18	0.382	20	0.487	9
Київська	0.400	9	0.607	18	0.530	3	0.426	3	0.569	4	0.563	12	0.424	22	0.754	13	0.519	5	0.532	4
Кіровоградська	0.107	27	0.690	8	0.306	22	0.280	16	0.413	17	0.521	21	0.404	26	0.706	16	0.430	16	0.423	26
Луганська	0.202	22	0.620	16	0.464	8	0.210	24	0.313	26	0.633	8	0.426	21	0.624	22	0.398	18	0.428	25
Львівська	0.459	6	0.573	24	0.357	16	0.345	9	0.364	20	0.536	18	0.704	5	0.671	19	0.380	21	0.483	12
Миколаївська	0.212	21	0.687	9	0.408	10	0.304	13	0.413	16	0.556	13	0.515	16	0.749	14	0.446	13	0.472	17
Одеська	0.293	15	0.729	4	0.399	11	0.365	7	0.533	6	0.330	27	0.461	20	0.652	21	0.347	25	0.455	21
Полтавська	0.342	13	0.577	23	0.474	5	0.318	12	0.495	9	0.609	10	0.492	18	0.803	8	0.498	6	0.510	6
Рівненська	0.266	17	0.599	19	0.336	20	0.228	20	0.415	15	0.553	15	0.662	7	0.813	6	0.339	26	0.465	19
Сумська	0.229	20	0.706	7	0.362	14	0.274	18	0.329	23	0.153	22	0.504	17	0.705	17	0.446	12	0.444	22
Тернопільська	0.495	4	0.509	26	0.259	26	0.331	11	0.318	25	0.619	9	0.688	6	0.834	1	0.354	23	0.486	10
Харківська	0.375	11	0.772	2	0.470	6	0.386	6	0.577	3	0.672	5	0.634	8	0.733	15	0.455	11	0.561	3
Херсонська	0.156	24	0.594	20	0.293	25	0.363	8	0.486	10	0.535	14	0.824	2	0.824	2	0.458	10	0.468	18
Хмельницька	0.450	7	0.675	11	0.296	23	0.275	17	0.477	11	0.677	4	0.590	10	0.818	3	0.438	15	0.516	5
Черкаська	0.305	14	0.527	25	0.314	21	0.288	15	0.455	14	0.657	6	0.581	11	0.797	9	0.475	8	0.485	11
Чернівецька	0.539	3	0.503	27	0.364	12	0.209	25	0.358	21	0.504	23	0.720	2	0.809	7	0.335	27	0.479	14
Чернігівська	0.245	19	0.636	14	0.341	19	0.282	19	0.499	8	0.546	17	0.519	15	0.796	10	0.468	9	0.475	15
м. Київ	0.941	1	0.662	12	0.759	1	0.786	1	0.788	1	0.640	7	0.529	13	0.412	26	0.750	1	0.698	1
м. Севастополь	0.541	2	0.789	1	0.489	4	0.599	2	0.745	2	0.752	1	0.303	27	0.611	23	0.538	3	0.598	2

Характеристика регіонального розвитку в 1999-2010 рр [10]

Регіони	Ранг регіону											
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
АР Крим	16	3	2	4	5	7	9	9	16	8	5	7
Вінницька	6	6	6	6	11	15	23	24	26	24	24	24
Волинська	17	21	17	15	19	13	18	17	14	20	7	16
Дніпропетровська	25	20	21	19	16	20	11	15	12	17	14	13
Донецька	26	26	26	26	27	26	27	27	27	27	27	27
Житомирська	18	19	22	21	21	18	20	22	19	21	22	23
Закарпатська	9	9	11	11	3	4	6	7	8	9	12	8
Запорізька	13	16	14	17	20	14	19	11	18	16	13	20
Івано-Франківська	15	15	19	14	15	17	13	16	13	13	9	9
Київська	4	10	7	12	9	12	12	13	7	4	4	4
Кіровоградська	23	18	18	18	17	25	25	25	24	25	25	26
Луганська	27	27	27	27	26	27	26	26	25	26	26	25
Львівська	10	5	9	7	6	6	8	5	10	10	16	12
Миколаївська	24	25	20	25	24	21	17	14	11	15	17	17
Одеська	21	17	24	22	22	24	14	20	20	19	21	21
Полтавська	2	4	4	3	7	5	5	4	4	6	6	6
Рівненська	11	22	13	13	13	10	7	6	6	7	10	19
Сумська	22	24	25	23	23	23	22	18	22	22	23	22
Тернопільська	5	12	10	10	8	16	15	19	15	11	11	10
Харківська	14	7	5	5	4	3	3	3	2	3	3	3
Херсонська	20	23	23	24	25	19	21	21	21	18	20	18
Хмельницька	7	11	12	8	10	9	4	8	5	5	8	5
Черкаська	3	8	8	9	14	8	10	10	9	12	15	11
Чернівецька	12	14	15	20	12	11	24	12	17	14	18	14
Чернігівська	19	13	16	16	18	22	16	23	23	23	19	15
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
м. Севастополь	8	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Разом з тим, п'ятірку найбільш так званих «щасливих» регіонів України складають: Закарпаття і Київщина – 7,9, Чернівецька область – 8, Івано-Франківськ – 8,4, Вінниччина – 8,7, Харківщина і Волинь – 9. Сутність індексу полягає в підсумку показників інфляції і безробіття, - чим більше в результаті виявляється показник, тим нещасніше певна країна або регіон. Американський економіст А. Оун в 70-х роках минулого сторіччя порохував, що саме інфляція і безробіття приносять більше всього страждань людям [3].

Оцінка динаміки регіонального розвитку України за 1999-2010 рр, свідчить про нерівномірний розвиток регіонів.

Проаналізуємо стан їх розвитку в розрізі кожного блоку інтегральних індексів.

1. Порівняльна оцінка індексу демографічного розвитку демографічного розвитку регіонів

Перше місце з великим відривом займає місто Київ (0,941), яке утримує лідерські позиції протягом 1999-2010 років. Столиці притаманні найвищі показники середньої очікуваної тривалості життя (при народженні – 73,7 роки, при досягненні 15-річного віку – 59,4 роки, при досягненні 45-річного віку – 31,8 роки, при досягненні 65-річного віку – 16,1 років), міграційного руху (сальдо міграції – 10,6 тис. осіб, коефіцієнт інтенсивності міграції – 3,8‰) та низькі коефіцієнти смертності немовлят і перинатальної смертності (7,3‰ та 7,8‰ відповідно) [11].

На другому місці у 2010 році місто Севастополь (0,541), яке піднялося на 5 позицій у порівнянні з 2009 роком. У місті зафіксовано найвищий коефіцієнт інтенсивності міграції (4,7‰), високі показники середньої очікуваної тривалості життя при досягненні 45 та 65 років (30,0 та 15,2 років відповідно).

На третьому та четвертому місці знаходиться Чернівецька (0,539) та Тернопільська (0,539) області, що пояснюється відносно високими показниками середньої очікуваної тривалості життя.

Останні місця займають Закарпатська (0,495), Донецька (0,134) та Кіровоградська (0,107) області. Причинами є високі коефіцієнти смертності немовлят та перинатальної смертності, низький рівень середньої очікуваної тривалості життя, а також незадовільні регіональні результати міграційного руху.

2. Порівняльна оцінка розвитку регіональних ринків праці

Перші позиції займають м. Севастополь (1 місце), Харківська область (2 місце) та Закарпатська область (3 місце). Найбільшого росту у 2010 році досягла Донецька область – 10 позицій (з 15 місця у 2009 році перемістилася на 5 у 2010 році). Також, значно поліпшили свій рейтинг Одеська, Дніпропетровська, Чернігівська (на 8 позицій кожна) та Житомирська (на 6 позицій) області. Водночас значне погіршення індексу ринку праці відбулося у Полтавській області, яка змістилася з 10 місця у 2009 році на 23 у 2010, та у Рівненській області, яка опустилася на 12 позицій, з 7 місця у 2009 році на 19 у 2010 році. Також на 6 позицій понизився рейтинг Автономної Республіки Крим та на 5 позицій Київської області. Найгірша ситуація у Чернівецькій області (27 місце), що обумовлено найнижчими рівнями економічної активності (39,5% при 62,1% по Україні) та зайнятості міського населення (36,1% при 56,8% по Україні). Збільшення рівня зайнятості населення спостерігалось у всіх регіонах країни. Найбільше зростання зазначеного показника зафіксовано у Тернопільській, Житомирській та Рівненській областях. Найвище значення показника в 2010р. було у Києві (63,6%) та Севастополі (62,0%), а найнижче – у Івано-Франківській області (52,3%) [12, 15.].

3. Порівняльна оцінка матеріального добробуту населення регіонів України

Абсолютну першість за станом матеріального добробуту весь досліджуєми період 1999-2010 років утримує м. Київ, що обумовлено і значно вищими, ніж в інших регіонах заробітними платами (3431 грн. у 2010 році проти 1659 грн. у Тернопільській області, яка за цим показником посідає останнє місце), і високими пенсіями (1471 грн. у 2010 році проти 932 грн. у Тернопільській), найвищим в країні рівнем споживання (що віддзеркалюється показником витрат у розрахунку на умовно дорослого – 2124 грн.), високою купівельною спроможністю доходів (середній рівень добробуту еквівалентний 3,3 мінімальному продуктивним кошикам), найвищим рівнем забезпеченості автомобілями (68 на 100 сімей) та різницею між грошовими витратами та грошовими доходами. За цими показниками Київ отримав перші місця у рейтингу. Разом з тим, для столиці характерна висока ступінь нерівномірності розподілу населення за рівнем доходів і низький рівень доходів від особистого підсобного господарства.

Друге місце у 2010 році в даному рейтингу належить Донецькій області, яка зайняла 2 місце у рейтингу за рівнем зарплат та пенсій та отримала високі оцінки майже за всіма показниками блоку матеріального добробуту. На третьому місці знаходиться Київська область, яка у 2010 році займала 2 місце щодо забезпеченості приватними автомобілями, 4 місце по рівню заробітної плати та 5 місце за рівнем купівельної спроможності доходів.

Останні місця за оцінкою даного блоку матеріального добробуту населення займають Житомирська, Тернопільська та Херсонська області (відповідно 27, 26 та 25 місця), що пов'язано з низькими зарплатами та пенсіями, високим рівнем та

глибиною бідності та великим розшаруванням доходів. За 2009-2010 роки відбулися найпомітніші позитивні зрушення на шкалі індексу матеріального добробуту у Полтавській області – на 7 позицій, у Сумській області – на 6, у Кіровоградській області та м. Севастополі – на 5. Найбільше погіршили свої позиції АР Крим, яка змістилася з 7 місця у 2009 році на 15 у 2010, та Запорізька область, яка опустилася з 2 місця у 2009 році на 9 у 2010.

4. Порівняльна оцінка умов проживання населення регіонів України

Місто Київ також займає лідерство за характеристиками умов проживання населення за 1999-2010 роки. Столиця постійно займає перші місця за такими складовими як питома вага житла, обладнаного водогонном (99,0%), каналізацією (99,0%), центральним опаленням (99,4%), планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (302,2 відвідувань на 10 тисяч жителів), середньодобовий обсяг місцевого телемовлення (96,24 годин на добу). В той же час м. Київ посідає лише 25 місце по забезпеченості житлом.

Друге місце м. Севастополя за даною складовою індексу регіонального людського розвитку обумовлено ступенем комфортності житла, майже за всіма показниками обладнаності житла, місто зайняло 2 позицію у рейтингу. Слід відмітити, що в Україні продовжується процес концентрації населення у високоурбанізованих регіонах (м. Київ – 100%, м. Севастополь – 94%, Донецька область – 91% та Луганська область – 87%). За показником забезпеченості житлом (у середньому на одного жителя м² загальної площі) лідерами є Київська (31,6 м²), Вінницька (26,7 м²) та Черкаська (26,2 м²) області. Останні місця за індексом умов проживання населення знову посіли Чернівецька (25 місце), Донецька (26) та Житомирська (27) області. До основних причин можна віднести незадовільний стан сучасними зручностями житлового фонду.

5. Порівняльна оцінка рівня освіти населення регіонів України

Перші місця, як вже зазначалося, у 2010 році займають міста Київ (0,788) та Севастополь (0,745). Для регіонів-лідерів притаманний найвищий в країні рівень охоплення дітей базовою середньою освітою (100% по кожному з регіонів), високий рівень охоплення дітей початковою освітою (м. Київ – 96,5%, м. Севастополь – 96,4%) і дошкільними закладами (м. Севастополь – 65%, м. Київ – 63%). На третьому місці в рейтингу Харківська область (0,577), яка посіла друге після Києва місце за таким показником, як чисельність студентів ВНЗів III-IV рівня акредитації (836 на 1000 осіб віком 17-23 роки).

Останні позиції у 2010 році знову розподілили між собою, як і у 2009 році, Сумська (0,329), Вінницька (0,324), Тернопільська (0,318), Луганська (0,313) та Івано-Франківська (0,296) області. Відставання цих регіонів обумовлене різними причинами: якщо західні регіони у своїй більшості відстають за рівнем охоплення дошкільною освітою та повною середньою, то Сумська та Луганська області є аутсайдерами за рівнем охоплення початковою та базовою середньою освітою. Порівняння первинних показників та інтегрального індексу рівня освіти за 2009 та 2010 роки демонструє достатню стабільність параметрів. Незначне підвищення показників освіти відбулося у Рівненській та Закарпатській областях (на 3 позиції кожна). Поряд з цим, погіршення показників рівня освіти відбулось у Черкаській області, яка змістилась з 10 місця у 2009 році на 14 у 2010 році.

5. Порівняльна оцінка стану та охорони здоров'я населення регіонів України

Перші місця на шкалі інтегрального індексу стану та охорони здоров'я у 2010 році займають м. Севастополь (0,752), Закарпатська (0,685) та Івано-Франківська (0,683) області. Перше місце Севастополя обумовлене найвищими в країні показниками вакцинації дітей проти дифтерії (95,4%), кашлюку (95,4%) та поліомієліту (95,3%), а також найвищим індексом умовного здоров'я (46,1 при 19,2

по Україні). Але, водночас, місто посідає лише 26 місце за кількістю станцій швидкої медичної допомоги в розрахунку на 100 тис. осіб.

Друге місце посіла Закарпатська область, у якій у цьому році зафіксовано найнижчий рівень травматизму, пов'язаного з виробництвом (0,3 особи на 1000 працюючих) та досить велика забезпеченість станціями швидкої медичної допомоги (майже 5 станцій на 100 тис. осіб).

Третє місце Івано-Франківської області пояснюється досить великою чисельністю лікарів усіх спеціальностей (59,5 на 10 тис. осіб), кількістю станцій швидкої медичної допомоги (3 станції на 100 тис. осіб) та досить низьким рівнем травматизму (0,4 особи на 1000 працюючих).

Останнє місце у 2010 році займає Одеська область, що пов'язано з низьким охопленням щеплень та найдовшою середньою тривалістю перебування хворого у стаціонарі. Також у п'ятірку аутсайдерів потрапили Вінницька (26 місце), Житомирська (25), Донецька (24) та Чернівецька (23) області.

6. Порівняльна оцінка соціального середовища

Найкращою ситуація в даному блоці продовжує залишатися у західних регіонах країни. Перше місце займає Івано-Франківська (0,767), друге місце – Чернівецька (0,720), третє – Волинська (0,707), четверте та п'яте – Закарпатська (0,705), Львівська (0,704) відповідно. Данні регіони відрізняються найнижчим у країні коефіцієнтом злочинності (Івано-Франківська область – 419 випадків на 100 тисяч осіб), усталеністю шлюбів (Закарпатська область – на 1 розлучення припадає 4,1 шлюбів) та низькою питомою вагою народжених поза шлюбом. Загалом, в західних областях спостерігається найнижча кількість хворих на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання наркотичних та інших психоактивних речовин у розрахунку на 100 тисяч населення [1].

Найгірший стан показників соціального середовища визначено у м. Севастополі (0,303 у 2010 році), продовжує зберігатися високий рівень захворюваності населення на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання як алкоголю, великою кількістю ДТП. Низький рівень інтегрального індексу соціального середовища у 2010 році також був притаманний Кіровоградській області (0,404), у якій зафіксовано найбільшу кількість померлих від навмисного самоушкодження (33,3 особи на 100 тис. населення) та найбільшу питому вагу народжених поза шлюбом (33,4%). Останнє місце займає АР Крим (0,410), що обумовлено найвищим в країні коефіцієнтом злочинності (1705 випадків на 100 тис. осіб при 1102 по Україні).

8. Порівняльна оцінка екологічної ситуації регіонів

Перші місця займають Тернопільська (0,834) та Херсонська (0,824) області. Суттєво відрізняються параметри екологічної ситуації у 3-х групах регіонів: перша – найбільш благополучна і найбільш чисельна включає 15 регіонів. Значення інтегрального індексу у цій групі коливається від 0,733 у Харківській до 0,834 у Тернопільській області.

Друга група – відносно благополучна, включає 8 регіонів від м. Севастополь до Кіровоградської області, із значенням інтегрального показника від 0,611 до 0,706. Погіршена екологічна ситуація в цій групі обумовлена, насамперед, такими чинниками, як висока питома вага скинутої неочищеної води в загальному її обсязі, відповідно у Кіровоградській, Одеській областях та у м. Севастополі; підвищена кількість важких металів у стічних водах у м. Севастополі, Львівській та Луганській областях; підвищена кількість викидів азоту та сірки у Івано-Франківській та Луганській областях; значна кількість викидів шкідливих речовин від пересувних джерел забруднення в Одеській, Львівській областях та АР Крим.

Третя група – це великі індустріальні регіони країни: Донецька область (0,269), м. Київ (0,412), Дніпропетровська (0,502) та Запорізька (0,532) області, для яких характерне набагато нижче значення даного інтегрального показника. Найгірша ситуація в Донецькій області, що потерпає від усіх видів забруднення: викидів сірки – 27 місце, викидів азоту, кількості важких металів у стічних водах, забруднення промисловими токсичними відходами у сховищах, викидів шкідливих речовин від пересувних джерел забруднення – 26 місце за кожним із показників; питома вага скинутої неочищеної води – 22 місце.

9. Порівняльна оцінка фінансування людського розвитку у регіонах

Місто Київ (0,750) у 2010 році за індексом фінансового стану значно випереджає інші регіони. Також займає першу позицію за розмірами видатків місцевих бюджетів на освіту (9320,6 грн. в розрахунку на 1 особу), другу позицію за видатками на охорону здоров'я (889,4 грн. на одну особу). Разом з тим, слід зазначити, що місто займає останнє місце за розмірами видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення (558,6 грн. на одну особу).

Друге місце за інтегральним індексом фінансового стану у 2010 році займає АР Крим (0,565), третє – м. Севастополь (0,538). Останні місця за даним блоком у 2010 році розподілилися таким чином: Чернівецька (27 місце), Рівненська (26 місце) та Одеська (25 місце) області.

Паралельно з методикою рейтингової оцінки індексу людського розвитку 27 регіонів України була проведена дослідження рейтингу розвитку 45 найбільших міст країни, яке охоплює окрім Києва, Севастополя, Сімферополя і обласних центрів всі міста, що перевершують за чисельністю населення найменший обласний центр - Ужгород, що налічує 116,5 тис. мешканців [11].

Порівняння проводилося по 25 критеріям, що розподілені на п'ять груп по п'ять критеріїв в кожній. Цей поділ здійснено за наступним блоками: «демографічна ситуація і безпека життя», «зайнятість і доходи населення», «витрати населення», «витрати міських бюджетів на населення», «розвиток міської інфраструктури». По кожному з критеріїв містам нараховувалися бали - від 45 за якнайкращий показник до 1 за якнайгірший; потім ці бали були підсумовані, що і дозволило отримати підсумковий рейтинг: чим більше балів, тим вище позиція міста в даному рейтингу.

П'ятірку лідерів по сумі набраних балів склали Київ, Хмельницький, Севастополь, Тернопіль і Дніпропетровськ. При цьому слід зазначити, що Київ і Севастополь займають лідируючі позиції і в рейтингу людського розвитку регіонів.

Серед 16 міст сходу країни, що увійшли до дослідження, найбільший інтерес представляє розташування один щодо одного Дніпропетровська, Донецька і Харкова. Перш за все, примітне те, Дніпропетровськ (п'яте місце, 697,5 балу) зумів обійти і Донецьк (16-е місце, 639,5 балів), і Харків (24-е місце, 584 бали), які в 2011 року мали в своєму розпорядженні великі ресурси для розвитку, як міста, що будуть приймати ЄВРО-2012.

У останній десятці підсумкової таблиці щільною групою малися в своєму розпорядженні підряд Миколаїв, Мелітополь, Бердянськ і Херсон, що зайняли відповідно 36-39 місць. Кожне з міст виступило антилідером по якомусь одному критерію.

Так, в Миколаєві – найнижчі витрати на охорону (472 грн./чел.) здоров'я, в Мелітополі – найменша середньомісячна зарплата (1960 грн.), в Бердянську – найменша питома чисельність штатних працівників (19,4% від населення), а в Херсоні – найбільший приріст заборгованості по зарплаті (16 грн./чел.). Проте Миколаїв увійшов до трійки лідерів по фінансуванню фізкультури і спорту (49,2 грн./о.), Мелітополь – в четвірку міст з найнижчою заборгованістю населення по оплаті ЖКУ (212 грн./чел.), Бердянськ - в четвірку лідерів за розміром бюджету

розвитку (453 грн./чел.), а Херсон став другим по рівню оплати населенням ЖКУ (101,05%). Втім, ці локальні успіхи можуть лише дуже трохи поліпшити враження від загальної картини. Особливо це стосується Херсона, що став останнім з обласних центрів.

Остання п'ятірка – це промислові міста Донецької та Луганської області.

Аналізуючи тенденції людського розвитку, можна констатувати, що в період 2000-2011 років вони розвивалися по-різному. Всі регіони країни умовно можна розподілити наступним чином: 1) стабільні регіони (коливання рейтингів в середньому не перевищує 1); 2) регіони, що тяжіють до стабільності (коливання рейтингів становлять в середньому від 1 до 4); 3) регіони, рейтинги яких істотно поліпшилися (не менше ніж на 4); 4) регіони, рейтинги яких істотно погіршилися (не менше ніж на 4); 5) регіони, рейтинги яких істотно змінювалися в різних напрямках (рис. 1) [10].

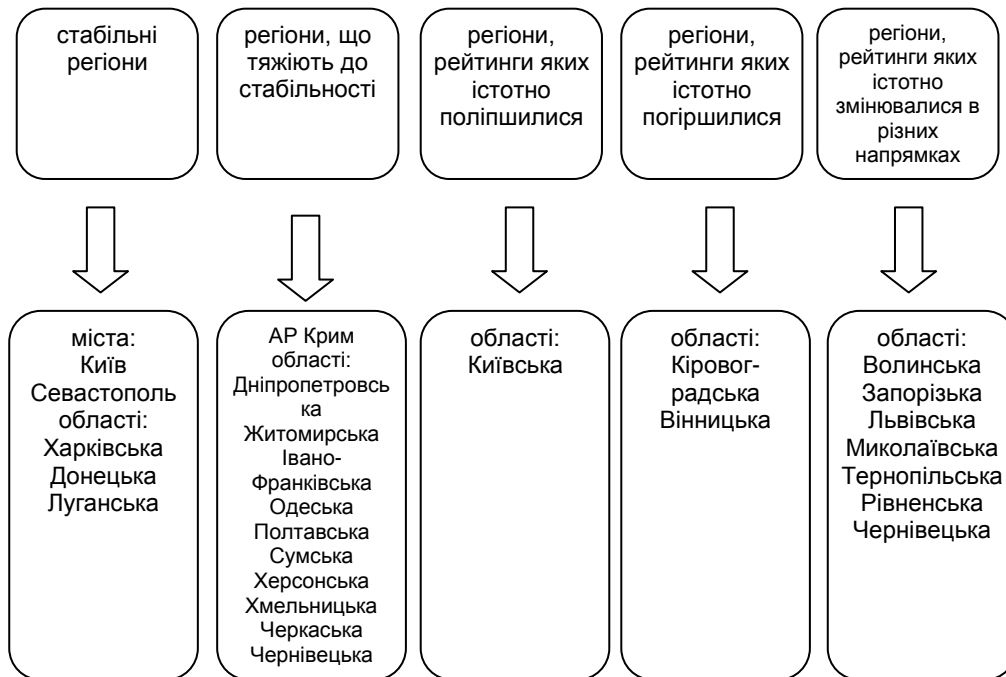

Рис. 1. Рейтингова оцінка регіонів за динамічними змінами індексу людського розвитку

Перша група – стабільні регіони, яка включає як регіони – лідери, так і регіони – аутсайдери, що може свідчити про постійну динаміку щодо факторів людського розвитку (як позитивну, так і негативну). До цієї групи можна віднести міста Київ, Севастополь та Харківську область, що входять до групи лідерів за інтегральним індексом людського розвитку та Донецьку, Кіровоградську і Луганську області, які останніми роками не змінюють місця аутсайдерів у загальному рейтингу.

Друга група – це регіони, що тяжіють до стабільності. Її формують регіони основної групи, які щорічно посідають від 4 до 22 місця в загальному рейтингу (АР Крим, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Одеська, Полтавська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернівецька області).

Третя група – це регіони, рейтинги яких суттєво покращились. До складу цієї групи увійшла лише Київська область. Раніше в цю групу входила і Рівненська область, але за результатами 2009-2010 року її рейтинг знизився на 12 позицій за рахунок погіршення показників розвитку ринку праці та охорони здоров'я.

Четверта група – регіони, рейтинги яких істотно погіршилися. Вона включає Вінницьку та Кіровоградську області.

Остання група – це регіони, рейтинги яких суттєво змінювалися в різних напрямках. До групи увійшли Волинська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Тернопільська, Рівненська та Чернівецька області. Її можна визначити, як найбільш нестабільну та зробити припущення про певну стихійність, некерованість та відсутність централізованих важелів впливу на розвиток процесів людського розвитку.

Таким чином, необхідність державного втручання у регіональні процеси соціально-економічного відтворення обумовлюється відсутністю або ж незрілістю механізмів саморегуляції та самовідтворення у рамках системи, що перебуває у процесі становлення, при цьому дане регулювання має бути спрямоване на тимчасове заміщення ще слабких сил саморозвитку та підтримку процесів їх формування. Додатковим аргументом на користь активної цілеспрямованої ролі держави в підтримці регіонів є необхідність “прориву” у цивілізований ринок та глобальне економічне середовище, за якого складається ситуація “перестрибування” через певні історичні етапи розвитку, що потребує контролю й регулювання [5, С. 67].

Висновки. Однією із основних проблем людського розвитку в Україні в цілому, а також її регіонів є невизначеність стратегії і тактики соціальної політики, яка впливала б на вирішення основних завдань як на державному, так і на регіональному рівнях, з визначенням їх особливостей щодо формування демографічної політики, зайнятості населення, підвищення заробітної плати працюючих, регулювання ринку праці ринку освітніх послуг, оптимального реформування системи охорони здоров'я, впровадження механізмів надання соціальних та побутових послуг населенню, формування середнього класу тощо. Для її вирішення необхідно переорієнтувати соціальну політику щодо децентралізації з урахуванням потреб та особливостей регіонального розвитку, визначити шляхи альтернативного розвитку для кожного регіону країни, виходячи із демографічних, економічних, соціальних, екологічних факторів, затвердження соціального партнерства держави та регіонів.

Сьогодні вже недостатньо традиційних методів для розробки стратегії сталого розвитку регіонів України. Сучасна українська управлінська практика щодо політики сталого розвитку регіонів повинна використовувати такі інструменти і механізми територіального управління, як стратегічне планування, програмування, моделювання, прогнозування розвитку, а також моніторинг отриманих результатів. Необхідно впроваджувати нові підходи, що ґрунтуються на ґрунтовних наукових дослідженнях, широкому використанні математичних моделей і методів, багатоваріантних аналізах сценаріїв розвитку та сучасних інформаційних технологіях.

Україна вже запровадила практику стратегічного планування на державному, регіональному і місцевому рівнях щодо визначення подальшого перспективного розвитку. В країні в цілому та по кожному з її регіонів розробляються стратегії розвитку. Це дозволяє регіонам визначити стратегічні цілі свого розвитку, але їх практичне втілення можливе лише за умови безпосереднього доступу до ресурсів. Відповідно до цього, Рада регіонів щодо Реформи регіонального розвитку визначила необхідність створення сучасного інституту, який повинен займатися

фінансовим забезпеченням регіонального розвитку, - Державного фонду регіонального розвитку [13].

Пріоритетними напрямками розвитку населення на регіональному рівні повинні стати наступні заходи:

у сфері підвищення добробуту населення і впровадження високих стандартів життя: підвищити якість соціальних послуг в регіонах, удосконалити житлову політику та підвищити якість і ефективність надання послуг соціальної сфери;

забезпечити зростання доходів населення, підвищення рівня заробітної плати, недопущення подальшого зниження реальних доходів населення та реальної заробітної плати;

сприяти детінізації заробітної плати шляхом легалізації незареєстрованих виплат заробітної плати, легалізації зайнятості;

створити умови для забезпечення зайнятості населення;

сформувати умови для зменшення дисбалансу попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці шляхом професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідно до потреб економіки, подальше розширення професійного навчання під замовлення роботодавців;

сприяти розвитку професійної орієнтації молоді з урахуванням ситуації на регіональних ринках праці та перспектив їх розвитку;

розвивати форми та методи роботи з незайнятим населенням, зокрема, спрямованих на підвищення мотивацію до праці в легальному секторі економіки, стимулювання самозайнятості та підприємництва в регіонах;

сприяти покращенню якості і доступності освітніх послуг в регіонах;

поліпшити стан здоров'я населення, збільшити показники середньої тривалості життя в регіонах, домогтися скорочення різниці між середньою тривалістю життя чоловіків і жінок, довести показники природного приросту населення до середніх по Україні значень;

забезпечити сталий та екологічно безпечний розвиток суспільства шляхом переходу до інноваційних технологій у виробництві, утилізації відходів, вжиття заходів, спрямованих на збереження існуючих природних і біологічних ресурсів;

реалізувати інноваційні підходи до розвитку культурних установ регіонів, збільшити кількість громадських ініціатив, спрямованих на культурний розвиток населення;

сприяти формуванню європейських правових цінностей, покращити рівень правової освіти населення, збільшити науковий потенціал регіонів і України в цілому;

розвивати загальноосвітні культурні цінності та ідентичність українських культурних традицій в усіх регіонах.

Отже, в умовах значної розбіжності регіонального розвитку населення необхідні зміни державного та регіонального регулювання. В основу оцінки ефективності діяльності місцевої влади мають бути покладені показники регіонального людського розвитку:

підвищення якості життя людини як основного критерію ефективної регіональної політики;

забезпечення децентралізації з урахуванням потреб та особливостей регіонального розвитку;

реформування міжбюджетних відносин відповідно до потреб кожного регіону і держави;

суспільно-політична та соціально-економічна консолідація регіонів з метою забезпечення єдності політичного простору і досягнення на цій основі цілісності гуманітарного та економічного простору;

підвищення конкурентоспроможності регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демографічна ситуація у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.donetskstat.gov.ua>.
2. Доклад о развитии человека 1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/xmlsearch/reportSearch?y=*&c=g&t=*&k.
3. Индекс печали: Западная Украина живет счастливее Донбасса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money.comments.ua/people/2012/07/26/351812>.
4. Людський розвиток в Україні: 2003 рік (колектив авторів) / Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. – 194 с.
5. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
6. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / [За ред. Е.М. Лібанової]. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
7. Масловська Л.Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів України: теорія, методологія, практика: дис. д.е.н. / Л.Ц. Масловська. – К., 2004. – 405 с.
8. Моніторинг стану соціального захисту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/>.
9. Польська І.Е. Стан та тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України на сучасному етапі/ І.Е. Польська, Г.Г. Пашкова //Сталий розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення: матеріали II міжнар. наук. практ. конф., 1 жовт. 2011 р. , Дніпропетровськ / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2011. – 254 с.
10. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень. – Київ, 2011. – 48 с.
11. Рейтинг развития самых крупных городов Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.comments.ua/article/2012/04/20/081648.html>.
12. Ринок праці (статистичні дані Державної служби статистики України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/>.
13. Рішення Ради регіонів щодо Реформи регіонального розвитку в 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/19286.html>.
14. Сталий розвиток регіонів України / М.З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2009. – 197 с.
15. Статистично-аналітичний огляд стану ринку праці у 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Топчієв О.Т. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навч.-метод. посібник / Топчієв О.Г., Безверхнюк Т.М., Тітенко З.В. – О.: ОРІДУНАДУ, 2005. – 224 с.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
21.05.2012 р.

УДК 334.012.64

І.М. Труніна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено актуальні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні та механізми їхнього врегулювання. Дж. 5.

Ключові слова: мале підприємництво, розвиток, проблеми, врегулювання.

Постановка проблеми. В умовах ринкової трансформації економіки України розвиток підприємництва, зокрема малого, має стати одним із найважливіших чинників соціально-економічного зростання, справжнім рушієм економіки. Активний розвиток підприємництва сприяє залученню до підприємницької діяльності більшої кількості здібних, комунікабельних людей, кращому використанню всіх матеріальних та суспільних ресурсів, інтенсивнішому розвитку національного господарства, зростанню національного багатства й добробуту нації.

Підприємництво - це провідний сектор ринкової економіки, який забезпечує насиченість ринку товарами та послугами, сприяє здоровій конкуренції, створює новий прошарок-підприємець-власник. Воно базується на самостійній, ініціативній, систематичній, на власний ризик діяльності з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, метою якої є отримання прибутку.

Для забезпечення розвитку підприємництва в Україні законодавчо визначено права, обов'язки та відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності, яка зорієнтована на ефективне господарювання. Підприємництво несумісне з господарською некомпетентністю, втратами, безвідповідальністю, невиконанням прийнятих зобов'язань і договорів з контрагентами. Але незважаючи на це, в Україні існують проблеми у розвитку підприємництва, причому переважна їхня більшість зосереджена у малому підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і особливості підприємництва здавна привертала увагу дослідників. Зміст цього поняття формувався протягом значного історичного періоду, змінювався під впливом базисних і надбудовчих інституцій, психології людей. У вітчизняній економічній науці підприємництво розглядається як економічна категорія, як метод господарювання, як тип економічного мислення. Як економічна категорія підприємництво відображає взаємини між його суб'єктами з приводу виробництва, розподілу і привласнення благ та послуг. Як тип економічного мислення суть підприємництва зводиться до ініціативної, новаторської, самостійної діяльності, а як метод господарювання – до найповнішого та найефективнішого використання факторів виробництва і прагнення реалізувати свої творчі здібності. У загальнотеоретичному і практично-функціональному плані підприємництво розглянуто у наукових працях М. Вебера, П. Друкера, Р. Кантільйона, К. Маркса, А. Маршала, Д. Рікардо, А. Сміта, Й. Шумпетера. Сучасні автори – О. Амосов, В. Бакуменко, З. Варналій, І. Герчикова, В. Гриньова, А. Дегтяр, О. Кірш, В. Ляшенко – розглядають питання щодо формування підприємницького середовища, державних і регіональних програм його підтримки, досліджують окремі чинники сприяння розвитку підприємництва. Хоча на даний час є велика кількість статей, публікацій і монографій щодо особливостей підприємництва, його ролі в ринковій економіці, інноваційного аспекту діяльності, проте недостатньо проаналізовані проблеми розвитку та функціонування малих підприємств в Україні та напрямів забезпечення їхнього позитивного розвитку. Це зумовлено постійним розвитком малого підприємництва і зміною характеру проблем.

Саме тому **метою** статті є розгляд основних недоліків в організації малого підприємництва в Україні та визначення перспектив його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Поняття "підприємництво" є надзвичайно емним, бо в ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Загалом підприємництво – це вміння починати і вести справу, здійснювати нововведення, бути ініціативним, долати стереотипи, зважуватися на ризик.

Підприємництво в цілому покликане розв'язувати значні проблеми в економіці, але роль малого підприємництва великою мірою полягає, зокрема, у забезпеченні зайнятості шляхом створення нових робочих місць і поглинання надлишкової робочої сили. Малі підприємства значно менше дестабілізують ситуацію на ринку робочої сили при банкрутстві окремих з них порівняно з великими підприємствами. Особливо це важливе у наш час як по Україні в цілому, так і в Луганській області зокрема. Адже в той час, коли скорочуються робочі місця на великих підприємствах, малі підприємства можуть їх не лише зберегти, але й створити нові робочі місця. З огляду на це мале підприємництво є більшим стабілізуючим чинником, ніж велика індустрія [2]. Але цю роль мале підприємництво може успішно виконувати, якщо буде відчувати підтримку державних органів і органів місцевого управління, якщо не будуть створюватися різноманітні штучні перешкоди для діяльності малих підприємств, якщо дрібний підприємець у суспільстві поважатиметься.

В Україні ухвалені та діють нормативні акти, які заклали підґрунтя для формування і розвитку підприємництва. Згідно з цими нормативними актами державна підтримка підприємництва спрямована на створення сприятливих організаційних та економічних умов для його розвитку: надання підприємцям земельних ділянок; передання державного майна, необхідного для підприємницької діяльності; сприяння підприємцям в організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування, підготовці кадрів; первинне облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої та соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у порядку, передбаченому законом; стимулювання модернізації технології, інноваційної діяльності, освоєння нових видів продукції і послуг та інші види допомоги. Завдяки нормативним актам, державній підтримці розвитку підприємницької діяльності в Україні вже на початок 1992 року діяло 68 тис. малих підприємств, на яких було зайнято 326,25 тис. осіб. На початок 2011 року даними державної статистики в Україні діяло 307,4 тис. малих підприємств. Порівняно з 1991 роком їхня кількість зросла на 260,3 тис. одиниць або в 6,5 рази. Особливо стрімке зростання малих підприємств відбулося протягом 1997-2000 рр., коли середньорічний темп зростання становив 121%.

Мале підприємництво в Україні перебуває на початковому етапі розвитку і характеризується неефективністю. За теперішньої ситуації мале підприємництво в Україні потребує масштабної державної підтримки, яка повинна бути спрямована на створення позитивного економічного та правового клімату. І це особливо потрібне тому, що мале підприємництво пов'язано із значним ризиком. 5% з числа новостворених підприємств в Україні можна вважати успішними, а 35% зникають вже протягом першого року діяльності. Решта 60% ледве зводять кінці з кінцями [3]. Жорстока конкуренція, нестача початкового та обігового капіталу, підвищена чутливість до впливу зовнішніх чинників можуть обернутись для українських малих підприємств крахом.

Через різноманітні перешкоди та труднощі значна кількість зареєстрованих малих підприємств не діє, а більша частина діючих займається такими швидкоприбутковими видами господарської діяльності як торгівля та посередницькі послуги. Це пояснюється тим, що суб'єкти малого підприємництва розвиваються в умовах несприятливого інвестиційного клімату і значної невизначеності, що робить не вигідними довгострокові вкладання. Тому рівень розвитку підприємництва, особливо малого та його державна підтримка є ще недостатніми для подальшого розвитку вітчизняної економіки і не відповідають її можливостям.

Окрім розв'язання проблеми створення нових робочих місць, формування конкурентного ринкового середовища та відповідної кон'юнктури ринкової економіки малі підприємства виконують ще ряд важливих функцій. Зокрема в країнах з ринковою економікою малі підприємства відіграють велику роль в стимулюванні технологічних інновацій, створюючи їх у 2-2,5 рази більше, ніж великі компанії. На жаль, інновативна функція малим підприємництвом в Україні практично не виконується, і, перш за все, через відсутність державної підтримки і зацікавленості великих підприємств, які сьогодні намагаються іншими шляхами, ніж інновації, забезпечити отримання прибутку.

Крім того, створення і діяльність великої кількості малих підприємств забезпечує стабільний розвиток регіональної економіки. Завдяки більш високій конкуренції вони краще забезпечують місцеві ринки товарами і послугами. Малі підприємства використовують здебільшого місцеві ресурси, міцніше прив'язані до місця свого розташування. Крім того вони є значним джерелом поповнення місцевих бюджетів, часто беруть участь у спонсруванні місцевих програм, будучи зацікавленими в економічному розвитку території, на якій знаходяться.

Аналіз стану підприємницької діяльності в Україні показав, що сектор малого підприємництва потребує ефективної фінансової підтримки на загальнодержавному і регіональному рівнях. Світова практика розвитку та захисту підприємництва свідчить, що доступним джерелом фінансування малого підприємництва є надання урядом гарантій повернення позик у разі неплатоспроможності малих підприємств. Це зменшує кредитні ризики і усуває головну перешкоду на шляху надання позик суб'єктам малого підприємництва, особливо початківцям. Але для цього необхідні відповідні кредитні ресурси банків. На жаль, кредитні ресурси в Україні для малого підприємництва дуже обмежені. Для більшості суб'єктів підприємницької діяльності банківський кредит залишається недоступним через надто високі процентні ставки, а механізм гарантування кредитів в національній економіці фактично не діє.

Відсутність фінансових ресурсів є однією з найвагоміших перепон на шляху розвитку малого підприємництва, що спричиняє сповільнення розвитку інвестиційних процесів, які є рушійною силою економічного зростання. Намагаючись якось розв'язати проблему відсутності інвестиційних ресурсів, підприємці утворюють громадські організації-кредитні спілки та позичкові кола взаємного кредитування. Однак великого поширення такі форми не отримали, основна причина криється у мізерних доходах, які отримують підприємці. Звуження вказаних джерел інвестиційних ресурсів переносить центр ваги на власні кошти, яких є надто мало, і тому процеси розвитку перебігають надто повільно [5].

Однією з вагомих перепон на шляху розвитку вітчизняного підприємництва є недосконалість чинної податкової системи, надмірний податковий тиск і обтяжлива система звітності, які зумовлюють зростання обсягів реалізованої продукції, прихованої від оподаткування, невпевненість підприємців у стабільності умов ведення комерційної діяльності. Негативно впливають на розвиток підприємництва складні та довготривалі післяреєстраційні процедури суб'єктів підприємництва, надмірне втручання органів державної влади в їхню діяльність.

Всі ці обставини не просто примушують, вони заштовхують малі підприємства "у тінь". В опитуванні 85% підприємців чесно зізналися, що змушені приховувати частину доходів від державних органів. До речі, за даними МВС, чесно сплачують податки лише 10% комерційних структур. Перетікання капіталу "у тінь" відбувається через високі ставки податку на прибуток, ПДВ та

нарахування до фонду заробітної плати. В умовах наявної фінансової системи, підвищення рівня інфляції, зменшення обсягів матеріального виробництва малі і середні підприємства практично не в змозі, не порушуючи закону, самостійно накопичити достатньо коштів для розвитку бізнесу на сучасному цивілізованому рівні.

У розвинених країнах малому підприємству приділяється першочергова увага з боку урядових органів, приватних структур, громадських організацій, для малих підприємств встановлено сприятливі законодавчі умови, створено відповідне інституціональне середовище. Через малі підприємства тут набагато легше впроваджувати нові технології у виробничо-промисловому комплексі, сільському господарстві, переробній промисловості та ін. [4]. Незважаючи на визнану роль, яка відводиться малому і середньому бізнесу, розвиток підприємництва в Україні і в Луганській області не відповідає вимогам часу. Причини, які, на думку підприємців, гальмують цей розвиток, є такими:

- організаційно-правові труднощі започаткування бізнесу, особливо на стадії переходу від реєстрації до початку діяльності;

- недоступність кредитних ресурсів для започаткування і ведення бізнесу чи його відновлення, відсутність практики зв'язків з міжнародними фінансовими організаціями щодо залучення інвестицій і грантів;

- переважно декларативний характер державної підтримки, неоднозначність та суперечливість чинної нормативно-правової бази;

- територіальні диспропорції, тобто концентрація малих підприємств довкола промислових центрів і майже відсутність їх у віддалених районах і селах;

- несприятлива податкова політика, непомірний тягар оподаткування (особливо в питаннях начислення на заробітну плату, що призводить до значної тінізації в малому бізнесі);

- громіздка система бухгалтерського обліку та звітності;

- обмежені можливості для захисту від протиправних посягань, несприятливе ставлення чиновників, створення ними штучних перешкод, вимагання хабарів;

- слабкість інфраструктури малого підприємництва, недостатність професійних знань та досвіду.

Основними напрямками прискорення розвитку підприємництва в сучасних умовах трансформації, переходу до інноваційної моделі розвитку економіки України слід визнати такі:

- подальше удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва;

- удосконалення кредитної політики (організація державних кредитних установ з метою пільгового кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, особливо початківців малого підприємництва);

- удосконалення податкової політики (забезпечення функціонування спрощеної системи оподаткування з наданням переваги єдиному податку та право тих, що працює у секторі малого підприємництва, на соціальне і пенсійне забезпечення);

- подальше посилення державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва (фінансово-кредитної, майнової, інформаційної та кадрової), створення та забезпечення діяльності мережі бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо;

- стимулювання розвитку підприємництва в галузях, що забезпечують ефективність суспільного виробництва та його конкурентоспроможність завдяки використанню досягнень науково-технічного прогресу, ресурсозберігаючих технологій, випуску принципово нових видів продукції;

забезпечення виконання заходів щодо створення єдиної автоматизованої системи державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності;
здійснення заходів щодо поетапного створення при центрах зайнятості мережі навчальних центрів з підготовки підприємців з-поміж безробітних;
посилення відповідальності органів виконавчої влади, державних службовців за виконання відповідних законів щодо розвитку підприємницької діяльності, зокрема малого бізнесу.

Висновки. Підприємництво в Україні має великі резерви і великі перспективи, адже немає іншого способу становлення і зміцнення держави, окрім розвитку ринкової економіки, яка ґрунтується насамперед на приватному бізнесі, особистій ініціативі, що й дає кожному можливість самореалізації і самоутвердження. Підвищення ролі та значення малого підприємництва в економіці України висуває нові вимоги до формування відповідної ринкової інфраструктури. Реалізація відповідних заходів надасть вітчизняним підприємцям значні можливості для самореалізації. Тим самим підприємництво може досягти підвищення своїх показників до рівня розвинутих країн. Фінансово-кредитну і податкову політику щодо підтримки малих підприємств слід реформувати. Надзвичайно актуальною проблемою є залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у різних формах. Для динамічного розвитку підприємницьких структур незалежно від форми власності потрібно сформувати систему державного регулювання і підтримки малого підприємництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України [Електроний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
2. Національна програма сприяння розвитку малих підприємств в Україні [Електроний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Стадник В. Складові і чинники формування потенціалу розвитку малого підприємництва / В. Стадник, О. Петрицька // Актуальні проблеми економіки. - 2006. - №12. - С. 124-128.
4. Брижань І.А. Реформування системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва як один із заходів державної підтримки їх розвитку / І.А. Брижань, О.О. Олійник // Економіка і регіони. - 2009. - №2. - С.171-176.
5. Комарницький І. Проблеми розвитку малого і середнього підприємництва / І. Комарницький, М. Офік // Регіональна економіка. - 2005. - №4. - С. 50-58.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
21.05.2012 р.

УДК 378.1

Г.Д. Тюленєв

ПРИНЦИПОВІ ОСНОВИ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Запропоновано поняття економічної безпеки ВНЗ. Проаналізовано основні проблеми українських ВНЗ. Розглянуто діяльність ВНЗ як економічного агенту. Запропоновано напрями підвищення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ. Рис. 3, дж. 20.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, економічна безпека, проблема, економічний агент, напрям підвищення економічної безпеки.

Постановка проблеми. Важливим інститутом сучасного суспільства, який виконує значну кількість соціально вагомих завдань, є заклади вищої освіти. Вищі навчальні заклади (ВНЗ) не лише забезпечують отримання вищої освіти – це є їхнім найнаочнішим завданням, але й виконують інші важливі завдання, які зумовлюють їхню роль у суспільстві. Відповідно до Закону України "Про вищу освіту" завданнями вітчизняних ВНЗ є надання освітніх послуг широким верствам населення, здійснення наукової і науково-технічної діяльності, культурно-виховної діяльності, формування кваліфікованих кадрів на загальнодержавному рівні тощо [9]. Широке коло соціально вагомих завдань цілком логічно робить ВНЗ суб'єктами, що, з одного боку, виконують важливі для держави та соціуму функції, а, з іншого боку, можуть розраховувати на державну підтримку та державне фінансування. Але сьогодні, на жаль, через брак коштів державного бюджету українські ВНЗ вимушені самостійно заробляти кошти через надання платних послуг відповідно до основного виду діяльності. Фактично українські ВНЗ постають своєрідними "квазі-підприємствами" з точки зору заробляння коштів та ведення господарської діяльності з тією лише різницею, що, виступаючи державними організаціями, головним видом діяльності яких є надання освітніх послуг, українські ВНЗ не є комерційними організаціями, тобто можуть мати дохід через надання послуг за профілем діяльності, але не можуть мати прибутку, й, більш того, формування прибутку як надлишку доходу над витратами принципово не може бути метою ВНЗ через те, що ВНЗ мають не комерційну, а соціальну мету діяльності. Цей факт - вимушеність українських ВНЗ заробляти кошти та значною мірою самостійно фінансувати свою діяльність - у поєднанні зі складними умовами функціонування (скорочення чисельності абітурієнтів, загострення конкуренції між ВНЗ тощо) робить для ВНЗ актуальними питання економічної безпеки.

Аналіз досліджень та публікацій. Необхідність ВНЗ після 1990 року самостійно заробляти кошти для фінансування своєї діяльності привела до виникнення сукупності напрацювань, в яких розглядається сукупність питань щодо економічного аспекту діяльності ВНЗ у конкурентному ринковому середовищі. У наукових працях Є.М. Белого, С.А. Белякова, А.Г. Бермуса, Л.А. Вербицької, Г.І. Герасимова, В.Б. Касевича, Є.А. Князева розкрито основи функціонування ВНЗ в ринкових умовах [2-5,10,12,19]. Попри визнання того факту, що, незважаючи на ринкові умови функціонування та брак коштів держбюджету для фінансування системи вищої освіти, для вищих навчальних закладів мають домінувати цілі соціального характеру, а не суто заробляння коштів, дедалі більшого поширення отримує точка зору, що ВНЗ мають враховувати не лише суто соціальні цілі, але й цілі економічного характеру для забезпечення довгострокового функціонування [6-8,11,14]. Все це робить питання економічної безпеки ВНЗ вкрай актуальними. На жаль, попри наявність ґрунтовних праць, в яких обґрунтовується категорія економічної безпеки, розглядаються її рівні, питання забезпечення економічної безпеки тощо [13,15-18,20 та ін.], питання забезпечення комплексної економічної безпеки ВНЗ залишаються недослідженими. Тому **мета статті** полягає в окресленні принципових напрямів посилення економічної безпеки ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Викладення пропозицій щодо напрямів підвищення економічної безпеки ВНЗ потребує конкретизації змісту використовуваного поняття. За результатами аналізу [13,15-17,20] та на основі поєднання класичних підходів до розуміння економічної безпеки з точки зору наявності ресурсів, захищеності від загроз та гармонізації інтересів зацікавлених

груп та окремих осіб під економічною безпекою ВНЗ пропонується розуміти такий стан ВНЗ у частині забезпеченості ресурсами, захищеності від загроз та комбінації задоволення інтересів зацікавлених груп осіб, який забезпечує можливість досягнення основних цілей ВНЗ, стабільність основних результатів діяльності та сприяє продовженню діяльності організації у довгостроковому періоді.

Головними проблемами українських ВНЗ сьогодні, які вкрай негативно впливають на економічну безпеку, постають такі, що подано на рис. 1. Головною проблемою українських ВНЗ є скорочення кількості абітурієнтів через вплив демографічних процесів наприкінці XX століття. Внаслідок цього вітчизняні ВНЗ отримують менше коштів для фінансування своєї діяльності в умовах достатньо великих затрат, що залишаються незалежно від чисельності студентів. Ситуація ще більш ускладнюється через поступове скорочення державного фінансування внаслідок деформацій бюджету України. Тобто навіть ці два факти призводять до скорочення доходів та надходжень до ВНЗ в умовах достатньо високих витрат (на утримання приміщень, на комунальні платежі, на заробітну плату тощо). Фактично сьогодні коштів, що надходять до більшості українських ВНЗ, вистачає виключно на фінансування поточної діяльності, а коштів для розширеного відтворення (придбання нових приміщень, капітальний ремонт існуючих фондів, оновлення бібліотечного фонду) не вистачає.

Рис. 1. Основні проблеми українських ВНЗ, які негативно впливають на їхню економічну безпеку

Скорочення попиту на освітні послуги внаслідок зменшення чисельності абітурієнтів призводить до загострення конкуренції між ВНЗ, ускладнення відносин між ними, використання засобів нечесної конкурентної боротьби та інших негативних явищ, які провокують виникнення додаткових загроз для вітчизняних ВНЗ.

Окремою проблемою, яка негативно впливає на економічну безпеку вітчизняних ВНЗ, є структурна деформація між ринком освітніх послуг на ринком праці, внаслідок чого роботодавці не мають адекватного інтересу до режиму

співпраці із вітчизняними ВНЗ щодо підготовки та перепідготовки фахівців. Попит абітурієнтів на окремі спеціальності є також суттєво деформованим.

Аналізуючи проблеми українських ВНЗ, які негативно впливають на їхню економічну безпеку, не можна оминати увагою проблему високої зношеності фондів ВНЗ та недостатності обладнання для ведення якісного навчального процесу за окремими спеціальностями – фонди вітчизняних ВНЗ не оновлювалися в більшості випадків останні 20-25 років, й природні процеси зношування призвели до суттєвого погіршення якості використовуваних у навчальному процесі фондів, що в майбутньому може привести до дефіциту ресурсів ВНЗ для ведення навчального процесу. Нарешті, для окремих ВНЗ та напрямів підготовки (переважно природничих, фізико-математичних та технічних) проблемою є низька або, принаймні, недостатня забезпеченість професорсько-викладацьким складом. За ті ж останні 20-25 років через істотну деформацію попиту на ринку освітніх послуг ВНЗ за цими напрямами підготовки відчули зменшення кількості викладацького складу внаслідок природних причин й недостатнє його оновлення. Більшість зазначених проблем економічної безпеки вітчизняних ВНЗ виникає поза межами функціонування ВНЗ, й тому, на жаль, для управління діяльністю ВНЗ та забезпечення їхньої економічної безпеки такі проблеми постають певними апіорними умовами, до яких ВНЗ мають пристосовуватися.

З метою посилення економічної безпеки ВНЗ доцільним є погляд на нього як на економічного агента, тобто певне абстрагування від реалізації соціальних функцій ВНЗ з акцентом саме на економічних аспектах його діяльності. Для формування пропозицій щодо підвищення економічної безпеки українських ВНЗ представляється доцільним сформулювати представлення діяльності ВНЗ, як економічного агента, як певної виробничої системи (рис. 2).

Представлення діяльності ВНЗ як економічного агента є доволі простим. На вході системи знаходяться абітурієнти та інші споживачі освітніх послуг. Таке формулювання є не випадковим – традиційно головним споживачем освітніх послуг для ВНЗ є абітурієнт, але таке звужене розуміння у тому числі обмежує економічну безпеку ВНЗ: безумовно, у середньостроковій перспективі саме абітурієнт, тобто особа, яка має намір вчитися 4 або більше років для отримання вищої освіти, є найпривабливішим споживачем для ВНЗ. Але принципово сьогодні споживачами освітніх послуг можуть виступати й інші суб'єкти – кваліфіковані спеціалісти, державні органи, які займаються працевлаштуванням, підприємства, які є зацікавленими у підвищенні кваліфікації та навчанні своїх працівників тощо. Саме розширений підхід до сприйняття потенційних споживачів агентських послуг може стати основою для підвищення економічної безпеки ВНЗ та розробки необхідних напрямів дій.

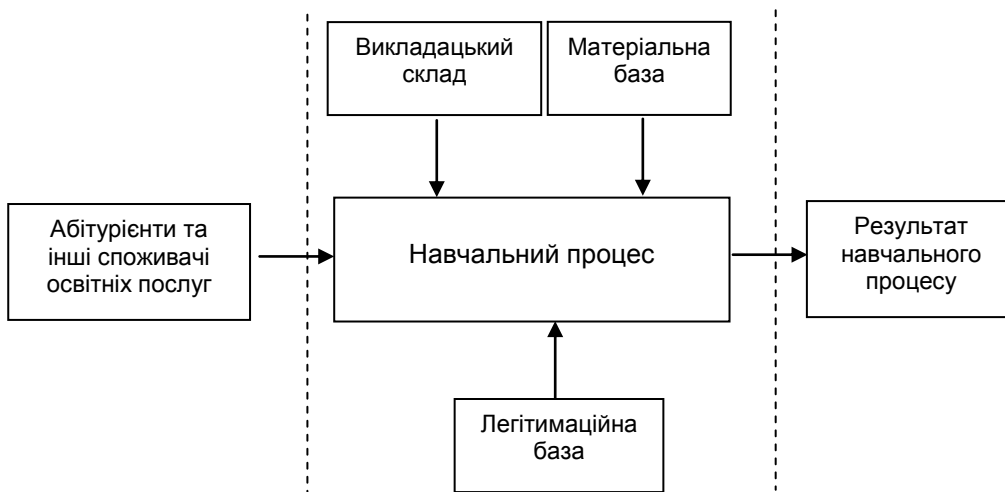
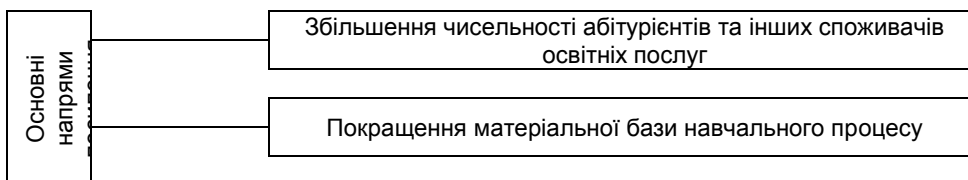

Рис. 2. Діяльності ВНЗ як економічного агенту

Сутністю діяльності ВНЗ як економічного агенту, його основним процесом, є навчальний процес, тобто процес набуття студентами знань, навичок та вмінь. Обов'язковими ресурсами для проведення навчального процесу для ВНЗ виступають матеріальна база (приміщення, в яких може проводитися навчальний процес, необхідне обладнання) та викладацький склад належного рівня підготовки та у необхідній кількості. Для ВНЗ як економічного агенту виключно важливим є такий ресурс як легітимаційна база. Згідно чинного законодавства України освітня діяльність закладів вищої школи потребує ліцензій, які видаються Міністерством освіти і науки, молоді та спорту, як формальне підтвердження наявності всіх необхідних ресурсів та можливостей у ВНЗ для якісної реалізації навчального процесу, затребуваності певної спеціальності та належної якості знань, які може забезпечити абітурієнтам певний заклад вищої освіти. Фактично легітимаційна база навчального процесу у будь-якому ВНЗ забезпечується успішним проходженням процедур акредитації та ліцензування. Основою легітимаційної бази є наявність у ВНЗ ліцензії від профільного Міністерства. Крім того, періодично спеціальності ВНЗ акредитуються, що підтверджує право здійснювати освітню діяльність та присвоювати певний кваліфікаційний рівень випускникам ВНЗ.

Саме представлення діяльності ВНЗ як економічного агенту (рис. 2) й надає можливості для розробки напрямів посилення економічної безпеки ВНЗ. Саме виділені елементи навчального процесу у межах ресурсного підходу – абітурієнти та інші споживачі освітніх послуг, викладацький склад, матеріальна база, легітимаційна база – й є основою для формування основних напрямів посилення економічної безпеки ВНЗ. Основними напрямами підвищення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ пропонується вибрати ті, що подано на рис. 3.

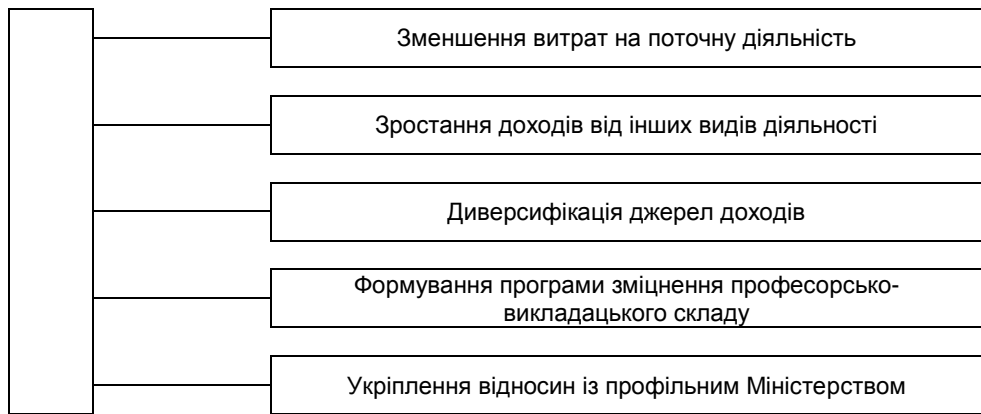

Рис. 3. Основні напрями підвищення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ

Першим з напрямів посилення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ, попри певну його тривіальність, є збільшення чисельності абітурієнтів та інших споживачів освітніх послуг. Реалізація такого напрямку може передбачати різні заходи: залучення іноземних студентів, тісну співпрацю із роботодавцями та органами державної служби зайнятості, маркетингові заходи з популяризації другої вищої освіти тощо, але такі заходи цільовим чином мають бути реалізовані у будь-якому ВНЗ, тим більш враховуючи, що тенденція скорочення чисельності абітурієнтів через демографічні процеси в Україні наприкінці ХХ століття є сталою.

Іншим важливим напрямом підвищення економічної безпеки ВНЗ є покращення матеріальної бази навчального процесу, виведення тих фондів, які у навчальному процесі не використовуються, але потребують витрат на своє утримання. Це дозволить не лише зменшити витрати ВНЗ, але й отримати додаткові доходи через здачу таких фондів в оренду, продаж тощо.

Виключно важливим напрямом для забезпечення економічної безпеки ВНЗ є зменшення витрат на поточну діяльність, яке частково може бути реалізоване через оптимізацію використовуваної матеріальної бази, а частково – через зменшення комунальних затрат, оскільки в структурі витрат будь-якого українського ВНЗ саме витрати на комунальні послуги, й особливо, опалення, складають значну частину витрат. Зменшити комунальні витрати можна шляхом заходів з економії, встановлення індивідуального опалення тощо.

Паралельно зі зменшенням витрат становить інтерес зростання доходів від інших видів діяльності – здачі в оренду майна ВНЗ, надання супутніх послуг, формування науково-виробничих продуктів тощо та диверсифікація джерел доходів – як територіальна у вигляді набору абітурієнтів та інших користувачів освітніх послуг за декількома регіонами країни або за її межами, так і галузева – у вигляді диверсифікації програм, напрямів підготовки, інших освітніх послуг. Безумовно, діяльність ВНЗ не можна зводити виключно до економічного аспекту – все ж таки головною метою діяльності ВНЗ є надання освітніх послуг та виконання сукупності покладених на нього завдань відповідно до його ролі як соціального інституту у суспільстві, але й економічний розріз його діяльності є виключно важливим саме для забезпечення економічної безпеки. З цієї точки зору диверсифікація джерел доходу дозволяє стабілізувати фінансові надходження до ВНЗ, а, отже, й забезпечити стабільну економічну діяльність.

Крім матеріальної бази та стабільного фінансування для вітчизняних ВНЗ умовою тривалої освітньої діяльності є наявність викладачів високої кваліфікації. Тому окремим напрямом забезпечення економічної безпеки українських ВНЗ є формування та реалізація програми зміцнення професорсько-викладацького складу. Така програма має враховувати джерела поповнення професорсько-викладацького складу внаслідок його природного вибуття, мотивацію професорсько-викладацького складу, організацію підвищення його кваліфікації, сприяння набуттю викладачами наукових ступенів тощо. Формування та реалізація програми зміцнення професорсько-викладацького складу безпосередньо не забезпечує фінансування ВНЗ, але є вагомим умовою його діяльності у довгостроковому періоді.

Нарешті, враховуючи важливість легітимізаційної бази діяльності ВНЗ та необхідність періодичного підкріплення діяльності дозвільними документами за результатами проходження процедур ліцензування та акредитації, важливим напрямом посилення економічної безпеки є укріплення відносин із профільним Міністерством у вигляді своєчасного оформлення необхідних документів, залучення працівників ВНЗ до роботи у колегіальних органах при Міністерстві тощо.

Реалізація запропонованих напрямів дозволить посилити економічну безпеку вітчизняних ВНЗ у доволі складних умовах їхнього існування, що є обов'язковою передумовою довгострокового успішного функціонування вітчизняних ВНЗ та виконання ними соціально вагомих функцій.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Сьогодні українські ВНЗ вимушені функціонувати у складних умовах, які вкрай негативно впливають на їхню економічну безпеку. Саме тому доцільною є реалізація запропонованих напрямів посилення економічної безпеки вітчизняних ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безбожний В.Л. Вибір способу забезпечення соціально-економічної безпеки великих промислових підприємств / Володимир Леонідович Безбожний: дис.... канд. екон. наук: 08.00.04: Луганськ, 2009. – 197 с.
2. Белый Е.М. Использование концепции стратегического менеджмента в управлении государственным вузом / Е.М. Белый, И.Б. Романова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2003. – № 3. – С. 3-11.
3. Беляков С.А. Модернизация образования в России: совершенствование управления / С.А. Беляков. – М.: Макс-Пресс, 2009. – 268 с.
4. Бермус А.Г. Модернизация образования: философия, политика, культура / А.Г. Бермус. – М.: Канон+, 2008. – 221 с.
5. Вербицкая Л.А. Трансформация образования – социокультурный потенциал развития российского общества / Л.А. Вербицкая, Г.И. Герасимов. – М.: Социально-гуманитарные знания, 2005. – 187 с.
6. Грудзинский А.О. Университет как предпринимательская организация / А.О. Грудзинский // Социс. – 2003. – № 4. – С. 113-120.
7. Дрезинский К.С. Совершенствование управления вузами в условиях рыночного реформирования российской экономики/ Константин Сергеевич Дрезинский: автореф. дисс.. канд. екон. наук.: 08.00.05. – СПб.: СПГУЭиФ, 2008. – 18 с.
8. Заборова Е.Н. Конкурентные преимущества: сравнительный анализ государственных и негосударственных вузов / Е.Н. Заборова // Университетское управление. – 2002. – № 4(23). – С. 32-40.
9. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №20. – ст. 134.
10. Касевич В.Б. О модернизации российской высшей школы: сегодняшние проблемы и возможные решения / В.Б. Касевич // Вопросы образования. – 2004. – № 4. – С. 38-43.
11. Ключев А.К. Новые модели управления вузом: шаг вперед или два назад? / А.К. Ключев // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – № 5-6(33). – С. 53-61.

12. Князев Е.А. Управление и организационная адаптация российских университетов в условиях ресурсного дефицита // Университетское управление. – 2003. – № 1. – С. 12-16.
13. Козаченко Г.В. Декомпозиція управління економічною безпекою підприємства / Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – №4. – Т. 2. – С. 34-38.
14. Курдюмов А.Б. Управление негосударственным вузом в условиях смешанной модели образования/ Александр Борисович Курдюмов: дисс. ... канд. экон. наук. – М.: МГУ им. М.В. Ломоносова, 2010. – 176 с.
15. Ляшенко О.М. Дефініції соціально-економічної безпеки підприємства / О.М. Ляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. Зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 17. Ч. II. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – С. 179-187.
16. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О.М. Ляшенко. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
17. Пекін А.Ю. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія / А.Ю. Пекін // Економіст. – 2007. – №8. – С. 23-26.
18. Пономарьов В.П. Економічна безпека підприємства: сутність, трактування, точки зору / В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко // Менеджер. – 2002. – №1(17). – С. 67-71.
19. Розов Н.С. О моделях университета в современной России / Н.С. Розов // Социс. – 2007. – № 10. – С. 71-72.
20. Экономическая безопасность предприятий интегрированной промышленной структуры: [монография] / под общ. ред. А.В. Козаченко. – Луганск: Ноулидж, 2011. – 226 с.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
21.05.2012 р.

Т.Г. Григорян, Е.А. Квасневский, К.В. Кошкин

**ПРИМЕНЕНИЕ КОГНИТИВНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ
В ОЦЕНКЕ ПОРТФЕЛЕЙ ПРОЕКТОВ ПОВЫШЕНИЯ
БЕЗОПАСНОСТИ АЭС**

Рассмотрен подход к использованию когнитивного моделирования для оценки успешности портфелей проектов повышения безопасности АЭС. Предложена базовая система факторов, на основе которой разработана когнитивная сеть, описывающая систему оценки успешности реализации портфеля проектов повышения безопасности АЭС. Рис. 1, табл. 1, ист. 8.

Ключевые слова: управление проектами, повышение безопасности АЭС, когнитивное моделирование.

Постановка проблемы. В последние годы стабильно уменьшалось количество значимых событий, сообщения о которых поступает с АЭС и от регулирующих органов, и отмечается общая тенденция к уделению руководством энерго-компаний и регулирующих органов большего внимания содействию улучшениям в области культуры безопасности [1]. Однако рост конкуренции в связи с отменой государственного регулирования рынков электроэнергии, принятия по социально-политическим причинам решений о раннем закрытии станций и экономическая перестройка во многих странах могут создавать угрозу этой положительной тенденции.

В настоящее время в мире находится в эксплуатации более 260 установок различных типов и производительности, а более 50 проектируются или строятся. Для оценки безопасности АЭС операторы и сотрудники регулирующих органов используют детерминистические и вероятностные подходы [1]. С нашей точки зрения, для моделирования ситуаций по оценке безопасности АЭС может быть использован когнитивный подход, сильной стороной которой является возможность учесть существенную роль человеческого фактора в реализации проектов повышения безопасности.

Анализ последних исследований. В процессе проектирования, создания и эксплуатации сложного технического объекта рассматриваются и сравниваются различные технические решения, касающиеся структуры объекта, механизмов его функционирования, выбора параметров и других элементов объектов [2, 3]. Для принятия решений в неструктурированных ситуациях используется когнитивное моделирование.

Когнитивный подход к поддержке принятия решений ориентирован на активизацию интеллектуального субъекта и помогает ему зафиксировать свое представление проблемной ситуации в виде формальной модели. В качестве такой модели обычно используется так называемая когнитивная карта ситуации, которая представляет известные субъекту основные законы и закономерности наблюдаемой ситуации в виде ориентированного знакового графа, в котором вершины графа – это факторы (признаки, характеристики ситуации, а дуги – причинно-следственные связи между факторами) [4].

Описание факторов, причинно-следственных связей между ними и силы влияния одних факторов на другие дает возможность при прогнозировании учитывать поведение наблюдаемой ситуации [5, 6, 7].

Целью работы является разработка когнитивной ситуационной модели для оценки успешности реализации портфеля проектов повышения безопасности АЭС.

Основной материал. Когнитивная модель, позволяющая прогнозировать значения целевых параметров в зависимости от изменения входных параметров должна состоять из следующих элементов:

1. $F = \{f_j\}$ – множество факторов ситуации, $i = 1 \dots n$.
2. $W = |w_{ij}|$ – матрица системных взаимосвязей факторов (матрица смежности), $j = 1 \dots n$; $w_{ij} \in [-1, +1]$ – вес, определяющий силу причинной связи факторов.
3. $X(0) = (X_1^0 + X_2^0 + \dots + X_n^0)$ – вектор начальных значений факторов.
4. $P = (p_1, p_2, \dots, p_n)$ – вектор приращений факторов ситуации, который позволяет учитывать разницу в масштабе значений и взаимного влияния факторов.

Задача нахождения целевых значений в зависимости от изменения входных параметров решается на базе обобщенной вычислительной модели (ОВМ) методом последовательных итераций.

Обобщенная вычислительная модель $M = (F, R, W, C)$ состоит из следующих четырех множеств: F – множество факторов ситуации; R – множество ограничений на значениях объектов из F ; W – множество функций присваивания; C – множество функций проверки корректности.

Каждому объекту $f \in F$ сопоставлены:

- универсум X_f (область определения фактора);
- начальное значение f_0 из универсума, получаемое из вектора начальных значений $X(0)$;
- функция присваивания U_f , которая формируется на основании значений матрицы системных взаимосвязей факторов W и вектора приращений факторов ситуации P ;
- функция проверки корректности C_f .

Функция присваивания U_f – это двухместная функция, работающая при каждой попытке присваивания очередного значения объекту $f \in F$ и определяющая новое значение объекта, как функцию от текущего и присваиваемого значений. Новое значение фактора рассчитывается по следующей формуле:

$$X_i^1 = X_i^0 + \sum_{k=1}^n \frac{(X_k^1 - X_k^0) \cdot p_i \cdot w_{ki}}{p_k}. \quad (1)$$

Функция проверки корректности C_f – это унарный предикат, который выполняется в случае, если значение объекта f изменилось, и проверяет правильность этого нового значения.

На уровне интерпретации ОВМ представляется двудольным ориентированным графом (ОВМ-сеть), в котором выделены два типа вершин: объекты и функции. Дуги связывают функциональные и объектные вершины. Входящие в вершину-функцию дуги соотносят с ней объекты, значения которых выступают в качестве входных аргументов для функции, исходящие – указывают на объекты, в которые должна производиться запись вырабатываемых функцией результатов.

Каждой объектной вершине сопоставляются тип и значение, а также привязываются функции присваивания и проверки корректности.

С каждой функциональной вершиной соотнесены целое число, играющее роль приоритета, и разметка входящих и исходящих дуг. Приоритет указывает на порядок обхода функций в процессе вычислений.

Процесс вычислений на ОВМ имеет потоковый характер – изменение объектных вершин сети активирует (вызывает к исполнению) функциональные вершины, для которых эти объектные вершины являются входными аргументами, а исполнение функциональных вершин в свою очередь может вызывать изменение результирующих объектных вершин. Вычисления заканчиваются тогда, когда либо не останется активных функциональных вершин (УСПЕХ), либо функция проверки корректности вырабатывает значение ложь (НЕУДАЧА).

Определение множества F факторов, формирующих узлы когнитивной карты, основано на следующих рассуждениях:

- в состав Комплексной сводной программы повышения безопасности АЭС, утвержденной Кабинетом министров Украины, входит множество проектов [1]. При этом постоянно иницируются новые проекты, которые также пополняют данное множество потребных проектов [8]. В работе одновременно находится только часть проектов (около 10 %), которые формируют текущий портфель проектов, успешность реализации которого оценивается в предлагаемой модели;

- для более эффективного выделения и анализа факторов целесообразно представить их совокупность иерархической системой, что позволит на основе системного подхода учесть особенности, меру и содержание их взаимного влияния;

- предполагается, что на *успешность реализации портфеля проектов* (1) ключевое влияние оказывают следующие три фактора: *совокупная безопасность портфеля проектов* (2), *совокупные затраты портфеля проектов* (3) и *воздействие стейкхолдеров* (4).

В результате декомпозиции перечисленных выше факторов получаем следующее множество:

совокупная безопасность портфеля проектов – интегрированная характеристика портфеля проектов, базирующаяся на использовании вероятностного анализа безопасности. При этом исходные события не постулируются, а берутся исходя из их вероятности, превышающей определенный порог значимости. Рассматриваются все возможные пути развития аварий с учетом надежности всех затронутых систем и элементов, и определяются в качестве меры риска суммарная частота последствий, формирующих следующие факторы:

- *вероятность повреждения активной зоны реактора* (5) – вероятность повреждения, превышающего максимальный допустимый проектный предел (Core Damage Frequency – CDF);

- *вероятность предельного аварийного выброса* (6) – вероятность выброса радиоактивных веществ за пределы защитной оболочки (Large Early Release Frequency – RELF);

совокупные затраты портфеля проекта (3):

- стоимость капитала (7);

- коэффициент распределения капитала во времени (8) – характеристика проекта, определяющая интенсивность использования капитала на протяжении жизненного цикла проекта;

- размер капиталовложений (9);

- воздействие стейкхолдеров (4):

– *степень воздействия* (10) – та мера участия заинтересованных сторон, которая характеризует возможности каждой конкретной группы по внесению изменений в ход проекта, скорость его протекания, распределение ресурсов, реакцию на риски и пр.;

Рис. 1. Когнитивная карта оценки успешности портфеля проектов повышения безопасности АЭС

– *заинтересованность в портфеле проектов* (11) – характеристика описывающая степень заинтересованности стороны в той или иной логике развития проекта. При этом учитывается, что влияние группы может быть и отрицательным (конкуренты, противники идеи на предприятии и пр.)

Граф когнитивной карты, описывающей оценку успешности реализации портфеля проектов повышения безопасности АЭС, представлен на рис. 1.

Матрица системных взаимосвязей факторов (матрица смежности) *W*, характеризующая силу взаимного влияния факторов и полученные экспертным путем, представлена в табл. 1 (в шапке таблицы использованы номера факторов, указанные в графической модели карты на рис. 1).

Таблица 1

Матрица системных взаимосвязей факторов *W* когнитивной модели оценки успешности портфеля проектов повышения безопасности АЭС

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	0,99	—	—	—	—	—	0,99	—	—	—	0,99
3	-0,87	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

4	0,32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	—	-0,99	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	-0,13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	—	—	0,99	—	—	—	—	—	—	—	0,17
8	—	—	0,08	—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	—	0,21	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	0,99	—	—	—	—	—	—	—
11	—	—	—	0,17	—	—	—	—	—	—	—

Выводы. Предложенная имитационная модель позволяет оценить влияние новых проектов, добавляемых в портфель для обеспечения его полноты, на успешность его реализации. Модель является базовой в части управления содержанием портфеля проектов повышения безопасности АЭС и формирует основу для дальнейших исследований, направленных на ее расширение и конкретизацию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету міністрів України від 07.12.2011 р. за № 1270 "Про затвердження Комплексної (зведеної) програми підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій".
2. Кулешов А.П. Когнитивные технологии в адаптивных моделях сложных объектов / А.П. Кулешов // Информационные технологии и вычислительные системы. – 2008. – № 1. – С. 18-29.
3. Методы, модели и информационные технологии проектов и программ развития наукоемких производств / Возный А.М., Гайда А.Ю., Кошкин К.В., Шамрай А.Н. // Зб. наук. пр. НУК. – Миколаїв: НУК. – 2010. - № 4. – С. 37-46.
4. Кузнецов О.П. Анализ влияний при управлении слабоструктурированными ситуациями на основе когнитивных карт / Кузнецов О.П., Кулинич А.А., Марковский А.В. // Человеческий фактор в управлении / Под ред. Н.А. Абрамовой, К.С. Гинсберга, Д.А. Новикова. – М.: КомКнига, 2006. – С. 313-344.
5. Возный А.М. Прогнозирование показателей проектов во времени с использованием механизмов когнитивного моделирования / А.М. Возный, Ю.Е. Шамарин // Зб. наук. пр. НУК. – Миколаїв: НУК. – 2012. - № 2. – С. 37-46.
6. Механизмы управления проектами и программами регионального и отраслевого развития: монография / [Бурков В.Н., Блинцов В.С., Возный А.М., Кошкин К.В. и др.]. – Николаев: Изд-во Торубары О.С. – 2010. – 176 с.
7. Методы, модели и информационные технологии проектов и программ развития наукоемких производств / Возный А.М., Гайда А.Ю., Кошкин К.В., Шамрай А.Н. // Зб. наук. пр. НУК. – Миколаїв: НУК. – 2010. - № 4. – С. 37-46.
8. Квасневский Е.А. Источники формирования мероприятий по повышению безопасности проектов энергоблоков АЭС, их принципы и критерии / Е.А. Квасневский // Восточно-европейский журнал передовых технологий. – 2012. - № 1/12 (55). – С. 58-60.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Блінцов В.С.

Стаття надійшла до редакції
07.02.2012 р.

УДК 005.8:005.332.4

В.Т. Голубятніков, В.В. Захарчук

АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЕКТАХ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ РОЗВАГ

Запропоновано критерії оцінки та прогнозування ефективності рекламної діяльності суб'єктів господарювання індустрії розваг. Представлено алгоритм прогнозування ефективності реклами та принципова схема виконання контрольних дій з коригування процесів стратегічного планування рекламної діяльності при проектуванні розвитку індустрії розваг. Рис. 2, дж. 13.

Ключові слова. Система, оцінка та прогнозування, алгоритм, критерій оцінки, стратегічне планування, стратегічне управління, коригування, ймовірність.

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняних галузей народного господарства потребує розвитку нових підходів до організації їх господарської діяльності, вдосконалення систем планування інвестиційних ресурсів, вдосконалення методів оцінки та прогнозування результатів реалізації проектів.

Переорієнтація економіки держави на ринкові відносини викликала у останнє десятиріччя становлення та розвиток специфічних галузей економіки, до яких належить індустрія розваг як один з прибуткових з позиції наповнення державного бюджету видів підприємницької діяльності.

Специфічність індустрії розваг полягає у певній особливості продукції та послуг, унікальності ринку та зовнішнього середовища, виникненні нових підходів до організації, планування та управління суб'єктами господарювання галузі і відповідними інвестиційними проектами. Закономірно змінюється процес прийняття рішень і здійснення контролю, метою якого є досягнення рівноваги між управлінськими рішеннями в трьох сферах діяльності: інвестиційній, фінансовій та виробничій. У зв'язку з цим, першочерговими завданнями суб'єктів господарювання індустрії розваг є довгострокова стійкість на ринку та ріст організацій, досягнення яких, у першу чергу, забезпечується ефективною маркетинговою стратегією та впровадженням проектів розвитку.

Різноманіття продукції та послуг індустрії розваг викликає необхідність ефективної реклами як засобу впливу на цільову аудиторію ринкового середовища – користувачів послуг та товарів, які надаються та виробляються суб'єктами підприємництва галузі. Розвиток сучасної індустрії розваг як професійного бізнесу, вдосконалення теорії та практики маркетингу тісно пов'язані з концепцією реклами, її принципами у області створення сприятливих зовнішніх умов для формування ділової активності суб'єктів господарювання. Внаслідок наявності різноманіття інструментів реалізації, часу та тривалості дії, реклама як комунікаційний елемент маркетингу потребує значних матеріальних та інтелектуальних вкладень. Значні витрати на рекламну діяльність фірми потребують адекватної реакції на планування бюджету організації та управління вартістю проектів розвитку. Тому процеси формування бюджету, оцінки ефективності рекламної діяльності та її прогнозування займають одне з провідних місць при створенні стратегії розвитку індустрії розваг і управлінні вартістю відповідних інвестиційних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам бюджетування розвитку суб'єктів господарювання, галузей, регіонів та управління вартістю інвестиційних проектів, що забезпечують цей розвиток, присвячені дослідження провідних українських вчених В. А. Рача та С. Д. Бушуєва [1, 2]. У працях цих авторів висвітлені загальні методи і технології формування бюджетів, які включають у себе і витрати на рекламну діяльність, управління вартістю інвестиційних проектів та питання бюджетного забезпечення реалізації стратегій розвитку. В. А. Рач, розглядаючи застосування методу аналізу витрат та вигод для державних інвестицій, зазначає, що витрати проекту складаються з вартості початкових інвестицій та операційних витрат, що виникатимуть під час експлуатації продукту проекту. У структурі загальновиробничих витрат видатки

на рекламу відносяться до категорії умовно постійних і виокремлюються окремим рядком у відповідній калькуляції.

Реклама як фактор зростання ринкового попиту є основою концепції сучасного маркетингу [3]. Згідно цієї концепції, функціонування підприємства повинне забезпечувати йому максимальний прибуток. Провідну роль у цьому відіграє рекламна діяльність суб'єкта господарювання на ринку. Структура реклами та її роль в стабілізації позиції фірми на ринку представлена у публікації [4]. Автори стверджують, що структура ринкового попиту на певні послуги потребує застосування відповідних методів аналізу та прогнозування для визначення перспективи ринку з врахуванням змін зовнішнього середовища.

У літературних джерелах [5, 6] наведені різні методи прогнозування розвитку підприємств. Згідно цих джерел, факторами що впливають на вибір методу прогнозування є наявні кошти, час на виконання прогнозів та точність оцінки.

Прогнозування на основі статистичних даних [7] поділяють на три основні категорії: методи вивчення споживачів, методи аналізу тимчасових рядів та кореляційно-регресивні методи.

При аналізі конкурентного середовища доцільно використовувати схему досліджень М. Портера [8], згідно якої уся інформація структурується за чотирма елементами: цілі на майбутнє, поточні стратегії, представлення та можливості конкурентів. М. Портер пропонує проводити аналіз за наступними напрямками:

1. Оцінка частки конкурента на ринку.
2. Аналіз витрат на рекламу та оцінка ефективності рекламних заходів.
3. Витрати на організацію системи збуту.
4. Аналіз виробничої, економічної, науково-технічної складових потенціалу підприємств конкурентів.

Поведінка споживачів послуг індустрії розваг може бути описана однією з відомих моделей (модель Левітта, модель Кардозо, модель Шета) [9-11].

Однак, згідно аналізу вказаних вище публікацій, методи аналізу та прогнозу ефективності рекламної діяльності суб'єктів господарювання індустрії розваг, враховуючи її специфічність, потребують певних уточнень, конкретизації та обов'язкової формалізації.

Мета дослідження. Мета статті полягає у конкретизації та формалізації підходів до оцінки і прогнозування ефективності реклами продуктів та послуг індустрії розваг.

Результати дослідження. Оцінку ефективності рекламної діяльності суб'єкта господарювання індустрії розваг при стратегічному плануванні його розвитку пропонується виконувати на основі оцінки та аналізу витрат на рекламу та їх співставлення з ростом обсягів послуг, що надаються.

Під витратами на рекламу слід розуміти усі витрати суб'єкта господарювання на проведення рекламних заходів. При цьому структура загальних витрат буде виглядати наступним чином:

$$B_{il}^{PK} = B_{il}^{PL} + B_{il}^{PO} + B_{il}^{PD}, \quad i = \overline{1, n}, \quad l = \overline{1, k},$$

де B_{il}^{PL} – прями виробничі витрати (оплата праці персоналу, що зайнятий на виробництві реклами, матеріали, напівфабрикати та ін.);

B_{il}^{PO} – витрати, що пов'язані з організацією рекламної роботи та розповсюдженням рекламної продукції;

B_{il}^{PD} – додаткові витрати, що пов'язані з рекламною діяльністю;

i – кількість споживачів реклами;

l – види рекламних послуг.

При цьому, з точки зору суб'єкта господарювання, метою рекламної діяльності є збільшення обсягів надаваних послуг та його стабілізація на ринку. Таким чином можна визначити залежність обсягу надаваних послуг V_{ii} від рекламних витрат B_{ii}^{PK} наступним чином:

$$V_{ii} = f(B_{ii}^{PK}).$$

Використовуючи [12], при моделюванні реакції ринку з урахуванням впливу конкурентів, обсяг реалізованих послуг після проведених рекламних заходів V_{ii}^{PK} можна спрогнозувати та описати виразом:

$$V_{ii}^{PK} = V_{ii}^0 + (V_{ii}^{max} - V_{ii}^0) / (1 + \frac{\overline{B_{ip}^{PK}}}{B_{ii}^{PK}}),$$

де V_{ii}^0 – обсяги збуту послуг без використання реклами;

$\overline{B_{ip}^{PK}}$ – середні витрати конкурентів $p = \overline{1, t}$ на рекламу послуг „i“ виду;

$$\overline{B_{ip}^{PK}} = [\sum_{p=1}^t B_{ip}^{PK} - B_{ii}^{PK}] / t,$$

де B_{ii}^{PK} – рекламні витрати організації, що аналізується.

Тоді оцінку ефективності рекламної діяльності суб'єктів господарювання можна отримати наступним чином:

$$E_{ii}^{PK} = (V_{ii}^{PK} - V_{ii}^0) \Delta - \frac{B_{ii}^{PK}}{\gamma},$$

де E_{ii}^{PK} – економічна ефективність рекламної діяльності організації;

$(V_{ii}^{PK} - V_{ii}^0)$ – ріст обсягів надаваних послуг у кількісному вимірі;

Δ – прибуток від реалізації одиниці послуги у грошовому еквіваленті;

γ – коефіцієнт повторного використання реклами [12].

Формалізація процесу прогнозування ефективності рекламної діяльності організації на ринку послуг індустрії розваг E_{ii}^{PK} представлена на рис. 1.

Слід зазначити, що зміна структури попиту на продукцію і послуги індустрії розваг, яка відбувається за рахунок ефективності реклами, визначає вибір відповідних методів прогнозування. Серед основних факторів, які впливають на вибір методів прогнозування, можна виділити наявні грошові ресурси, час проведення досліджень та необхідну точність оцінки.

Найбільш доступним є прогноз на основі статистичних даних, серед яких можна виділити метод колективної експертної оцінки та кореляційно-регресивний метод. При застосуванні методу колективної експертної оцінки (метод Дельфі) кожен з експертів дає два значення величини, що прогнозується – мінімальне та максимальне, серед яких знаходиться дійсне значення. Як закон розподілу величини, що прогнозується, приймається закон рівномірної щільності [7]:

$$f(y_i) = \frac{1}{y_i^{max} - y_i^{min}} \text{ при } y_i^{min} \leq y_i \leq y_i^{max}.$$

Тоді середнє значення прогнозу „i“ експерта буде

$$\hat{y}_i = \frac{1}{2} (y_i^{max} + y_i^{min}).$$

При цьому точковий прогноз цієї групи експертів, за умови їх однакової ваги, набуде наступного вигляду:

$$\hat{y}_E = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m \hat{y}_i,$$

де m – кількісний склад групи експертів.

Для розрахунку дисперсії точкових прогнозів „ i “ експертів відносно \hat{y}_E застосовується наступна формула:

$$\bar{D}(y) = \frac{1}{m-1} \sum_{i=1}^m (\hat{y}_E - \hat{y}_i)^2.$$

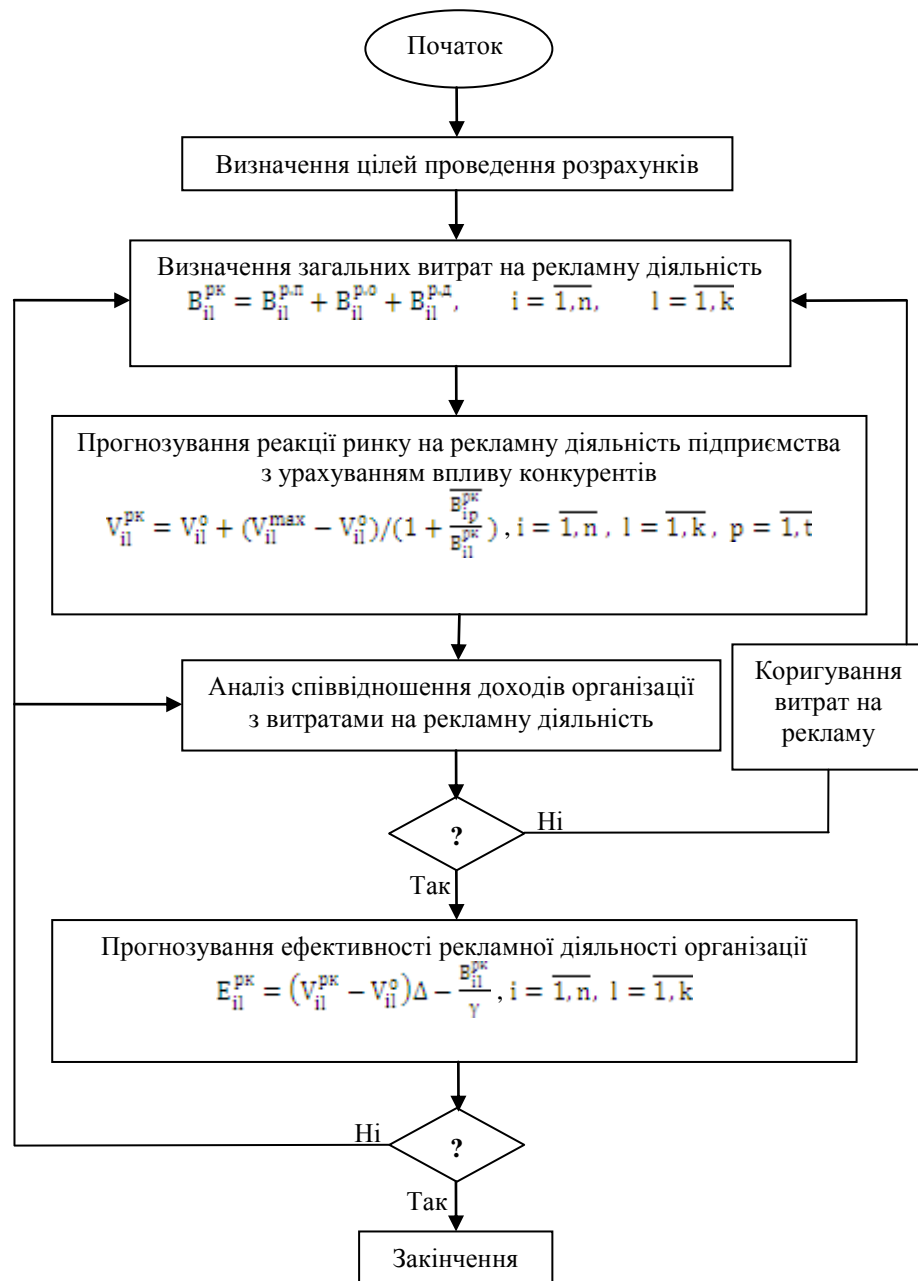

Рис. 1. Алгоритм прогнозування ефективності рекламної діяльності суб'єкта господарювання індустрії розваг.

Обчислення коефіцієнта варіації за точковими прогнозами експертів визначаються як:

$$V = \frac{\hat{\sigma}}{\bar{y}_E}$$

де $\hat{\sigma} = \sqrt{\hat{D}(y)}$ – середньоквадратичне відхилення прогнозу.

Дослідження впливу ціни „і“ послуги на рівень попиту на неї рекомендовано проводити за наступними напрямками:

1. Прогнозування розподілу потреби у кожному виді послуги за періодами прогнозування:

$$Q_{ij} = f(t) ; \sum_{r=1}^m Q_{ir} = f(t).$$

2. Розподіл цін на кожен вид послуги за роком прогнозування:

$$C_i = f(t).$$

3. Прогнозування обсягів реалізації послуг у залежності від її цінової характеристики:

$$V_{ij} = f(C_i); \sum_{r=1}^m V_{ir} = f(C_i).$$

Таким чином, на основі ймовірності розподілу потреби у кожному виді послуг за періодами прогнозування може відбуватися короткострокове, середньострокове та довгострокове прогнозування [13].

Слід наголосити, що виконання стратегічних планів рекламної діяльності потребує постійного контролю та аналізу ефективності рекламних дій з наступним коригуванням і прогнозуванням результатів рекламних заходів протягом періоду „Т“ реалізації стратегічних планів (рис. 2). При чому період Т складається з проміжків часу $t_1 \dots t_n$, що відведені на контроль стану виконання планів:

$$T = \sum_{i=1}^n t_{i,n} (i = \overline{1, n}).$$

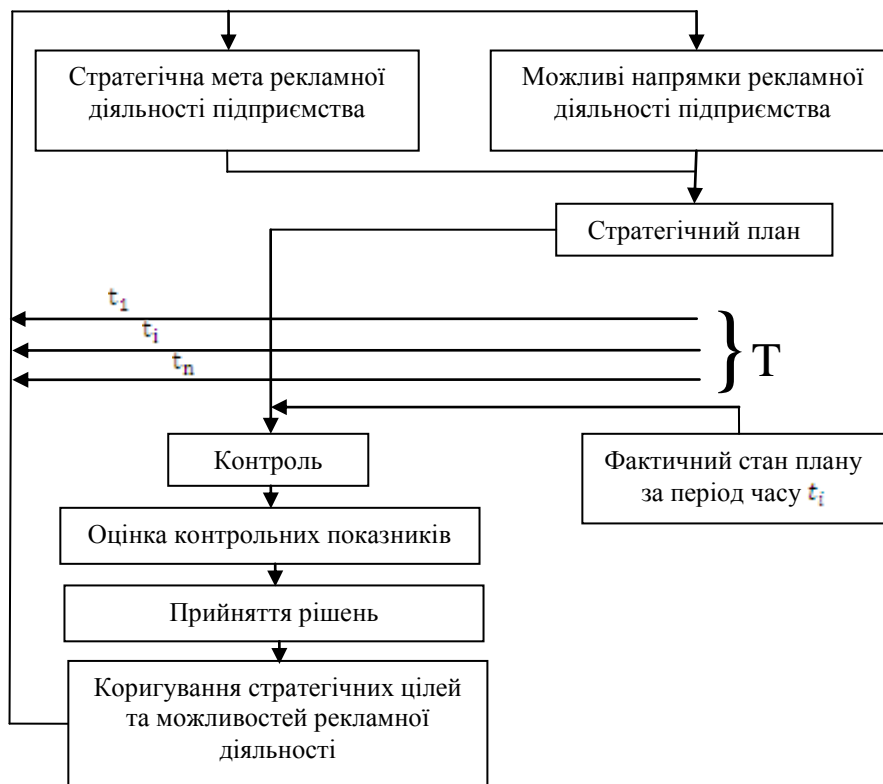

Рис. 2. Принципова схема виконання контрольних дій з коригування процесів стратегічного планування рекламної діяльності суб'єкта господарювання індустрії розваг

Слід наголосити, що рекламна діяльність підприємств індустрії розваг як окремої галузі народного господарства потребує використання значних коштів. Тому розробка економіко-математичних моделей оптимального управління рекламною діяльністю має неабияке значення.

Висновки:

1. У результаті досліджень виявлені критерії оцінки та прогнозування ефективності рекламної діяльності суб'єктів господарювання індустрії розваг.
2. Реалізуючи вимоги формалізації процесів оцінки та прогнозування запропоновано алгоритм прогнозування ефективності реклами, який складається з блоків визначення цілей, визначення загальних витрат, прогнозування реакції ринку на рекламу, аналізу співвідношення доходів і витрат, прогнозування ефективності та коригування витрат на рекламу.
3. Запропоновано принципову схему виконання процесів стратегічного планування рекламної діяльності підприємств індустрії розваг з прив'язкою до часу проведення контролю.
4. Відзначено, що сукупність послідовних коригувань як наслідків контролю представляє процес стратегічного управління розвитком рекламної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Практичні інструменти регіонального та місцевого розвитку: навч. посіб. / [Рач В.А., Гоне А., Черенкова М.А., Зеленко А. О. та ін.]; за заг. ред. проф. В.А. Рача. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2007. – 156 с.
2. Бушуев С.Д. Креативные технологии управления проектами и программами: монография [Текст] / [Бушуев С.Д., Бушуева Н.С., Бабаев И.А., Яковенко В.Б. и др.]; под общ. ред. проф. С.Д. Бушуева. – К.: Саммит-Книга, 2010. – 768 с.
3. Кретов И.И. Маркетинг на предприятии: прак.пособ./ И.И. Кретов. – М.: АО «Финстатинформ», 1994. – 181 с.
4. Моделювання бізнес-планів інвестиційних проектів [Текст]: Навч. посіб. / Голубятніков В.Т., Мазур Р.М., Голубятнікова Н.В., Захарчук В.В.; За заг. ред. доц. В.Т. Голубятнікова. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 266 с.
5. Багриновский К.А. Математические методы в экономике и планировании народного хозяйства / К.А. Багриновский, И.И. Маловечко. – М.: Изд-во Ун-та Дружбы народов, 1990. – 267 с.
6. Болт Г.Дж. Практическое руководство по управлению сбытом / Г.Дж. Болт. – М.: Экономика, 1991. – 271 с.
7. Методы математической статистики в экономических исследованиях: монография / [Под ред. В.С. Мхитаряна]. – М.: Моск. экон-стат. ин-т, 1993. – 71 с.
8. Стоянова Е.С. Финансы маркетинга / Е.С. Стоянова. – М.: Перспектива, 1994. – 91 с.
9. Вензель Е.С. Теория вероятностей. / Е.С. Вензель. – М.: Наука, 1969. – 576 с.
10. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер. – М.: Прогресс, 1990. – 652 с.
11. Дихтль Е. Практический маркетинг / Е. Дихтль, Х. Хершген. – М.: Высшая школа, 2008. – 420 с.
12. Логистикоориентированное управление организационно-экономической устойчивостью промышленных предприятий в рыночной среде / Омельченко И.Н., Колобов А.А., Ермаков А.Ю., Киреев А.В.; Под ред. А.А. Колобова. – М.: Изд-во МГГУ им. Н. Баумана, 1996. – 204 с.
13. Голубятніков В.Т. Аналіз та оцінка конкурентного середовища при техніко-економічному обґрунтуванні проектів / В.Т. Голубятніков // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – №1(29). – С. 59-63.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Бузько І.Р.

Стаття надійшла до редакції
18.02.2012 р.

В.В. Аронова

**ІННОВАЦІЙНО-ПРОЕКТНИЙ ПІДХІД УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ
В МАРКЕТИНГОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Розглянуто методичні та науково-практичні положення до управління змінами в маркетинговій діяльності на підприємстві на основі інноваційно-проектного підходу. Рис. 1, дж. 13.

Ключові слова: маркетингова діяльність, зміни в маркетинговій діяльності, система маркетингу, управління, інновації, інноваційно-проектний підхід.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки і становлення сучасної моделі управління економікою вимагають підвищення інноваційної активності у всіх видах діяльності, у тому числі й в маркетинговій діяльності на підприємстві. Маркетингова діяльність реалізується системою маркетингу. Система маркетингу є однією з найважливіших підсистем системи управління підприємства, що забезпечує його конкурентоспроможність і успішність поведінки на ринку. Від рівня її розвитку та працездатності залежить поведінка підприємства на ринку, здійснення стратегії конкуренції. Цим визначається важливість для підприємства постійного розвитку маркетингової діяльності, забезпечення її достатності, можливостей складності вирішуваних завдань.

Принцип інноваційно-проектного управління змінами в маркетинговій діяльності дозволяє створити умови для ухвалення рішень щодо координації та фінансування різних видів змін й інновацій в маркетинговій діяльності з урахуванням критерію рентабельності, стратегічних пріоритетів підприємства і в цілому зміцнення його конкурентних позицій на ринку. Розробка методів проектно-інноваційного підходу та управління змінами в маркетинговій діяльності є актуальною і вимагає детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку безпосередньо пов'язане зі здійсненням маркетингової діяльності. Найбільш перспективним і результативним, як відзначають багато авторів, є інноваційно-проектний підхід. Інноваційна діяльність розглядається в роботах багатьох авторів. Зокрема, слід виділити роботи В.Л. Попова, А.Г. Поршнева, Н.Д. Соломатіна, І.Т. Балабанова, С.Д. Ільєнкової, П.П. Микитюка, О.В. Василенко, В.Г. Шматько та ін. Але питання управління інноваціями у сфері маркетингової діяльності при побудові та здійсненні змін в маркетинговій діяльності розглядаються фрагментарно. Мало робіт присвячені саме цій проблемі. Це пояснюється і короткою історією ринкових відносин на Україні, і наявністю безлічі проблем у теорії та практиці маркетингу, які вимагають уваги провідних фахівців. У той же час однією з найбільш сприятливих можливостей створення і впровадження нововведень є інноваційно-проектний підхід до управління змінами в маркетинговій діяльності на підприємстві. Саме тому вивчення проблеми використання інноваційно-проектного підходу до управління розвитком системи маркетингу вимагає додаткового розгляду.

Метою статті є розгляд методичних і науково-практичних положень до управління змінами в маркетинговій діяльності на основі інноваційно-проектного підходу.

Виклад основного матеріалу. Зміни в маркетинговій діяльності є результатом дії безлічі факторів, найважливішими з яких слід вважати фактори інноваційного розвитку підприємства. Ключову роль і значущість інноваційних факторів розвитку відзначають багато провідних фахівців як в галузі менеджменту, так і в галузі інноваційного управління [1-2,4-5,8,9-11]. Інноваційний підхід до управління підприємством, а також його підсистемами останнім часом посідає домінуюче положення серед інших методів і способів управління розвитком.

Зміни в маркетинговій діяльності є складним багатограним процесом, який включає управління інноваційними процесами; процесами, пов'язаними з кількісними і якісними змінами, що відбуваються в системі маркетингу та маркетинговій діяльності; забезпечення адміністративного управління цими процесами.

Одним із найбільш ефективних інструментів реалізації інноваційного управління змінами в маркетинговій діяльності є інноваційно-проектний підхід. Цей підхід полягає в тому, що кожна зміна розглядається як самостійний проект, який вимагає розробки і впровадження на підприємстві в цілому та системі маркетингу підприємства зокрема.

Інноваційно-проектний підхід останніми роками є домінуючим при розвитку будь-яких проектів. Система маркетингу представлена як найбільш динамічний структурний підрозділ і активно реагує на зміни підприємства та є зручним об'єктом для інноваційно-проектного підходу. Як показує практика, в управлінні змінами системи маркетингу є домінуючим саме інноваційно-проектний підхід.

Як наголошується рядом авторів [3-5,7,9,11-13], впровадження інновацій в сферу маркетингової діяльності можна розглядати як інноваційно-проектний підхід до управління змінами системи маркетингу на підприємстві. Цей підхід припускає реалізацію безлічі змін інновацій, що виникають унаслідок впровадження на основі розгляду їх як сукупності проектів різного масштабу. Це дозволяє об'єднати достоїнства і переваги програмно-цільового управління з проектним управлінням.

Зміни вимагають вдосконалення методів і підходів управління змінами в маркетинговій діяльності. Інноваційні процеси є однією з форм управління вдосконаленням маркетингової діяльності, що спирається на критеріальні багатоцільові підходи. Реалізація їх у найбільш ефективній формі виникла на основі застосування проектного методу управління стосовно змін в маркетинговій діяльності. Таким чином, можна на цій основі говорити про інноваційно-проектний підхід в управлінні змінами маркетингової діяльності підприємства.

Інноваційно-проектний підхід до управління змінами в маркетинговій діяльності підсилює значення контролю й урахування факторів, що визначають зростання підприємства. Головне завдання управління змінами в маркетинговій діяльності зводиться до проектного управління змінами маркетингових технологій; використовуваних технічних засобів; методів здійснення маркетингової діяльності. Слід відзначити, що впровадження нових технологій, інвестування засобів у зміну маркетингової діяльності, навчання персоналу, зміна мотиваційних інструментів, технічної бази розглядаються як локальні продукти реалізації інноваційного процесу в маркетинговій діяльності.

На характер, зміст і масштаб інноваційного проекту впливає зовнішнє і внутрішнє середовище його реалізації. Це середовище є оточенням інноваційного проекту.

Оточення інноваційного проекту – це сукупність зовнішніх і внутрішніх (стосовно проекту) факторів, що впливають на досягнення результатів інноваційного проекту [10].

Система маркетингу є достатньо специфічним об'єктом інноваційної діяльності і впровадження інноваційних проектів підприємства, але вона також має своє оточення, пов'язане з характеристиками інноваційного проекту, що реалізується.

Особливості оточення інноваційного проекту змін в маркетинговій діяльності має подвійний характер взаємодії: з одного боку, середовище впливає на об'єкт інноваційного проекту; з іншого – зміни, що відбуваються, впливають на підприємство в цілому і на об'єкти зовнішнього та внутрішнього оточення цього проекту. Виходячи з такої гіпотези, оточення інноваційного проекту може бути проілюстроване за такою схемою (рис. 1).

Зовнішнє оточення проекту. Політичні фактори – це політична стабільність, підтримка проекту урядом, націоналістичні прояви, рівень злочинності, торговий баланс з країнами-учасницями проекту. Економічні фактори – структура національного господарства, тарифи і податки, страхові гарантії, рівень інфляції і стабільність валюти, розвиненість банківської системи, джерела інвестицій, розвиненість ринкової інфраструктури, рівень цін, стан ринків збуту, інвестицій, засобів виробництва, сировини і продуктів, робочої сили тощо.

Соціальні фактори – рівень життя, рівень освіти, свобода переміщення, трудове законодавство, охорона здоров'я і медицина, умови відпочинку. Закони і право – це права людини, право на ведення підприємницької діяльності, права власності, закони і нормативні акти про надання гарантії і пільг. Наука і техніка – рівень розвитку фундаментальних і прикладних наук, інформаційних технологій і комп'ютеризації, технологій, енергетичних систем, транспортних систем, зв'язку і комунікацій. Культура – історичні та культурні традиції, релігія, культурні потреби, рівень вимог до якості результатів і умов праці. Природні і екологічні фактори – це природні ресурси, стандарти якості повітряного басейну, водних джерел і ґрунтового покриву, законодавство із захисту навколишнього природного середовища. Інфраструктура – засоби транспорту, зв'язки і комунікації, мережі ЕОМ та інформаційні системи, енергопостачання, комунальні служби, збутова мережа, логістика і матеріально-технічне постачання, промислова інфраструктура, обслуговуючі системи й ін.

Внутрішнє оточення проекту. Керівництво підприємства визначає цілі та основні вимоги проекту, а також порядок їхнього коректування. Сфера фінансів визначає бюджет проекту, його кошторис і джерела фінансування. Сфера збуту визначається рішеннями покупців і діями конкурентів. Сфера виробництва припускає необхідність узгодження вимог до проекту з можливостями ринку засобів виробництва. Сфера матеріального забезпечення формує вимоги до проекту, виходячи з можливостей забезпечення сировиною, матеріалами і устаткуванням за прийнятними цінами. Сфера інфраструктури формує вимоги до реклами, транспорту, зв'язку, телекомунікацій, інформаційного й інженерного забезпечення. Сфера очищення та утилізації відходів формує вимоги до охорони навколишнього природного середовища і утилізації відходів виробництва.

Стан аналізу оточення інноваційного проекту підприємства, що реалізується, щодо змін в маркетинговій діяльності пов'язаний з дією інноваційного проекту на середовище як внутрішнього, так і зовнішнього оточення. Зміни, що відбуваються в маркетинговій діяльності, впливають на такі елементи внутрішнього оточення: товарна політика, інноваційна політика, управління персоналом, операційне управління, стратегії підприємства, програмно-технічне забезпечення,

організацію управління тощо. Зміни, що відбуваються в маркетинговій діяльності, а також у внутрішньому оточенні, викликані реалізацією інноваційних проектів. Інноваційні проекти впливають на елементи зовнішнього середовища, які мають прямі контакти з підприємством: споживачі, конкуренти, партнери, соціальна сфера. Таким чином, оточення інноваційного проекту надає, з одного боку, багатопланову дію, з іншого – впливає на зовнішнє середовище після його реалізації.

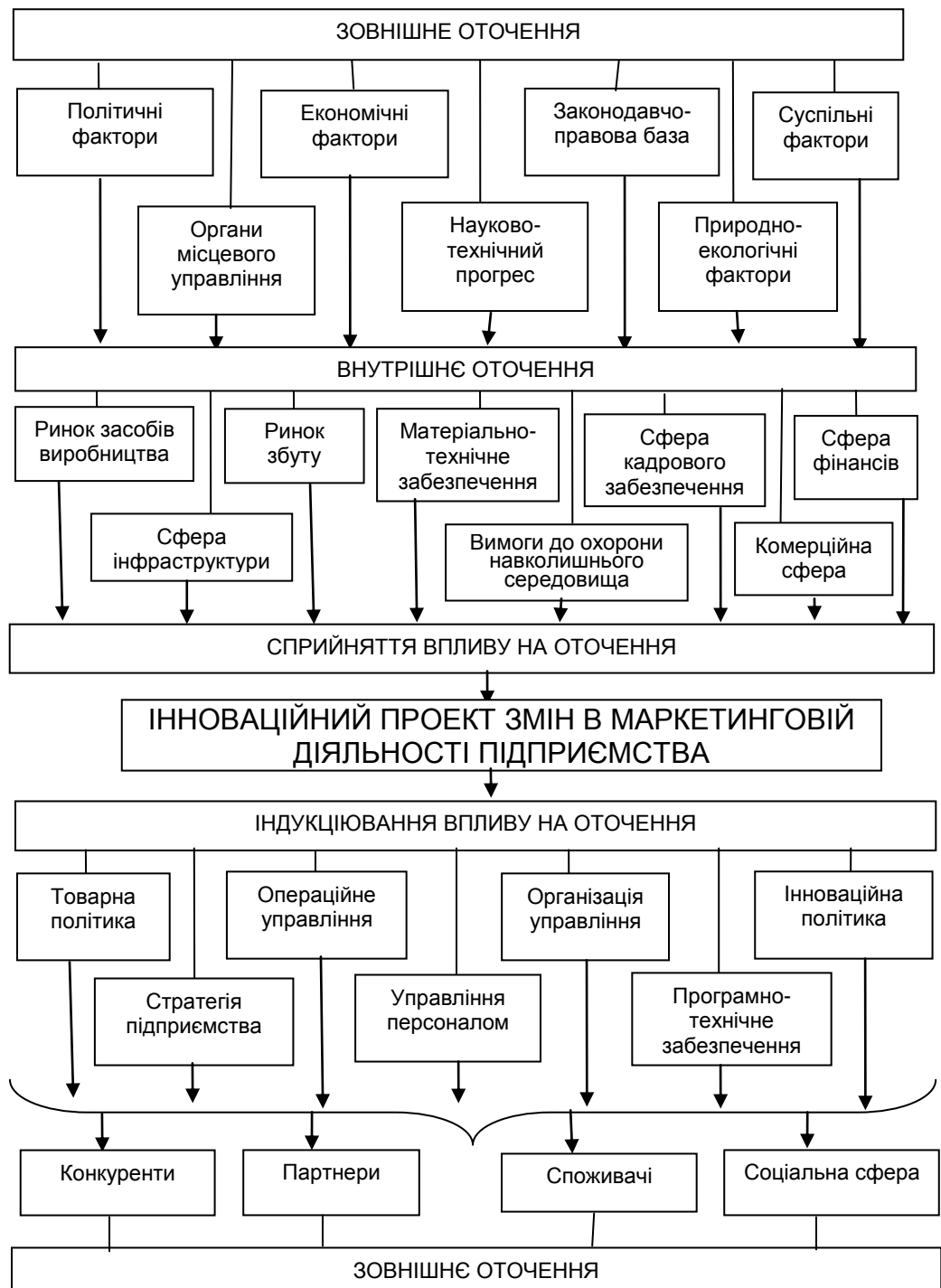

Рис. 1. Оточення інноваційного проекту змін в маркетинговій діяльності

Інноваційно-проектний підхід в управлінні змінами маркетингової діяльності на підприємстві дозволяє не тільки дати оцінку фінансуванню і реалізації

інновацій в маркетинговій діяльності, але й жорстко фіксувати досягнення заданої мети змін в маркетинговій діяльності. Слід відзначити, що також він означає особливий стиль стратегії управління змінами в маркетинговій діяльності.

Під впливом проектного принципу організації інноваційного проекту змінюється підхід до проблеми стратегічного планування змінами системи маркетингу і розвитку підприємства в цілому. Інноваційно-проектний підхід показує реальні можливості для інноваційної діяльності як завдяки життєздатності самого проекту, так і на основі фінансових джерел підприємства.

Висновки. Зміни в системі маркетингу стають одними з найбільш значущих всього інноваційного управління підприємством. Управління змінами в маркетинговій діяльності на основі інноваційного підходу є базою для ефективного досягнення загальної мети розвитку служби маркетингу на підприємстві. Управління змінами в маркетинговій діяльності може здійснюватися тільки на основі розуміння цілей і завдань, а також існуючих проблем в зміні маркетинговій діяльності на підприємстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / В.О. Василенко, В.Г. Шматько; За ред. В.О. Василенко. – Київ: ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
3. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / [Ильенкова С.Д., Гохберг Л.М., Ягудин С.Ю. и др.]; под. ред. С.Д. Ильенковой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.
4. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. / Под. ред. д.э.н., проф. Л.Н. Оголевой. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 238 с.
5. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посіб. / С.М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2003.
6. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 400с. (Альма-матер).
7. Каракай Ю.В. Маркетинг інноваційних товарів: монографія / Ю.В. Каракай. – К.: КНЕУ, 2005. – 226 с.
8. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
9. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. / П.П. Микитюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.
10. Управление инновационными проектами: учеб. пособ. / Под ред. проф. В.Л. Попова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 336с.
11. Управління інноваціями / За ред. А.І. Сухорукова. – Київ: «Видавничий дім Комп'ютерпрес», 2003. – 206 с.
12. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: учебник / Р.А. Фатхутдинов. – СПб.: Питер, 2004.
13. Хотяшева О.М. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. / О.М. Хотяшева. – СПб.: Питер, 2005. – 318 с.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Максимова Т.С.

Стаття надійшла до редакції
25.05.2012 р.

О.Є. Шапран

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Розглянуто сутність та цілі впровадження концепції екологічного маркетингу в діяльності підприємств, що передбачає спрямування їхніх зусиль на виробництво та реалізацію екологічно безпечної продукції. Визначено роль екологічного маркетингу у формуванні іміджу соціально відповідального бізнесу. Рис. 1, дж. 15.

Ключові слова: екологічний маркетинг, екологічні товари, екологічна політика, екологічне маркування, імідж, підприємство.

Постановка проблеми. Сьогодні одним із пріоритетних завдань маркетингу є напрацювання прогресивних механізмів задоволення потреб споживачів у нових, екологічно орієнтованих способах життя, що передбачає виробництво та реалізацію екологічно безпечної продукції. Зростання уваги до цих проблем у суспільстві, а також необхідність досягнення паритету між економічними інтересами підприємства та еколого-соціальними потребами соціуму породили новий концептуальний підхід до організації виробничої діяльності – систему екологічного маркетингу.

Основні причини впровадження й реалізації концепції екологічного маркетингу полягають у створенні позитивного іміджу в очах споживачів, акціонерів та інвесторів, а також в економії матеріальних й енергетичних ресурсів. Більшість керівників відомих компаній назвали можливість формувати позитивний корпоративний імідж головним стимулом для екологічних проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії підприємств з навколишнім середовищем у контексті розробки та обґрунтування концепцій соціальної відповідальності бізнесу та екологічного маркетингу детально розглянуті у працях таких вчених та фахівців, як Ф. Котлер, Г. Армстронг, М. Бейкер, Д. Грант, Н.Д. Еріашвілі, Є.В. Смирнова, Н.Е. Галечьян, Л.К. Жубанова, А.Г. Сармурзіна, А.Є. Хачатуров, Т.В. Гусева та інші [1, 2, 4, 6, 8-10, 12].

Метою статті є дослідження сутності та ролі екологічного маркетингу та його впливу на процес формування іміджу соціально відповідального бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Екологічний маркетинг виник у 1990-х роках як продовження соціально-етичного маркетингу, який визначав завдання будь-якого підприємства як установлення потреб та інтересів цільових ринків і забезпечення бажаної задоволеності більш ефективними, ніж у конкурентів способами з одночасним збереженням або зміцненням благополуччя споживача й суспільства в цілому. Ця концепція виникла в результаті конфлікту традиційного для того часу маркетингу з погіршенням якості навколишнього середовища, нестачею природних ресурсів, ростом чисельності населення, інфляцією й негативним станом сфери соціальних послуг. Важливими факторами стали турбота громадськості щодо стану навколишнього середовища, зростання впливу неурядових екологічних організацій, об'єднань споживачів, груп суспільної екологічної експертизи [4].

Отже, одні автори, серед яких Н.Е. Галечьян [2], під екологічним маркетингом мають на увазі екологічну політику, екологічну відповідальність бізнесу, відкритість фірми й прозорість виробничого процесу, екологічне

маркування. Інші фахівці – А.Є. Хачатуров, Т.В. Гусєва [9] відносять екологічний маркетинг до інструментів екологічного менеджменту. Ряд авторів включають в екологічний маркетинг формування фінансових структур підтримки екологічних дій, екологічний аудит, екологічне страхування дій компаній, зміну форм звітності виробників, нові форми реклами, формування нових принципів торгівлі [10].

Вчені А.Г. Сармурзіна, Л.К. Жубанова, С.В. Єфремова [1] пропонують таке визначення: «Екологічний маркетинг – це екологічно безпечна діяльність, пов'язана з розробкою, створенням і реалізацією продукції для задоволення потреб населення, що враховує екологічні наслідки». Енциклопедія маркетингу дає таке визначення: «зелений» маркетинг – маркетинг, що покликаний змінити світогляд покупців, забезпечити новий напрямок для конкуренції й досягти прийняття ринком новаторських рішень проблем навколишнього середовища [6].

Новий етап у розвитку екологічного маркетингу почався у 2006-2007 роках у зв'язку зі зростанням мотивації громадян до екологічного споживання (діям окремої людини, групи людей і населення в цілому, пов'язаних зі споживанням товарів і послуг, що наносять найменшу шкоду навколишньому середовищу на всіх стадіях життєвого циклу), незалежно від того, що було його мотивом – турбота про власне здоров'я, фінансова мотивація, мода чи дійсно заклопотаність екологічними проблемами. Це підтверджується даними компанії «Technorati Charts», яка досліджувала число щоденних запитів «green marketing» (зелений, екологічний маркетинг) у мережі Internet й відзначила, що число таких запитів подвоїлося. Саме тому значне число маркетологів прийшли до висновку, що настав час для того, щоб зробити свої підприємства та вироблені товари більше екологічними. Цей факт також підтверджується ростом кількості зареєстрованих торговельних марок, які позиціонують себе як екологічні: «еко», «біо», «зелений», «чистий», «екологічний» [8].

Сьогодні ринок екологічних товарів і послуг становить 230 млрд дол. (з них 76 млрд – стійка економіка, 27 млрд – здоровий стиль життя, 30 млрд – альтернативна медицина, 10 млрд – особистісний ріст, 81 млрд – екологічний спосіб життя), а до 2015 р. зросте до 845 млрд. Це один із найбільш швидкозростаючих ринків. Зокрема, у США попит на екологічні будинки щорічно збільшується на 5–10%, а на послуги екотуризму – на 5% [14]. Число екологічних товарів у США збільшилося зі 100 у 2004 р. до 1570 у 2009 р., а ріст споживання екологічних продуктів харчування становить 5,6% на рік. 82% споживачів придбають екологічні товари. Також у США відділи органічних продуктів існують приблизно в 72% всіх супермаркетів [13]. У свою чергу ринок екологічних товарів в Європі зріс у 2009 р. до 56 млрд євро. За прогнозами у 2015 р. він складатиме 114 млрд євро. Середнє домогосподарство в Європі сьогодні витрачає на екотовари 369 євро щорічно (найбільша величина — у Швейцарії, де витрати становлять 555 євро на рік) [11].

Відповідно до результатів опитування, проведеного компанією «Information Resources», 29% респондентів ухвалюють рішення щодо купівлі товарів, виходячи із «дружності» продукту та його упаковки до навколишнього середовища, 23% заявили, що звертають увагу на екологічність магазинів, у яких роблять покупки, а 39% прагнуть купувати екологічно безпечні для життя і здоров'я товари [3].

В Україні, за даними дослідження, проведеного у 2012 році «Trendwatching Ukraine», все більший вплив на вибір вітчизняних споживачів мають два макротренди – «еко лайф» і «здоровий спосіб життя». Перший проявляється у тім, що українці все частіше ходять до магазинів зі своїми пакетами або спеціальними екосумками. Проте причиною «екологічності» українців у цьому

випадку є не тільки потяг до «зеленої ідеї», а й небажання витратити додаткові кошти. Другий – у виборі товарів, які відповідають світовим екологічним стандартам: для майже 40% українців «здоровий спосіб життя» – це насамперед здорове харчування, тому вітчизняні споживачі все частіше купують екотовари. Ще два-три роки тому у портреті людини, яка вибирає натуральну їжу, виділялося два ключових штрихи: вона була молодою (25-45 років) і забезпеченою (дохід від 8 тис. грн на члена родини). Із середини 2011–2012 років додався третій: тепер здебільшого екопродукцію вибирають родини з маленькими дітьми, навіть якщо дохід родини набагато менше 1 тис. дол. на людину. За прогнозами, український ринок екологічних товарів буде збільшуватися не менш ніж на 8-12% у рік [15].

Оскільки споживачі демонструють свою прихильність до екологічних товарів/послуг та екологічних виробництв, кожне сучасне підприємство намагається погоджувати свій бізнес згідно з їхніми очікуваннями. Зокрема, приблизно 60% західних компаній вже вписали природоохоронні проекти у свою загальну стратегію розвитку [7].

Відомий фахівець Д. Грант у своїй роботі «Маніфест екологічного маркетингу» побудував модель переходу до екологічного бізнесу. Автор виділяє такі рівні «екологізації»:

Перший рівень (екологічний): набір нових стандартів. Реалізація цього рівня відбувається за рахунок комунікацій.

Другий рівень (більш екологічний): поділ відповідальності. Реалізується через співробітництво.

Третій, найвищий рівень (найбільш екологічний): підтримка інновацій. Маються на увазі зміни в культурі попиту [12].

Основна ідея полягає в тому, щоб рухатися від винятково комерційних цілей існування бізнесу до цілей екологічних і соціальних. Це відбувається поступово: від базової відповідності нормам через дії, що попереджають, до інновацій і трансформації.

Отже, до способів формування екологічної відповідальності бізнесу можна віднести екологічну політику та екологічне маркування.

Дотепер серед виробників значно поширене упередження, що екологічно відповідальне поводження пов'язане з підвищеними витратами. Це значною мірою обумовлено домінуванням так званих технологій «на кінці труби» («end of pipe technologies»), коли охорона навколишнього середовища зводиться до установки різного роду фільтрів, очисних споруд тощо. Сучасний інтегрований підхід до цих проблем характеризується дещо іншим. Екологічно спрямовані зміни виробничого процесу, як правило, здійснюються шляхом зниження обсягу споживання матеріалів та енергії на одиницю продукції й супроводжуються економією на витратах, що у свою чергу, крім економії, дозволяє бути більш конкурентоспроможним на екологічно чутливих ринках.

Для того щоб цього досягти, підприємству необхідно розробити свою екологічну політику, яка буде спрямована на розробку і впровадження методів по зниженню й попередженню негативних впливів на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу продукції, що виготовляється підприємством, а також оцінку досягнутих результатів. Екологічна політика визначає рівень екологічної відповідальності й масштаб зобов'язань по збереженню навколишнього середовища. Вона повинна бути задокументована, відома і зрозуміла персоналу та партнерам.

Екологічна політика містить у собі такі етапи:

1) визначення екологічних цілей і завдань;

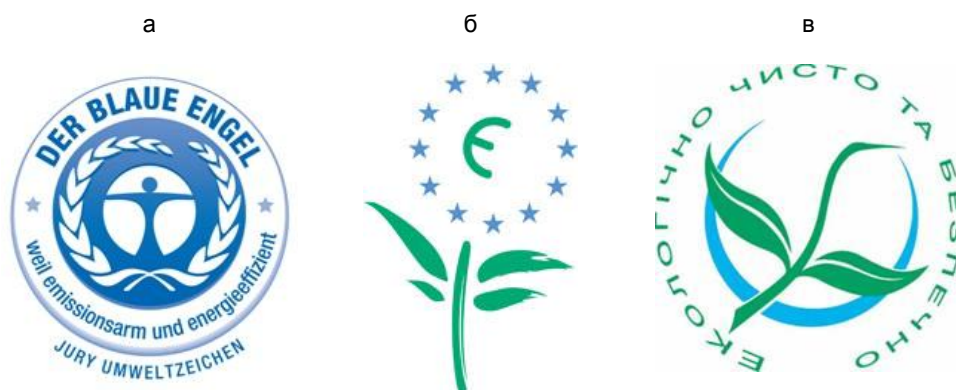
2) розробка й впровадження на підприємстві системи екологічного управління, що включає організаційну структуру, планування діяльності, розподіл відповідальності, практичну роботу, а також процедури, процеси й ресурси для реалізації екологічної політики, цілей і завдань;

3) розробка системи показників для оцінки екологічних результатів діяльності (екологічний аудит);

4) проходження екологічної сертифікації та одержання екомаркування.

Все перераховане вище не є обов'язковим – це тільки добровільний вибір підприємства. Проте багато європейських, північноамериканських та азіатських промислових компаній за останні десятиліття створили й сертифікували системи екологічного менеджменту й маркетингу. Це свідчить про те, що впровадження екологічної політики та сертифікації стали ефективними ринковими інструментами конкурентної боротьби.

Іншим не менш важливим способом формування екологічної відповідальності бізнесу є екологічне маркування, що стало сьогодні одним з головних інструментів просування своїх товарів виробниками. Всі міжнародні програми екомаркування побудовані на процедурі аналізу життєвого циклу продукції. Це означає, що оцінці піддається не тільки сам продукт, але й сировина, з якої він був вироблений, його упаковка, способи його транспортування до кінцевого споживача та особливості утилізації. Тільки комплексний аналіз продукту «від сировини до упаковки» може скласти повну картину його впливу на людину і навколишнє середовище. Основні принципи добровільної екологічної сертифікації за цією схемою викладені у міжнародних стандартах серії ISO 14000. Прийнято цілий ряд екомаркувань (рис. 1), які ставляться на упаковку товарів й орієнтують споживачів у бік правильного, екологічного вибору. Так, в європейських країнах відсутність екологічного маркування на продукції передбачає зниження ціни на 20-30%.

а) перший у світі екологічний знак «Голубий Ангел» (Німеччина);

б) екологічний знак Європейського союзу;

в) екологічний знак «Зелений журавель» (Україна)

Рис. 1. Приклади екологічного маркування:

Вигоди, які одержує підприємство, що впровадило й сумлінно підтримує концепцію екологічного маркетингу, такі:

1) зниження виробничих витрат підприємства за рахунок зниження споживання енергії, води, сировини й матеріалів, а також відмови від використання невідновлювальних джерел сировини й матеріалів;

2) зниження кількості відходів підприємства у зв'язку з переорієнтуванням виробничих процесів на екологічні технології;

3) використання пільг, передбачених законодавством для екологічно активних підприємств, унаслідок чого підприємству легше виконувати зростаючі вимоги природоохоронного законодавства;

4) участь у міжнародних і внутрішньодержавних програмах підтримки й розвитку екологічного маркетингу;

5) ріст обсягів продажів на тлі зростаючого споживчого попиту на екологічно безпечну продукцію;

6) формування позитивного іміджу підприємства серед споживачів та суспільства в цілому.

Говорячи про переваги екологічно благополучного іміджу, побудованого на екологічній відповідальності, підприємство створює невидимий, невлесний капітал – «good will», тобто «прояв доброї волі» – в очах громадськості та партнерів по бізнесу. Це сприяє встановленню довірчих відносин не тільки із суспільними й державними контролюючими органами в галузі охорони навколишнього середовища, але й з ринковими партнерами, споживачами, і населенням у цілому [5, 8].

Однак, слід відзначити, що такі результати досягаються зовсім не легко, оскільки впровадженню екологічного маркетингу на практиці притаманні деякі потенційні проблеми: значні інвестиції та довгий термін окупності коштів; зростання ціни продукції порівняно з конкурентами; зниження деяких споживчих характеристик продукції порівняно зі звичайними; можливе несприйняття ринком нової продукції. Проте багато керівників великих підприємств усвідомили, що будуть зазнавати ще більших збитків, якщо не почнуть вирішувати екологічні проблеми. Саме тому стратегії екологічного маркетингу розробляються на підприємствах в усіх країнах світу.

Висновки. Впровадження екологічного маркетингу в практичну діяльність дає змогу виявити нові ринкові ніші, розширює можливості диверсифікації ділової активності. Виробництво екологічно чистої продукції може приносити додаткові прибутки, оскільки дані вироби є більш якісними і в окремих випадках дешевшими. Імідж екологічно свідомого підприємства сприяє покращенню збуту цієї продукції. Деякі виробники вже тепер отримують хороші результати від виробництва та реалізації такої продукції і проводять нові дослідження у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в экологический маркетинг: учеб. пособ. / [Жубанова Л.К., Сармурзина А.Г., Ефремова С.В. и др.]. – Каз. гос. ун-т им. Аль-Фараби, 2000.
2. Галечьян Н.Э. В чем выгода экологически благополучного имиджа компании [Электронный ресурс] / Н.Э. Галечьян // Корпоративная имиджология, 2008. – №02(03). – Режим доступа: <http://www.ci-journal.ru>.
3. «Зеленый» маркетинг побеждает в Америке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.adworker.ru>.
4. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг. – М.: Вильямс, 2009.
5. Ляпоров В. Экомаркетинг [Электронный ресурс] / В. Ляпоров, 2005. – Режим доступа: <http://www.lbsglobal.com>.
6. Маркетинг: Энциклопедия / Под ред. М. Бейкера; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2002.
7. Прощание с иллюзиями // Комп&ьюН, 2008. – №35.
8. Смирнова Е.В. Экологический маркетинг / Е.В. Смирнова // Практический маркетинг, 2010. – №4(158).
9. Экологический маркетинг / Хачатуров А.Е., Гусева Т.В., Кретов И.И., Панин Г.С. // Маркетинг в России и за рубежом, 2000. – №4.

10. Маркетинг / [Эриашвили Н.Д., Ховард К., Цыпкин Ю.А., Соловьев Б.А. и др.] – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
11. Franz P. Green retail sales set to double in Europe by 2015 [Електронний ресурс] / P. Franz. – Режим доступа: <http://www.digitaljournal.com>.
12. Grant J. The Green Marketing Manifesto / J. Grant. – John Wiley & Sons, Inc., 2007.
13. Is green marketing Responsible Marketing? [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.responsiblemarketing.com>.
14. Tolliver-Nigro H. Green Marketing: What's All the Fuss? [Електронний ресурс] / H. Tolliver-Nigro. – Режим доступа: <http://www.inspiredeconomist.com>.
15. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.trendwatching-ukraine.com.ua>.

Рецензент статті
д.т.н., д.е.н., проф. Рамазанов С.К.

Стаття надійшла до редакції
26.05.2012 р.

УДК 005.7.001.13

В.О. Дубровін, І.П. Тавлуй

ОЦІНЮВАННЯ ПРОДУКТУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ ЗА МОДЕЛЮ ДІЛОВОЇ ДОСКОНАЛОСТІ

Визначено відповідність критеріїв моделі ділової досконалості Європейського фонду менеджменту якості (European Foundation for Quality Management – EFQM) та вимог стандартів ISO серії 9000. Проведено оцінювання продукту проекту розроблення системи управління якістю за моделлю EFQM. Визначено переваги та недоліки запропонованого підходу. Рис. 2, табл. 1, дж. 11.

Ключові слова: організаційний проект, модель ділової досконалості, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток освіти знаходиться під сильним впливом вимог суспільства та процесів глобалізації. Ситуація загострюється через зростання кількості навчальних закладів, масовість освіти, застарілість матеріально-технічної бази, недостатність фінансування тощо. Ці фактори посилюють конкуренцію між вищими навчальними закладами (ВНЗ) та, разом із тим, суттєво погіршують якість освіти, одночасно відкриваючи внутрішні організаційні та управлінські проблеми ВНЗ України. Тому запровадження інноваційних проектів з організаційного розвитку є нагальним питанням для української освіти.

Організаційний проект – це проект, головною метою якого є оптимізація існуючих або введення нових процесів будь-якої діяльності компанії чи її структурних підрозділів для досягнення її стратегічних цілей, не передбачає отримання прямої комерційної вигоди у своїх межах. Саме це ускладнює процес оцінювання продукту організаційного проекту, одним із яких може бути запровадження СУЯ у ВНЗ, передумови розроблення якої викладено у [1].

Аналіз досліджень та публікацій. Разом із тим, кількість науковців, які відзначають незадоволеність підприємств результатами запровадження СУЯ [2], зростає [3-9]. Однією із основних причин, наш погляд, є ціль організації-ініціатора проекту отримати сертифікат відповідності ISO 9001 [2]. Такий підхід передбачає оцінювання проекту здійснювати за фактом отримання сертифікату відповідності, що, у свою чергу, схиляє організацію-виконавця проекту до формального розроблювання документів СУЯ, необхідних для проведення процедури сертифікації.

Недосконалість процедури внутрішнього аудиту та формальний підхід організації-виконавця проекту призвели до ситуації, коли більшість із сертифікатів відповідності є формальним підтвердженням наявності у організації необхідних документів СУЯ і ніяким чином не відображають і не спонукають до результативності та ефективності СУЯ. Отже, особливо актуальним для організаційного проекту з розроблення та упровадження СУЯ у ВНЗ є визначення вимог та способу проведення оцінки продукту проекту.

У статті [10] обґрунтовано доцільність використання моделі EFQM при проведенні діагностики стану ВНЗ та само оцінюванні його СУЯ для можливості визначити результативність та ефективність проекту розроблення та упровадження СУЯ ВНЗ. Важливою перевагою запропонованого підходу є універсальність – він може бути застосовний для будь-якої організації, будь-якої форми власності, сфери діяльності, розміру тощо. З іншого боку, модель не враховує специфічні особливості, притаманні різним сферам діяльності.

Однією із суттєвих перешкод для використання критеріїв моделі EFQM для проведення оцінки продукту проекту – СУЯ ВНЗ є недостатня кількість теоретичних та практичних розробок з даного питання, що актуалізує тему дослідження.

Метою даної роботи є проведення оцінювання продукту проекту з розроблення та упровадження СУЯ ВНЗ за критеріями моделі ділової досконалості EFQM та визначення переваг і недоліків підходу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Дослідження, представлені у даній статті ґрунтуються на матеріалах проекту з розроблення та впровадження СУЯ у НУБіП України та матеріалах участі ВНЗ у 16-му Українському національному конкурсу якості, який проводиться за моделлю ділової досконалості EFQM.

Застосування моделі передбачає не лише конкурсну оцінку, але й проведення відповідного діагностичного дослідження, вимірювання потужності та ефективності управлінського потенціалу організації, оцінку зрілості менеджменту відносно еталонного рівня, виявлення сильних сторін, а також сфер діяльності, що доцільно вдосконалювати.

Модель EFQM складається із дев'яти критеріїв (рис. 1), п'ять із яких описують діяльність ВНЗ з точки зору підходів, що застосовує ВНЗ для отримання результатів діяльності; чотири критерії безпосередньо визначають отримані результати, через застосування відповідних підходів.

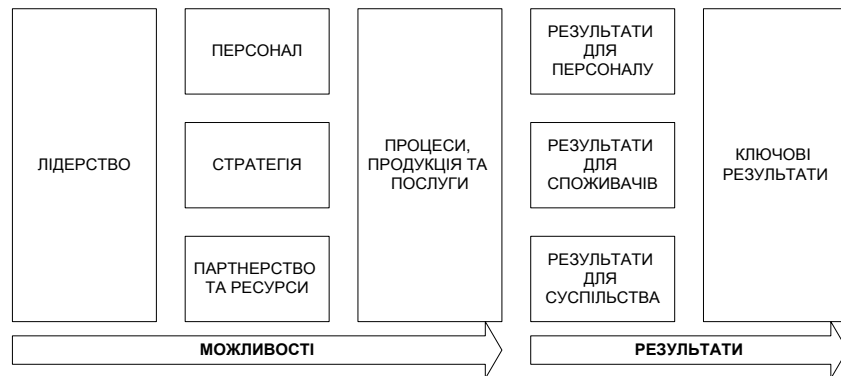

Рис 1. Схема моделі EFQM

Модель EFQM вказує на те, що задоволеність студентів, роботодавців, персоналу та вплив на суспільство досягаються через лідерство, управління процесами СУЯ та призводять до реалізації стратегічних цілей ВНЗ, ефективного розподілу ресурсів та позитивних фінансових і не фінансових ділових результатів ВНЗ.

Таблиця 1

Відповідність критеріїв моделі ділової досконалості та вимог розширеної СУЯ

Критерій моделі EFQM	Розділи ISO 9001	Розділи ISO 9004
Лідерство	4.1; 5.1; 5.2; 5.3; 5.4; 5.5; 5.6; 8.1; 8.2; 8.4; 8.5	4.1; 4.2; 4.3; 4.4; 6.3; 9.1; 9.2; 9.3
Політика та стратегія	4.1; 5.4; 5.6; 8.4	5.1; 5.2; 5.3; 5.4
Персонал	6.2	6.3; 9.4
Партнерство та ресурси	7.4; 6.3; 6.4	6.4; 6.5; 6.6; 6.7; 6.8
Процеси	4.1; 7.1; 7.2; 7.3; 7.5; 7.6; 8.1	7.1; 7.2; 7.3
Результати, що стосуються споживачів	7.2; 8.2	8.2; 8.3
Результати, що стосуються персоналу	6.2	6.3; 8.2; 8.3
Результати, що стосуються суспільства	-	8.2; 8.3
Основні ділові результати	8.2	8.2; 8.3

Наведений у табл. 1 порівняльний аналіз відповідності критеріїв моделі ділової досконалості та вимог до розширеної процесно-орієнтованої СУЯ, що визначені відповідними розділами стандартів, дає підстави для висновку, щодо їх сумісності та можливості використання у якості вимог до продукту проекту з розроблення та упровадження СУЯ, а саме:

у якості вимог до продукту проекту – вимоги до розширеної СУЯ відповідно до [10];

у якості інструменту для оцінювання продукту проекту – критерії моделі ділової досконалості за [11].

За результатами оцінювання СУЯ НУБіП України за моделлю EFQM побудована пелюсткова діаграма (рис. 2), що відображає:

початковий стан системи управління ВНЗ;

значення «рівнів досконалості» критеріїв моделі EFQM по завершенні проекту з розроблення та упровадження СУЯ ВНЗ;

сфери для вдосконалення діяльності ВНЗ у розрізі дев'яти критеріїв моделі EFQM.

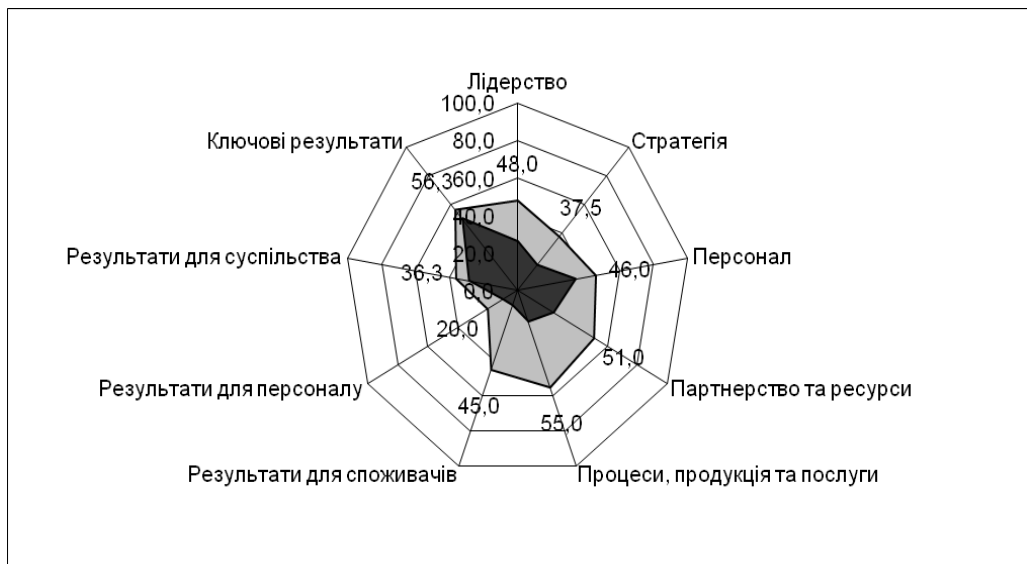

Рис. 2. Результати оцінювання продукту проекту СУЯ ВНЗ за критеріями моделі EFQM

Отримані результати свідчать про те, що розроблення та упровадження СУЯ у ВНЗ найбільше відобразилося на критеріях моделі групи «Можливості»: СУЯ розширила можливості ВНЗ для досягнення необхідних результатів, тим самим створивши основу для сталого розвитку освітньої установи.

Рівень досконалості критеріїв «Лідерство» і «Стратегія» збільшився на 22 та 20 балів відповідно. В результаті упровадження СУЯ, у ВНЗ були сформовані політика, цілі у сфері якості, до розроблення яких залучалися керівники усіх рівнів. Ефективна система навчання персоналу при упровадженні СУЯ забезпечила залучення працівників до процесу вдосконалення діяльності освітньої установи, що призвело до покращення рівня досконалості критерію «Персонал» на 12 балів.

Зміни критерію «Партнерство та ресурси» (на 27 балів) відбулися за рахунок регламентації сфер діяльності ВНЗ, яким не приділялося належної уваги до початку проекту: обслуговування та розвиток інфраструктури, управління інформаційно-телекомунікаційним середовищем, навчальні електронні ресурси, стратегічне партнерство тощо.

За час реалізації проекту з розроблення та упровадження СУЯ ВНЗ найбільших змін зазнали критерії «Процеси, продукція та послуги» (37,0 бал.) та «Результати для споживачів» (36,3 бал.), що відображає упровадження процесного підходу у діяльність ВНЗ та реалізацію основного принципу СУЯ – орієнтація на споживача.

Аналізуючи зміни, слід відмітити, що значення критерію «Результати для споживачів» до початку проекту складав 8,8 балів. Низьку оцінку даного критерію можна пояснити орієнтацією українських ВНЗ не на споживачів навчальних послуг, а на міністерства та відомства, у впорядкуванні яких знаходиться освітня установа. Результатом такого стану є слабкий зворотній зв'язок ВНЗ із студентами, роботодавцями, що призводить до неконкурентоспроможними випускників ВНЗ на внутрішніх та зовнішніх ринках освітніх послуг.

Значення інших критеріїв групи «Результати», а саме, «Результати для персоналу», «Результати для суспільства», «Ключові результати», суттєвих змін не зазнали. Це пояснюється тим, що ВНЗ відслідковують результати своєї

діяльності, відповідно до чинного законодавства, у встановленому порядку звітують перед членами трудового колективу та вищестоящими організаціями.

За результатами самооцінки ВНЗ за моделлю ділової досконалості можна визначити початковий стан системи управління ВНЗ за встановленими критеріями та їх зміни при реалізації проекту СУЯ у діяльність ВНЗ, виявити сильні та слабкі сторони, розробити план заходів із поліпшення продукту проекту - СУЯ ВНЗ.

За значенням «рівнів досконалості» критеріїв моделі може бути розрахований інтегральний показник стану СУЯ (ІПССУ) ВНЗ із врахуванням вагомості відповідних критеріїв:

$$ІПССУ = \sum_{j=1}^9 P_j Q_j, \quad (1)$$

де P_j – ваговий коефіцієнт однієї із дев'яти груп показників, що є сталими величинами, визначеними для оцінювання за моделлю ділової досконалості [11];

Q_j – інтегрована оцінка j -ї групи показників, що визначається експертним методом.

Проведення на завершальній фазі проекту самооцінювання СУЯ ВНЗ за визначеними критеріями моделі ділової досконалості дозволить отримати оцінку продукту проекту – абсолютну зміну інтегрального показника стану системи управління (ІПССУ) ВНЗ:

$$\Delta ІПССУ = ІПССУ_{кін} - ІПССУ_{поч}, \quad (2)$$

де $ІПССУ_{поч}$, $ІПССУ_{кін}$ – значення інтегрального показника початкового та кінцевого стану системи управління, обчисленого за формулою (1).

Разом із тим, застосування моделі ділової досконалості для оцінювання продукту проекту не дозволяє встановити прямі залежності між показниками груп «Можливості» та «Результати», а отже і визначити кінцевий результат організаційного проекту – підвищення конкурентоспроможності ВНЗ.

Висновки:

Проведено порівняльний аналіз критеріїв моделі ділової досконалості EFQM та вимог стандартів серії ISO 9000, визначено їх сумісність для встановлення вимог до проекту розширеної СУЯ та оцінювання продукту проекту.

Доведено, що запровадження організаційних проектів, а саме СУЯ, у діяльність ВНЗ створює передумови для сталого розвитку освітньої установи, підвищуючи рівень досконалості критеріїв групи «Можливості» моделі ділової досконалості EFQM.

Визначено, що модель ділової досконалості EFQM може бути використана для оцінювання продукту проекту із розроблення та запровадження СУЯ ВНЗ.

Разом із тим, для будь-якої організації більш важливим є саме результати діяльності; застосування моделі ділової досконалості для оцінювання продукту організаційного проекту не дозволяє встановити прямі залежності між показниками груп «Можливості» та «Результати», а отже і визначити кінцевий результат організаційного проекту – підвищення конкурентоспроможності ВНЗ.

Подальші дослідження будуть спрямовані на побудову моделі оцінювання проекту СУЯ ВНЗ, із врахуванням проведених досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лисенко В. Передумови впровадження системи управління якістю у вищому навчальному закладі / В. Лисенко, І. Тавлуй // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2011. – № 4. – С. 65-69.
2. Система управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2008, IDT): ДСТУ ISO 9001:2009. – [Чинний від 2009-09-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2009. – 26 с. – (Національний стандарт України).
3. Фатхутдинов Р. Конкурентоспособность России: как ее повысить / Р. Фатхутдинов // Стандарты и качество. – 2004. – № 1. – С. 60-63.
4. Лapidус В. Доктор Дж. Джуран критикует стандарты ИСО серии 9000 / В. Лapidус // Стандарты и качество. – 1999. – № 11. – С. 71-75.
5. Седдан Дж. Стандарты ИСО серии 9000: болезнь экономики? / Дж. Седдан // Деловое совершенство. – 2005. – № 4. – С. 8-13.
6. Егорова Л. Причины неэффективности систем менеджмента качества / Л. Егорова // Стандарты и качество. – 2006. – № 12. – С. 30-33.
7. Лapidус В. Менеджмент качества и корпоративный менеджмент / В. Лapidус // Системы, методы и инструменты эффективного менеджмента: межгосударст. семин. 15–27 мая 2004 г.: матер. семинара. – М.: Приоритет, 2004. – С. 4-9.
8. Кабаков Ю. Напрямки удосконалювання систем управління: стандарти, методи або цілі підприємства? / Ю. Кабаков // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2009. – № 2. – С. 39-42.
9. Коршунов Д. Ще раз про якість / Д. Коршунов // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2008. – № 2. – С. 58-61.
10. Тавлуй І. Методичні засади розроблення та впровадження розширеної системи управління якістю вищого навчального закладу / І. Тавлуй // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2012. – № 3. – С. 46-50.
11. EFQM. Модель Совершенства – EFQM 2010. – К.: УАЯ, 2011. – 35 с.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Хомічак Л.М.

Стаття надійшла до редакції
12.05.2012 р.

УДК 338.824.5

Н.С. Морозюк

ІНДИКАТОРИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто перспективи використання індикаторів продовольчої безпеки, узгоджених із діючою нормативно-правовою базою, для удосконалення процесу оцінювання продовольчої безпеки країни та її окремих регіонів. Рис. 1, дж. 10.

Ключові слова: продовольча безпека, індикатор, критерій, оцінювання.

Постановка проблеми. Глобальна фінансово-економічна криза виявила глибинні вади загальноприйнятих моделей державного регулювання економікою та сприяла усвідомленню необхідності системних змін світового економічного і соціального порядку. На тлі посилення загроз і зростання нестабільності у світі постають нові виклики національній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній та продовольчій сферах. В таких умовах забезпечення продовольчої безпеки є одним з головних завдань державної політики на будь-якому територіальному рівні (держава, регіон, окрема адміністративно-територіальна одиниця).

При розгляді проблематики формування продовольчої безпеки найбільш відкритим залишається питання оцінювання її стану через відповідні індикатори – орієнтири розвитку, що визначають межу негативних процесів, подаючи сигнали учасникам ринку про можливі несприятливі сфери, зниження рівня безпеки. Використання таких індикаторів сприятиме виявленню загроз продовольчій безпеці та розробити комплекс програмно-цільових заходів щодо їх подолання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання оцінювання продовольчої безпеки постійно перебувають у центрі уваги науковців. Серед останніх публікацій, які присвячені зазначеним питанням, можна виділити вітчизняних авторів [1-3], які дають характеристики найбільш поширеним у світовій практиці індикаторам продовольчої безпеки. Але в більшості випадків вони досліджують лише ті індикатори, які відповідають їх власним визначенням стану продовольчої безпеки країни та її окремих регіонів.

Не вирішена раніше частина загальної проблеми полягає у тому, що пропозиції вітчизняних і зарубіжних авторів щодо впровадження моніторингу та оцінювання продовольчої безпеки рідко узгоджуються із особливостями діючої нормативно-правової бази, у т.ч. – із існуючими офіційними методиками оцінювання стану продовольчої безпеки.

Метою статті є демонстрація результатів дослідження щодо можливостей використання індикаторів продовольчої безпеки, узгоджених із діючою нормативно-правовою базою, для удосконалення процесу оцінювання продовольчої безпеки країни та її окремих регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Затверджена нещодавно Стратегія національної безпеки «Україна у світі, що змінюється» [4] серед ключових завдань політики національної безпеки у внутрішній сфері визначає такі пріоритетні напрями забезпечення продовольчої безпеки:

врегулювання земельних відносин і раціонального землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення, юридичне і технічне оформлення права власності та користування землею, забезпечення гарантій захисту прав власників земельних часток (паїв);

розвиток аграрного ринку, створення умов для розкриття потенціалу аграрного сектору для забезпечення потреб населення України у доступному, якісному і безпечному продовольстві, утвердження її ролі як важливого експортера аграрної продукції;

захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції.

Незважаючи на те, що Стратегія визнає необхідність забезпечення продовольчої безпеки України і акцентує увагу на забезпеченні населення країни безпечним та якісним продовольством, виробленим вітчизняним аграрним сектором, вона залишає осторонь питання економічної доступності продовольства для найбільш вразливих верств населення. Разом з тим, згідно найбільш фундаментального міжнародного акту, що регулює питання забезпечення продовольчої безпеки – Римської декларації «Про всесвітню продовольчу безпеку» (була прийнята під час Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з проблем продовольства 13 листопада 1996р. у Римі) [5], саме бідність є головною причиною продовольчої безпеки, а сталий прогрес у справі викоренення бідності є головним фактором поліпшення доступу населення до продовольства на глобальному та регіональному рівнях.

Цей міжнародний документ визначає продовольчу безпеку як стан економіки держави, за якого населенню країни у цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та

інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення. Однак він також не затверджує перелік індикаторів такого стану, не розкриває критерії продовольчої безпеки, тобто, граничні (порогові) рівні кожного індикатора, що є межею, поза якою продовольча ситуація у країні (регіоні) вважається небезпечною. Ці питання залишаються у рамках дискусійного поля для експертів з питань продовольчої безпеки.

Головним нормативно-правовим актом, що мав визначити правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері формування продовольчої безпеки, а також перелік основних індикаторів продовольчої безпеки, міг би бути Закон України «Про продовольчу безпеку», що був прийнятий Верховною Радою наприкінці 2011 р. [6], однак не вступив у силу з ініціативи Президента України.

Слід зазначити, що значна кількість зауважень з боку Президента України та фахівців провідних наукових установ щодо формулювання положень даного нормативно-правового акту стосувалася саме індикаторів продовольчої безпеки [7]. Зокрема, Законом було запропоновано визначити такий індикатор, як економічна доступність харчових продуктів однак із запропонованого тексту Закону залишається незрозуміло, що виражає і як розраховується цей показник, не визначено період, за який беруться дані для його розрахунку.

Викликав дискусії і граничний критерій індикатора споживання населенням харчових продуктів, що визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності. Згідно Закону він дорівнював 3000 кілокалорій на добу. Однак добова потреба дорослого населення у білках, жирах, вуглеводах та енергії визначається окремо для різних категорій населення (чоловіки, жінки) з урахуванням груп за інтенсивністю праці. Вона коливається в межах від 2000 до 3500 кілокалорій [8]. Тобто, критерій 3000 кілокалорій на добу не може бути прийнятним, оскільки не враховує випадків, коли потреба у споживанні продуктів є об'єктивно більшою через інтенсивність праці.

Таким чином, головним нормативно-правовим актом, що регламентує офіційне визначення стану продовольчої безпеки України залишається затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [9]. Вона передбачає оцінювання рівня продовольчої безпеки за наступними індикаторами: добова енергетична цінність раціону харчування людини, забезпечення раціону людини основними видами продуктів, достатність запасів зерна у державних ресурсах, економічна доступність продуктів харчування, диференціація вартості харчування за соціальними групами, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, а також продовольча незалежність за окремими продуктами.

Прийняття такого нормативно-правового акту на національному рівні сприяло розвитку методичного забезпечення процесу оцінювання продовольчої безпеки та зумовило необхідність підготовки Міністерством економічного розвитку і торгівлі щорічного (починаючи з 2007 р.) звіту про стан продовольчої безпеки України. Аналіз відповідних даних за 2011 р. [10] показує, що середньодобова поживність раціону українця становила 2951 ккал, що на 18 відсотків перевищує граничний критерій (2500 ккал). При цьому, основну частину калорій українці споживали разом із продукцією рослинного походження. Натомість лише 27,3 % середньодобового раціону забезпечується за рахунок

споживання продукції тваринного походження, що у 2 рази нижче за встановлене граничне (порогове) значення критерію (55%).

Порівняно із минулим роком спостерігалось зменшення середньодушового споживання населенням молокопродуктів (з 206,4 кг у 2010 році до 204,9 кг у 2011 році), яке відбулося на фоні довготривалого скорочення поголів'я корів у всіх категоріях господарств. Також було відмічено зменшення показника споживання населенням риби та рибопродуктів до 13,4 кг на особу (на 7,6 відсотка менше порівняно з 2010 роком) внаслідок скорочення вилову риби та добування інших водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах на 3,4 відсотка та імпорту – на 14,2 відсотка. Разом з тим, споживання хлібопродуктів, картоплі та олії перевищує раціональну норму. Усе це є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.

Індикатор достатності запасів зерна склав 23 відсотки, при тому, що порогове значення критерію для цього індикатора становить 17 %, а офіційна методика розрахунку індикатора не враховує обсягів зерна, яке знаходиться у державному матеріальному резерві, виходячи з того, що така інформація складає державну таємницю.

Індикатор доступності продуктів харчування у минулому році становив 53,1% при його 60-ти відсотковому граничному критерії. Порівняно із попереднім роком цей показник покращився на 0,3 відсоткових пункти. Водночас у трьох регіонах України, а саме: у Волинській, Рівненській та Одеській областях частка витрат на харчування перевищувала встановлений граничний критерій для цього індикатора (рис. 1).

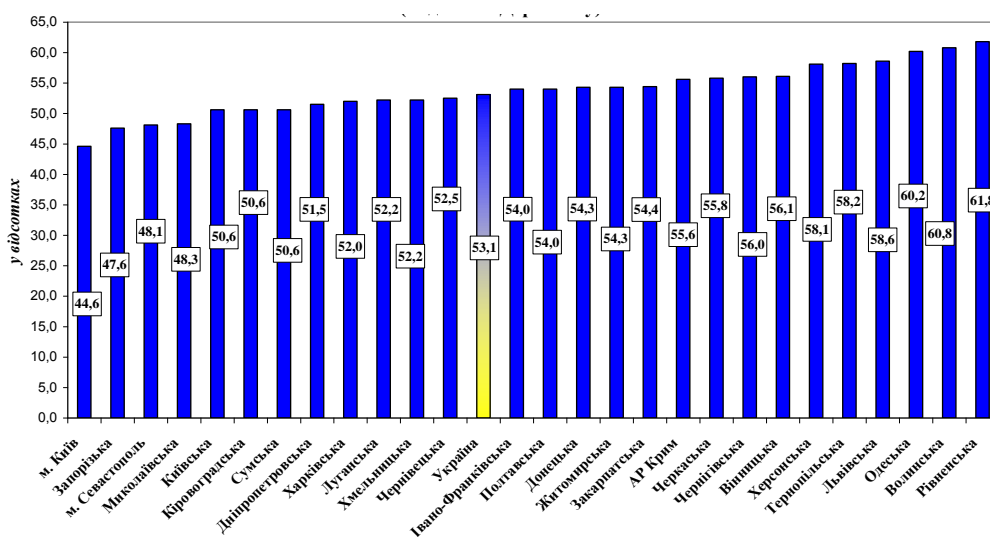

Рис. 1. Питома вага витрат на харчування у структурі сукупних витрат домогосподарств у 2011 р.

Джерело: Розраховано за даними Державного комітету статистики України

Коефіцієнт диференціації вартості харчування за соціальними групами становив 1,6 проти 1,3 у 2010 році. У 2011 році 20 відсотків домогосподарств з найбільшими доходами в середньому витрачали на харчування 2309,20 гривні на місяць, а 20 відсотків домогосподарств з найменшими доходами – 1440,02 гривні.

Тобто, впродовж досліджуваного періоду відбулося посилення (і без того вагомий) диференціації соціальних груп.

Порівняно з попереднім роком у 2011 році відбулося збільшення ємності внутрішнього ринку за п'ятьма групами продовольства: "овочі та баштанні", "плоди, ягоди та виноград", "картопля", "яйця" та "цукор". Зниження середньодушового споживання призвело до скорочення ємності внутрішнього ринку за такими групами продовольства: "хліб і хлібопродукти", "м'ясо і м'ясопродукти", "молоко і молокопродукти", "риба і рибопродукти", "олія рослинна". Разом з тим, задоволення потреб населення у продовольстві здійснювалося, в основному, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Найбільш уразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності залишаються рибопродукти, плоди, ягоди та виноград, а також олія (значний відсоток імпорту по групі "олія рослинна всіх видів" обумовлений ввезенням тропічних олій, які не виробляються в Україні, але широко використовуються при виробництві товарів вітчизняними підприємствами).

Таким чином, запропонований офіційною методикою набір основних індикаторів продовольчої безпеки дозволяє кількісно охарактеризувати стан продовольчої безпеки країни. Втім, некоректно стверджувати, що розрахунок даних індикаторів дасть змогу здійснити повну та реальну оцінку стану продовольчої безпеки. Адже продовольча безпека залишається одним з найбільш складних характеристик соціально-економічного розвитку країни та кон'юнктури його продовольчого ринку. Представлений у офіційній методиці набір індикаторів не розкриває можливі загрози продовольчій безпеці через низький рівень рентабельності виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції, через порушення принципів сталого землеробства та відповідну катастрофічну деградацію земельних ресурсів, через невідповідність прожиткового мінімуму та гарантованих державою мінімальних соціальних виплат (пенсії, стипендії, виплат, пов'язаних із втратою працездатності, безробіттям тощо).

Суттєвим недоліком офіційної методики є обмежене використання індикаторів, що характеризують продовольчу безпеку на регіональному рівні. Враховуючи значну регіональну диференціацію обсягів виробництва та споживання сільськогосподарської продукції, а також рівня життя місцевого населення, цілком вірогідною є ситуація виникнення загроз продовольчій безпеці на рівні окремих регіонів країни, при збереженні задовільного рівня індикаторів продовольчої безпеки, розрахованих на національному рівні.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Базуючись на результатах проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Світова наукова думка залишає дискусійним питання визначення індикаторів та критеріїв продовольчої безпеки. Головним нормативно-правовим актом, що регламентує офіційне визначення стану продовольчої безпеки України залишається затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки.

Значення відповідних індикаторів, розраховані за даними 2011 р., у цілому позитивно характеризують стан продовольчої безпеки України: зросла середньодобова калорійність раціону населення країни; поліпшився рівень доступності продуктів харчування для населення країни; забезпечено формування державного інтервенційного фонду продовольчого зерна на рівні 1,55 млн. тонн; задоволення потреб населення у продовольстві здійснювалося, в основному, за рахунок сільськогосподарської продукції вітчизняного виробництва. Разом з тим, найбільш негативною тенденцією 2011 року є

зменшення в раціоні українців тих видів продовольства, споживання яких найбільше відстає від раціональних норм (м'ясні, молочні та рибні продукти).

Офіційна методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки може бути удосконалена шляхом включення показників, що характеризуватимуть прибутковість та інвестиційну привабливість вітчизняного сільськогосподарського виробництва, рівень усталеності поширеної системи землеробства, а також відповідність прожиткового мінімуму та гарантованих державою мінімальних соціальних виплат. Крім того, значна диференціація значень індикаторів говорить про актуальність оцінювання продовольчої безпеки не лише на загальнодержавному рівні, але й на регіональному рівні. Передусім необхідність такого оцінювання є актуальною для тих регіонів України, які мають незадовільні значення по окремих індикаторах їхньої продовольчої безпеки. Оскільки одним з таких регіонів є Одеська область, вважаємо за доцільне у рамках подальших досліджень розглянути різні аспекти моніторингу та оцінювання продовольчої безпеки цього регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочетков О.В. Формування системи показників продовольчої безпеки країни / О.В. Кочетков, Р.В. Марков // Економіка АПК. – 2002. – № 9. – С. 43-49.
2. Манзій І.Б. Про показники продовольчої безпеки країни / І.Б. Манзій // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 51-56.
3. Нікішина О.В. Оцінка стану продовольчої безпеки Одеського регіону / О.В. Нікішина // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 1 (13). – С. 9-16.
4. Указ Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року "Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.zakon.rada.gov.ua>> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
5. Rome Declaration on World Food Security [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.feedingminds.org/fileadmin/templates/feedingminds/pdf/l3_less3.pdf> / Сайт міжнародної ініціативи "Боротьба з голодом через освіту".
6. Закон України "Про продовольчу безпеку України" від 22 грудня 2011 року № 4227-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.zakon.rada.gov.ua>> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
7. Пропозиції Президента України до проекту Закону України "Про продовольчу безпеку України" від 28.04.2011 № 8370-1 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <<http://www.zakon.rada.gov.ua>> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
8. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.11.1999 №272 "Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.zakon.rada.gov.ua>> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. №1379 "Деякі питання продовольчої безпеки" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.zakon.rada.gov.ua>> / Офіційний сайт Інтернет-представництва Верховної Ради України.
10. Звіт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України "Про стан продовольчої безпеки України у 2011 році" [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <<http://www.me.gov.ua>> / Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Козаченко Г.В.

Стаття надійшла до редакції
28.05.2012 р.

М.В. Желобкова

ІНТЕГРОВАНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ

Введено поняття «інтегрована система управління безпечністю харчових виробництв (ІСУБХВ)». Визначено системні стандарти, що слугуватимуть основою її розроблення. Табл. 1, дж. 16.

Ключові слова: інтегрована система управління, безпечність, харчові виробництва.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Керуючись вимогами законодавства, необхідністю задоволення потреб окремих споживачів та суспільства в цілому, підприємства харчової промисловості повинні виконувати цілий ряд вимог щодо безпечності продукції та виробництва. Для цього доцільно використовувати міжнародно визнані стандартизовані підходи забезпечення безпечності всіх основних функціональних напрямків діяльності підприємства. Зважаючи на дефіцит ресурсів, все більш актуальним постає питання розроблення і впровадження інтегрованих систем управління безпечністю.

Аналіз останніх досліджень, в яких запропоновано рішення проблеми, і виділення невирішеної її частини. Характерною особливістю підприємств харчової галузі сьогодні є прагнення впровадити на підприємстві систему управління якістю, а потім (або відразу) кілька моделей систем управління, які не завжди є необхідними для харчового виробництва. При цьому, одночасне функціонування декількох локальних систем може призвести до виникнення ряду системних ризиків організаційно-економічного характеру [1,2].

Найбільш відомі документи щодо інтеграції систем менеджменту наступні: PAS 99:2006 Specification of common management system requirements as a framework for integration («Специфікація загальних вимог до систем менеджменту як основи для інтеграції») [3] (є основою національного стандарту Російської Федерації ГОСТ Р 53893–2010 «Руководящие принципы и требования к интегрированным системам менеджмента» [4]), який містить тільки уніфіковані підходи до інтеграції та AS/NZS 4581:1999 Management system integration – Guidance to business, government and community organizations («Інтеграція систем менеджменту – Керівництво для приватних, урядових і громадських організацій») [5], який містить керівні вказівки по використанню ряду елементів і принципів інтеграції систем менеджменту в контексті тільки трьох стандартів (ISO 9001:2000, ISO 14001:2004, OHSAS 18001:2007) без розгляду їх в аспекті практичного застосування [6,7].

Сьогодні проблема ефективної інтеграції систем менеджменту є дуже актуальною, про що свідчить велика кількість публікацій з даної теми, серед яких можна виділити публікації наступних фахівців в галузі системного менеджменту: С.В. Василевська, О.А. Марцинковський, Д.А. Марцинковський, М.З. Світкін, З.Я. Вир'янський та ін. Але питання інтегрованих систем управління на харчових підприємствах недостатньо вивчено, вони мають свої особливості і складності впровадження таких систем.

Таким чином, постає дві основні проблеми при розробці та впровадженні ІСУБХВ: вибір системних стандартів, застосування яких при розробці і впровадженні ІСУБХВ буде необхідним і достатнім для забезпечення безпечності

продукції та виробництва та визначення моделі інтеграції локальних систем управління, що і є **метою даної статті**.

Основна частина дослідження. Будь-яка система управління є засобом досягнення політики і цілей організації в конкретній галузі. Вибір базових системних стандартів на етапі розроблення ІСУБХВ залежить від специфіки харчової промисловості та від потреб самого підприємства.

З точки зору забезпечення безпечності, стандарти серії ISO 9000 не є необхідними для підприємств харчової промисловості, але основні поняття і принципи управління якістю, що містяться в них, в найбільшій мірі відповідають поняттям і принципам як загальному менеджменту, так і менеджменту проблемно-орієнтованого. Це процесний і системний підходи, цикл PDCA. Реалізація цих перевірених міжнародною практикою принципів дозволяє найкращим чином забезпечити створення єдиної системи на базі інтегрування окремих системних стандартів. Тому стандарти ISO серії 9000 повинні бути організаційно-методичною базою для створення ІСУБХВ.

Стандарт ISO 22000 [8] призначений для вирішення питань, пов'язаних виключно з безпечністю харчових продуктів, яка регулюється Законом України [9]. За своєю структурою та підходами ISO 22000 побудований за аналогією з ISO 9001 [10] (але не містить процесного підходу) і поєднує управління якістю із забезпеченням безпечності харчових продуктів на основі принципів HACCP, сформованих Комісією Codex Alimentarius. ISO 22000 установлює вимоги до системи управління безпечністю харчових продуктів, що поєднує такі загальновідомі ключові елементи: інтерактивне інформування, системний підхід, програми-передумови, принципи HACCP.

Необхідність застосування стандартів серії ISO 14000 обумовлено наявністю значної кількості екологічних аспектів, пов'язаних з діяльністю харчових підприємств, що потребують управління. Галузь застосування цього стандарту регулюється законодавчо.

Застосування OHSAS 18001 [11] націлено на зниження і виключення негативного впливу виробничих факторів на здоров'я персоналу та майно підприємства. Виконання вимог законодавства щодо охорони праці є обов'язковим для всіх підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та видів їх діяльності [12].

Виходячи з цього, при плануванні ІСУБХВ в якості базових приймаються системні стандарти ISO 9001[10], ISO 22000[8], ISO 14001[13], OHSAS 18001[11].

Відповідність понять і принципів обраних стандартів розроблено на прикладі [14], доповнено та представлено у таблиці 1.

В якості основи для інтеграції пропонується використовувати модель структури системи управління, представлену в ISO Guide 72:2001[15]. У ній можна виділити шість уніфікованих спільних елементів для інтеграції систем менеджменту, до яких відносяться політика, планування, впровадження і функціонування, оцінка показників діяльності, поліпшення і аналіз з боку керівництва. Одною з базових умов для інтеграції систем менеджменту є принцип процесного підходу і, як підкреслює Василевська С. В.[16], системи менеджменту мають однакові процеси, функції, структуру. Різняться тільки цілі та розподіл відповідальності. За такого підходу, інтеграція систем управління представляє інтеграцію на рівні процесів.

Отже, інтегрована система управління безпечністю харчових виробництв – це частина загального менеджменту харчового підприємства, призначена для забезпечення безпечності виробництва у всіх напрямках діяльності підприємства.

Відповідність понять і принципів цільових системних стандартів

Концепція	ISO 9001	ISO 22000	ISO 14001	OHSAS 18001
Галузь управління	Загальні принципи управління організацією, пов'язані з якістю	Харчові продукти та виробництва	Зовнішнє середовище	Гігієна та безпека праці
Призначення	Забезпечення задоволеності і споживача	Забезпечення безпеки харчових продуктів	Забезпечення екологічної безпеки	Забезпечення необхідного рівня гігієни, професійного здоров'я та безпеки виробництва для працівників
Основні зацікавлені сторони	Споживачі	Споживачі, регулюючі органи	Регулюючі органи, суспільство в цілому	Регулюючі органи, працівники підприємства
Критичні аспекти	Характеристики якості продукції та процесів	Загальні гігієнічні умови, небезпечні чинники на виробництві	Екологічні аспекти (діяльності, продукції та послуг)	Небезпеки на виробництві

Рівень вимог до критичних аспектів	Вимоги споживача, вимоги самої організації	Нормативні вимоги, вимоги зацікавлених сторін	Нормативні вимоги, вимоги зацікавлених сторін	Нормативні вимоги, вимоги зацікавлених сторін
Направленість керування	Процеси, що є критичними для загальної якості діяльності організації	Програми-передумови, небезпечні чинники на виробництві	Діяльність, що пов'язана зі значними екологічними аспектами	Діяльність, що пов'язана з ідентифікованими ризиками та загрозами професійному здоров'ю та безпеці
Результати недостатнього керування	Низька ефективність організації, незадоволеність споживачів продукцією організації	Шкода здоров'ю споживачів	Небезпечні впливи на зовнішнє середовище	Шкода здоров'ю працівників
Наслідки для організації	Зниження долі ринку, фінансові втрати	Карна, цивільно-правова відповідальність, погана репутація, зниження долі ринку, фінансові втрати	Карна, цивільно-правова відповідальність, погана репутація, зниження долі ринку, фінансові втрати	Карна, цивільно-правова відповідальність, погана репутація, втрата кваліфікованих працівників, фінансові втрати

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Застосування визначених системних стандартів для використання як основи розроблення ІСУБХВ дозволить системі підтримувати необхідний рівень безпечності харчового виробництва. Інтеграцію доцільно проводити на рівні окремих процесів. В подальшому доцільно провести дослідження щодо виявлення взаємозв'язків між окремими процесами з метою розробки науково-обґрунтованих рекомендацій з удосконалення науково-технічних засад формування документації ІСУБХВ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марцынковский Д.А. Методология, принципы и подходы к интеграции систем менеджмента / Д.А. Марцынковский // Компетентность. – М.: АСМС, 2008. – №7(58). – С.48-55.
2. Вирьянский З.Я. Интегрированные системы менеджмента: учеб. пособие/ З.Я. Вирьянский. – СПб.: СПбГЭТУ (ЛЭТИ), 2006. – 62 с.
3. PAS 99:2006. Specification of common management system requirements as a framework for integration, © BSI 2006.
4. Руководящие принципы и требования к интегрированным системам менеджмента: ГОСТ Р 53893-2010. – [Дата введения – 2011-01-01]. – М.: Стандартинформ, 2008. – 17с. – (Национальный стандарт Российской Федерации).
5. AS/NZS 4581:1999 Management system integration – Guidance to business, government and community organizations, 1999.

6. Василевская С.В. О применимости подходов, практик, методов и инструментов в ИСМ/ С.В. Василевская //Методы менеджмента качества. – М.: РИА Стандарты и качество, 2010. – №9. – С.4-10.
7. Василевская С.В. Результативность коммуникаций в ИСМ или так и не добавленная ценность/ С.В. Василевская // Методы менеджмента качества. – М.: РИА Стандарты и качество, 2010. – №10. – С.18-24.
8. Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга (ISO 22000:2005, IDT) :ДСТУ ISO 22000:2007.– [Чинний від 2007-08-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – 39 с. – (Національний стандарт України).
9. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» /// ВВР України. – 1998. – №19.
10. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2008, IDT) :ДСТУ ISO 9001:2009. – [Чинний від 2009–09–01]. – К.:Держспоживстандарт України, 2009. – 26 с. – (Національний стандарт України).
11. Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги (OHSAS 18001:2007, IDT): ДСТУ OHSAS 18001:2010. – [Чинний від 2011–01–01]. – К.:Держспоживстандарт України, 2010. – 17 с. – (Національний стандарт України).
12. Закон України «Про охорону праці» // ВВР України. – 1992. – №49.
13. Системи екологічного керування. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2004, IDT):ДСТУ ISO 14001:2006.– [Чинний від 2006-05-05]. – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 27 с.(Національний стандарт України).
14. Towards a generic model for integration of management systems/ Hortensius D., Berghenhenegouwen L., Gouwens R., de Jong A. // ISO Management Systems. – 2004. – Jan. – Feb. – P. 21-28.
15. ISO Guide 72:2001(E). Guidelines for the justification and development of management system standards, © ISO 2001.
16. Василевская С.В. TQM – основа интегральной системы менеджмента / С.В. Василевская // Методы менеджмента качества – М.: РИА Стандарты и качество, 2005. – №1. – С.32–41.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Рач В.А.

Стаття надійшла до редакції
07.02.2012 р.

УДК 330.4:65.012.8

О.М. Овсянко

ДІАГНОСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА БЕЗПЕКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто вплив демографічних факторів на безпеку суб'єктів господарювання. На основі узагальненого визначення терміну «діагностика» побудована модель процесу діагностики. Запропоновано визначення діагностики економічної безпеки з врахуванням впливу демографічних факторів. Рис. 2, табл. 1, дж. 17.

Ключові слова: демографічні фактори, діагностика, безпека, суб'єкт господарювання, процес, модель процесу, крок, термін, системні триади дефініцій.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку економіки України процес успішної діяльності та розвитку суб'єктів

господарювання багато в чому залежить від стану їх безпеки. Вплив демографічних факторів, які забезпечують суб'єкти господарювання трудовими ресурсами стає дедалі сильнішим та загрожує безпеці, в тому числі економічній. Для того, щоб отримати потрібний рівень безпеки суб'єкта господарювання та своєчасно виявити можливі загрози і нейтралізувати негативний вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища треба проводити постійну діагностику стану безпеки. Тому необхідним є вивчення і розуміння діагностики впливу факторів(в т.ч. демографічних) на економічну безпеку суб'єкта господарювання. На сьогоднішній день не існує єдиного підходу до визначення, насамперед, поняття «економічна безпека» взагалі, а також до визначення терміну та суті «діагностики економічної безпеки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Розуміння сутності діагностики вже тривалий період часу є об'єктом досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. У загальноприйнятому значенні [1] діагностика розглядається як вчення про постановку діагнозу. В економічному значенні термін «діагностика» вживався здебільшого як синонім дослідження, вивчення чинників впливу на підприємницьку діяльність [2]. Значного розвитку діагностика набула в 80-х роках ХХ століття: запропоновано методику аналізу для різних господарюючих суб'єктів; розроблений аналіз впливу демографічних факторів на економічний розвиток підприємства, наголошено на значимість показників якості продукції, конкурентоспроможності, гнучкості, надійності як складових діагностики умов функціонування суб'єкта господарювання [3]. На сьогодні існує декілька думок щодо діагностики [4,5,6]. Так, наприклад, діагностика стану суб'єкта господарювання являє собою вчення про методи і принципи виявлення порушень в економічних, фінансових і управлінських механізмах [7, с. 36]. На думку автора роботи [8, с.9], діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства включає визначення оціночних ознак, вибір методів їх вимірювання та характеристику цих ознак за певними принципами, оцінку виявлених відхилень від стандартних, загальноприйнятих значень. Щодо впливу демографічних факторів на економічний розвиток та безпеку суб'єктів господарювання, то чисельність населення статевовікова структура, тривалість і якість життя, кваліфікація робочої сили, міграція населення, її соціально-економічні наслідки - все це значною мірою визначає тенденції розвитку сучасних суб'єктів господарювання[9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Втім на сьогодні в науковій літературі не існує єдиного загальноновизнаного підходу до діагностики економічної безпеки на мікрорівні, як основного інструменту визначення впливу демографічних факторів.

Цілями даної статті є провести узагальнення визначення терміну «діагностика» на основі якого побудувати модель процесу діагностики. Надати визначення діагностики економічної безпеки та визначити кроки здійснення діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що поняття «діагностика» раніше вживалося переважно в медицині та означало мистецтво розпізнавання хвороби за її симптомами. При цьому керувалися певними правилами, що були розроблені на основі досвіду попередніх поколінь. Слово "діагноз" (від грецького "diagnosis") означає розпізнавання, визначення, тобто процес дослідження об'єкта діагнозу з метою одержання результату - діагнозу - висновку про стан об'єкта [11].

У наш час інтерес до терміну „діагностика” не вщухає і особливо підвищується в умовах існування необхідності постійного слідкування за станом економічної безпеки суб’єкта господарювання. Особливо, якщо враховувати вплив демографічних факторів. Від демографічних характеристик працездатного населення і показників демографічного розвитку залежить розвиток трудового потенціалу і, як результат, величина сукупного національного доходу. За розрахунками експертів в країнах, яким притаманні тенденції скорочення загальної чисельності населення, при забезпеченні її зростання на 1 %, близько 4 % національного доходу становить демографічна інвестиція, яка є елементом частини національного доходу, що нагромаджується[10]. Тому діагностика впливу демографічних факторів набуває великого значення. Для того, щоб визначити ключові аспекти діагностики проаналізуємо декілька загальних визначень цього терміну скористуємося при цьому методом, що базується на побудові системних триад дефініцій, підґрунтям якого є еталонна структура, що поєднує елементність, зв’язаність та цілісність [13] (табл. 1). Як бачимо у зоні цілісності переважає стан об’єкта, здатність функціонувати, що теж є станом, нормальний хід діяльності – теж стан. Тому для загального визначення цілісним буде стан досліджуваного об’єкта. У зоні елементності найбільш точнішим для передачі суті діагностики є методи, засоби, принципи та ін. У зоні зв’язаності діагностика розглядається як процес оцінки, оцінка стану, економічний аналіз, що є рівнозначним оцінці, а також і як розпізнавання хвороб, процес виявлення і розпізнавання змін та відхилень, процес ідентифікації, що є рівнозначним розпізнаванню. Якщо вибирати між оцінкою та розпізнаванням, то останнє найбільш точніше передає суть процесу діагностики.

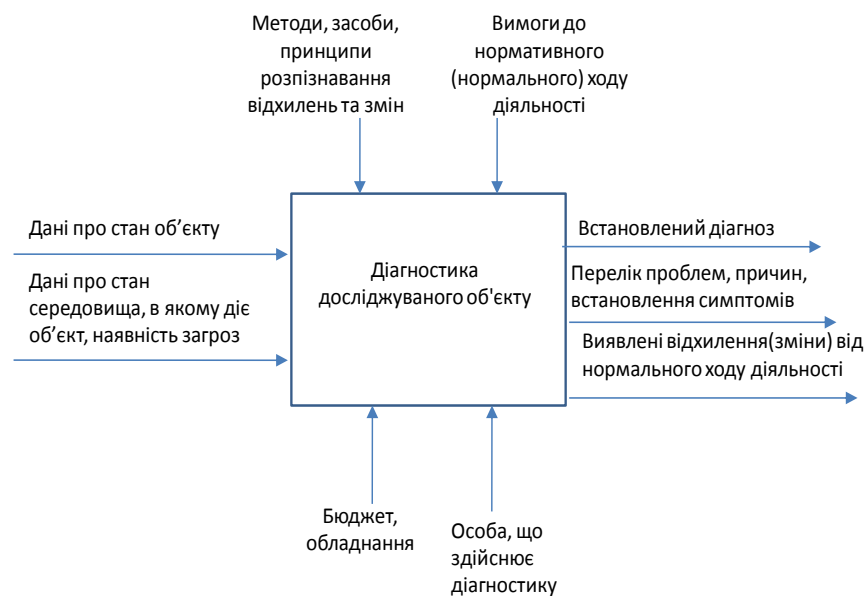

Рис. 1. Модель процесу діагностики у загальному значенні

Так як у більшості визначень діагностику розглядають як процес, то для більш повного розуміння побудуємо модель процесу діагностики у загальному значенні, спираючись на визначення діагностики, як процесу розпізнавання змін

та відхилень (рис 1.). Згідно із стандартом ISO-9000, процес - це перетворення входу у вихід за допомогою ресурсів та керуючих впливів [16].

По-перше, що потрібно отримати на виході, це - встановлений діагноз по стан об'єкта, виявлені слабкі місця, перелік існуючих проблем, причин відхилень від нормального стану, становлення симптомів стану. Розуміючи структуру виходу визначимо структуру входу – це дані про стан об'єкта, що вивчається та стан середовища в якому знаходиться об'єкт, наявність загроз, а також існуючі відхилення від нормального ходу діяльності. Побудована модель розкриває сутність розуміння щодо терміну «діагностика» у загальному значенні. На її основі можна дати наступне трактування, застосовуючи метод системних триад дефініцій. З позиції цього методу, *діагностику можна визначити як процес розпізнавання змін і відхилень у діяльності об'єкта за допомогою спеціальних методів, принципів, засобів з метою постановки діагнозу стану досліджуваного об'єкта.* У цьому визначенні одиничним виступає спеціальні методи, принципи, засоби, цілісним – стан досліджуваного об'єкта, а зв'язуючим – процес розпізнавання змін і відхилень.

Щодо економічної безпеки, то різні підходи до трактування суті цього поняття накладають певні особливості процесу здійснення її діагностики. Розглянемо економічну безпеку з позиції системології [17], економічна безпека - це суб'єктивний стан системи що визначає її спроможність забезпечувати безперервну діяльність для досягнення зафіксованого корисного результату, визначеного гармонізованими цінностями зацікавлених сторін в умовах наявності внутрішніх та зовнішніх загроз. Тобто *діагностику економічної безпеки можна визначити як процес розпізнавання змін і відхилень у суб'єктивному стані системи (яка визначає її спроможність забезпечувати безперервну діяльність), за допомогою спеціальних методів, принципів, засобів, з метою постановки діагнозу стану цієї системи.* А щоб забезпечити безперервну діяльність необхідно діагностувати вплив демографічних факторів на економічну безпеку суб'єктів господарювання.

Процес діагностики має чіткі ознаки дослідницького, творчого процесу. Разом з тим важливо дотримуватися певного загального порядку при проведенні діагностичного дослідження. В економічній літературі можна виділити декілька спроб ідентифікації етапів побудови системи діагностики та процедури її проведення [7,8]. Розділимо процес діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання на наступні кроки (рис. 2). Перший крок передбачає визначення мети, об'єкту діагностики.

Велике значення мають правильний вибір мети діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання. Метою проведення діагностики може бути планова оцінка стану суб'єкта господарювання, або аналіз стану економічної безпеки суб'єкта господарювання, який знаходиться у критичному стані, або оцінка стану для прийняття управлінських рішень та ін.. Об'єктом діагностики економічної безпеки можна визначити суб'єкт господарювання в цілому або його структурні одиниці, ресурси, інформація та технологія, персонал та ін.

Другий крок передбачає, по-перше, оцінку зовнішнього середовища, де діє суб'єкт господарювання на макро- та регіональному рівнях, а також аналіз потенційних та діючих конкурентів, споживачів тощо. Вплив зовнішнього середовища може бути як сприятливим, так і навпаки, спричиняти небезпеки та загрози економічній безпеці суб'єкта господарювання. Також оцінці підлягає соціально-економічна, політична ситуація в країні та в регіоні, стан правової бази, законодавство та інше. По-друге, вивченню підлягає стан самого суб'єкта господарювання, його фінансове становище, використання техніки та технологій,

персонал, інформаційне та правове забезпечення та інше (в залежності від специфіки суб'єкта господарювання, який діагностується). По-третє, оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища дає змогу виявити наявність потенційних загроз для діяльності суб'єкта господарювання. Виявлення цих загроз допоможе забезпечити нормальну діяльність та відвернути його загибель.

Системні триади дефініції діагностика

Автори	Загальні визначення діагностики	Елементи триади		
		1	2	3
		Елементність	Зв'язаність	Цілісність
Бердинникова Т.Б. [8]	Процес оцінки (на основі комплексу методичних прийомів) стану об'єкта, предмета, явища чи процесу управління, що дає змогу виявити в них слабкі ланки та «вузькі місця»	слабкі ланки та «вузькі місця»	процес оцінки	стан об'єкта, предмета, явища чи процесу управління
Савчук В.П. [14]	Галузь знань, що вивчає теорію і методи організації процесів постановки діагнозу, а також принципи побудови засобів діагностування	теорія, методи, принципи	організація процесів	постановка діагнозу та побудова засобів діагностування
Сербиновський Б.Ю. [4]	Вчення про розпізнавання хвороб виробничої системи і постановки діагнозу, оцінки її стану і перспектив розвитку, вимірювання параметрів, устанавлення і вивчення ознак хвороб з метою підтримки здатності ефективно функціонувати і пристосовуватися до змін зовнішнього середовища.	методи, процеси і принципи	розпізнавання хвороб, оцінка стану, вимірювання, устанавлення	здатність виробничої системи функціонувати і пристосовуватися
Закорко О.П. [5]	Процес виявлення і розпізнавання змін і відхилень від нормального, запланованого ходу діяльності, їхня якісна характеристика і кількісне вимірювання з використанням показників	зміни і відхилення	процес виявлення і розпізнавання	нормальний, запланований хід діяльності
Степаненко О.А. [6]	Напрямок економічного аналізу, який націлено на виявлення проблем функціонування підприємства в умовах підвищеної ентропії його внутрішнього і зовнішнього середовища і розробку рекомендацій з приводу їхнього рішення.	проблеми функціонування підприємства	економічний аналіз	функціонування підприємства
Олексюк О.С. [15, с. 276]	Процес ідентифікації проблем при прийнятті рішень	проблеми	процес ідентифікації	прийняття рішень

Рис. 2. Кроки здійснення процесу діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання

Третій крок передбачає визначення й обґрунтування системи показників (критеріїв), на основі яких буде проводитися діагностування. Для того, щоб правильно оцінити стан економічної безпеки суб'єкта господарювання, необхідно сформулювати систему показників (критеріїв), здатних адекватно відбити специфіку з урахуванням впливу в той або інший період часу зовнішніх і внутрішніх факторів. Для цих показників варто розробити якісні й кількісні характеристики, шкали для виміру певних значень показників. Далі встановлюється нормальний(бажаний) стан суб'єкта господарювання, застосовуючи нормативні (рекомендовані, базові, еталонні) значення показників, що у прив'язці до конкретної ситуації допомагають точніше ідентифікувати стан економічної безпеки суб'єкта господарювання.

Четвертий крок передбачає аналіз визначених показників за допомогою спеціальних методик, засобів та встановлення фактичного стану економічної безпеки об'єкту.

На п'ятому кроці здійснюється кількісна та якісна ідентифікація стану економічної безпеки на основі обраної системи показників (критеріїв). Порівнюється бажаний та фактичний стан суб'єкта господарювання.

На шостому кроці встановлюється діагноз стану економічної безпеки суб'єкта господарювання, визначаються проблеми, причини виникнення та симптоми «захворювання», виявляються сильні і слабкі сторони безпеки. Отриману інформацію далі застосовують у процесі управління, тобто формулюють висновки та відповідні управлінські заходи, рекомендації з усіх досліджуваних предметних напрямків, а також зведені рекомендації щодо дій суб'єкта господарювання, які базуються на пріоритетності, можливості виконання

та потенційній ефективності управлінських рішень. Результати узагальнюють в найбільш демонстративному вигляді (текстовому, табличному або графічному).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання методу системних триад дефініцій для визначення терміну «діагностика» дало змогу сформувати найбільш повне уявлення щодо цього терміну. Побудована модель процесу діагностики дозволила розкрити сутність цього терміну, як процесу розпізнавання змін і відхилень у діяльності досліджуваного об'єкта. Запропонована модель та надане визначення діагностики економічної безпеки можна розглядати як основу для аналізу впливу демографічних факторів на економічну безпеку суб'єкта господарювання. Визначені кроки здійснення діагностики економічної безпеки суб'єкта господарювання надають змогу впорядкувати цей процес для підвищення якості результатів діагностики в цілому та для більш конкретизованого уявлення впливу демографічних показників на економічне зростання та безпеку. Перспективним напрямом досліджень у цій сфері можуть бути уточнення та конкретизація кожного кроку здійснення діагностики економічної безпеки: розробку рекомендацій для визначення впливу демографічної ситуації в країні, як основного показника забезпечення суб'єктів господарювання трудовими ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М.: Русский язык, 2006. – 944 с.
2. Городня Т. А. Економічна та фінансова діагностика: [навч. посіб.] /Т.А. Городня, І.П. Мойсеєнко. – Львів: „Магнолія 2006”, 2008. – 282 с.
3. Иванчук Р.Н. Финансовая диагностика кризисного процесса при помощи метода единой системы неравенств коэффициентов / Иванчук Р.Н., Иванчук А.А., Толстопятов В.В. // Економічний вісник Донбасу, 2011. – № 1 (23). – С. 98-105.
4. Діагностика стану підприємства: Теорія і практика: монографія / за заг. ред. А.Е. Воронкової. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 448 с.
5. Закорко О.П. Економічна діагностика і оцінка в системі стратегічного управління будівельною фірмою / О.П. Закорко // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. – К.: КДТУБА, 1998.– Вип.4. – С.108-114.
6. Степаненко О.А. Діагностика в управлінні маркетинговою діяльністю підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.02 / О.А. Степаненко; Одес. держ. екон. ун-т. – О., 1999. – 20 с.
7. Болотин В.В. Антикризисное управление предприятиями: [учеб. пособие] / В.В. Болотин, В.И. Соломатов. – М.: МИИГАиК, 2006. – 140 с.
8. Бердника Т.Б. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия : учеб. пособие / Т.Б. Бердника. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 215 с.
9. Комісарова Т.А. Вплив демографічних факторів на економічне зростання: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Т.А. Комісарова // Экономика Крыма, 2011.-№1(34). – с. 346-352. Режим доступу: http://elf.ucoz.net/KONF/econom/komissarova_t.a.vlijanie_demograficheskikh_faktoro.pdf
10. Пастернак-Таранушенко Г. Демографічна складова економічної безпеки / Г. Пастернак-Таранушенко. // Вісник Академії наук України. –2005. – № 11-12. – С. 23.
11. Конспект лекцій з курсу «Економічна діагностика» (для студентів 5 курсу денної і 6 курсу заочної форм навчання спеціальності 7.050107, 8.050107 – «Економіка підприємства») [Електронний ресурс] / Укл.: Глухарев С.М. – Харків:ХНАМГ, 2008. – 118с. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/6616/1/%D0%9A%D0%9B.pdf>.
12. Kozachenko G. Enterprize economic security management conception [Електронний ресурс] / Kozachenko G., Lyashenko O., Bezbozhnyy V. // ТЕКА Ком. Mot. i Energ. Roln. – OL PAN, 2010, 10A, p. 263-270. – Режим доступу: <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa>.

13. Баранцев Р.Г. Системная триада дефиниций / Р.Г. Баранцев // Международный форум по информации и документации, 1982. – Т.7. - №1. – С.9-13.
14. Савчук В.П. Финансовая диагностика и мониторинг деятельности предприятия практические подходы и технология / В.П. Савчук. – К., 2004. – 173 с.
15. Олексюк О.С. Системи підтримки прийняття фінансових рішень на макрорівні / О.С. Олексюк. – К.: Наукова Думка, 1998. – 507 с.
16. ДСТУ ISO 9000-2001 Системи управління якістю. Основні положення та словник. К.: Держстандарт України, 2001. – 27 с.
17. Россошанська О.В. Сутність категорії «економічна безпека» з позиції системології / О.В. Россошанська // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XVI Міжн. наук.-практ. конф. (24-25 травня 2011 р.). – Луцьк: Волин. мистецька агенція «Терен», 2011. – С. 60-61.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Гончаров В.М.

Стаття надійшла до редакції
10.05.2012 р.

УДК 336.6:631

О.С. Бондаренко

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ

Досліджено головні передумови створення моделі кредитної кооперації для забезпечення потреб аграрного сектора економіки в кредитних ресурсах. Рис. 4, табл. 2, дж. 6.

Ключові слова: аграрне виробництво, кредит, кредитна кооперація, кредитна спілка, позикові кошти, фінансово-кредитне забезпечення.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, аграрне виробництво переживає затяжну кризу. Досягнення прибутковості вітчизняних сільськогосподарських підприємств неможливе без впровадження інноваційних технологій, оновлення існуючих основних фондів, що вимагає масштабного залучення фінансових ресурсів. Питання фінансово-кредитного забезпечення діяльності є основою фінансової стратегії будь-якого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох працях наукових дослідників представлено сучасне бачення концепцій, моделей, механізмів та особливостей фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва. З поміж них слід виділити вагомні наукові доробки таких українських вчених, як В. Алексійчук, В. Амбросов, В. Гончаренко, О. Гудзь, М. Дем'яненко, М. Малік, П. Саблук, П. Стецюк та інші, в яких широко висвітлено питання сутності й специфіки кредитних відносин в аграрному секторі економіки та існуючих механізмів системи кредитування агроформувань в Україні.

Проте необхідне подальше більш поглиблене дослідження фінансових чинників функціонування аграрного сектору економіки з метою визначення шляхів оптимального розвитку системи сільської кредитної кооперації

Метою написання *статті* є розкриття та обґрунтування передумов створення системи сільської кредитної кооперації в сучасних умовах розвитку аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Аграрне виробництво має особливу природу, відмінну від інших секторів економіки, тому що його успішна діяльність значною мірою, залежить як від дії природних факторів, так і від людського

фактору, при цьому на нього покладено функцію забезпечення та задоволення потреб суспільства продовольством та сировиною для інших галузей народного господарства. Воно потребує постійного втручання та фінансової підтримки з боку держави, значних інвестиційних вливань, доступних та більш дешевих кредитів.

Проте, у результаті фінансової кризи державна підтримка аграрних підприємств Луганської області різко скоротилася за останні три роки (рис.1). Самим несприятливим виявився 2010р., держпідтримка скоротилася більш ніж в 21 раз порівняно з 2000 р., в 2011 досягла майже 2000 р., хоча і в 3,4 рази менше ніж в докризовом 2008 р.

Рис.1. Динаміка державної підтримки аграрних підприємств Луганської області за 2000-2011 рр.

В той же час, не зважаючи на фінансову підтримку з боку держави сільське господарство не може нормально функціонувати без залучення позикових коштів. Проте скористатися кредитами банків, а отже, отримати компенсацію відсоткової ставки, в рамках державної програми, під силу тільки фінансово стійким організаціям, оскільки процедурі кредитування передують ретельний аналіз платоспроможності позичальника.

Як бачимо з рис. 2, за останні три роки, 2009-2011 кредитування сільськогосподарських підприємств Луганської області скоротилося більш ніж у 3 рази порівняно з 2008 р.

Рис. 2. Динаміка забезпечення кредитними ресурсами аграрних підприємств Луганської області, 2000-2011 рр.

Якщо взяти окремі підприємства Луганської області ми побачимо що кредити займають максимально 15,5% а в середньому тільки 9,2% в структурі капіталу.

Стратегічна мета вдосконалення сільськогосподарського кредитування полягає у створенні системи організаційно-економічних відносин, що забезпечують коротко- і довгостроковими ресурсами процес розширеного відтворення в сільському господарстві, без чого неможливо досягти продовольчої безпеки країни і незалежності держави від зовнішніх поставачань продуктів харчування. Створення такої системи можливе тільки при активній участі держави.

Таблиця 1

Структура капіталу аграрних підприємств Луганської області за 2011 рік

Назва підприємства	Капітал, тис.грн	Власний капітал, тис.грн	Прибуток, тис.грн	Кредити, тис. грн		Питома вага кредитів в структурі капіталу, %	
				Довго-	Корот-	Довго-	Корот-
ТОВ "Колос"	12176,4	6318,5	1 173,0		129,0	0,0	1,1
ТОВ "Агролугань"	7245,3	4430,5	1 565,0	250,0	912,5	3,5	12,6
ТОВ "Слобожанський"	15730,8	6145,5	2 342,1	187,0	2 157,5	1,2	13,7
СООО Агросвіт	14294,7	7646	1 624,0	1 350,0	2 215,0	9,4	15,5
СТОВ Степове	11481,2	6998	637,0			0,0	0,0
ТОВ "ДАК-78"	4914,0	1232,15	-88,7	250,0	162,8	5,1	3,3
ТОВ "Хлібороб"	1849,3	172,05	552,8			0,0	0,0
ПСП Рамус	18219,8	12348	3 032,0			0,0	0,0
ПП Колосок	7312,1	4419,6	1 065,4	100,0	878	1,4	12,0
ПП Саймон 2006	4071,6	1889	312,0	379,0		9,3	0,0
ПСП "Нектар"	837,2	164,6	219,8			0,0	0,0
ПП "Степное"	1015,8	164,3	-77,8	124,0		12,2	0,0
ПП Новознам'янське	14210,9	11849,5	307,0			0,0	0,0
ЧСП Деркул	12396,7	6159,5	1 228,0	1 050,0		8,5	0,0
ПОСП "Врубовщик"	4203,2	2449,5	747,0	196,0	402,0	4,7	9,6
ФГ Мрія	7214,1	4750,55	1 394,9	300,0		4,2	0,0
ФГ Гарант	4126,1	1785,9	201,4	200,0	629	4,8	12,3
ФГ "Кравцов і сини"	1826,0	327,2	-52,1	120,0	200,0	6,6	11,0
ФГ Злагода	140,3	76	-27,4			0,0	0,0

ВАТ ім Літвинова	7296,9	4970,5	-1 057,0			0,0	0,0
ПАТ Червоне Привілля	5083,1	3215,5	-327,0	450		8,9	0,0

Вітчизняний і зарубіжний досвід вказує на те, що в умовах недостатнього фінансово-кредитного забезпечення малого агробізнесу і населення з боку банків, джерелом доступного і дешевого кредиту є кредитна кооперація [1,2].

Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» [3] визначає, що «...за цілями, завданнями і характером діяльності кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі. Виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу. Обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші». Тобто Законом не передбачено створення кредитних кооперативів для кредитування і збереження грошових коштів членів кооперативів.

В Україні кредитні кооперативи існують у вигляді кредитних спілок. Кредитні спілки можна розглядати як спрощену форму кооперативного банку [4]. Закон України «Про кредитні спілки» визначає організаційні, правові та економічні засади створення та діяльності кредитних спілок їх об'єднань, права та обов'язки членів кредитних спілок та їх об'єднань.

Кількість кредитних спілок починаючи з 2008 року почала зменшуватися і на кінець 2011 року порівняно з аналогічним періодом 2010 року зменшилася на 46 одиниць (табл. 2), або на 7 %, в порівнянні з 2008 роком на 216 одиниць (26,1 %). Загальний обсяг капіталу кредитних спілок станом на 31.12.11 становив 942,9 млн. грн. і порівняно з аналогічним періодом минулого року зменшився на 15,6% [5].

У цілому система кредитних спілок України протягом 2008-2011 рр. демонструє поступове зменшення основних показників діяльності. Це пояснюється насамперед тим, що саме кредитні спілки, порівняно з іншими небанківськими фінансовими установами, виявилися найбільш вразливими до проявів фінансової кризи та найменш спроможними щодо її якнайшвидшого подолання. І як слідство спостерігаємо істотне погіршення фінансового становища кредитних спілок, суттєве зниження показників їх платоспроможності та ліквідності.

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок за 2008-2011рр.

Показники	2008	2009	2010	2011	Темпи приросту, %	
					2011 / 2008	2011 / 2009
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	829	755	659	613	-26,1	-7,0
Кількість членів КС (тис. осіб)	2669,4	2190,3	1570,3	1062,4	-60,2	-32,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду (тис. осіб)	164	117	78,9	48	-70,7	-39,2

Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори (тис. осіб)	578,1	423,3	343,0	249,3	-56,9	-27,3
Загальні активи	6064,9	4018,0	3432,2	2386,5	-60,6	-30,5
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду) (млн. грн)	5572,8	3909,1	3349,5	2237,4	-59,6	-33,2
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду) (млн. грн)	3 951,1	2959,3	1945,0	1185,5	-69,9	-39,1
Капітал	1714	765,8	1117,7	942,9	-45,0	-15,6

Слід також зазначити, що переважна більшість кредитних спілок діють у великих промислових містах – Києві, Харкові, Донецьку, Дніпропетровську, Одесі, Севастополі. Проте в структурі кредитного портфеля кредитних спілок кредити, надані на ведення фермерських та особистих селянських господарств, складають всього 2% [6]. Найбільший попит мають споживчі кредити (рис. 3).

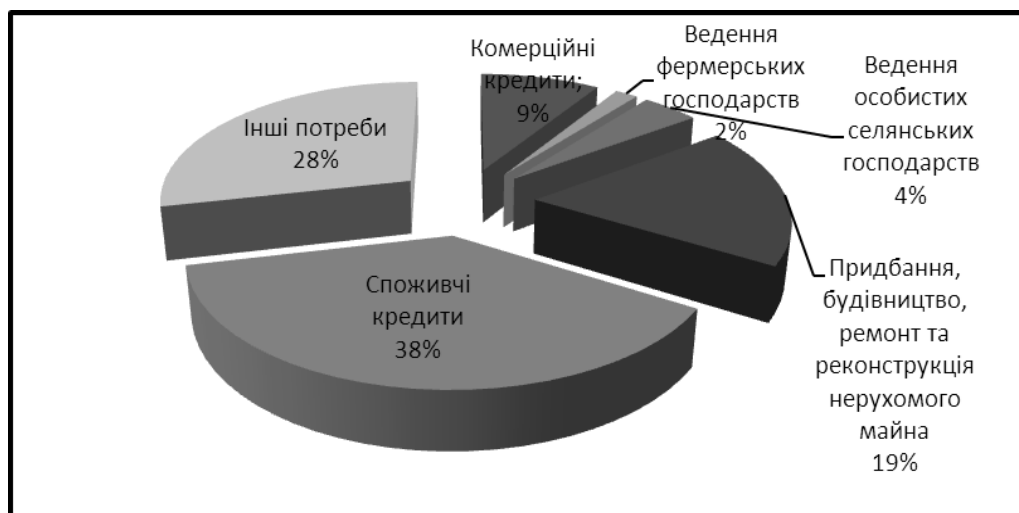

Рис. 3. Структура кредитів за видам, наданих кредитними спілками в 2011р.

З огляду на світовий досвід і спираючись на об'єктивні умови, які склалися в Україні, ми пропонуємо створити три рівневі систему сільськогосподарської кредитної кооперації (рис. 4).

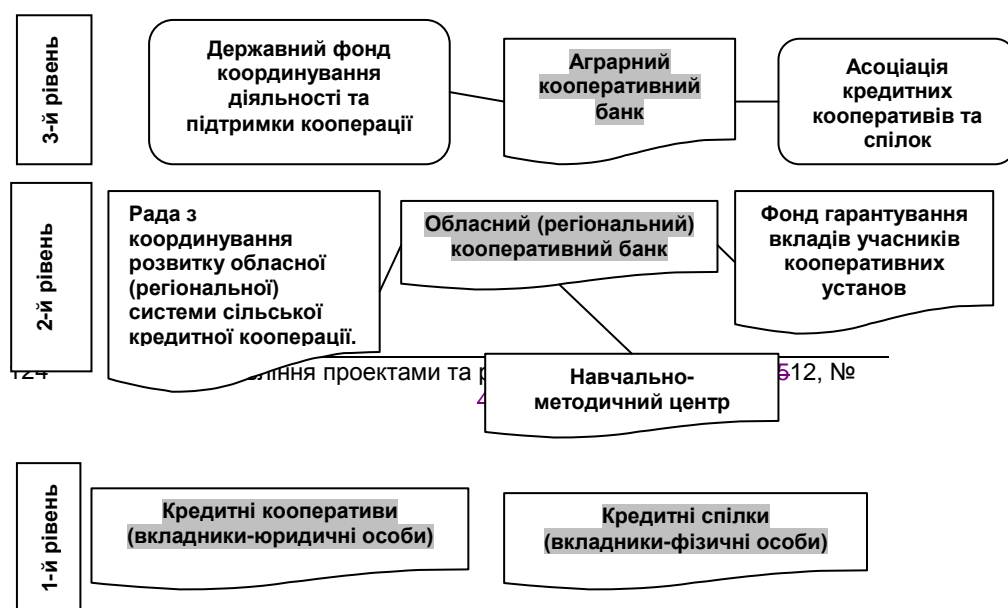

Рис. 4. Модель тривірневої системи сільської кредитної кооперації

Висновки та пропозиції. Основною метою створення сільськогосподарського кредитного кооперативу є забезпечення доступу його членів-пайовиків до позикових коштів, в основному для агроформувань, за мінімально можливою ціною, а також розміщення їх вільних коштів у вигляді ощадних паїв.

Запропонована модель системи сільської кооперації передбачає участь держави як в створенні так і в подальшому її функціонуванні і орієнтована на обслуговування потреб не тільки виробників сільськогосподарської продукції а й сільського співтовариства, що дасть змогу вирішити як економічні питання розвитку аграрного виробництва так і соціальні.

Розвиток системи сільської кредитної кооперації на території регіону, припускає системний підхід до механізму її формування і розвитку, враховуючи вибір стратегічного курсу, інструментів, ресурсів, учасників, способів взаємодії. З метою розв'язання цих задач необхідно розробити проект обласної цільової програми розвитку сільської кредитної кооперації Луганської області на 2013-2017 рр., і визначити етапи її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кредитні спілки. Організаційні засади діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agro.ua.net/economics/documents/category-96/doc-97>.
2. Гудзь О.Є. Кредитна кооперація [Текст] / О.Є. Гудзь // Теорія і практика ринків. – 2009 р. – № 1-2. – С. 95-102.
3. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 39, ст.261.
4. Гончаренко В. Кредитна кооперація: збудуємо нову фінансову інфраструктуру села [Текст] / В. Гончаренко // Дзеркало тиждня. – 2006. – 26 серп. – 1 вересня.
5. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2011.pdf.
6. Гончаренко В.В. Міжнародні принципи діяльності кредитних кооперативних організацій [Електронний ресурс] / В.В. Гончаренко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2010_4/Gonchar.pdf.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Фірсов Є.О.

Стаття надійшла до редакції
12.02.2012 р.

УДК 005.8:504.062/064

В.П. Матейчик, В.О. Хрутьба

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ АСПЕКТАМИ В ПРОЕКТАХ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ

Проведено аналіз міжнародного досвіду впровадження процесів управління станом навколишнього природного середовища в процеси управління проектами. Розроблена модель управління екологічними аспектами як галузі знань з управління проектами, яка використана для управління екологічними аспектами проекту поводження з відходами транспортного підприємства. Рис. 2, табл. 3, дж. 16.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна практика реалізації проектів визнала, що дешевше доповнити планування проекту аналізом стану довкілля, ніж ігнорувати цей момент і розраховуватися за екологічні збитки в майбутньому. Більшість проектів з розвитку промисловості, інфраструктури та сільського господарства є потенційним джерелом забруднення, що негативно впливають на навколишнє середовище (НС). В залежності від типу проекту та місця його впровадження вплив на НС може бути незначним, суттєвим або критичним. Для проектів, що мають масштабний характер, проводиться всебічний екологічний аналіз, ОВНС і державна екологічна експертиза. Це зовсім не означає, що менш масштабні проекти можуть здійснюватись без врахування впливів на довкілля. Наслідки впровадження невеликих проектів можуть бути дуже суттєвими в місцевому масштабі, а накопичений ефект від невеликих проектів часто набуває широкого розповсюдження. Ретельне попереднє планування дозволить мінімізувати і навіть уникнути забруднення та незворотних змін у довкіллі.

В більшості розвинених країн екологічна оцінка (ЕО) і екологічний аналіз стали невід'ємною частиною всіх етапів оцінки інвестиційних проектів (ІП) та контролю за їх реалізацією.

Огляд стандартів управління проектами і програмами показав, що в існуючих методологіях пункти про "зелене управління проектом", в якому при прийнятті кожного рішення переваги надаються варіанту з мінімальним негативним впливом на довкілля, відсутні. Отже існуючі методики не дозволяють управляти впливами проектної діяльності на НС. В той же час будь-який проект здійснює певний вплив на екосистему, а більшість проектів з енерго- та ресурсозбереження взагалі мають цільову природоохоронну спрямованість [1].

Ефективне управління проектами поводження з відходами вимагає застосування підходів, пов'язаних з управлінням впливами на НС. Поєднання методології управління проектами із стандартами серії ISO 14000 дасть можливість забезпечити екологічну безпеку та виконання вимог екологічного законодавства при управлінні проектами і програмами за рахунок процесів управління змінами в НС протягом всього життєвого циклу проекту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Особливості проектного аналізу у сфері оцінки екологічних наслідків впровадження проектів, встановлення впливів проекту на навколишнє природне середовище; оцінка збитків, одержаних внаслідок цього впливу та формування заходів, необхідних для пом'якшення або запобігання шкоди довкіллю під час реалізації проекту, розглянуто в роботах Митяй О.В. [2], Дідович А.П. [3], Курдина О.О. [4], Скоробогатової Н.Є. [5]. За визначенням Данилишиної Т.Р. і Фордзюна Ж.В. [6], мета проведення ЕО полягає в зборі, обробці та поданні всієї інформації про проект у вигляді, що дозволяє інвестору зробити висновок про екологічну прийнятність розглянутих варіантів; зможе забезпечити стійкий стан довкілля, своєчасне виявлення і врахування будь-яких несприятливих дій на НС. Ряд робіт з управління проектами [7] розглядає проведення екологічної експертизи як обов'язкову оцінку впливу проекту на НС. Порядок відбору проектів для фінансування на основі результатів проведення екологічної експертизи, розглянуто дослідженнях Москвіна С.О., Бевз С.М., Верби В.А., Дідик В.Г., Новікова В.А., Унковської Т.Є. [8]. Авторами визначено, що підготовка до ЕО

проводиться одночасно з підготовкою технічного завдання на проведення ОВНС. Розробка ОВНС є невід'ємною частиною підготовки і обґрунтування ІП.

Сучасна міжнародна практика оцінки екологічних наслідків проектів найчастіше застосовує методи, які побудовані на визначенні ринкової ціни виробництва товарів і послуг (визначення продуктивності ресурсів, принцип втраченої вигоди, альтернативна вартість) та безпосередніх витрат, пов'язаних з реалізацією проекту (аналіз ефективності витрат, оцінка превентивних витрат). Проте ці методи пропонують оцінку існуючого або прогнозованого стану НС і не забезпечують механізм управління змінами довкілля.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз показує, що в умовах сьогодення при розробці проектів та програм значна увага приділяється питанням захисту та охорони навколишнього природного середовища, проте процеси управління екологічною діяльністю розглядаються недостатньо. Зміни в стані НС доцільно розглянути з позиції проектного підходу, що дасть можливість керівникам проектів зрозуміти необхідність управляти процесами створення продукту проекту з позицій збереження стану довкілля. Розробка методології управління екологічними впливами з врахуванням їх особливостей при управлінні процесами ініціації, планування, виконання, моніторингу і закриття проекту дозволить уникнути додаткових економічних витрат на подолання екологічних небезпек, викликаних посиленням негативного впливу на НС сучасних технологій та підвищити ефективність функціонування системи управління проектом в цілому.

Впровадження екологічної складової в процеси УП як елемента навколишнього середовища дасть можливість здійснювати управління змінами НС з метою збереження або покращання стану довкілля.

Метою даної статті є розробка методичних підходів щодо процесів управління проектами з врахуванням екологічних аспектів.

Для реалізації поставленої мети вирішуються наступні задачі:

- провести аналіз міжнародного досвіду впровадження процесів управління станом НС в проектному менеджменті;
- розробити модель управління екологічними аспектами як застосування галузі знань проектного менеджменту;
- впровадити одержані результати для управління екологічними аспектами проекту поводження з відходами транспортного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідність Директивам 85/337/ЄЕС щодо оцінки впливу окремих державних та приватних проектів на навколишнє середовище та 2001/42/ЄС щодо оцінки впливу деяких планів та програм на навколишнє середовище (так звана стратегічна екологічна оцінка) є складовою частиною усіх двосторонніх угод та домовленостей. Так, Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства (2010) прямо передбачає зобов'язання імплементувати Директиву 85/337/ЄЕС до 1.01.2013 р.

Міжнародні фінансові установи застосовують процедури оцінки впливів на довкілля (ОВД) до проектів, які ними фінансуються. Це стосується всіх установ Світового Банку. ОЕСР видало відповідні рекомендації і своїм країнам-членам щодо застосування ОВД до проектів та програм допомоги розвитку (OECD, 1992). Методика ЄБРР, яка визначає процедуру оцінки екологічних та соціальних показників і екологічних та соціальних аспектів, фінансованих ЄБРР проектів, передбачає, що оцінка екологічного впливу проекту повинна визначити прямий і непрямий вплив на наступні фактори: людина, фауна, флора, ґрунт,

вода, повітря, клімат, ландшафт, матеріальні цінності та культурна спадщини, а також взаємодія між цими елементами [9].

Перші прояви свідомого застосування екологічних вимог до управління проектами і програмами знайшли своє відображення в методології Green Project Management (GreenPM або GPM), запропонованої Том Mochal і Andrea Krasnoff [10]. Основною ідеєю GreenPM є включення екологічних аспектів до процесів управління проектом чи програмою. В цій моделі на всіх стадіях життєвого циклу проекту і особливо при прийнятті рішень приймаються до уваги впливи, які будуть здійснюватися на навколишнє середовище. Це формування екологічного мислення в кожному процесі управління проектом.

Застосування сучасних екологічних технологій при розробці методів управління проектами знайшло подальший розвиток в дослідженнях Річарда Малтсмана і Давіда Ширлей [11]. Автори вирішують задачу одержання максимального ефективного результату при обмежених ресурсах, в тому числі і природних.

У 2008 році на International Project Management Association's World Congress віце-президент Mary McKinley визначила необхідність формування перетину методологій управління проектами і сталого розвитку, заявивши, що "Для подальшого розвитку проектного менеджменту менеджери проектів повинні взяти на себе відповідальність за сталий розвиток суспільства" [12].

Ідея GPM знайшла продовження в діяльності GPM Global, яка присвячена просуванню використання практики сталого розвитку в управління проектами для попередження деградації НС при економічному зростанні. Концепція сталого розвитку при впровадженні проекту може бути відображена у визначенні політики організації, формуванні правил та цілей, формуванні мети. Сталий розвиток програм економічного розвитку визначається якістю навколишнього середовища, захисту життя, що відображується у скороченні викидів парникових газів, зменшенні відходів, зниженні витрат води, збереження здоров'я і довголіття, а також у рентабельності заходів.

Застосування підходів сталого розвитку для управління проектами досліджується фахівцями HU University of Applied Sciences Utrecht (Нідерланди) разом з проектними менеджерами Van Aetsveld – проф. Gilbert Silvius, проектним менеджером і консультантом Ron Schipperr, дослідниками Julia Planko і Adri Köhler, керівником проектів і програмним менеджером Jasper van den Brink [13]. Автори аналізують питання, що стосуються інтеграції понять "сталість проекту" та "управління проектом", дають цінні поради та ідеї. Сталий розвиток включає економічний, екологічний та соціальний погляд на проектну діяльність, відповідальність, підзвітність і цінність з точки зору етики, справедливості і рівності. Автори розробили інструмент для менеджерів при застосуванні до діяльності в проекті з метою не просто "робити речі правильно", а "робити правильні речі правильно".

Методика управління проектами, що заснована на концепції сталого розвитку PRiSM (Projects integrating Sustainable Methods), була розроблена для організацій з метою інтеграції процесів управління проектом з процесами сталого розвитку, спрямованих на досягнення бізнес-цілей за умови зниження негативного впливу на НС. PRiSM розроблена на тій же основі, що PMBoK® Guide, APM BoK та ICB 3.0 з врахуванням в рамках діяльності положень ISO:14001. Методика спрямована на конкретні області впровадження проекту і включає в себе досвід відповіді на питання "як застосувати ці підходи у власних проектах?" [14].

PRiSM є процесно-орієнтованою структурованою методологією управління проектами, яка виділяє п'ять процесів проекту (ініціація, планування, реалізація, контроль і закриття) і три області стійкості (економічна, екологічна та соціальна), які формують постійне зниження негативних впливів на НС для всіх типів проектів. Отже, підхід P5 або п'ять процесів життєвого циклу розпочинається на передпроектній стадії. *Планування* для досягнення поставлених цілей, *виконання, контроль* стану середовища проекту, його оцінка, *закриття* включають аналіз економічної, екологічної та соціальної складової на кожній фазі. Метод також враховує життєвий цикл продукту проекту – від задуму до знешкодження, а не тільки життєвий цикл самого проекту.

Особливістю PRiSM є розробка програми екологічного менеджменту проекту на основі виконання циклу Демінгу. Простота використаного підходу забезпечує практичний, екологічно відповідальний і повторюваний процес. Концепція планування управління стійкістю PRiSM визначає набір елементів управління і регулювання вимірюваних аспектів системи – людина, екосистема, прибуток – та їх взаємовпливи. Моніторинг і контроль соціально-екологічних показників та аналіз впливів здійснюється на всіх стадіях розвитку проекту. PRiSM ґрунтується на базових компетенціях IPMA і робить акцент на областях компетенцій – контекстні компетенції, технічні компетенції і поведінкові (табл. 1).

Таблиця 1

Області компетенцій PRiSM

Контекстні компетенції	Технічні компетенції	Поведінкові компетенції
Стратегія проекту	Успіх управління проектом	Лідерство
Стратегія програми	Зацікавлені сторони	Залучення та мотивація
Стратегія портфелю проектів	Вимоги та цілі проекту	Самоконтроль
Проект програми та реалізації портфелю	Ризики і можливості	Впевненість у собі
Організація	Якість	Релаксація
Бізнес	Організація проекту	Відкритість
Системи, продукти та технології	Робота в команді	Творчий підхід
Управління персоналом	Шляхи рішення проблем	Орієнтація на результат
Здоров'я та безпека	Структура проекту	Ефективність
Навколишнє середовище	Обсяги робіт і результати	Консультації
Фінанси	Терміни і фази проекту	Переговори
Законодавство	Ресурси	Конфлікт і криза
	Вартість ресурсів і фінанси	Надійність
	Запаси, придбання і контракти	Цінності вдячність
	Зміни	Етика
	Контроль та звіти	
	Інформація та документація	
	Комунікації	
	Початок проекту	
	Закінчення проекту	

Отже, PRiSM є повторюваною, практичною і активною методологією зменшення негативного впливу на навколишнє середовище організації, яка забезпечує успіх проекту.

Таким чином, питання системного врахування впливів проекту на НС і розробка методик управління проектами в рамках сталого розвитку почало широко розглядатися в міжнародних дослідженнях. Аналіз, розробка і впровадження процесів управління змінами стану НС внаслідок регулювання впливами проекту надасть можливість керівнику проекту сприяти збереженню

довкілля та зниженню екологічних збитків за рахунок включення “Greenthink” до проектних рішень.

Філософія “Greenthink” означає гармонійне співіснування людини з природою для виживання наступних поколінь, що в рамках управління проектами знаходить відображення в реалізації екологічно прийнятних дій при прийнятті будь-яких управлінських рішень.

Впровадження “Greenthink” в управління проектами можливо в двох формах. По-перше, екологічна складова включається до кожної галузі застосування знань управління проектом. Другий варіант передбачає формування окремої галузі застосування знань УП на основі інтеграції методів екологічного управління з методами управління проектами.

Відомо, що для забезпечення ефективного управління природоохоронною діяльністю на рівні підприємств і організацій чинне законодавство України передбачає впровадження систем екологічного управління відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ISO 14001:2006, що призначено забезпечити підприємство елементами результативної системи екологічного менеджменту (СЕМ) [15]. СЕМ може бути інтегрована до загальної системи менеджменту підприємства з тим, щоб сприяти досягненню його екологічних та економічних цілей. При впровадженні СЕМ виробники продукції чи послуг беруть на себе зобов'язання дотримуватися вимог природоохоронного законодавства, стандартів екологічної безпеки і раціонального природокористування.

Ключовим поняттям СЕМ, яке дозволяє проаналізувати діяльність організації і її взаємодію з навколишнім середовищем є **екологічний аспект**. У відповідності зі стандартом ДСТУ ISO 14001:2006 **екологічний аспект** - це елемент діяльності організації, її продукції або послуг, що взаємодіє або може взаємодіяти з навколишнім середовищем. **Суттєвим екологічним аспектом** визнається той, що впливає або може істотно впливати на навколишнє середовище.

Відомо, що РМВоК ідентифікує дев'ять галузей знань управління проектами. Управління соціально-економічними питаннями в проектах відображено в галузях знань – управління вартістю проекту та управління трудовими ресурсами. Для впровадження концепції сталого розвитку в систему управління проектами і програмами в рамках екологічного аналізу пропонуємо сформувати галузь знань з управління проектами – управління екологічними аспектами, яка описує різні дії, необхідні для забезпечення збереження стану НС, як проекту так і продукту проекту.

Головною складовою екологічного аналізу проектів є визначення типів впливу проекту на НС та оцінка екологічних наслідків проекту. Як правило, така оцінка базується на чинному законодавстві країни, що регулює питання, пов'язані з охороною навколишнього середовища та екологічної безпеки. Для оцінки впливу проектної діяльності на НС необхідно усвідомлювати, що фактори проекту можуть стримувати або посилювати один одного, мати короткотерміновий або довгостроковий, стратегічний або локальний, первинний або вторинний, безпосередній або опосередкований вплив.

Управління екологічними аспектами включає процеси, необхідні для визначення впливів на НС, які здійснюються під час ініціації, планування, реалізації та завершення проекту. Воно включає здійснення моніторингу та контролю змін стану довкілля, передбачає максимізацію переваг від позитивних дій і мінімізацію наслідків негативних дій.

Управління екологічними аспектами в проектах і програмах включає процеси, пов'язані з ідентифікацією екологічних аспектів, їх кількісною оцінкою,

плануванням змін, забезпеченням стабільного рівня, і процеси постійного моніторингу і контролю екологічних аспектів.

На рис.1 представлено огляд основних процесів управління екологічними аспектами проекту.

1. Ідентифікація екологічних аспектів – визначення того, які фактори проектної діяльності можуть впливати на навколишнє середовище і документування їх характеристик.

2. Кількісна оцінка екологічних аспектів – оцінка рівня впливу аспекту на НС для визначення найбільш суттєвих екологічних аспектів.

3. Планування змін екологічних аспектів – визначення того, які вимоги якості навколишнього середовища застосовані до даного проекту і як домогтися відповідності їм.

4. Забезпечення стабільного рівня екологічних аспектів – оцінка загального виконання проекту на регуляторній основі для підтвердження того, що проект задовольняє екологічним нормам і стандартам.

5. Моніторинг та контроль екологічних аспектів – відстеження певних значень екологічних аспектів протягом усього життєвого циклу проекту для встановлення відповідності екологічним нормам і вимогам та для визначення шляхів усунення причин незадовільних змін стану довкілля.

Рис.1. Огляд управління екологічними аспектами в проєктах

Зазначені процеси взаємодіють як між собою, так із процесами інших галузей знань з управління проєктами. Кожний процес може включати зусилля одного чи кількох членів проєктної команди. Спрямовані на задоволення потреб проєкту і продукту проєкту, виконуються, як правило, по одному разу на кожній фазі проєкту. Процеси перекриваються і взаємодіють між собою.

Управління екологічними аспектами застосовується як до управління проєктом, так і до управління продуктом проєкту. Недотримання вимог

екологічної безпеки в будь-якій з цих сфер може мати серйозні негативні наслідки для зацікавлених сторін проекту.

Вхідні дані кожного з процесів отримані на основі моніторингу НС і генерують відповідні вихідні параметри, які, в свою чергу, можуть використовуватися як вхідні дані для інших проектних процесів. Аналіз довкілля проводиться як на стадії визначення можливостей реалізації проекту (попередня ідентифікація), так і на наступних стадіях життєвого циклу проекту. На всіх стадіях проекту в центрі уваги знаходяться основні аспекти, що стосуються НС, оцінюються вплив на природні ресурси тощо.

Розглянемо приклад застосування методики управління екологічними аспектами при управлінні проектами поводження з відходами транспортного підприємства.

Автотранспортне підприємство в процесі своєї діяльності утворює велику кількість відходів: спрацьовані лампи люмінесцентні, фарби, емалі, лаки, чорнила, речовини для склеювання зіпсовані або відпрацьовані, їх залишки, брухт чорних металів, брухт кольорових металів, шлак паливний, устаткування, обладнання, інструмент та інші засоби, масла та мастила моторні, трансмісійні інші зіпсовані або відпрацьовані, шини, зіпсовані перед початком експлуатації, відпрацьовані, пошкоджені чи забруднені під час експлуатації.

До портфеля проектів підприємства можуть входити локальні проекти удосконалення системи поводження з відходами структурних та виробничих підрозділів АТП; проекти, які передбачають сортування відходів; складування відходів на території підприємства; рециклінг відходів і пряме подальше їх використання на власному підприємстві або на інших підприємствах; організацію системи документообігу та процедур поточного обліку і звітності поводження з відходами; професійну підготовку осіб для роботи з небезпечними відходами на підприємстві; впровадження системи екологічного менеджменту АТП [16].

Впровадження локальних проектів удосконалення системи поводження з відходами структурних та виробничих підрозділів АТП залежать від обсягу та виду відходів, обраної технології утилізації, відповідного обладнання та являють собою в кожному окремому випадку бізнес-план для конкретного виду діяльності. Прикладом таких проектів можуть бути проекти структурних підрозділів АТП: шинного відділення – проект утилізації автомобільних покришок; акумуляторного відділення – проект утилізації відпрацьованих акумуляторів; мийного відділення – проект переробка мулу; малярного відділення – зменшення витрат фарби при фарбуванні транспортних засобів. Приклад типової WBS-структури проектних робіт проекту поводження з відходами для акумуляторного відділення автотранспортного підприємства приведено на рис. 2.

Мета проекту включає економічну та екологічну складову. Економічна мета проекту – впровадження економічно ефективної системи утилізації акумуляторів протягом року. Екологічна мета – зменшити на 10% кількість утворених відходів від знешкодження відпрацьованих акумуляторів протягом року. Мінімізація впливу на НС під час реалізація проекту досягається управлінням екологічними аспектами. Відповідно розробленої методики проведемо їх ідентифікацію. Результати ідентифікації екологічних аспектів та їх кількісна оцінка приведена в табл. 2.

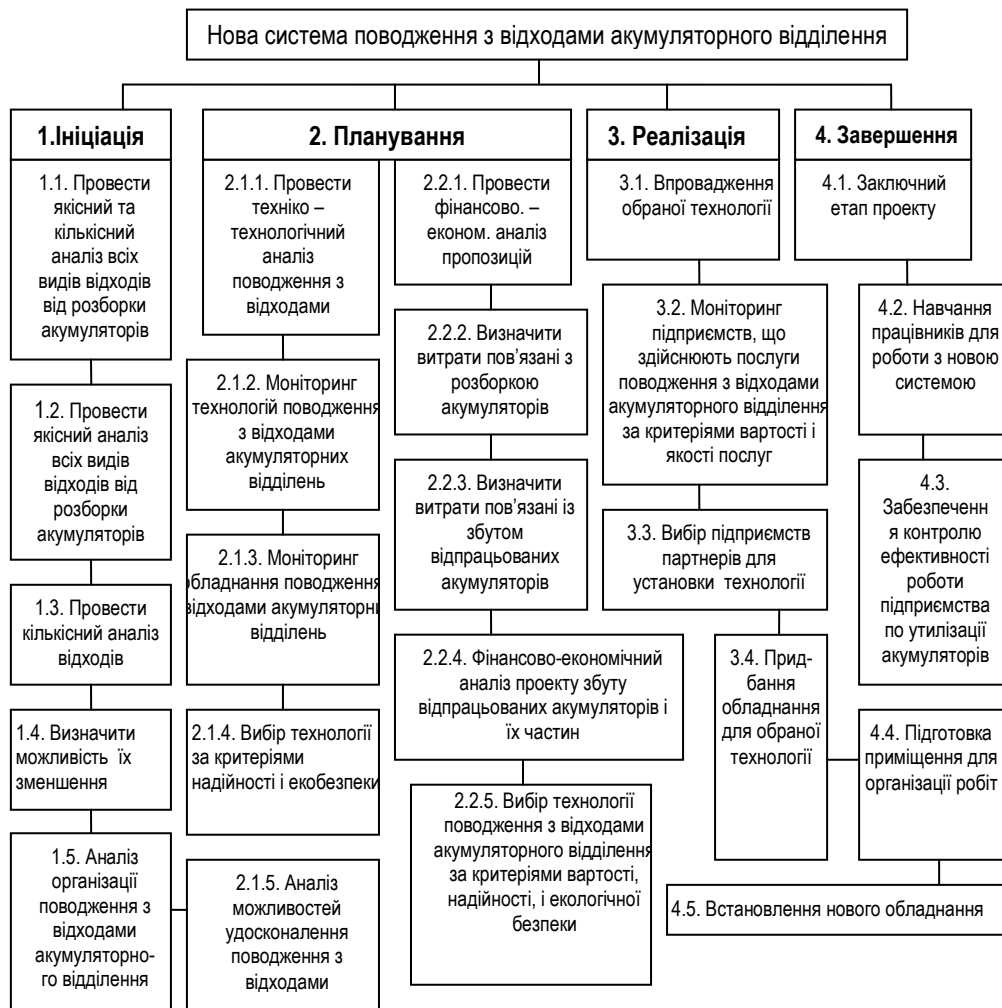

Рис. 2. Типова WBS-структура проектних робіт проекту поводження з відходами для акумуляторного відділення автотранспортного підприємства

Таблиця 2

Реєстр екологічних аспектів

N з/п	Діяльність, процес, послуга	Аспект (умови утворення)	Вплив	Оцінка критеріїв екологічних аспектів						Підсумкова оцінка	
				Ризики	Закон, норматив	Суспільна думка	Масштаб	Фінансові витрати	Нова технологія		Здатність управляти
1	Поточний ремонт акумуляторних батарей	Виплавляння свинцевих клем	Попадання сполук свинцю в атмосферу	3	1	1	1	2	1	2	18

2	Поточний ремонт акумуляторних батарей	Заміна електроліту	Витік електроліту, забруднення сірчаною кислотою ґрунтів і вод	3	1	1	1	1	1	2	18
3	Капітальний ремонт акумуляторних батарей	Заміна моноблока, блоків електродів	Утворення відходів	1	1	1	1	2	1	2	12
4	Зарядка акумуляторних батарей	Випаровування електроліту	Забруднення атмосферного повітря	3	1	1	1	1	2	3	27
5	Зарядка акумуляторних батарей	Розхід електроенергії	Виснаження природних ресурсів	1	1	1	1	1	2	2	14

Результати показують, що найбільший суттєвим екологічним аспектом при реалізації проекту є забруднення атмосферного повітря від випаровування електроліту. Для зменшення впливу саме цього показника, проводимо планування зміни екологічного аспекту та забезпечення рівня екологічних аспектів, фрагмент плану управління екологічними аспектами приведено в табл. 3.

Таблиця 3

План заходів управління зниженням рівня забруднення атмосферного повітря

Політика	Ціль	Задачі
Мінімізація викидів забруднюючих речовин в атмосферу	Зобов'язання зменшення концентрації летких органічних сполук у акумуляторному відділенні на 20% протягом 3 років.	<p><i>Задача 1.</i> Здійснити контрольне вимірювання стану повітря акумуляторного відділення.</p> <p><i>Задача 2.</i> Провести аналіз існуючого обладнання за показниками надійності, вартості та якості.</p> <p><i>Задача 3.</i> Придбати і встановити обладнання на основі проведеного аналізу.</p> <p><i>Задача 4.</i> Провести навчальні роботи для працівника акумуляторного відділення по експлуатації нового обладнання</p>

Постійний моніторинг та контроль за екологічними аспектами під час впровадження проекту дозволить досягти визначену екологічну мету проекту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі інтеграції процесів управління проектами PMI з процесами стандарту ISO 14001 розроблена модель управління екологічними аспектами на всіх стадіях життєвого циклу проекту, що включає процеси ідентифікації екологічних аспектів, їх кількісну оцінку, планування змін, забезпечення стійкого рівня екологічних аспектів, моніторинг і контроль. Впровадження цього процесу при управлінні проектами поведження з відходами транспортних підприємств надає можливість забезпечити екологічну безпеку і виконання вимог екологічного законодавства при управлінні проектами і програмами поведження з відходами в транспортному комплексі.

ЛІТЕРАТУРА

- Хрутьба В.О. Огляд стандартів управління проектами для проектів та програм поведження з відходами в транспортно-дорожньому комплексі / В.О. Хрутьба // Вісник НТУ. – 2010. – №20. – С.81-86.
- Митяй О.В. Проектний аналіз: навч. посіб. / О.В. Митяй. – К.: Знання, 2011. – 311 с.

3. Екологічно орієнтований менеджмент інвестицій / Дідович І.І., Коваль Л.А., Дідович А.П., Матвеева М.П. // Науковий вісник УкрДЛТУ: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. – 2008. – Вип. 15.7. – С.190-196.
4. Курдина О.О. Роль екологічної оцінки у визначенні ефективності функціонування системи екологічного менеджменту / О.О. Курдина // Науковий вісник НЛТУ України. – 2007. – Вип.17.6. – С.76-81.
5. Скоробогатова Н.Є. Оцінювання інвестиційного проекту на основі системи збалансованих показників / Н.Є. Скоробогатова // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2009. – №2. – С.56-67.
6. Данилишин Т.Р. Необхідність проведення екологічного аналізу при реалізації проект [Електронний ресурс] / Т.Р. Данилишин, Ж.В. Фордзюн. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>.
7. Ковшун Н.Е. Аналіз та планування проектів: навч. посіб. / Н.Е. Ковшун. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.
8. Проектний аналіз / [Москвін С.О. та ін.]. – К.: ТОВ “Видавництво Лібра”, 1998. – 368 с.
9. Включення екологічних та соціальних міркувань у проектний цикл: роль та сфери відповідальності ЄБРР. Екологічна та соціальна політика ЄБРР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/pages/project.shtml>.
10. Andrea Krasnoff. Green Project Management: Supporting ISO 14000 Standards Through Project Management Processes [Електронний ресурс] / Andrea Krasnoff, Tom Mochal. – Режим доступу: <http://greeneconomypost.com/green-project-management-greenpm-iso-14000-11040.htm>.
11. Richard Maltzman. Green Project Management Boca Raton / Richard Maltzman, David Shirley. – CRC Press, 2011. – 153 p.
12. McKinlay M. Where is Project Management running to...?, International Project Management Association, 22nd World Congress, Rome. 2008. – [Електронний ресурс] / M. McKinlay. – Режим доступу: <http://www.ipmaroma2008.it>.
13. Gilbert Silvius. Sustainability in Project Management / Ron Schipper, Julia Planko, Jasper van den Brink, Adri Köhler. – Gower, 2012. – 182 p.
14. Projects integrating Sustainable Methods [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://greenprojectmanagement.org/prism>.
15. ДСТУ ISO 14001:2006. Системи екологічного менеджменту. Вимоги і настанови щодо застосування: [Введ. 15.05.2006]. – К.: Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с.
16. Хрутьба В.О. Розробка програми поводження з відходами у економічній безпеці транспортного підприємства / В.О. Хрутьба // Вчені записки Університету “КРОК”. – 2011. – Т.2, вип.27. – С.109-115.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Бушуєва Н.С.

Стаття надійшла до редакції
27.05.2012 р.

УДК 005.4:005.8

Н.П. Крап, В.М. Юзевич

МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Показано, що кластерний аналіз доцільно використовувати як інструмент цільового управління проектами туристичних потоків з метою оптимізації витрат. Рис. 2, табл. 1, дж. 4.

Ключові слова: управління проектами, кластер, кластерний аналіз, функціонал якості, туристичні потоки, конфігурації туристичних потоків.

Постановка проблеми. Концепція управління проектами у сфері туризму пов'язана з детальним вивченням туристичних потоків. Кластерний аналіз моніторингу туристичних потоків може суттєво підвищити ефективність та якість проектних рішень в туристичній індустрії, які в нашій країні ще далекі від досконалості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В останні десятиліття теорії та методології кластерного підходу присвячена досить велика кількість робіт. Дослідження ринків праці та споживачів на регіональному рівні за допомогою кластерного аналізу відображаються в роботах багатьох вчених-економістів: М. Каришева, З. Бараник, Б. Дюрана, П. Оделла та інших [1]. Проте тема залишається і далі актуальною, особливо у сфері туризму.

У дослідженнях вітчизняних вчених існує ряд невирішених питань, що потребують подальших поглиблених розвідок. Зокрема, не розглядалось питання про можливість використання кластерної моделі для групування туристичних потоків за кількістю обслуговуваних туристів і відповідна оптимізація проектних рішень.

Мета статті – використати засоби кластерного аналізу для управління конфігураціями проектів у сфері туризму, які пов'язані з групуванням туристичних потоків.

Управління конфігурацією проекту (configuration management) – це формалізований процес моніторингу й контролю за станами (версіями) різних елементів (туристичних потоків), у відповідність яким ставиться: програмні коди, документація, керівництво для користувачів, файли допомоги, плани й календарні графіки. Процес управління конфігурацією проекту також містить у собі моніторинг стану апаратного забезпечення, мереж і програмних налаштувань рішень з метою подальшої їх оптимізації.

Основні матеріали дослідження. Кластерний підхід у сфері управління проектами займає важливе місце. Найбільш важливим аспектом його використання є визнання кластерного підходу як ефективною та унікальною інструментальною категорією управління потоками туристів.

Кластерний аналіз – це сукупність методів класифікації багатовимірних спостережень або об'єктів, які побудовані на визначенні поняття відстані між об'єктами з наступним виділенням з них груп кластерів. При цьому не потрібно апріорної інформації про розподіл генеральної сукупності [2].

Вибір конкретного методу кластерного аналізу залежить від мети класифікації.

Кластерний аналіз управління конфігурацією туристичних потоків використовується при дослідженні туристичної структури.

Від матриці вихідних даних:

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & x_{13} & x_{14} \\ x_{21} & x_{22} & x_{23} & x_{24} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & x_{i3} & x_{i4} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & x_{n3} & x_{n4} \end{pmatrix}, \quad (1)$$

де x_{ij} – елементи матриці, які характеризують i -тий рік дослідження та j -ту конфігурацію туристичних потоків, переходимо до матриці нормованих значень Z з елементами:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_i}{s_i}, \quad (2)$$

де $j = 1, 2, 3, 4$ – номер показника, $i = 1, 2, \dots, n$ – номер спостереження;

$$\bar{x}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_{ij}, \quad (3)$$

$$s_j = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2} = \sqrt{(x_{ij}^2) - (\bar{x}_j)^2}. \quad (4)$$

В якості відстані між двома кластерами z_i та z_v , при об'єднанні яких відбувається мінімальне збільшення загальної втрати інформації, використовують "зважену" евклідову відстань, яка визначається за формулою:

$$\rho_{BE}(z_i, z_v) = \sqrt{\sum_{\ell}^4 w_{\ell} (z_{i\ell} - z_{v\ell})^2}, \quad (5)$$

де w_{ℓ} – "вага" показника; $0 < w_{\ell} \leq 1$.

Якщо $w_{\ell} = 1$ для всіх $\ell = 1, 2, 3, 4$, то отримуємо звичайну евклідову відстань:

$$\rho_{BE}(z_i, z_v) = \sqrt{\sum_{\ell}^4 (z_{i\ell} - z_{v\ell})^2}. \quad (6)$$

Отримані значення зручно представити у вигляді матриці відстаней:

$$R = \begin{pmatrix} 0 & \rho_{12} & \rho_{13} & \dots & \rho_{1n} \\ \rho_{21} & 0 & \rho_{23} & \dots & \rho_{2n} \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \rho_{n1} & \rho_{n2} & \cdot & \cdot & 0 \end{pmatrix}, \quad (7)$$

де

$$\rho_{iv} = \rho_{vi}. \quad (8)$$

Оскільки матриця R симетрична, тобто виконується співвідношення (8), то досить обмежитися записом наддіагональних елементів матриці.

Використовуючи матрицю відстаней, можна реалізувати агломеративну ієрархічну процедуру кластерного аналізу. Відстані між кластерами визначають за принципом "найближчого сусіда" або "далекого сусіда". У першому випадку за відстань між кластерами приймають відстань між найближчими елементами цих кластерів, а в другому – між найбільш віддаленими один від одного.

Розглянемо проектне середовище туристичних потоків на прикладі Львівської області [3].

На основі кластерного підходу проведемо дослідження наступних конфігурацій туристичних потоків: {виїзні потоки, в'їзні потоки туристів, іноземні туристи, екскурсійна діяльність}.

Розглянемо лінгвістичну змінну {конфігурації туристичних потоків}, яку визначено на універсальній множині Y (табл. 1, рис. 1):

$$Y = \left\{ \begin{array}{l} y_1 - \text{в'їзний} \\ y_2 - \text{виїзний} \\ y_3 - \text{іноземні туристи} \\ y_4 - \text{екскурсійна діяльність} \end{array} \right\}.$$

Таблиця 1

Конфігурації туристичних потоків

Роки Конфігурації туристичних потоків		N ₁	N ₂	N ₃	N ₄
		2007	2008	2009	2010
Кількість іноземних туристів	Y ₁	9478	14061	9621	9894
Туристи, які виїзджали за кордон	Y ₂	58290	76851	60138	102340
Туристи охоплені внутрішнім туризмом	Y ₃	49296	52697	41607	41705
Кількість екскурсантів	Y ₄	78143	78418	79695	56045
Кількість обслужених туристів	Y	117064	143610	111366	153939

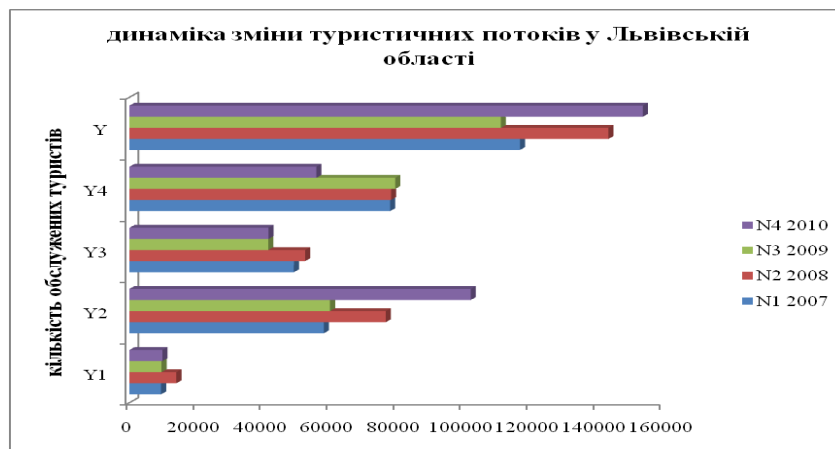

Рис. 1. Динаміка зміни туристичних потоків у Львівській області

Для дослідження конфігурації туристичних потоків було використано пакет прикладних програм Statistica 6.0 [2]. Для ієрархічного об'єднання кластерів застосовувався метод Уорда, при якому всередині *кластерів* оптимізується мінімальна дисперсія, і в результаті створюються *кластери* приблизно рівних

розмірів. В якості міри близькості між *кластерами* використовується квадратична евклідова відстань, що сприяє збільшенню контрастності *кластерів*.

Результатом кластеризації є конфігурації туристичних потоків, які об'єднані у кластери. Результати кластеризації туристичних потоків подані на рис. 2.

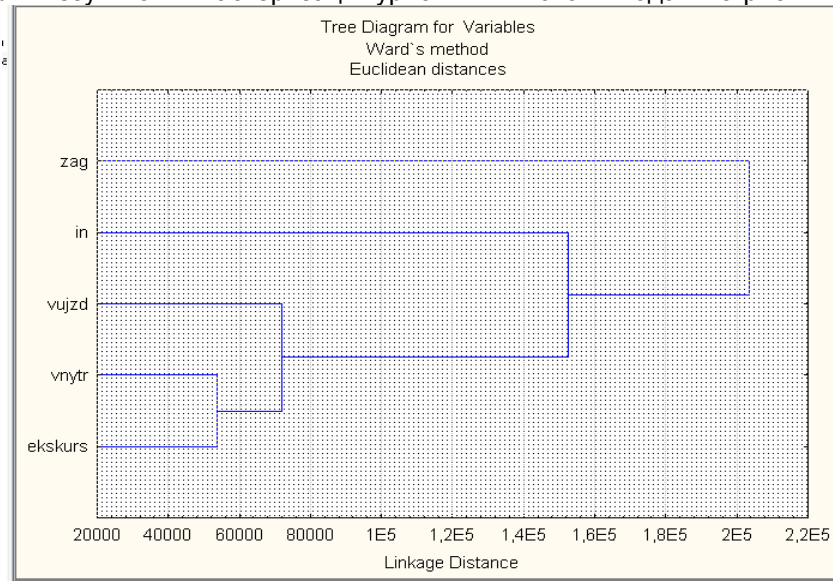

Рис. 2. Вертикальна дендрограма конфігурації туристичних потоків, які об'єднані у кластери

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Використання кластерного підходу для управління проектами, в яких досліджуються потоки туристів, дає можливість оптимізувати роботу працівників туристичних фірм. Застосування ієрархічного методу класифікації дозволяє отримати дендрограму кластерів туристичних потоків. Це дає можливість встановити структуру об'єктів всередині кластеру та взаємозв'язок кластерів між собою, що дозволить приймати обґрунтовані управлінські рішення для однорідних груп потоків туристів. Метод дозволяє проводити розрахунки при різному характері вхідної інформації. До недоліків слід віднести необхідність перерахунку всієї дендрограми у випадку необхідності класифікації додаткових об'єктів.

Для реалізації мети досліджень запишемо умову оптимальності функціонала якості J [4]:

$$J = \int_{\tau_0}^{\tau_k} f(g, u, s) d\tau \Rightarrow opt, \quad (9)$$

де g – вектор заданих впливів (g_m – параметри системи); u – вектор керувань; s – вектор невизначених збурень; $[\tau_0; \tau_k]$ – інтервал часу, в якому розглядається процес (формування критеріального співвідношення з урахуванням ризиків); $f(g, u, s)$ – функція, що відображає показник якості кластерного підходу.

Висновки. Аналіз змін конфігурації туристичних потоків у Львівській області у період 2007-2010 р. на основі проведеного кластерного аналізу дає змогу стверджувати, що екскурсанти та внутрішні туристи утворюють один кластер, виїзні туристи утворюють другий кластер, а іноземні туристи третій кластер.

Використання методу Уорда дає широкі можливості при виборі міри визначення відстані між об'єктами та порядку об'єднання кластерів між собою.

Управління проектами у туристичній індустрії – один з перспективних напрямків для створення оптимальних систем, на основі яких можна розробляти корисні рекомендації для кожного підприємства. Створивши систему управління проектами туристичних потоків на основі кластерного аналізу, туристичне підприємство зможе оптимізувати свою діяльність та зекономити до 10-20 % витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бараник З.П. Методичні підходи до оцінювання функціонування регіонів країни за станом соціально-економічного розвитку / З.П. Бараник // Економіка та держава. – 2006. – №5. – С. 56-60.
2. Мамчин Т.І. Статистичний аналіз даних з пакетом STATISTICA: навч.-метод.посібник / Мамчин Т.І., Оленко А.Я., Осипчук М.М., Шпортюк В.Г. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2006. – 208 с.
3. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік / М-во статистики України, Львів. обл. управл. статистики. – Львів, 2009. – 337 с.
4. Луців Н.В. Моделювання змін екологічних параметрів водних середовищ в околі об'єктів нафтогазовидобувних комплексів / Н.В. Луців, В.М. Юзевич // Методи та прилади контролю якості. – 2008. – Вип. № 21. – С. 97-102.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Ванько В.М.

Стаття надійшла до редакції
20.05.2012 р.

УДК 005.8:001.891

О.І. Шаров

ПОБУДОВА ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄСПРОМОЖНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЕКТУ ТА ЙОГО МОЖЛИВОГО МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО ЕФЕКТУ

Побудована рамкова ієрархія факторів як інструментарію дослідження життєспроможності освітнього проекту. Розглянуті його можливості мультиплікативного ефекту з використанням методу аналітичних мереж. Рис. 1, табл. 2, дж. 13.

Постановка проблеми. Концептуальний погляд на управління проектами як впорядковану послідовність прийняття рішень [1, 2] створює підстави для використання методу аналізу ієрархій або аналітичної ієрархії Т.Сааті (англ. - Analytic Hierarchy Process (AHP)) [3, 4], та його узагальнення на метод аналітичних мереж [5] (MAI/MAC) для прийняття рішень на різних фазах життєвого циклу проектів. Освітні проекти відповідають усім основним вимогам до проектів, включаючи подібність фаз життєвого циклу та їх змістовного наповнення [6, 7], що обумовлює доцільність дослідження можливостей застосування MAI/MAC у цій сфері. На фазі ініціації проекту першим видом робіт, що дозволяє широке застосування метода Сааті є дослідження життєспроможності проекту та його можливого мультиплікативного ефекту [8]. Застосування MAI/MAC для цього виду робіт потребує побудови ієрархії факторів як центрального елемента даного методу.

Аналіз досліджень і публікацій. Зараз видається чимало статей з питань розробки та реалізації освітніх проектів. Найчастіше вони присвячені операційній

діяльності за проектом або його формальній оцінці (assessment) у певній конкурсній системі відбору проектів. Досить цікавим є їх дослідження з точки зору проектного управління ними. При підготовці цієї публікації активно використовувались результати досліджень Моїсеєва А.М., Новікова О.М., Новікова Д.О., Рача В.А., Борзенко-Мірошніченко А.Ю., Фінікова Т.В.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту з використанням МАІ/МАС потребує розроблення відповідної ієрархії факторів та додаткових складових для застосування різних моделей задач методу Сааті.

Метою статті є побудова ієрархії факторів як інструментарію дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту з використанням МАІ/МАС.

Виклад основного матеріалу дослідження. На фазі ініціації освітнього проекту першим видом робіт є виявлення суперечностей між поточним та цільовим станом визначеного об'єкта за запитом зовнішнього середовища – проблемноорієнтовний аналіз та оцінка можливостей проекту. Цей вид робіт слабо піддається формалізації, а тому практично ефективними на ньому можуть бути лише загальні методи експертного оцінювання, зокрема, метод Делфі, сценаріїв та мозкового штурму. Особливістю цих методів є практична відсутність алгоритмів обробки та інтерпретації кількісної інформації усіх типів. Кількісні показники в цих методах є лише відповідниками якісних суджень, які можуть бути підтримані, спростовані або дискутуватись вербальним чином.

У разі більш детального розгляду виникає можливість застосування задачі МАІ/МАС «Прогноз» для виявлення суперечностей між поточним та цільовим станом визначеного об'єкта з метою ідентифікації проблем. Насправді, скористатись цим підходом можливо не на прямому, а лише на зворотному ході процесу планування, коли вже визначені альтернативи та їх характеристики. В якості базової при цьому може бути використана та сама ієрархія факторів, яка використовується для дослідження життєспроможності проекту і розглядається в цій статті нижче.

Наступним видом робіт на першій фазі освітнього проекту є дослідження життєспроможності проекту та його можливого мультиплікативного ефекту, яке саме винесено в заголовок цієї публікації. Подальший зміст статті буде присвячений побудові інструментарію цього дослідження на основі методу МАІ/МАС.

МАІ/МАС є синтетичним методом, тому в оглядах застосування методів прийняття управлінських рішень можна знайти як назву самого методу, так і узагальнені назви окремих процедур, які використовуються в ньому. Наприклад, в огляді [9], на фазі ініціації пропонується використання мозкової атаки, багатовимірного шкалювання та експертних методів, модифікації яких входять до МАІ/МАС у вигляді окремих процедур. Це зовсім не суперечить прямому використанню даного методу як на фазі виконання та контролю (реалізації) проекту (на що вказано у згаданій публікації), так і на фазі ініціації.

Для дослідження життєспроможності освітнього проекту необхідно визначити ключові аспекти цієї діяльності.

По-перше, на практиці існує чіткий розподіл освітніх проектів за ознакою їх замовника: внутрішній (освітня інституція формує перелік важливих проектів для розроблення власного стратегічного або перспективного плану розвитку) та зовнішній (державна або приватна інституція обирає для реалізації освітні проекти відповідно до встановлених правил або власних цінностей). Підхід до

життєспроможності внутрішнього проекту зазвичай є раціональним, а оцінка життєспроможності зовнішнього проекту може бути раціональною або іраціональною (наприклад, політично обумовленою) в залежності від контексту.

По-друге, серйозну роль в оцінці життєспроможності освітнього проекту є рівень його адміністративної/політичної підтримки організації. Будь-яким організаційним новаціям в освіті чиниться чималий опір, а засобів прямої мотивації до них найчастіше бракує. Тому підтримка проекту керівництвом (бажано найвищого рівня) або індиферентність до нього може бути вирішальним чинником успіху справи.

По-третє, життєспроможність освітнього проекту має абсолютний та відносний виміри. Абсолютний вимір ґрунтується на відповідності проекту основним кардинальним факторам, що визначають принципову можливість його реалізації: несуперечливість місії системі цінностей та політиці замовника і виконавця; наявності необхідного ресурсного забезпечення з урахуванням взаємозамінності та взаємозалежності ресурсів. Причому критичним може бути не лише людський, фінансовий чи часовий ресурс, а передусім інтелектуальний та організаційний. Кожний проект може бути розглянутий з точки зору його реалістичності і в разі одержання негативної оцінки має бути знятий з розгляду.

Відносний вимір вимагає формування набору проектів для порівняння. Порівнювані проекти можуть бути як альтернативними (взаємовиключними), так і несуперечливими (взаємодоповнюючими). Формування набору проектів здійснюється з використанням характерних для першого виду робіт фази ініціації – загальних методів експертного оцінювання, зокрема, методу Делфі, сценаріїв, мозкового штурму або синектики.

Порівняння реалістичних проектів для відносної оцінки їх життєспроможності потребує побудови спеціальної ієрархії факторів.

В одній з попередніх робіт автор запропонував рамкову структуру такої ієрархії на основі відомої моделі ієрархії впливу на вищу освіту Т.Сааті та з урахуванням особливостей визначення стейкхолдерів у вітчизняних умовах [10] (табл. 1).

Таблиця 1

Рамкова структура ієрархії впливу на вищу освіту в Україні

Узагальнені стейкхолдери	Відповідні актори (за Сааті)	Цілі акторів (за Сааті)	Цілі стейкхолдерів вищої освіти України
Громадяни (вступники, студенти та їх батьки, які є замовниками освітніх послуг безпосередньо або як платники податків)	Студенти	Професійне навчання, самоосвіта, соціальний статус	Соціальний статус, цікаве навчання та студентське життя, майбутній добробут для вступників, професійний та особистісний розвиток студентів, їх зацікавленість в оточенні та викладачах, соціалізація та майбутній добробут дітей для батьків
Державне управління (вищі органи держави, МОН, інші державні органи, які здійснюють управління у	Уряд	Добробут, громадський порядок, потреби в людських ресурсах, інтелектуальний рівень нації, технології, створення	Задоволення освітніх потреб громадян, підготовка кваліфікованих кадрів для національної економіки, підвищення інтелектуального рівня нації та рівня самодіяльності економічно активного населення,

сфері вищої освіти, місцева влада)		можливостей	розширене відтворення знань і технологій, міжнародна конкурентоспроможність країни, спокій та громадський порядок
------------------------------------	--	-------------	---

Економіка (роботодавці, замовники освітніх послуг, ринок НДДКР, консалтингу та новацій)	Промисловість	Людські ресурси, технологія, прибуток, стабільність та впевненість, капіталовкладення	Підготовка кваліфікованих, креативних та лояльних працівників, розроблення конкурентних технологій, проривних ідей та новацій, зростання прибутку за рахунок людського капіталу, стабільність і впевненість
Громадянське суспільство (медіа, наукова, освітня та підприємницька спільноти, громадські та політичні організації, третій сектор, міжнародні організації)	Приватні спонсори	Контроль соціальних вимірів, знання, культура	Розвиток критичного мислення та інститутів громадянського суспільства, формування активного шару прихильників та захисників громадянських свобод, кадрового резерву громадсько-політичних організацій, підвищення інтелектуального та культурного рівня суспільства, виховання політичної свідомості та соціальної відповідальності
Внутрішня спільнота (адміністрація, науково-педагогічні та інші працівники ВНЗ)	Викладачі, адміністрація	Робота, професійне зростання, підвищення знань, сила, постійність традицій, фінансова забезпеченість	Гарантована зайнятість, добробут, соціальний статус та гарантії, наукове та професійне зростання, академічні свободи для викладачів, стабільність і впевненість, кар'єрні та фінансові перспективи для адміністрації та інших працівників ВНЗ

При ідентифікації цілей стейкхолдерів додатково використані тексти Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», матеріали аналітичних досліджень, що виконувались за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та ПРООН, деякі результати соціологічних досліджень студентів Університету економіки та права «КРОК». Наголос зроблено на можливості подальшої ідентифікації цінностей, побудови вимірних показників їх реалізації, домінуванні принципу задоволення освітніх потреб населення над підготовкою кадрів для національної економіки [11] та економічній сутності людської цивілізації. Частина цілей дозволить сформулювати вимірні показники реалізації цінностей, які будуть піддаватись кількісному виміру безпосередньо, а решта – завдяки процедурам об'єктивізації експертної інформації.

Цілі стейкхолдерів носять досить стабільний характер, оскільки об'єктивно обумовлені життєвими, конституційними або програмними установками відповідних фізичних чи юридичних осіб, їх формальних або неформальних спільнот. Проте, поведінка стейкхолдерів часто визначається актуальними цінностями та стимулами більш низького рівня (політиками), що безпосередньо впливає на оцінку життєспроможності освітніх проектів.

Для ідентифікації політик громадян та внутрішньої спільноти зручно скористатись соціологічними джерелами необхідно скористатись. Ціннісні орієнтації більш-менш сучасних студентів проаналізовані в [12, 13].

Політики інших акторів сформульовані з урахуванням проведених раніше досліджень (табл. 2).

Матеріали для побудови ієрархії можна відобразити у традиційній формі (рис. 1).

Таблиця 2

Стейкхолдери вищої освіти в Україні, їх основні цілі та політики

	Цілі стейкхолдерів	Політики стейкхолдерів
Громадяни	Соціальний статус, цікаве навчання та студентське життя для вступників (Майбуття)	Оволодіти саме «корисним знанням» (usuful knowledge), свідомо чи несвідомо оцінювати навчальні курси з точки зору того, чи принесуть вони в найближчій чи віддаленій перспективі економічну віддачу і яку саме (Прагматизм)
	Майбутній добробут для вступників (Добробут)	Отримати корисне знання найбільш технологічним способом, тобто з найменшими витратами сил та часу, за наперед заданими навчальними алгоритмами, що прогноуються (Технологічність)
	Професійний та особистісний розвиток студентів (Зростання)	У процесі навчання отримувати задоволення, а не нести тягар великих зусиль (Академічний гедонізм)
	Зацікавленість студентів в оточенні та викладачах (Оточення)	З'єднати навчання тим чи іншим чином зі світом гіперреальності, тобто ЗМІ, Інтернетом тощо, а не протиставляти ці два світи (Віртуалізація)
	Соціалізація та майбутній добробут дітей для батьків (Батьківська турбота)	Мати задоволення від усвідомлення того, що «я знаю багато» (хоч, за за енциклопедичними мірками, може, це і не так) (Впевненість у собі)
		Не ускладнювати себе моральними питаннями, бо вони просто не ставляться (Конформізм)
Державне управління		Пошук власного місця в економічній структурі суспільства, вибір кар'єри та шляхів досягнення успіху (Самореалізація)
	Задоволення освітніх потреб громадян (Освітні потреби)	Формування системи особистих соціальних зв'язків (партнери, друзі, власна родина) (Соціалізація)
	Підготовка кваліфікованих кадрів для національної економіки (Економічні потреби)	Забезпечення масового доступу громадян до вищої освіти (Масовість)
	Підвищення інтелектуального рівня нації (Інтелект)	Боротьба за якість вищої освіти (Якість освіти)
	Підвищення рівня самодіяльності економічно активного населення (Підприємництво)	Прагнення до інтеграції системи освіти в Європейський простір вищої освіти та наукових досліджень (ЄПВОНД) (Болонський процес)
	Розширене відтворення знань і технологій (Прогрес)	Спроби виділити групу елітних ВНЗ для фінансової та рейтингової підтримки (Точки зростання)
	Наголос на підготовку фахівців з технічних та природничих спеціальностей (Дослідження)	

	Міжнародна конкурентоспроможність країни (Конкурентоспроможність)
	Спокій та громадський порядок (Порядок)

	Підтримка студентських організацій та рухів (Самоврядування)
	Оптимізація мережі ВНЗ (Оптимізація)

Економіка	Підготовка кваліфікованих, креативних та лояльних працівників (Потреба в кадрах)	Відбір кращих випускників ВНЗ на роботу за власною системою критеріїв (найчастіше, загальна освіченість, креативність, готовність працювати в команді) (Працевлаштування кращих)
	Розроблення конкурентних технологій, проривних ідей та новацій (Лідерство)	Перенесення витрат на підготовку кваліфікованих кадрів на домогосподарства (бюджетники навчаються за рахунок податків, який великий бізнес платить непропорційно мало; контрактне навчання сплачується найчастіше фізичними особами) (Уникнення витрат)
	Зростання прибутку за рахунок людського капіталу (Людський капітал)	Намагання заробити на підготовці кваліфікованих фахівців шляхом вилучення права на присвоєння кваліфікації від ВНЗ до організацій роботодавців (Заробітчанство)
	Стабільність і впевненість (Стабільність)	Одержання домогосподарствами економічного результату від вкладених в освіту коштів (Економічний результат)
Громадянське суспільство	Розвиток критичного мислення та інститутів громадянського суспільства (Суспільство)	Заохочення студентів та працівників ВНЗ до громадської (зокрема, політичної) активності (Активізація)
	Формування активного шару прихильників та захисників громадянських свобод, кадрового резерву громадсько-політичних організацій (Актив)	Підтримка соціально-гуманітарних та культурно-просвітницьких ініціатив (Просвітництво)
	Підвищення інтелектуального та культурного рівня суспільства (Інтелект)	Популяризація світової та національної культурної спадщини, критичного мислення та громадянської позиції (Популяризація)
	Виховання політичної свідомості та соціальної відповідальності (Відповідальність)	Формування прагнення до здорового способу життя, профілактика відмова від шкідливих звичок (Здоров'я)
Внутрішня спільнота	Гарантована зайнятість, добробут (Добробут)	Науковий пошук та впровадження дослідницьких здобутків у навчальний процес (Дослідження)
	Соціальний статус та гарантії, наукове та професійне зростання, академічні свободи для викладачів (Свобода)	Педагогічне та управлінське самовдосконалення (Професійне зростання)
	Стабільність і впевненість, кар'єрні та фінансові перспективи для адміністрації та інших працівників ВНЗ (Кар'єра)	Захист професійних прав та привілеїв: від тривалої відпустки до академічної свободи і міжнародної мобільності (Солідарність)
		Відтворення системи, яка забезпечує стабільність роботи та зростання добробуту (Економічність)

Запропонована ієрархія потребує уточнення зв'язків та структури, що планується зробити надалі разом з експериментальним розрахунками з її використанням.

Слід додатково зазначити, що ця ієрархія є рамковою. Тому в разі порівняння освітніх проектів, які зовсім не стосуються окремих стейкхолдерів, вони можуть бути усунені з ієрархії разом з своїми цілями та політиками.

Перспективи подальших розвідок

1. Необхідно вдосконалити запропоновану ієрархію на підставі експертного опитування та розрахунків.

Рівень 1: ціль

Дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту

Рівень 2: актори або стейкхолдери

Громадяни Державне управління Економіка Громадянське суспільство Внутрішня спільнота

Рівень 3: цілі стейкхолдерів

Майбуття	Добробут	Освітні потреби	Потреба в кадрах	Суспільство	Добробут
Зростання	Оточення	Економічні потреби	Людський капітал	Актив	Свобода
Батьківська турбота	Підприємництво	Підприємство	Слабкість	Інтелект	Кар'єра
	Концентрація зусиль	Слабкість		Відповідальність	
	Інтелект	Прогрес			

Рівень 4: політики

Правління	Масовість	Прагматизм	Прогрес	Дослідження
Технологічність	Якість освіти	Уникнення витрат	Учнівське життя	Професійне зростання
Академічний гегемонізм	Болонський процес	Забезпечення	Допоміжність	Соціальність
Віртуалізація	Точки зростання	Економічний результат	Здоров'я	Економічність
Впевненість в собі	Дослідження			
Конформізм	Самоврядування			
Самореалізація	Оптимізація			
Соціалізація				

Рис. 1. Рамкова ієрархія факторів для дослідження життєспроможності освітнього проекту

2. Може бути більш цікавим побудова серії ієрархій для різних фаз освітнього проекту та видів робіт з наступним корегуванням для їх одночасного використання.

3. Потрібно обґрунтувати модифікацію запропонованої ієрархії саме для дослідження можливого мультиплікативного ефекту.

Висновки

1. Метод МАІ/МАС може бути використаним на різних фазах освітнього проекту та видах його робіт як самостійний підхід або шляхом використання окремих процедур.

2. На підставі проведених досліджень може бути побудована рамкова ієрархія для дослідження життєспроможності освітнього проекту та його можливого мультиплікативного ефекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рач В.А. Управління проектами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку: навч. посіб. / Рач В.А., Россошанська О.В., Медведєва О.М.; за ред. В.А.Рача. – К.: «К.І.С.», 2010. – 276 с.
2. Рач В.А. Методологические проблемы научной специальности управления проектами и программами на современном этапе развития / В.А. Рач, В.Н. Бурков // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2010. – № 3 (35). – С. 47-51.
3. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем: Пер. с англ. / Т. Саати, К. Кернс. – М. Радио и связь, 1991 – 224 с.
4. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий: Пер. с англ. / Т. Саати. – М. Радио и связь, 1993 – 278 с.
5. Саати Томас Л. Принятие решений при зависимостях и обратных связях: Аналитические сети. Пер. с англ. / Науч. ред. А.В. Андрейчиков, О.Н. Андрейчикова. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 360 с.
6. Моисеев А.М. Проектное управление в образовании: учебно-методический комплект материалов для подготовки тьюторов / А.М. Моисеев, О.М. Моисеева. – М.: АПКИППРО, 2007. –124 с.
7. Новиков А.М. Образовательный проект (методология образовательной деятельности) / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М.: «Эгвес», 2004. – 120 с.
8. Шаров О.І. Інструментальна підтримка процесів прийняття управлінських рішень в освітніх проектах / О.І. Шаров // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2011. – № 4 (40). – С. 146-152.
9. Мирошніченко Ю.О. Особливості прийняття управлінських рішень відповідно до фаз проектного циклу / Ю.О. Мирошніченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2011. – № 4 (40). – С. 16-20.
10. Шаров О.І. До ідентифікації цілей стейкхолдерів у сфері вищої освіти в контексті формування проектно-орієнтованої системи управління галуззю / О.І. Шаров // Управління проектами: стан та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв: НУК. 2010 – С.360-363.
11. Фініков Т.В. Нагальні завдання та змістовні принципи проектно-орієнтованого реформування вищої освіти України / Т.В. Фініков, О.І. Шаров // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2009. – №3(31). – С. 67-79.
12. Покровский Н. Обыкновеннейшая история (Откровения профессора) / Н. Покровский // Вестник высшей школы. – 2002. – № 2. – С. 27-41.
13. Артемчук Г.І. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку: монографія / Артемчук Г.І., Попович В.В., Січкаренко Г.Г. – К.: Ленвіт, 2004. – 176 с.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Рач В.А.

Стаття надійшла до редакції
12.05.2012 р.

О.В. Россошанська

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ПОЗИЦІЇ РІЗНИХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН В КОНТЕКСТІ ВАРТІСНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ

Побудована графічна модель, яка розкриває сутність вартісного підходу до управління економічною безпекою інноваційних проектно-орієнтованих підприємств. Доведено, що економічна безпека визначається компетентністю його співробітників, здатних діяти за принципом «загроза однієї сутності – забезпечення безперервності діяльності за рахунок інших сутностей». Рис. 3, дж. 29.

Ключові слова: економічна безпека, компетентність, системна цілісність, вартість, зацікавлені сторони, суб'єктивізм, інтелектуальний капітал.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови життєдіяльності характеризуються швидкими змінами усіх її аспектів: соціального, духовного, політичного, економічного. Це потребує адекватного удосконалення існуючих теорій та практики управління і, в першу чергу, управління сучасними підприємствами. До них належать підприємства, які успішно функціонують і розвиваються завдяки постійному впровадженню інновацій із застосуванням методології управління проектами [1]. Будь-які інновації потребують залучення зовнішніх коштів і коштів власників (акціонерів) підприємства. А це вимагає перегляду традиційних підходів до систем управління та критеріїв оцінки ефективності функціонування з точки зору власників, менеджерів і потенційних інвесторів. Такі підприємства також стикаються з достатньо новими видами загроз, які супроводжують будь-який інноваційний проект [2]. На сьогодні практично відсутні системні дослідження економічної безпеки таких підприємств, які б враховували наведені їх особливості.

Аналіз останніх досліджень, в яких запропоновано рішення проблеми, і виділення невирішеної її частини. Сьогодні вже хрестоматійною в менеджменті стала теза про те, що «...превалюючою фінансовою метою організації виступає зростання її цінності для власників (акціонерів). Концепція управління компанією, в основу якої покладено цю ідею, отримала назву value based management (VBM) , що вже традиційно перекладається ... як «концепція управління вартістю компанії» [3, с.3]. В цьому напрямку, наприклад в Росії, вже захищено достатня кількість кандидатських та докторських дисертацій [4, 5, 6 та інш.]. В Україні ця концепція також займає відповідне місце в сучасних дослідженнях [7, 8, 9, 10, та інш.]. Різке збільшення кількості робіт в цьому напрямку особливо помітне після фінансової кризи 2008 р. На думку Олега Чернозуба, автора роботи, в якій висновки зроблені на основі узагальнення реального досвіду впровадження вартісного підходу в компаніях Росії, України, Казахстану, Норвегії та Канади «...для багатьох компаній засобом подолання кризи може бути реорганізація управління на основі вартості. Але супроти розповсюдженій помилці, криза не розвінчала, а навпроти – продемонструвала ефективність вартісного підходу» [11, с.7]. Тому досить природно його застосування до системи економічної безпеки підприємств, і, в першу чергу, інноваційних.

Вартісний підхід вже знайшов своє застосування в дослідженнях систем економічної безпеки [12], при діагностиці економічної безпеки підприємств [13]. Але це тільки перші кроки в цьому напрямку. З урахуванням існування різних концептуальних підходів, подальші дослідження з метою розкриття сутності економічної безпеки з позиції цього напрямку потрібно починати з методологічного рівня, а саме – визначення категорійного апарату. Тільки це може забезпечити однакового розуміння предмету дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні категорійного апарату системи економічної безпеки з урахуванням положень вартісного підходу та особливостей інноваційних проектно-орієнтованих підприємств.

Основна частина дослідження. Використання будь якого підходу відіграє роль своєрідного когнітивного фільтру, який формує погляд на предмет дослідження. В нашому дослідженні вартісний підхід формує погляд на систему економічної безпеки сучасних підприємств. Тому первинним повинно бути визначення категорій вартісного підходу для формування такого фільтру.

Базовою категорією вартісного підходу як методологічного інструменту управління є «вартість». За своєю сутністю і сферами застосування вона відноситься до категорії широкого спектру використання в багатьох галузях економічного знання. В дисертаційній роботі Е.А. Яковлева розглянута еволюція поняття «вартість» від її розуміння як міри обміну (економічна теорія), облікової вартості (теорія бухгалтерського обліку), справедливої вартості (управлінський облік), до сучасного трактування як ринкової вартості (оцінка, фінансовий менеджмент), акціонерної вартості (менеджмент) [6]. З позиції управління, яке орієнтоване на вартість, в цій роботі визначено, що «...вартість для цілей управління являє собою об'єктивну в часі і просторі величину, яка визначає здатність підприємства задовольняти потреби **власника** в довгостроковій перспективі через процеси її використання у відповідності зі стратегією розвитку, що реалізується». На підставі аналогічних досліджень в дисертаційній роботі Самбурського О.М. стверджується, що «при реалізації стратегії максимізації вартості на промисловому підприємстві її **власникам** в якості цільової корпоративної функції доцільно вибрати ринкову вартість ... яка складається з двох складових – функціональної вартості та дисконту (премії), який породжений **сприяттям з боку інвесторів**» [14, с.9]. Ринкова вартість визначається «...як об'єктивна величина вартості підприємства **для інвестора** в ринкових умовах з урахуванням **найкращого використання** його активів, а також **коректної оцінки** майбутніх грошових потоків підприємства і точного визначення ставки дисконтування для цих потоків» [14, с.9]. Автори роботи [15], які застосовували вартісний підхід для обґрунтування критеріїв розвитку промислового підприємства, використовували поняття ринкової вартості, яке визначено в стандартах оцінки для суб'єктів оціночної діяльності як «**найбільш вірогідну ціну**, за якою об'єкт оцінки може бути відчужений на дату оцінки на відкритому ринку в умовах конкуренції за умови, що **сторони угоди діють розумно**, володіючи всією необхідною інформацією, а на величині ціни угоди не відображаються будь-які надзвичайні обставини». При розгляді діагностики економічної безпеки з використанням методів оцінки ринкової вартості підприємства Нізяєва С.А. оперує вартістю (value) «як складним і **неоднозначним поняттям**, оскільки воно є не фактом, а **думкою** про цінність власності в заданий момент часу відповідно до обраного виду (визначення) вартості» [13].

Наведені визначення вартості, які використовуються дослідниками в рамках вартісного підходу, показують наявність концептуальних різниць в трактовці її

визначення. Але в усіх визначеннях є спільна риса. Це присутність суб'єктивного компоненту оцінки (в визначеннях виділені жирним шрифтом автором цієї статті). На сьогодні найбільш детально ця риса врахована в рамках вартісного підходу до управління в роботі [11]. Розкриття сутності «вартості» автор зробив на підставі порівняння таких категорій, як «ціна» та «вартість». Він використав припущення, що «в основі цін, що безперервно коливаються, лежить щось більш стабільне – певна об'єктивна властивість активу, навколо якого «танцюють» ціни, відхиляючись під впливом різних факторів до верху або до низу» [11, с.15]. Якщо представити цю властивість в грошовому вимірі, то можливо мати уявлення про «адекватну ціну активу незалежно від того, яка саме ціна фактично складається в дану хвилину ... Вважається, що буд-який актив володіє внутрішньою вартістю, величина якої не залежить від оцінок ринку ... Вартість активу може бути не однаковою в один і той самий момент часу для різних власників» [11, с.16-17]. Причина неоднаковості криється в різній можливості двох власників (фактичного або потенційного) щодо здобування та нарощування вартості стосовно одного й того ж самого активу (рис. 1).

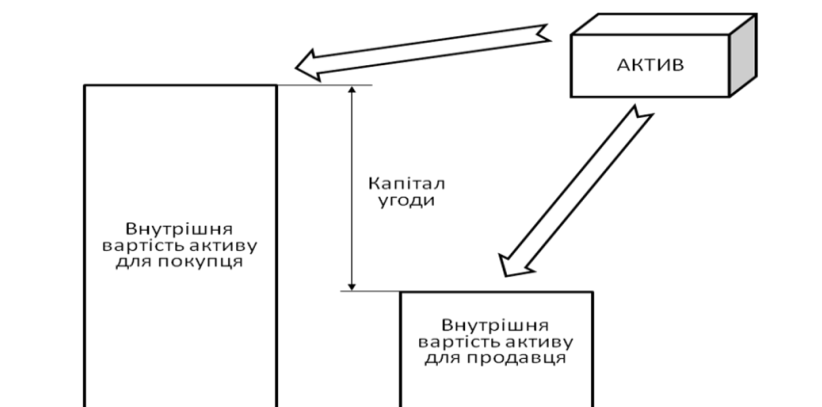

Рис. 1. Модель сприйняття внутрішньої вартості активу різними зацікавленими сторонами (наприклад власником та потенційним покупцем)

Вислів «... в один і той самий момент часу...» акцентує увагу на час оцінки, але не на час, який було враховано зацікавленими сторонами при проведенні оцінки. Враховуючи, що цілісність категорії «час» визначається тріадною цілісністю «минуле – теперішнє – майбутнє», то при оцінці зацікавлені сторони використовують різні типи мислення за цією категорією. Минуле визначає так званий «бухгалтерський» стандарт мислення, теперішнє - «неструктурований», а майбутнє – «проактивний» стандарт мислення. Кожний з цих стандартів має свою специфіку, яка базується на тому, яка інформація використовується при прийнятті рішень. «Бухгалтерський» стандарт використовує інформацію минулого, яка з точки зору економічних питань діяльності підприємств традиційно фіксується в бухгалтерській звітності. Вона може бути корисною коли існує достатньо висока стабільність в діяльності підприємства і у навколишньому середовищі. Тоді на основі її аналізу можливо спрогнозувати майбутнє. «Проактивний» стандарт використовує інформацію, яка сгенерована виходячи з задач досягнення майбутніх (стратегічних) цілей діяльності. «Неструктурований» стандарт самий важкий з точки зору інформаційного забезпечення. Це пов'язано з тим, що в будь який час будь яка актуалізована інформація має ознаки і

минулого і майбутнього і теперішнього. А її структуризація є складною самостійною задачею.

Зазначені стандарти мислення притаманні і при вирішенні завдань економічної безпеки підприємств. Але на сьогодні відсутні науково обґрунтовані рекомендації по їх використанню в залежності від змісту завдань економічної безпеки.

Саме наявність різної внутрішньої вартості приводить до появи розриву (капіталу угоди), що є необхідною умовою для здійснення економічно виправданої для покупця і продавця угоди, яка визначається ціною угоди.

В процесі підготовки до переговорів як продавець, так і покупець проводять оцінку вартості активу. При цьому продавець намагається завищити свою внутрішню вартість активу, а покупець – знизити свою внутрішню вартість одного і того ж самого активу. За рахунок такої поведінки з'являється розрив сприйняття (рис. 2). Саме розрив сприйняття і є причиною, яка завдяки суб'єктивності оцінки зменшує об'єктивно існуючий капітал угоди цим самим формує простір переговорів (рис. 3). В рамках цього простору і визначається ціна угоди. Але наявність розриву сприйняття може суттєво зменшити простір для переговорів що в багатьох випадках на практиці є причиною зриву угод.

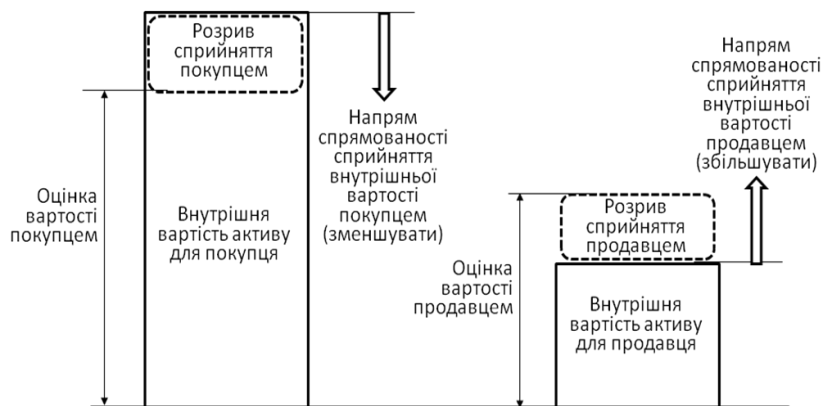

Рис. 2. Модель впливу розриву сприйняття на оцінку вартості зацікавленими сторонами

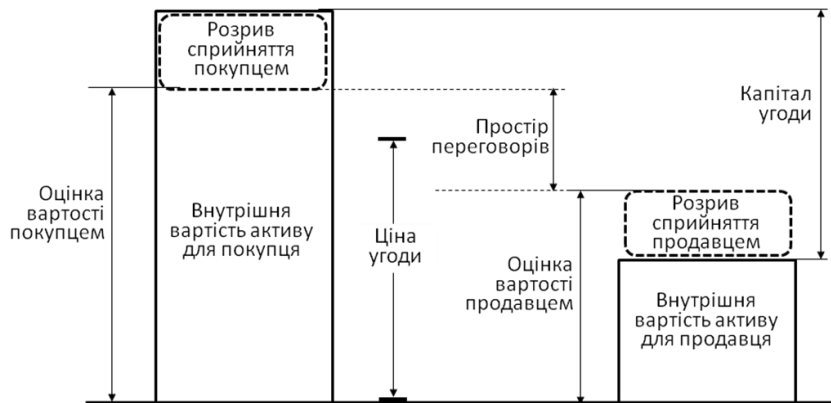

Рис. 3. Модель співставлення внутрішніх та ринкової вартості бізнесу

Як бачимо, даний підхід, який розподіляє поняття ціни та вартості, визнає об'єктивність вартості в розумінні незалежності від наших уявлень про неї. «Вартість – іманентна (внутрішньо властива) властивість будь-якого активу ... Оцінка вартості – інша справа. Оцінка являє собою відображення наших, за визначенням суб'єктивних, уявлень про майбутні вигоди власника активу» [11, с.21]. Тому «орієнтація на внутрішню вартість для існуючого власника саме в умовах цінових диспропорцій виявляється найбільш виправданим підходом до управління підприємством» [11, с.28].

Виходячи з цього можна стверджувати, що оцінку вартості доцільно використовувати при визначенні економічної безпеки сучасного підприємства за умов чіткого розуміння її сутності. В роботі Козаченко Г.В., Пономарьова В.П., Ляшенко О.М., яка є достатньо цитованою роботою по економічній безпеці підприємства, «економічну безпеку підприємства запропоновано розглядати як міру гармонізації в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, які діють за межею підприємства» [16, с.87]. При цьому стверджується, що «підприємство знаходиться в економічній безпеці, якщо його виробничо-господарська діяльність є прибутковою ... Чим вище рівень дотримання інтересів підприємства, тим більша величина прибутку, який отримує підприємство». [16, с.161-162]. Ці ствердження були актуальними, коли головним критерієм діяльності більшості підприємств був прибуток. З позиції вартісного підходу основним критерієм стає вартість підприємства. Тоді, за аналогією, можна стверджувати, що підприємство знаходиться в економічній безпеці, якщо його виробничо-господарська діяльність забезпечує збільшення внутрішньої вартості для власника. А сутність механізму забезпечення економічної безпеки буде визначати «здатність компанії як єдиного цілого – знаходити та ефективно використовувати можливості для руху по шляху нарощування вартості яка формує принципово нову сферу ключової компетентності. Вміння створювати вартість перетворюється на джерело конкурентної переваги, яке неможливо купити і дуже складно скопіювати» [12].

Розуміння того, що для різних зацікавлених сторін один і той самий актив має різну внутрішню вартість за рахунок різних можливостей щодо нарощування вартості розкриває причину появи загроз з боку зовнішніх джерел. З таких позицій ключові компетентності підприємства стають загрозами для суб'єктів зовнішнього середовища. І якщо вони зачіпають їх інтереси, то такі суб'єкти стають джерелом потенційних загроз для підприємства. Тому розуміння того, а кого і як може зачепити наша діяльність, є основним інструментом пошуку потенційних і фактичних джерел загроз. А з цього виходить, що чим більше ключових компетенцій має підприємство, тим більше воно має потенційних джерел загроз.

Таке ствердження вступає в протиріччя з визначенням економічної безпеки як міри гармонізації. З одного боку, ми вважаємо, що при гармонізації ми забезпечуємо економічну безпеку. Але з іншого, сторона, з якою ми провели гармонізацію, стала для нас потенційною загрозою. Це впливає з вислову Йогана Вольфганга фон Гете, що між двома протилежними думками знаходиться не істина, а проблема. І для її вирішення потрібно скористуватися принципом додатковості Бора. Не можливо гармонізувати внутрішні вартості активу для різних зацікавлених сторін. Вона буде різною. Тому потрібно шукати іншого розуміння сутності економічної безпеки.

В епоху економіки знань такі переваги можна досягти тільки за рахунок інтенсифікації процесів розробки й пропозиції ринку нових послуг, продуктів, технологій, тобто за рахунок інноваційної діяльності. З цих позицій Якупова Н.М.

дійшла висновку, що «з точки зору ієрархії формування ключових стратегій зростання вартості підприємства, стратегія зростання інтелектуального потенціалу є однією з пріоритетних» [4]. А інтелектуальний потенціал підприємства визначається його інтелектуальним капіталом, активами [17,18] які створюються в результаті творчої інтелектуальної діяльності компетентних співробітників [19, 20]. За висловом У.Є. Баффетта, найвагомішого і одного з найбільш відомих інвесторів в світі, основний капітал якого складає ринкова вартість його пакетів акцій в Ver Kshire, «Проблемою для нас є генерування ідей з такою ж швидкістю, з якою ми заробляємо гроші» [21, с.42]. Тому таку компетентність треба формувати ще на стадії підготовки майбутніх фахівців з будь якої спеціальності, тому що вона «є обов'язковим атрибутом забезпечення економічної безпеки будь-якої сучасної соціально-економічної системи» [22].

Досвід реалізації стратегій управління підприємствами на основі вартості дозволив О. Л. Чернозубу стверджувати, що «найкращим підходом до організації діяльності по реалізації стратегії є «гнучкий перелік відносно незалежних один від одного проектів» [11, с.65]. Тому кожне сучасне підприємство є не тільки інноваційним, а і, як мінімум, проектно-орієнтованим.

Наведені данні підтверджують гіпотезу про те, що економічна безпека сучасного інноваційного проектно-орієнтованого підприємства визначається компетентністю його співробітників [23]. Зовні вона проявляється у збільшенні вартості підприємства за рахунок збільшення саме нематеріальної компоненти. Сьогодні «в найбільш повному виді проявляється загальносвітова тенденція безпрецедентного росту значення нематеріальних активів» [11, с.85]. Це також підтверджує ствердження, що нематеріальний компонент вартості потрібно використовувати при інтегральній оцінці економічної безпеки сучасного підприємства.

В таких умовах принципово змінюється підхід до управління співробітниками підприємств. «...необхідно розкласти корпоративну поведінку на специфічні правила, яким підпорядковуються рішення окремих людей. Рішення стануть управляти здатностями підприємства... Лідери перестають управляти людьми і починають управляти правилами» [24, с.145]. Лідери повинні «заохочувати автономію та зменшувати ризик, встановлюючи принципи і обмеження, які керують незалежними діями. Для цього потрібно перенести увагу з функцій та процесів на створення взаємопов'язаних можливостей, які сприяють автономним діям і координації» [24, с.156].

Такий погляд на управління принципово змінює і погляд на сутність забезпечення економічної безпеки інноваційного проектно-орієнтованого підприємства. Існуючі традиційні правила забезпечення [25, 26 та інш.] за своєю сутністю базуються на принципах, які експліцитно можна представити як принципи обмеженості (доступу, контактів, інформації), закритості (від конкурентів, інших осіб з зовнішнього середовища), мовчання. Для інноваційного підприємства рекомендовано «по-перше, доводити до максимуму різноманітність ідей, їх здатність контактувати і взаємодіяти одна з одною; по-друге, збільшувати кількість таких контактів» [24, с.159]. Тому «ментальність «систем сітьового захисту» таємних конкурентних переваг перетворилася з цінної якості на обтяження ... конкуренція переходить в площину швидкості, проникливість межі стає необхідністю» [24, с.160-161].

На підставі цього можна зробити висновок, що підприємство потрібно розглядати як цілісність [27] для якої існує декілька метрик (а не рівнів) розгляду, які мають різну сутність. Так, наприклад, з позиції метрики масштабу існує поняття економічної безпеки підприємства як цілого, економічної безпеки

окремого бізнесу підприємства як цілого, економічної безпеки окремого робітника як цілого. З позиції метрики особистості існують економічна, соціальна, політична й духовна сутності. І саме завдяки наявності у особистості таких сутностей реалізується властивість різоматичності в процесі діяльності і при прийнятті будь якого компетентного рішення (а не рішення по вибору з відомих варіантів). Тобто, особистість представляється як сукупність перерахованих сутностей, які не мають рис структури і упорядкування [28]. При цьому вони знаходяться поряд з іншими особистостями, а у сукупності створюють мережу, яка складається з ліній різних сутностей, які неможливо блокувати, ізолювати [29]. Лінії різних сутностей ніде між собою не перетинаються. Але вони проходять через особистість. І тільки в особистості за рахунок наявності у ній компетентнісного світогляду, яке повинно базуватись на системно-цілісному, креативному, нечіткому і проектному мисленні [23] може відбуватись «перестрибування» інформації з ліній однієї сутності на лінії іншої сутності. Саме така здатність є основою забезпечення безпеки не за принципом «загроза однієї сутності – протидія тієї ж сутності», а за схемою «загроза однієї сутності – забезпечення безперервності діяльності за рахунок інших сутностей».

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Отримані результати дослідження свідчать, що сучасні підприємства за своєю сутністю є інноваційними проектно-орієнтованими. Для оцінки ефективності управління ними потрібно використовувати положення вартісного підходу, а в якості показника економічної безпеки застосовувати внутрішню вартість активів і, в першу чергу, вартість нематеріальних активів. Завдяки системно-цілісному розгляду будь-яких явищ, об'єктів, процесів розкрито механізм появи зовнішніх джерел небезпеки для підприємства як реакції суб'єктів зовнішнього середовища на загрози, які виникають у них з причини появи компетентностей у підприємства. Такий механізм потребує пошуку іншого розуміння сутності економічної безпеки, яке б відповідало описаному механізму, і розробки відповідних інструментів забезпечення економічної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Создание и развитие конкурентоспособных проектно-ориентированных наукоемких предприятий: Монография [Текст] / В.Н. Бурков, С.Д. Бушуев, А.М. Возный, К.В. Кошкин и др. – Николаев: издательство Торубары Е.С., 2011. – 260 с.
2. Россосанська, О.В. Управління проектами як джерело потенційних загроз економічної безпеки підприємства [Текст] / О.В. Россосанська // Тези доповідей VIII Міжнародної конференції «Управління проектами у розвитку суспільства». Тема: Управління програмами приватно-державного партнерства з метою стабілізації розвитку України, 19-20 травня, 2011 р., Київ. – К.: КНУБА, 2011. – С. 190-192.
3. Волков, Д. Л. Показатели результатов деятельности: использование в управлении стоимостью компании [Текст] / Д.Л. Волков // Российский журнал менеджмента. – 2005. – № 2. – Т. 3. – С. 3-42.
4. Якупова, Н.М. Стратегическое управление стоимостью предприятия [Текст]: дис... д. экон. наук.: 08.00.05 / Наиля Маликовна Якупова. – Казань, 2004. – 419 с.
5. Яковлева, Е.А. Управление стоимостью промышленного предприятия в условиях инновационного развития [Текст]: автореф. дис... докт. экон. наук: 08.00.05 / Елена Анатольевна Яковлева; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования "Санкт-Петербургский государственный университет экономики и финансов". – Спб., 2009. – 40 с.
6. Шишкин, А.А. Оценка эффективности управления стоимостью промышленного предприятия [Электронный ресурс]: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Александр Александрович Шишкин. – Спб., 2011. – Режим доступа: www.pandia.ru/text/77/147/1567.php. – Загл. с экрана.

7. Янчук, Г.І. Застосування вартісного підходу в управлінні виробничими малими підприємствами [Текст]: автореф. канд. екон. наук: 08.00.04 / Г.І. Янчук; Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 22 с.
8. Вартісний підхід до оцінки ефективності управління інтелектуальним капіталом підприємства [Текст] / О.В. Кендюхов // Економіка пром-сті. – 2004. – № 5. – С. 81-87.
9. Коваль, З.О. Оцінювання ефективності вартісно-орієнтованого управління підприємством в екосистемі інновацій [Електронний ресурс] / З.О. Коваль. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12885/1/054_Ос%D1%96njuvannja%20efektiv_348_357_714.pdf. – Загл. з екрана.
10. Коробков, Д.В. Особливості використання вартісно-орієнтованого управління [Електронний ресурс] / Д.В. Коробков, А.В. Сотніков. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcpil/Apu/2011_15/11_15_2011.html. – Загл. с екрана.
11. Чернозуб, О. Жизнь после кризиса: Стоимостной подход к управлению частной компанией [Текст] / О.Л. Чернозуб. – М.: Альпина Паблшерз, 2009. – 246 с.
12. Королев, М. Система экономической безоасности. Стоимостной подход для количественной оценки ее эффективности (часть 1) [Электронный ресурс] / Михаил Королев. – Режим доступа: www.psj.ru/saver_magazines/detail.php?ID=13867 - 28.11.2008. – Загл. с экрана.
13. Нізяєва, С.А. Ідентифікація методів оцінки ринкової вартості підприємства при діагностиці його економічної безпеки [Текст] / С.А. Нізяєва // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 30-33.
14. Самбурский, А.М. Совершенствование механизма управления стоимостью промышленного предприятия [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Александр Михайлович Самбурский; ФГА ОУ ВПО "УрФУ имени первого Президента России Б.Н. Ельцина". – Екатеринбург, 2010. – 27 с.
15. Трошин, А.Н. Применение стоимостного пдхода для обоснования критерия развития рломышленного предприятия [Электронный ресурс] / А.Н. Трошин, А.В. Чемерисова, А.С. Чижик. – Режим доступа: www.beintrend.ru/2012-02-06-08-41-06. – Загл. с экрана.
16. Козаченко, А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизмы обеспечения: Монография [Текст] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
17. Антоненко, Ю.А. Совершенствование организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Юлия Анатольевна Антоненко; ННОУ ВПО "Московский гуманитарный университет". – М., 2010. – 22 с.
18. Курбат, В.Ю. Организационно-экономическое обеспечение коммерциализации интеллектуальных активов наукоемких предприятий [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Виктория Юрьевна Курбат; Московский государственный институт электронной техники. – М., 2011. – 14 с.
19. Сорокина, О. Г. Формирование системы профессиональных компетенций специалистов на основе концепций управления знаниями крупных отраслевых корпораций [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Оксана Геннадьевна Сорокина; ГОУ ВПО "Ростовский государственный университет путей сообщения". – Ростов-на-Дону, 2011. – 27 с.
20. Тимофеев, И.П. Управление трудовой активностью персонала наукоемких предприятий [Текст]: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.05 / Иван Петрович Тимофеев; Московский Государственный Институт Электронной Техники (Технический Университет). – М., 2007. – 28 с.
21. Баффетт, У. Эссе об инвестициях, корпоративных финансах и управлении компаниями [Текст] / Уоррен Баффетт; сост., авт. предисл. Лоренс Каннингем; пер. с англ. - М. : Альпина Паблшер, 2009. – 272 с.
22. Рач, В.А. Управління знаннями та інтелектуальна власність як компоненти системи економічної безпеки сучасних соціально-економічних систем [Текст] // В.А. Рач, О.В. Россошанська, О.М. Медведєва // Проблеми підготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, інформаційно-аналітичної та інноваційної діяльності в Україні: Матеріали XI Всеукраїнської науково-методичної конференції, Київ, 21-22

квітня 2011 р. – К.: Інститут інтелектуальної власності Одеської національної юридичної академії в м. Києві, 2011. – С.297-303.

23. Россошанская, О.В. Проектно-компетентный подход к экономической опасности [Текст] / О.В. Россошанская // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 1 (37). – С. 123-136.
24. Мейер К. Живая организация [Текст]/ Кристофер мейер, Стэн Дэвис; пер. с англ. – М.: Изд-во «Добрая книга», 2007. – 368 с.
25. Організація системи формування механізму інноваційного забезпечення економічної безпеки конкурентоздатного підприємства: монографія [Текст]/ В.М. Гончаров, Д.В. Молоха, В.Ю. Припотень, Я.В. Васьковська. – Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2010. – 416 с.
26. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3 т. Т.1 [Текст] / О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний [та інш.]; за заг. ред. Г.В. Козаченко. – Луганськ: Елтон-2, 2010. – 282 с.
27. Россошанська, О.В. Безпека та безпечність як характеристики комфортного стану цілого [Текст] / О.В. Россошанська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – Вип. 3(157). Ч 2. – С.62-66.
28. Гримов, О. А. Фрактальность и ризоматичность как свойства коммуникативных процессов общества постмодерна [Электронный ресурс] / О. А. Гримов // Материалы Международного молодежного научного форума "ЛОМОНОСОВ-2011". – Режим доступа: www.conf.msu.ru/archive/Lomonosov_2011/1421/15670_e985.pdf. – Загл. с экрана.
29. Емелин, В. А. Ризома и Интернет [Электронный ресурс] / В.А. Емелин. – Режим доступа: www.emeline.narod.ru/rhizome.htm. – Загл. с экрана.

Рецензент статті
д.е.н., проф. Даніч В.М.

Стаття надійшла до редакції
15.05.2012 р.

УДК 331.102.312:005.954

А.І. Щербатюк

ІННОВАЦІЙНА ПРАЦЯ ЯК КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Розглянуто поняття компетентності, системна модель компетентної діяльності фахівця, проаналізовано визначення інноваційної праці, сформульованого різними авторами. Визначено місце інноваційної діяльності в загальній системі компетентної діяльності сучасного фахівця. Рис. 3, дж. 9.

Ключові слова: праця, інноваційна праця, діяльність, інноваційна діяльність, фахівець, інноваційний розвиток, процесна модель, компетенція.

Постановка проблеми. Сучасна економіка перебуває у стані становлення та впровадження нового, інтелектуально спрямованого витка. Створення та впровадження інновацій стає єдиним шляхом до підвищення конкурентоспроможності, і як наслідок, головним шляхом до успішної діяльності. В основі розвитку будь-якого процесу завжди лежить головний ресурс – людський, виходячи з цього - забезпечити успішну діяльність будь-якого процесу, будь-якої організації, в змозі лише фахівець, що має відповідну компетентність.

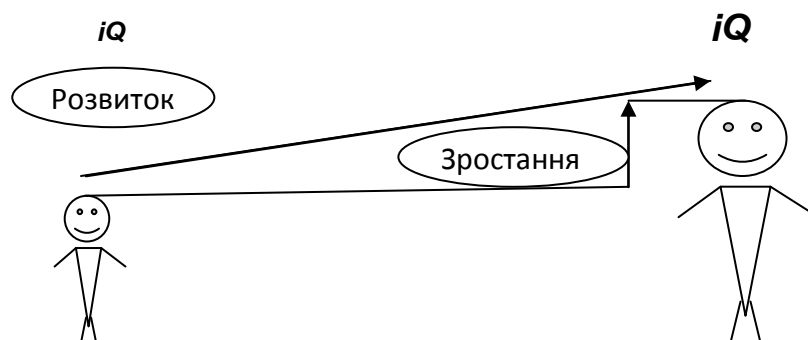
Інноваційна праця є невід'ємним компонентом компетентної діяльності сучасного фахівця. Місце та роль інноваційної праці в загальній системі компетентної діяльності фахівця в умовах глобалізації та модернізації економіки сьогодення і стали предметом дослідження даної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виділення невирішених його частин. Велику кількість наукових праць присвячено розгляду інновацій на підприємстві, інноваційній діяльності підприємств та працівників, компетенції різногалузевих співробітників.

Впровадження та використання інноваційної праці знайшло відображення в роботах С.В. Харабуги, А.В. Василюк, М.В. Семикіної, І.Л. Червинської, О.О. Герасименко. Компетенції та їх формування дуже вдало освітлено в роботах О.В. Россошанської, В.А. Рач, О.В. Бірюкова та ін.

Метою даної **статті** є формування моделі діяльності сучасного фахівця та визначення місця інноваційної праці у загальній системі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Динамічний розвиток науково-технологічного, інформаційного, комунікаційного процесів обумовлюють необхідність відповідного розвитку сучасного фахівця. Кількість підприємств, що надають аналогічні продукти та послуги зростає, тому єдиним шляхом підвищення конкурентоспроможності задля безперервного та успішного функціонування є розвиток організації. Розвиток – це поява у діючого об'єкта

здатності задовольняти постійно зростаючі власні обґрунтовані потреби й потреби інших діючих об'єктів [1].

Багаточисельні сучасні підприємства для покращення свого функціонування роблять ставки на зростання, а не розвиток. Розширюється кількість представництв, зростають об'єми продукції. Та цей шлях лише тимчасово покращує стан підприємства. При відсутності розвитку, організація приречена на короткострокове існування. Розглянемо на схематичному прикладі різницю між розвитком та зростанням на прикладі особистості, що запропонована в праці [1].

Рис. 1. Зростання і розвиток для особистості

Ініціювати та стимулювати розвиток організації може лише інноваційно спрямований компетентний фахівець. Формування поняття «компетенції» дуже гарно розглядає О.В. Россошанська у своїх працях [2,7]. Розглянемо запропоновану у праці [2] системну модель компетентності фахівця (рис 2).

С.В. Харабуга визначає компетентність наступним чином [7]: здатність ефективно здійснювати професійну діяльність у рамках освоєних компетенцій, приймати відповідальні рішення й діяти адекватно вимогам певної ситуації і часу, що характеризує міру відповідності наявних знань і вмінь, навичок реальному рівню складності виконуваних завдань.

Для визначення місця інноваційної праці у моделі компетентності фахівця, та формування системної моделі діяльності сучасного фахівця, розглянемо інноваційну працю як окрему категорію.

Це поняття трактується різними авторами у наступних аспектах. Російський вчений Дмитро Кокуркін [4] визначає інноваційну працю як творчу працю та акцентує увагу на те що творча праця вільна від зовнішнього чи навіть внутрішнього примусу. І тому придбання працею творчого характеру пов'язане з глибинними змінами причин діяльності - замість задоволення потреби в речах на перший план виходить втілення в них універсальних можливостей людини як соціального суб'єкта. Творчості відповідає особливий характер розвитку суб'єкта, який припускає рефлексію особистості в тому сенсі, що для неї вирішальним мотивом і умовою трудової діяльності стає самооцінка. О.О. Герасименко [5] описує поняття інноваційної праці через її характерні риси:

- застосування складних засобів праці у трудовій діяльності;
- мультиопераційність трудових процесів, їх багатоаспектність, різноплановість на відміну від монодіяльності за технократичною системою;
- обізнаність працівників у специфіці технологічних процесів у цілому, а не лише їх окремих етапів та операцій;
- підвищення частки контрольних операцій, які вимагають особливого зосередження уваги, підвищеного психологічного навантаження;
- необхідність самостійного прийняття рішень, що забезпечують створення якісного кінцевого продукту праці. О.О. Герасименко виділяє два види кінцевої продукції інноваційної праці [5]. До першого належать результати, які не мають безпосередньої ринкової оцінки. Це інформація про нові закономірності, властивості досліджуваних об'єктів тощо, які людиною не створюються, а лише підтверджуються як об'єктивно існуючі, а також духовні цінності.

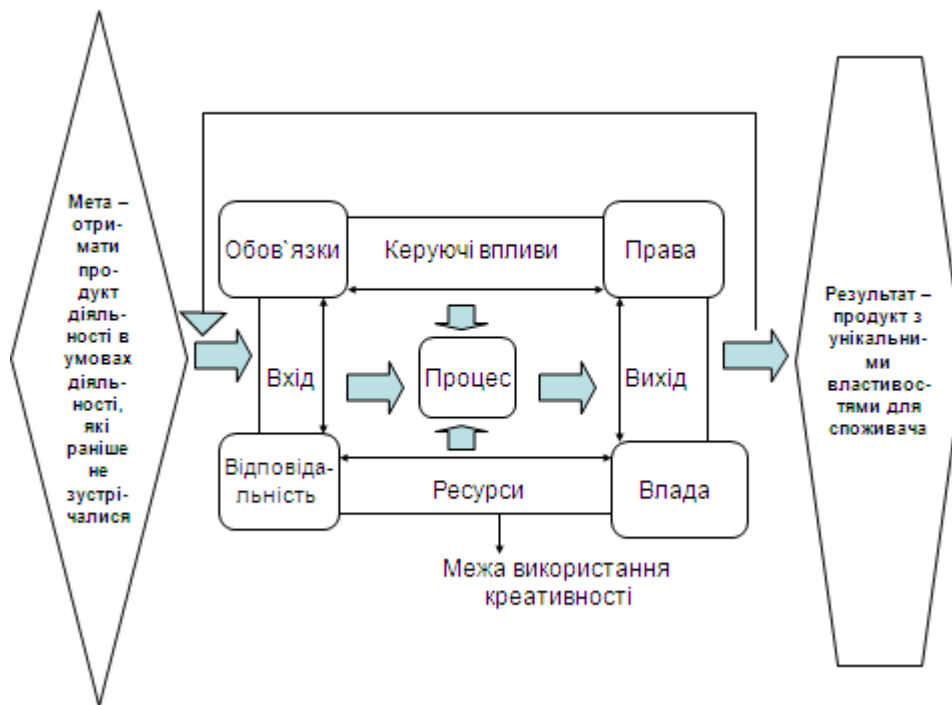

Рис. 2. Системна модель компетентності фахівця

До другої групи належать результати, які є об'єктом ринкової оцінки та купівлі-продажу. Це сформовані елементи інтелектуального капіталу

(інтелектуальної власності, людського капіталу, ринкових та інфраструктурних активів), продукція та послуги інноваційного характеру.

Н.Б. Кузнєцова [5] таким чином визначає поняття інноваційної праці – трудова діяльність з високою часткою знанневої інтелектуальної, творчої компоненти і яка здатна задовольняти суспільні потреби з більшим корисним ефектом.

Кожне з визначень ототожнює інноваційну працю з діяльністю, тобто ставить їх на один категорійний рівень. Чи так це насправді? Розглядаючи системну модель компетенцій фахівця, звернемо увагу на таку складову моделі як «ресурси». У процесі діяльності невід’ємним елементом є ресурси. Ресурси можуть бути матеріальними, технічними, людськими. Вище вже робився акцент на єдиному шляху розвитку будь-якого процесу – розвиток компетентності сучасного фахівця. Саме сучасний фахівець і являє собою людський ресурс у моделі компетенцій фахівця. Виходячи з цього, шляхом доповнень та уточнень рис. 2. сформуємо процесну модель компетентної діяльності сучасного фахівця (рис. 3).

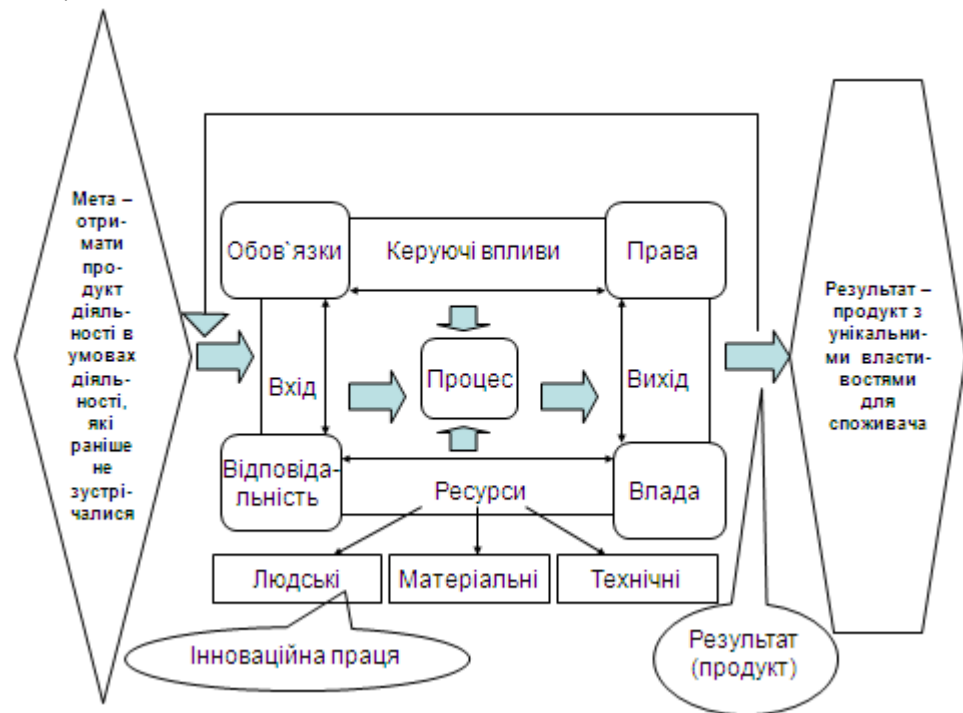

Рис. 3. Процесна модель компетентної діяльності сучасного фахівця

Рисунок дуже чітко відображає взаємозв'язок та категорію понять інноваційна праця та діяльність.

Висновки. В умовах динамічного розвитку економічних процесів, науково-технічного прогресу необхідним є підвищення та розширення компетентності сучасного фахівця. Розглянувши праці різних авторів та проаналізувавши системну модель компетентності фахівця, в роботі було визначено місце та роль інноваційної праці в загальній системі компетентної діяльності сучасного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Практичні інструменти регіонального та місцевого розвитку: навч. посіб. / Рач В.А., Гоне А., Черенкова М.А., Зеленко О.А., Рач О.М., Россошанська О.В., Свяневич П., Куцел О.М., Ліч Д., Медведева О.М., Черепаха Г.С./ За ред. проф. Рач В.А. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2007. – 156 с.
2. Россошанська О.В. Модель представлення компетенцій в рамках компетентного підходу в управлінні проектами [Текст] / О.В. Россошанська // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2008. – № 2(26). – С. 147-153.
3. Рач В.А. Контекстно-личностное оценивание компетентности проектных менеджеров [Текст] / В.А. Рач, О.В. Бирюков // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2008. – № 3 (27). – С. 67-81.
4. Кокуркін Д. Инновационная деятельность как форма труда и развития бизнеса [Електронний ресурс] / Д. Кокуркін. – Режим доступу: http://chelt.ru/2001/2/innov_2.html.
5. Герасименко О.О. Інноваційна праця: особливості змісту та соціально-економічної форми [Електронний ресурс] / О.О. Герасименко. – Режим доступу: <http://ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/547/1/Gerasumenko%20O%20O.pdf>.
6. Кузнецова Н.Б. Кадри інноваційного типу: сутність, значення та особливості формування в умовах розвитку інноваційної економіки [Текст] / Н.Б. Кузнецова // Актуальні проблеми економіки: науковий журнал. – К., 2009. – № 6 (96). – С. 115-121.
7. Харабуга С.В. Формування компетенцій інноваційно активного фахівця в системі професійної освіти: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / С.В. Харабуга; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2009. – 20 с.
8. Россошанська О.В. Проектно-компетентный подход к экономической опасности [Текст] / О.В. Россошанська // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2011. – № 1(37). – С. 123-136.
9. Василик А.В. Інтелектуалізація трудової діяльності в контексті формування та розвитку інтелектуального капіталу: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.07 / Алла Володимирівна Василик; Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". – К., 2009. – 20 с.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Гончаров В.М.

Стаття надійшла до редакції
29.05.2012 р.

УДК 005.71-022.57:005.213

О.А. Антонян

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІСІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ЯК ОРІЄНТИРУ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

З позицій вимог до стратегій сталого інноваційного розвитку соціально-економічних систем запропоновано підхід до формулювання місії таких стратегій. Рис. 1, дж. 11.

Ключові слова: інновація, інноваційний розвиток, стратегія, місія, соціально-економічна система.

Постанова проблеми у загальному вигляді. Будь-яка соціально-економічна система (далі – СЕС) – держава, регіон, підприємство тощо – має метою свого існування забезпечення інтересів усіх зацікавлених сторін через сталий розвиток і функціонування. Найпоширенішим і найефективнішим інструментом реалізації цієї мети на сьогодні є розробка стратегій розвитку СЕС. Проте сучасні СЕС існують в умовах жорсткої конкуренції, прояву глобальних

кризових явищ не лише економічного, соціального, політичного, але й духовного та природного характеру. Тому найактуальніші питання забезпечення сталого розвитку СЕС вже не вирішуються на основі класичної методології стратегічного управління. Необхідною умовою розвитку стає впровадження різного роду інновацій.

Аналіз останніх досліджень, в яких запропоновано вирішення проблеми, і виділення невирішеної її частини. Впровадження інновацій для забезпечення сталого розвитку СЕС, насамперед, відстежується через розробку стратегій розвитку СЕС.

Україна проголосила інноваційну модель розвитку економіки, тобто країна повинна розвиватися на базі наукових досліджень й розробок з метою випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг [1, С. 120-124]. Переваги економіки інноваційного типу проявляються, у кінцевому рахунку, в показниках якості життя населення [1, С. 77-83]. Йоганнесбурзький Саміт в Параграфі III «Зміна нестійких моделей виробництва та споживання» в Пункті 16 рекомендує зацікавленим державам збільшити інвестиції в більш чисте інноваційне виробництво та забезпечення екологічної ефективності у всіх країнах шляхом, застосування стимулів і механізмів підтримки та розробки інноваційних стратегій, націлених на створення відповідної регулятивної, фінансової та правової основ [1, С. 283-287]. В наш час все більше підприємств розуміють велику роль інновацій в успішній організації своєї діяльності, здобутті нових ринків, посиленні конкурентних переваг [1, С. 161]. Визначальною складовою стратегії є місія. У [1, С. 162] автор звертає увагу, що «вивчення інноваційної діяльності має на увазі наявність відповідної методики». У зв'язку з цим представляє інтерес розробка інструменту для формулювання місії стратегії інноваційного розвитку.

Метою цієї роботи є розробка моделі формулювання місії СЕС як орієнтиру стратегії інноваційного розвитку.

Основна частина дослідження. Теорія сучасного менеджменту висуває різноманітні вимоги до місії. Наприклад, у [2] зазначається, що місія СЕС повинна відповідати на питання навіщо? хто? що? як? чому? якими засобами? в ім'я чого?; у [3] говориться, що місія має відображати суб'єктивне сприйняття чи розуміння СЕС свого положення у теперішньому чи майбутньому часі серед інших СЕС; у [4] висуваються критерії до місії. Вона повинна бути: спрямована, реалістична, мотивована, унікальна, зрозуміла, спонукаючою до дій. Існуюче різноманіття вимог та критеріїв призводить до великої кількості підходів до формулювання місії СЕС. Це зумовлено тим, що немає чіткості в розумінні того, чим насправді є місія: чи коротким викладом головних цілей стратегії для рекламних і пропагандистських потреб, чи вагомою складовою, на яку спирається стратегія. Наприклад, у сфері прибуткового сектору чітко простежується необхідність планування, тому що місія прибуткової організації очевидна – отримання прибутку. У сфері неприбуткового сектору, де місії організацій спрямовані на нечітко окреслену концепцію служити на користь суспільства, необхідність планування стає менш зрозумілою. В той час, коли всі погоджуються, що організація має служити суспільству, кожен працівник бачить це по-своєму: "Реальні системи насправді служать не тим цілям, для яких вони створені, а цілям людей, які працюють у даній системі" (Р. Черчмен).

Нечіткість визначення місії – одна з проблем планування розвитку СЕС.

У [5] зазначається: через те, що СЕС не має чітко сформульованої місії, часто виникають такі ситуації:

різні програми виявляються неузгодженими й робота опиняється в глухому куті;

різні уявлення членів СЕС про те, задля чого вона існує та що має робити, викликають конфліктні ситуації;

недовіра з боку споживачів та партнерів до СЕС через невизначеність її планів на майбутнє;

нерозуміння власної місії заважає плануванню, тому СЕС не знає, у якому напрямку рухатися далі.

Для того, щоб місія мала реальне значення, вона повинна конкретизувати поняття інноваційного розвитку, прийняте для стратегії, оскільки таких визначень може бути багато, зокрема і взаємовиключальних. Тому місію необхідно визначати до початку вибору стратегічних цілей і вона повинна чітко вказувати на те, що вкладається в поняття розвитку.

Проте необхідно уникати спокуси в одній місії викласти якомога більше інформації та побажань, оскільки це призведе до неможливості узгодити місію з стратегією інноваційного розвитку, адже стратегія полягає в тому, щоб з багатьох можливостей, вибрати найперспективніші, які й зумовлюють розвиток [6].

У праці [6] автори подають такі рекомендації щодо формулювання місії: місія повинна мотивувати до діяльності та згуртовувати всіх зацікавлених осіб. Місія, як правило, являє собою короткий вислів, що добре запам'ятовується. Експерти рекомендують використовувати прості речення, зрозумілі як членам системи, так і людям, що знаходяться за її межами.

Отже, сьогодні майже не існує формалізованого інструменту, який дозволяв би зацікавленим сторонам більш вільно формулювати місію у межах стратегії із дотриманням встановлених вимог.

Головне при формулюванні місії – це сформулювати яку потребу задовольняє СЕС, одночасно враховуючи хто є цільовим споживачем і в чому її послуги кращі від інших послуг.

Нижче подані найпоширеніші визначення терміна "місія" [7-10]:

це генеральна ідея існування СЕС, що орієнтована на довгострокове задоволення відповідних соціальних потреб суспільства або виробництво необхідних товарів, робіт, послуг;

це вища, генеральна мета СЕС, що визначає причину та мету її існування;

це стисле, енергійне формулювання способу, яким передбачається досягнення бачення майбутнього.

Отже, на нашу думку, місія – це філософія та призначення, сенс існування СЕС.

Сьогодні, в епоху формування трьох «і»: «інтенції (нові знання) – інновації – інвестиції» [1, С. 14-20], економіка набуває рис економіки знань, головними змінами в її властивостях стає включення науки в сферу виробничих інтересів і стимулів для фірм, а також підвищення рівня відповідальності за інноваційний розвиток держави. У глобальній інноваційній системі відбуваються кардинальні зміни: росте інтенсивність інноваційних процесів, скорочуються терміни створення інновацій, розробниками і споживачами стають нові учасники інноваційної діяльності, змінюються їх відносини [11, С. 472-478]. Реалізація стратегій сталого інноваційного розвитку має забезпечити як стійке економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішніх ринках, збалансованість соціального розвитку, поліпшення добробуту населення, СЕС, так і посилити значущість інтелектуального, технологічного, інвестиційного та фінансового внеску СЕС щодо забезпечення сталого розвитку країни [11, С. 257-260].

У таких умовах сьогодення, СЕС задля забезпечення своєї конкурентоспроможності має реалізовувати власну стратегію інноваційного

розвитку, спираючись на свої унікальні риси, притаманні лише їй. Представлену на рис. 1 модель доцільно використовувати як базову для розуміння процесу формулювання місії СЕС, як основу підходу до її побудови.

Інструментарієм перевірки вірності формулювання місії можна запропонувати процедуру її застосування до інших подібних систем, і якщо сформульована місія може бути застосована до них, то вона не вказує на унікальність системи, що розглядається. Отже таку місію треба доопрацьовувати.

Переваги наведеної моделі формулювання місії СЕС, полягають у її простоті та зрозумілості, а також у встановленні рівнодіючих цільових орієнтирів різних груп зацікавлених осіб, що розв'язують свої проблеми шляхом взаємодії із системою у рамках стратегії її інноваційного розвитку.

МІСІЯ:

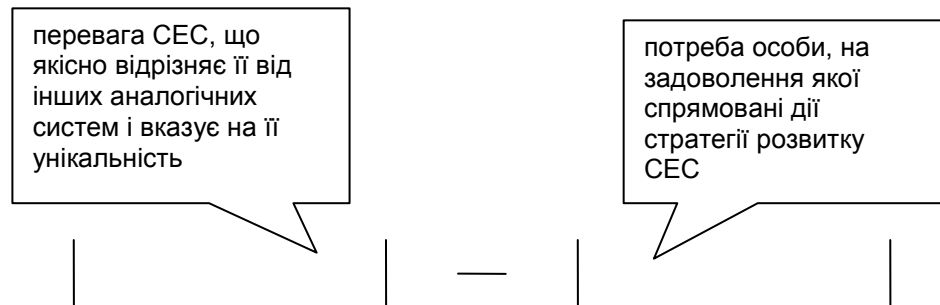

Рис. 1. Модель формулювання місії СЕС

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Запропонований підхід до формулювання місії СЕС значно полегшує розуміння сутності функціонування та подальшого розвитку системи, що розглядається. Реалізація цього підходу на практиці дозволить забезпечити логічність процесу формулювання місії СЕС, що в свою чергу вирішить проблему неузгодженості проголошених цілей з програмами їх реалізації. Подальший розвиток у цьому напрямі передбачає розроблення ієрархічної моделі цілей стратегій інноваційного розвитку СЕС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали десятої міжнар. наук.-практ. конф. по інноваційній діяльності (Алушта, 12-16 вер. 2005 р.) / Центр досліджень науково-технічного потенціалу і історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України. – С.: ПП «Фактор», 2005. – 325 с.
2. Как сформулировать миссию компании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://delovoymir.biz/ru/articles/view/?did=1448>).
3. Шпак Н. Миссия «Миссии Компании» [Электронный ресурс] / Н. Шпак. – Режим доступа: <http://www.iteam.ru/articles.php?tid=2&pid=1&sid=15&id=724>).
4. Миссия организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.trn.ua/articles/3464/>.
5. Все вирішує Стратегія: [посіб. для громад. орган.]. – Київ, 1998. – 80 с.
6. Проект розвитку Львівщини. Стратегічне планування та управління. Теорія і практика на прикладі Львівської області. – Львів, 2007. – 327 с.
7. Дробенко Г.О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад / Дробенко Г.О., Брусак Р.Л., Свірський Ю.І. – Львів: «СПОЛОМ», 2001. – 118 с.

8. Виханський О.С. Стратегическое управление: [учеб.] / О.С. Виханський – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Экономистъ, 2004. – 296 с.
9. Почепцов Г.Г. Стратегия / Г.Г. Почепцов. – М.: «Рефл-бук», 2005. – 384 с.
10. Стратегическое планирование в муниципальном управлении. Введение в предмет: [учеб. пособ. для муницип. управл.] / [за ред. Балобанов А.Е., Генисаретский О.И.] // Серия «Библиотека местного самоуправления». Вып. 19. – М.: Московский общественный научный фонд, 2000. – 292 с.
11. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: матеріали ХІІІ міжнар. наук.-практ. конф. по інноваційній діяльності (Алушта, 10-15 вер. 2012 р.) / Національна академія наук України, Центр досліджень науково-технічного потенціалу і історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України, Творчий союз НІО Криму. – С.: ВТ «АРИАЛ», 2012. – 505 с.

Рецензент статті
д.т.н., проф. Рач В.А.
УДК 005.8:001.891

Стаття надійшла до редакції
29.05.2012 р.

В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мирошниченко

СИСТЕМНО-ЦЕЛОСТНЫЙ МЕТОД ГРАФИЧЕСКОГО ПРЕДСТАВЛЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЙ В ОТДЕЛЬНЫХ ПРЕДМЕТНЫХ ОБЛАСТЯХ (НА ПРИМЕРЕ ОБЛАСТИ УПРАВЛЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПРОЕКТАМИ)

Предложен системно-целостный метод графического представления результатов исследований в определенной предметной области. Показано применение метода на примере предметной области управления образовательными проектами. Рис. 3, табл. 3, ист. 11.

Ключевые слова: результаты исследований, метод представления, графическая модель, предметная область, управление образовательными проектами, метрика.

Постановка проблемы в общем виде. Современный этап развития науки управления проектами характеризуется процессами экстраполяции и глобализации. Экстраполяция связана с расширением методологии управления проектами та те сферы и компоненты деятельности, которые традиционно считались «непроектными» (например, лечение как проект [1]). Глобализация как процесс установления и усиления взаимосвязей между отдельными сферами человеческой деятельности, отдельными нациями, регионами, государствами. Это подтверждается развитием цивилизационного подхода в проектном менеджменте [2]. Указанные процессы значительно увеличили разнообразие и разноаспектность проектов. Это существенно затруднило их классификацию как инструмента систематизации знаний. Поэтому сфера управления проектами стала сложным объектом исследования.

Анализ последних исследований, в которых предложено решение проблемы, и выделение нерешенной ее части. Еще в начале 1970-х годов было показано, что «для сложных объектов ... наиболее адекватным является описание на базе теоретико-системных принципов, и это описание следует рассматривать как действительно научное» [3]. В работе [4] обоснована целесообразность использования целостной концепции системности, где целостность системы рассматривается как первичная перед ее компонентами. Для целостного восприятия систем наиболее рациональным является метод их графического представления в виде различных моделей. Сегодня графическое

«Управління проектами та розвиток виробництва», 2012, №

167

42(642)

моделирование в управлении проектами признается как один из эффективных инструментов объяснения сложных предметов управления проектами [5].

Однако, авторам не известны графические методы моделирования целостностей как предметных областей знаний. Представляет интерес апробация таких методов на примере предметной области «управление образовательными проектами», которая входит в круг научных интересов авторов.

Цель статьи заключается в разработке системно-целостного метода графического представления результатов исследований в отдельной предметной области и выявлении инструментов управления, применяемых для образовательных проектов, и их потенциальной применимости для управления региональным образовательным пространством.

Основная часть исследования. Развитие любой научной специальности подтверждается наличием актуальных научных исследований в данной области знаний. При этом для получения объектов знаний целесообразно применять апробированные инструменты, учитывающие специфику изучаемой нерешенной проблемы в предметной области. Другими словами, базой каждого последующего исследования должны служить результаты предыдущих, адекватность которых подтверждена на практике. Такие результаты могут быть полностью или частично адаптированы к решению вновь выделенной нерешенной части проблемы.

Для решения поставленной задачи предлагается системно-целостный метод графического представления результатов исследований в определенной предметной области.

Сущность метода сводится к следующему.

На первом шаге предметная область как целое описывается четырьмя метриками.

Первая метрика является метрикой масштаба. Любая предметная область может рассматриваться с различной степенью детализации. Следовательно, метрика масштаба естественна.

Вторая метрика отражает аспекты предметной области как целого.

Две первые выделенные метрики являются структурными.

Третья метрика описывает функциональный аспект деятельности целого. Данная метрика является функциональной.

Четвертая метрика отражает эпистемологическую компоненту познания целого, т.е. принципы, методы, приемы познания целого.

Все перечисленные метрики необходимо рассматривать одновременно вне зависимости от того, какая из них превалирует в момент изучения целого. С учетом этого, четвертую метрику следует охарактеризовать как познавательную. Согласно пирамиде «3М» [6] она в зависимости от метрики масштаба может быть методологической, методической и инструментальной.

На втором шаге формируется информационная база предметной области, которая может быть получена как с использованием первичной информации (опроса, анкетирования, наблюдения, эксперимента и т.д.) [7], так и на основе информации из вторичных источников (публикаций, отчетов и т.д.) [8]. Информационная база по каждому из ее элементов должна содержать описание во всех четырех метриках. Количество параметров в каждой метрике выбирается на основе анализа всей базы как единого целого.

Третий шаг предполагает построение графической модели. По оси абсцисс располагаются метрики, по оси ординат – выделенные на основе информационной базы параметры каждой метрики. Тогда каждый элемент

информационной базы можно представить в виде графа, т.е. параметры метрик соединяются отрезками прямой.

При этом для целостности представления необходимо выполнить замыкание модели с использованием одной из четырех введенных выше метрик. Следует отметить, что последовательность графического представления метрик по оси абсцисс может быть изменена в зависимости от цели использования метода.

На четвертом шаге из первой метрики выделяется изучаемый параметр (согласно поставленной задаче изучения целого) и для него строится аналогичная модель по шагам, описанным выше.

На пятом шаге выполняется анализ построенной модели с помощью коэффициента актуализации, или для всей модели (третий шаг), или для модели изучаемого параметра (четвертый шаг).

Коэффициент актуализации представляет собой среднее геометрическое значение коэффициентов потребности и востребованности. Такой коэффициент по своей сути является информационным и позволяет количественно оценить межметрические связи как степень актуализации связи между отдельными параметрами метрик. Составляющие коэффициента актуализации связи рассчитываются таким образом:

- коэффициент потребности (k_{\rightarrow}) – доля входящих компонентов информационной базы в отдельный параметр метрики (условно отвечает на вопрос «Что я требую?»);

- коэффициент востребованности (k_{\leftarrow}) – доля исходящих компонентов информационной базы из одного параметра метрики в параметры следующей метрики (условно отвечает на вопрос «Кому я нужен?»).

Сам коэффициент актуализации связи (K) вычисляется по формуле:

$$K = \sqrt{k_{\rightarrow} \cdot k_{\leftarrow}} .$$

Величина коэффициента актуализации связи может принимать значения от 0 до 1. Для изучаемого параметра метрики, расположенной на графической модели первой, т.е. базовой метрики, коэффициент актуализации равен 1. Расчетные значения коэффициента для связей говорят о степени их актуализации для параметра базовой метрики параметров остальных, выделенных метрик.

Согласно разработанному в Луганской научной школе управления проектами способу формализации метода, успешно примененном в работах [9-11], опишем структурные элементы системно-целостного метода графического представления результатов исследований в определенной предметной области: область применения, цель, сущность, объективная основа, основные правила (условия), результат, применение результата, методики, в которых реализуется метод.

Область применения – анализ результатов исследований в определенной предметной области.

Цель. Описать целенаправленные действия относительно графического представления результатов исследований в определенной предметной области, которые позволяют визуально представить и проанализировать структурный, функциональный и познавательный аспекты изучаемой предметной области.

Сущность. Оценка актуализации структурного, функционального и познавательного аспектов изучаемой предметной области с точки зрения поставленной задачи относительно имеющихся результатов предыдущих исследований.

Объективная основа – однопорядковая сущность метрик описания предметной области как целого.

Основные правила (условия). Статистически достаточный объем совокупности информационной базы. Возможность характеристики каждого элемента информационной базы по всем метрикам.

Результат. Оценка степени актуализации связей между параметрами метрик в соответствии с поставленной задачей системно-целостного анализа результатов исследований в определенной предметной области.

Применение результата. Принятие решения об актуальных направлениях научного поиска и/или возможности адаптации существующих научных результатов.

Методики, в которых реализуется метод. Методика системно-целостного графического анализа результатов исследований в определенной предметной области.

На сегодняшний день многочисленные научные исследования в области управления проектами и программами свидетельствуют о развитии данной научной специальности. Можно утверждать, что уже разработано и апробировано достаточное количество инструментов управления, учитывающих как специфику проектов, так и область знаний в управлении проектами. Необходимость разработки и внедрения новых методов управления требует обоснования.

Покажем применение системно-целостного метода графического представления результатов исследований в определенной предметной области на конкретном примере.

Уже отмечалось ранее, в область научных интересов авторов данной статьи входит управление образовательными проектами, что в свою очередь является предметной областью научной области знаний «управление проектами и программами».

В основу базы исследования положены публикации двух основных конференций по научной специальности «Управление проектами и программами», которые ежегодно проходят на базе Киевского национального университета строительства и архитектуры и Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (г. Николаев).

Было проведено сплошное исследование публикаций, касающихся образовательных проектов, за период с 2007 по 2011 гг. Сбор данных показал наличие 101 публикации по заданной тематике за указанный период времени.

Согласно сущности системно-целостного метода графического представления результатов исследований в выделенной предметной области были введены четыре метрики:

- метрика масштаба предметной области управления образовательными проектами (результаты исследования касаются высшего учебного заведения, регионального образовательного пространства, системы образования Украины в целом, зарубежного опыта реализации образовательных проектов);

- метрика аспектов предметной области управления образовательными проектами, т.е. специфика (вид) образовательных проектов. На основе анализа публикаций выделены 13 видов образовательных проектов: инновационные, международные, трансформации, информационно-аналитические,

организационные, дистанционного образования, модернизации и реорганизации, лицензирования, internet-проекты, развития, научные, учебные, виртуальные;

- метрика функционального аспекта деятельности предметной области управления образовательными проектами, т.е. отрасль знаний (управленческий процесс). По данному признаку выделены основные 11 области знаний, в которых проводятся исследования образовательных проектов: ресурсы, содержание, ценность, качество, стоимость (бюджетирование), интеграция, риски, коммуникации (документирование), человеческие ресурсы, время, знания;

- метрика эпистемологической компоненты познания предметной области управления образовательными проектами, т.е. управленческий подход (метод, инструмент). Встречаются 25 методов, применяемых для управления образовательными проектами, среди которых представлены как общеметодологические, так и специальные: проектно-векторное управление, балансовая модель и рационализация, проектно-ориентированное управление, нормативно-правовой подход, рейтинговый метод, портфельное управление, статистический анализ и прогнозирование, метод системной динамики, мультипроектное управление, нейро-нечеткое моделирование, маркетинговый менеджмент, методы стандартизации и сертификации, метод анализа, кластерный механизм управления, инструменты P2M, стратегический подход, метод анализа иерархий, системный подход, проектно-интеграционные технологии управления, методы стимулирования, практическое внедрение и эксперимент, классификация, когнитивный подход, профилирование, процессное и организационное моделирование.

В каждой публикации выделены соответствующие параметры по четырем выделенным метрикам. Анализ частоты появления соответствующих параметров (табл. 1) показал, что большинство исследований касаются высшего учебного заведения (70,3%), образовательной системе Украины посвящены – 17,8% представленных в публикациях исследований, проектному управлению на региональном уровне – не более 8,0%, т.е. региональное управление образовательными проектами сегодня является наименее изученным.

Для возможности представления элементов метрики по оси ординат для каждого параметра метрики были введены условные числовые обозначения (табл. 1). Их значения не несут смысловой нагрузки и подобраны из условия равномерного покрытия всего поля графической модели при ее построении в среде Excel.

Таблица 1

Числовые обозначения параметров метрик

№ п/п	Параметры метрики	Условное числовое обозначение	Частота	Частость, %	Частота по параметру «регион» метрики масштаба	Частота по параметру «вуз» метрики масштаба
1	2	3	4	5	6	7
1	Метрика масштаба предметной области управления образовательными проектами		101	100,0		
1.1	Вуз	7	71	70,3		71
1.2	Регион	14	8	7,9	8	
1.3	Украина	21	18	17,8		
1.4	Зарубеж	18	4	4,0		

2	Метрика аспектов предметной области управления образовательными проектами		101	100,0	8	71
2.1	Инновационные	2	3	3,0	0	1
2.2	Международные	4	5	5,0	0	4
2.3	Трансформации	6	2	2,0	0	1
2.4	Информационно-аналитические	8	14	13,9	1	13
2.5	Организационные	10	8	7,9	0	7
2.6	Дистанционного образования	12	7	6,9	0	5
2.7	Модернизации и реорганизации	14	3	3,0	0	3
2.8	Лицензирования	16	4	4,0	0	3
2.9	Образовательные (не возможно детализировать)	18	24	23,8	6	15
2.10	Развития	20	7	6,9	1	5

2.11	Научные	22	2	2,0	0	2
2.12	INTERNET	24	3	3,0	0	2
2.13	Учебные	26	18	17,8	0	9
2.14	Виртуальные	28	1	1,0	0	1
3	Метрика функционального аспекта деятельности предметной области управления образовательными проектами		101	100,0	8	71
3.1	Ресурсы	2	3	3,0	0	3
3.2	Интеграция	4	1	1,0	0	0
3.3	Ценность	6	8	7,9	0	6
3.4	Знания	8	2	2,0	0	2
3.5	Стоимость (бюджетирование)	10	5	5,0	0	4
3.6	Содержание	12	16	15,8	2	8
3.7	Риски	14	4	4,0	0	3
3.8	Коммуникации (документирование)	16	7	6,9	1	4
3.9	Все (не конкретизирован)	18	23	22,8	3	14
3.10	Человеческие ресурсы	20	10	9,9	1	8
3.11	Время	22	3	3,0	0	3
3.12	Качество	24	19	18,8	1	16
4	Метрика эпистемологической компоненты познания предметной области управления образовательными проектами		101	100,0	8	71
4.1	Проектно-векторное	1	2	2,0	0	2
4.2	Балансовая модель + рационализация	2	2	2,0	0	1
4.3	P2M	3	2	2,0	0	1
4.4	Нейро-нечеткая модель	4	1	1,0	0	0
4.5	Рейтинг	5	1	1,0	0	1
4.6	Портфельное управление	6	6	5,9	1	5
4.7	Статистический + прогнозирование	7	3	3,0	0	2
4.8	Метод системной динамики	8	2	2,0	1	0
4.9	Мультипроектная среда	9	2	2,0	0	2
4.10	Анализ иерархий	10	1	1,0	0	1
4.11	Маркетинг + менеджмент	11	3	3,0	0	1
4.12	Стандартизация + сертификация	12	2	2,0	0	2
4.13	Анализ	13	16	15,8	0	11
4.14	Кластерный механизм	14	2	2,0	2	0
4.15	Проектно-ориентированное	15	15	14,9	2	8
4.16	Стратегический подход	16	3	3,0	0	3
4.17	Нормативно-правовой	17	5	5,0	0	5
4.18	Общеметодологический (не конкретизирован)	18	4	4,0	1	2
4.19	Системный	19	9	8,9	0	8

4.20	Проектно-интеграционные технологии	20	1	1,0	0	0
4.21	Стимулирование	21	1	1,0	0	1
4.22	Эксперимент + внедрение	22	5	5,0	1	2
4.23	Классификация	23	6	5,9	0	6
4.24	Когнитивный подход	24	1	1,0	0	1
4.25	Профилирование	25	2	2,0	0	2
4.26	Процессная + организационная модель	26	4	4,0	0	4

На основе собранных данных и введенных метрик была построена системно-целостная модель результатов исследований в области управления образовательными проектами (рис. 1). Наличие пятой метрики необходимо для целостности представления. Замыкание в рассмотренной модели было выполнено с использованием метрики масштаба, т.е. первая и последняя метрики по оси абсцисс одинаковые.

На рис. 1 нанесены, структурированные по метрикам, результаты 101 исследованных публикаций. Однако часть элементов накладываются друг на друга, что может создавать впечатление неполноты графического представления.

Как уже отмечалось в область научных интересов авторов данной статьи, в первую очередь, попадает управление образовательными проектами на региональном уровне. Для анализа выделенной предметной области по изучаемому параметру метрики масштаба – «регион» – была получена совокупность данных, приведенных в табл. 1 в графе 6.

На основе указанного параметра отбора построена системно-целостная модель результатов исследований в области управления образовательными проектами по параметру «регион» метрики масштаба (рис. 2).

Рассчитаем коэффициенты актуализации связей параметров метрик аспектов предметной области и функционального аспекта деятельности управления образовательными проектами, соответствующих параметру «регион» метрики масштаба (табл. 2, рис. 2).

Таблица 2

Расчет коэффициента актуализации связей параметров метрик аспектов предметной области и функционального аспекта деятельности управления образовательными проектами для параметра «регион» метрики масштаба

Параметр метрики аспекта предметной области	Коэффициент потребности ($\rightarrow k$)	Параметр метрики функционального аспекта деятельности	Коэффициент востребованности ($k \rightarrow$)	Связь параметров метрик	Коэффициент актуализации связи (K)
1	2	3	4	5	6
20 (2.10)	0,125	12 (3.6)	0,125	2.10→3.6	0,125
18 (2.9)	0,750	24 (3.12)	0,125	2.9→3.12	0,306
		20 (3.10)	0,125	2.9→3.10	0,306
		18 (3.9)	0,375	2.9→3.9	0,530
		12 (3.6)	0,125	2.9→3.6	0,306
8 (2.4)	0,125	16 (3.8)	0,125	2.4→3.8	0,125

Примечание: нумерация параметров соответствует обозначениям, введенным в табл. 1. Значения коэффициентов потребности и востребованности (графы 2,4) изображены на рис. 2.

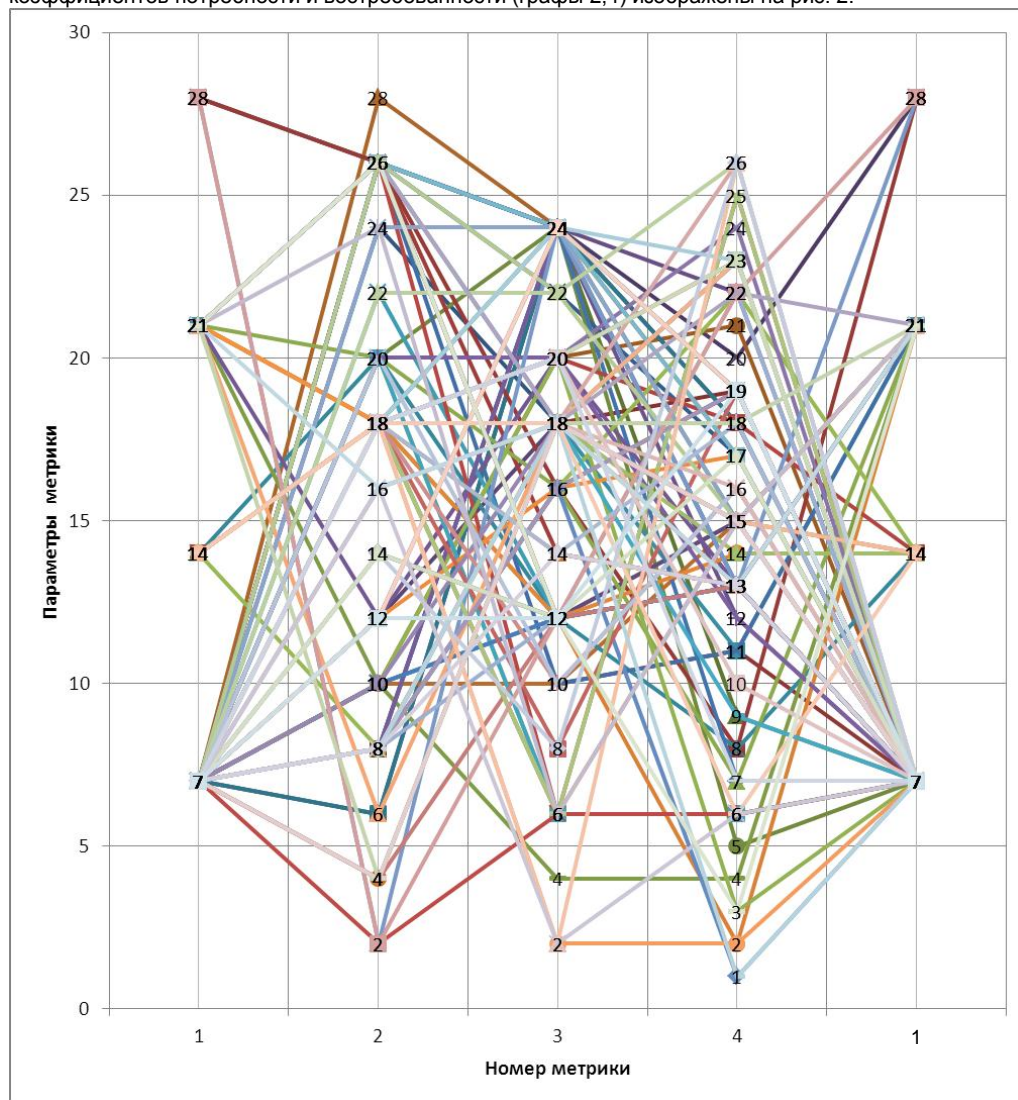

Рис. 1. Системно-целостная модель результатов исследований в области управления образовательными проектами

Восстановив сущность введенных численных обозначений параметров метрик (2.9→3.9), можно сделать вывод, что по изучаемому параметру «регион» наиболее сильно прослеживается межметрическая связь между параметрами: образовательные проекты в целом (2.9) и неконкретизированная (четко не выделенная) область знаний (3.9). Другими словами, среди результатов научных исследований по управлению образовательными проектами на уровне региона не выделены специфический вид проектов и область знаний.

Изменив последовательность третьей и четвертой метрик можно аналогичным образом рассчитать коэффициент актуализации связей между

параметрами второй и четвертой метрик по параметру «регион метрики масштаба (табл. 3).

В данном случае по изучаемому параметру «регион» метрики масштаба доминируют межметрические связи между параметрами образовательные проекты (2.9) – проектно-ориентированное управление (4.15); образовательные проекты (2.9) – кластерный механизм управления (4.14).

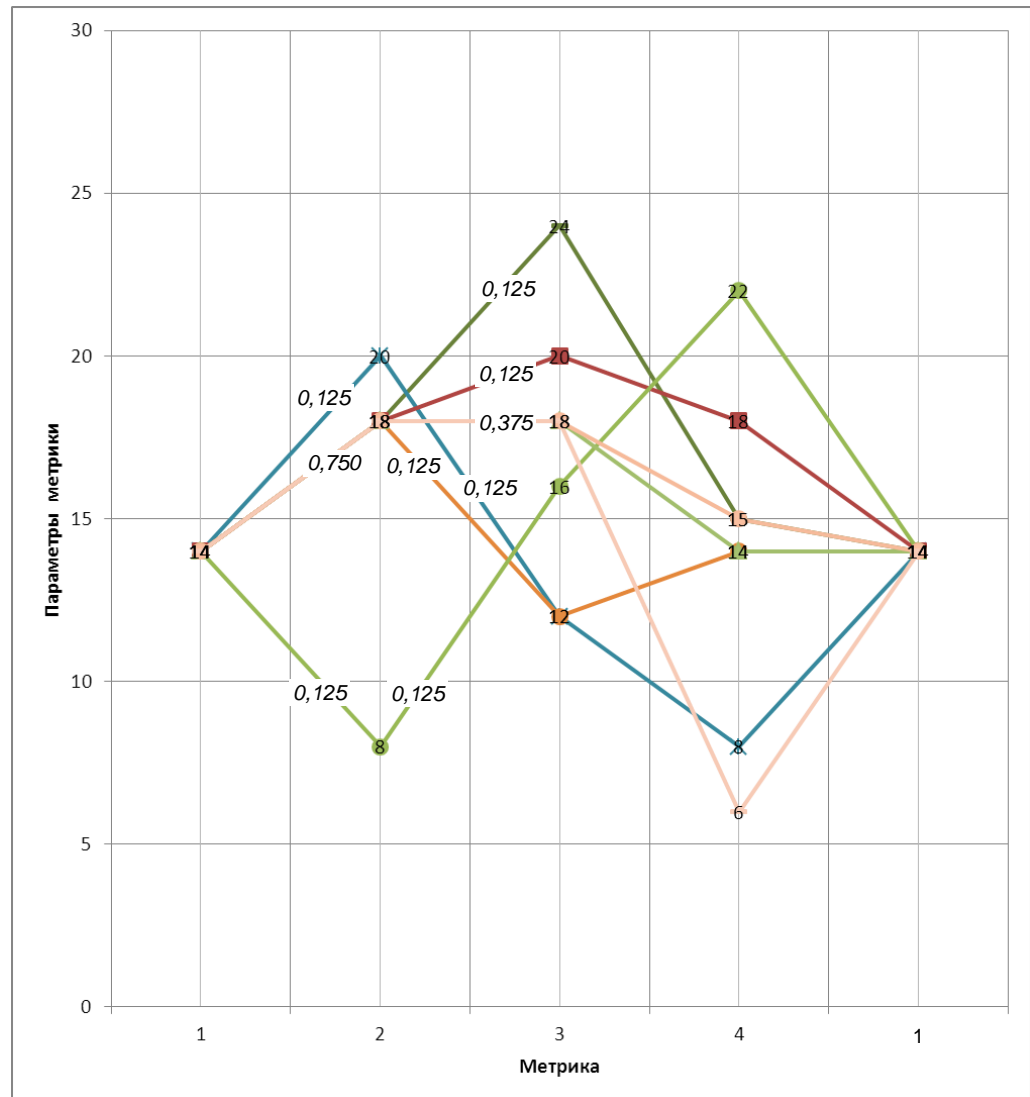

Рис. 2. Системно-целостная модель результатов исследований в области управления образовательными проектами по параметру «регион» метрики масштаба

В целом анализ модели и оценка рассчитанных коэффициентов показывают, что 7,9% публикаций, раскрывающих результаты научных исследований в области управления образовательными проектами, относятся к исследованию образовательных проектов в целом, за редким выделением подвидов проектов развития и информационно-аналитических. Научный интерес

представляют области знаний управления содержанием, качеством, человеческими ресурсами и коммуникациями. С точки зрения применяемых эпистемологических компонент познания можно сделать вывод о научной обоснованности целесообразности применения проектно-ориентированного подхода к управлению образовательными проектами на региональном уровне с использованием кластерного механизма, моделей системной динамики и портфельного управления. Наличие одной публикации относительно внедрения, может свидетельствовать о получении на сегодняшний момент научных знаний, готовых к апробации.

Таблица 3

Расчет коэффициента актуализации связей параметров метрик аспектов предметной области и эпистемологической компоненты познания управления образовательными проектами для параметра «регион» метрики масштаба

Параметр метрики аспекта предметной области	Коэффициент потребности (k_{\rightarrow})	Параметр метрики эпистемологической компоненты познания	Коэффициент востребованности (k_{\leftarrow})	Связь параметров метрик	Коэффициент актуализации связи (K)
1	2	3	4	5	6
20 (2.10)	0,125	8 (4.8)	0,125	2.10→4.8	0,125
18 (2.9)	0,750	15 (4.15)	0,250	2.9→4.15	0,433
		18 (4.18)	0,125	2.9→4.18	0,306
		14 (4.14)	0,250	2.9→4.14	0,433
		6 (4.6)	0,125	2.9→4.6	0,306
8 (2.4)	0,125	22 (4.22)	0,125	2.4→4.22	0,125

Выдвинем гипотезу о существовании в достаточном количестве научно-обоснованных подходов, моделей и методов управления образовательными проектами высшего учебного заведения, которые могут быть адаптированы к решению проблем управления региональным образовательным пространством.

Для проверки гипотезы воспользуемся системно-целостной моделью результатов исследований в области управления образовательными проектами для параметра метрики масштаба – «высшее учебное заведение» (см. графа 7 табл. 1, рис. 3).

Построенная модель свидетельствует о том, что для высшего учебного заведения существующие результаты научных исследований охватывают весь спектр образовательных проектов. В функциональном аспекте решаются проблемы управления такими проектами во всех областях знаний, кроме процессов интеграции. Доминирующей областью, представляющей наибольший научный интерес исследователей, можно назвать управление качеством образовательных проектов. Среди параметров эпистемологической метрики следует отметить доминирование применения исследователями, в первую очередь, общенаучных методов познания: анализа, системного подхода, разработку классификаций. Однако можно утверждать, что на уровне высшего учебного заведения для управления образовательными проектами успешно апробированы специальные методы: инструменты проектно-ориентированного, портфельного управления. Рассмотренный спектр параметров эпистемологической метрики свидетельствует о целесообразности адаптации перечисленных методов и инструментов управления, а также моделей стратегического и процессно-организационного управления для управления образовательными проектами в пределах региона.

Однако, убедительных доказательств существования достаточного количества научно-обоснованных управленческих инструментов во всех областях знаний, необходимых для принятия управленческих решений на региональном уровне не получено.

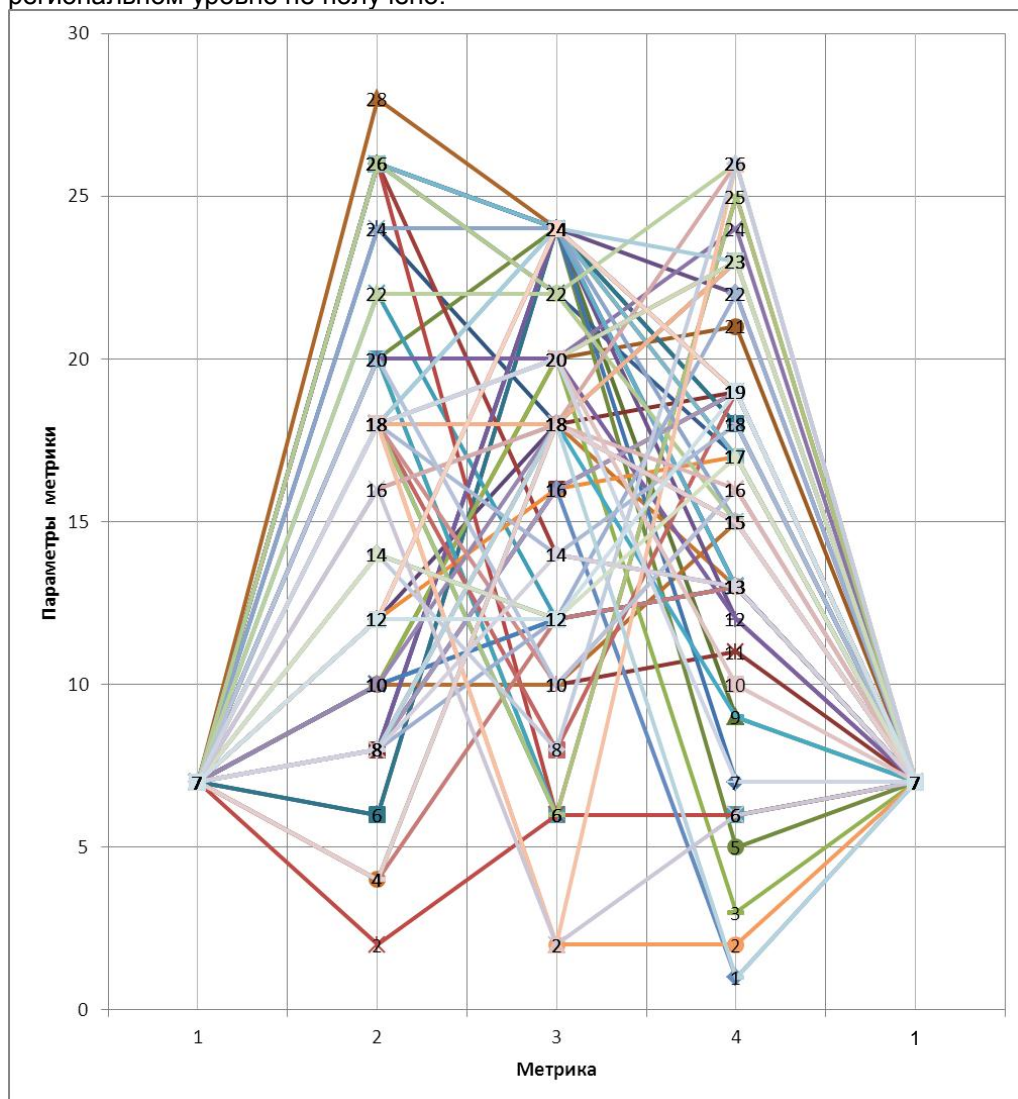

Рис. 3. Системно-целостная модель результатов исследований в области управления образовательными проектами по параметру «высшее учебное заведение» метрики масштаба

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении. На основе проведенного исследования получены такие научные результаты:

- разработан и формализован системно-целостный метод графического представления результатов исследований в определенной предметной области;

- показано применение системно-целостного метода графического представления результатов исследований в предметной области управления образовательными проектами;

- доказана возможность частичной адаптации существующих методов управления образовательными проектами высшего учебного заведения к решению задач управления на региональном уровне.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масауд Султан. Классификация медицинских проектов как основа определения компетенций проектных менеджеров / Султан Масауд // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – № 4(36). – С. 152-156.
2. Палагин В.С. Цивилизационный подход в развитии проектного менеджмента. Задачи, содержание и стратегия Евразийского стандарта управления проектами [Электронный ресурс] / В.С. Палагин. – Software Engineering Summit - 2010. – Казахстан, Астана/Алматы, 18-20 марта, 2010. – Режим доступа: www.epmc.ru/docs/Paper_100318.pdf.
3. Месарович М. Теория систем и биология: точка зрения теоретика / М. Месарович // Системные исследования. Ежегодник. – М.: «Наука», 1970. – С.137-163.
4. Россошанская О.В. Культурный контекст проекта как элемент компетентностного подхода в управлении проектами / О.В. Россошанская // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – № 2(34). – С. 147-155.
5. Уайдман Макс Р. Моделирование в управлении проектами / Макс Р. Уайдман // Управление проектами. – М.: Издательский дом Гребенникова, 2005. – № 1(1). – С. 18-26.
6. Практичні інструменти регіонального та місцевого розвитку: навч. посіб. / [Рач В.А., Гонте А., Черенкова М.А., Зеленко О.А. та ін. / За ред. проф. Рач В.А. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2007. – 156 с.
7. Маркетинг: учебное пособие для подготовки к итоговому междисциплинарному экзамену профессиональной подготовки маркетолога /Т.В. Алесинская, Л.Н. Дейнека, А.Н. Проклин, Л.В. Фоменко и др.; под общей ред. В.Е. Ланкина. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2006. – 241 с.
8. Гольштейн Г.Я. Стратегический инновационный менеджмент: учеб. пособ./ Г.Я. Гольштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2004. – 267 с.
9. Коляда О.П. Портфельне планування у процесі реалізації стратегії розвитку вищого навчального закладу [Текст]: автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.22 / Коляда Оксана Петрівна; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – К., 2011. – 20 с.
10. Гладка О.М. Стратегічні виховні рішення в проектах девелопменту нерухомості [Текст] : автореф. дис. ... канд. техн. наук: 05.13.22 / Гладка Олена Миколаївна; Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. – К., 2012. – 20 с.
11. Антонян О.А. Трансформація показників діяльності суб'єктів господарювання для інформаційно-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02 / Антонян Олена Альбертівна; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 20 с.

Рецензент статті
д.т.н., д.е.н., проф. Рамазанов С.К.

Стаття надійшла до редакції
29.05.2012 р.

ДО УВАГИ АВТОРІВ

1. Загальні відомості

Редакція приймає до друку оригінальні статті, які не друкувалися раніше, тобто написані спеціально до збірника наукових праць "Управління проектами та розвиток виробництва".

Статті рецензуються членами редакційної колегії на предмет ступеня новизни викладеного матеріалу, значущості для управління проектами та розвитку виробництва, відповідності змісту статті предметній галузі управління проектами та дотримання авторських прав. Крім того, визначається можливість надрукування статті повністю без змін, із невеликими правками або після суттєвих переробок.

Редакція залишає за собою право уточнення назви статті, її скорочення та внесення невеликих змін. Відповідальність за зміст несуть автори.

Редакція не веде листування з авторами.

Пріоритетність приведеної у рукописі наукової інформації визначається датою надходження статті до редакції.

Гонорари не сплачуються. Збірник знаходиться на самоокупності, за рахунок коштів авторів.

2. Відомості про обсяг та структуру статті

Обсяг статті (із списком літератури, таблицями тощо), як правило, не повинен перевищувати 0,5 авторського аркуша (8-10 сторінок).

При викладенні матеріалу статті використовується безособова форма дієслова за виключенням звернення до попередніх робіт. Фізичні величини подаються у системі СІ.

Текст рукопису повинен будуватися за загальною прийнятою структурною схемою: індекс УДК в верхньому лівому куті аркуша, нижче з відступом у 3 см ініціали та прізвище автора (авторів), з нового рядка назва статті великими літерами, з нового рядка анотація (короткий зміст мовою статті) обсягом не більш 300 знаків, далі з нового рядка ключові слова. Далі йде текст статті та список використаної літератури. На окремому аркуші додаються анотації (прізвища авторів, назва статті, текст анотації) трьома мовами (російською, українською та англійською).

Якщо стаття містить таблиці та рисунки, то вони повинні мати назви та бути пронумеровані для конкретного посилання на них. Рисунки обов'язково повинні бути згруповані, тобто виділені як окремий об'єкт. Звертайте увагу на розміщення рисунків та таблиць у межах сторінки (параметри сторінки наведені нижче).

Стаття обов'язково повинна мати посилання на літературні джерела, які оформлюються за діючим стандартом, тобто загальним списком наприкінці рукопису, згідно з послідовністю появи у тексті статті. Посилання на джерело даються у квадратних дужках [].

До тексту статті на окремому аркуші додається авторська довідка, де українською мовою наводяться: прізвище, ім'я, по батькові (повністю) автора (авторів), посада, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, контактні адреса і телефон, а також назва статті, підтвердження того, що стаття раніше ніде не публікувалася, підпис автора (авторів).

До статті обов'язково додається зовнішня рецензія доктора наук з його підписом і печаткою.

Стаття повинна бути підписана всіма авторами.

3. Вимоги до оформлення статті

Статтю необхідно набирати на комп'ютері в текстовому редакторі Word 6.0 або в наступних версіях Word 95, 98, 2000. При підготовці тексту у редакторі Word встановити такі параметри сторінки:

поля: верхнє – 2 см, нижнє – 6,5 см, внутрішнє – 1,75 см, зовнішнє – 5,75 см, палітурка – 0 см, від краю до верхнього колонтитула – 0 см, нижнього – 5,5 см, дзеркальні поля. Такі розміри застосувати до всього документа;

розмір аркуша: А4, тобто ширина – 21,0 см, висота – 29,7 см;

установити книжну орієнтацію аркуша.

Вся інформація (УДК, прізвища авторів, назва статті, анотація, текст статті, літературні джерела, додаткова інформація про авторів, анотації) повинна бути набрана з одинарним міжрядковим інтервалом шрифтом Arial Cyr №10 із вирівнюванням по ширині, відступ на абзац – 0,75 см (не користуватися кнопкою табуляції).

Якщо стаття містить математичні формули, то вони повинні бути виконані у редакторі формул Equation. Для формул установити такі параметри:

розмір: звичайний – 14 пт; великий індекс – 11 пт; малий індекс – 9 пт; великий символ – 18 пт; малий – 14 пт.

стиль: текст – Times New Roman; функція – Times New Roman (з нахилом); перемінна – Times New Roman (із нахилом); рядкові грецькі – Symbol; прописні грецькі – Symbol; символ – Symbol; матриця-вектор – Times New Roman; числа – Times New Roman.

Формули обов'язково повинні бути пронумеровані у круглих дужках.

4. До редакції матеріали статті надсилаються:

1) в електронному варіанті, на диску;

2) у друкованій формі на одній стороні білого аркуша формату А4 у двох екземплярах.

Перший екземпляр оформити та надрукувати згідно з вимогами до оформлення статті, п.3.

Другий екземпляр потрібен для вичитки літературним редактором. Необхідно надрукувати статтю, набрану з міжрядковим інтервалом 1,5 шрифтом Arial Cyr №14 із вирівнюванням по ширині, але встановити такі поля аркуша: верхнє – 2 см, нижнє – 2 см, внутрішнє – 2 см, зовнішнє – 2 см, палітурка – 0 см, від краю до верхнього колонтитула – 0 см, нижнього – 0 см.

УВАГА!

Згідно з вимогами ПОСТАНОВИ ПРЕЗИДІЇ АТЕСТАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ УКРАЇНИ від 15.01.2003р. № 7-05/1 "ПРО ПІДВИЩЕННЯ ВИМОГ ДО ФАХОВИХ ВИДАНЬ, ВНЕСЕНИХ ДО ПЕРЕЛІКІВ ВАК УКРАЇНИ" кожна наукова стаття обов'язково повинна містити наступні елементи (чітко виділені у статті):

№ з/р	Необхідний елемент наукової статті
1.	Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями
2.	Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор
3.	Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття
4.	Формулювання цілей статті (постановка завдання)
5.	Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів
6.	Висновки з даного дослідження
7.	Перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Крім того, згідно з вимогами "ПОСТАНОВИ" кожна стаття повинна мати одну зовнішню рецензію. Дані про рецензента публікуються наприкінці статті.

Статті, які не відповідають вказаним вимогам, не публікуються, диски і тексти не повертаються.

АНОТАЦІЇ

УДК 005.8:005.6

Маматова Т.В. Применение руководства ISO 10006 по управлению качеством в проектах на различных этапах подготовки магистров по специальности «Управление проектами»/ Т.В. Маматова// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 5-11.

Предложен подход к применению руководства ISO 10006 по управлению качеством в проектах на различных этапах подготовки магистров по специальности «Управление проектами». Табл. 2, ист. 5.

УДК 65.012.32

Молоканова В.М. Исследование проектно-ориентированного развития на основе эволюционной теории ценностей / В.М. Молоканова // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 11-17.

Рассмотрено использование эволюционной теории ценностей в управлении проектами. Предложен алгоритм управления ценностью проекта и ранжирование проектов на основе определения профиля ценностей. Рис. 2, табл.1, ист. 8.

УДК 005.8:005.42:005.334.2

Медведева О.М. Сутність взаємодії в системі знань Р2М та особливості її реалізації в українському національному ментальному середовищі / О.М. Медведева // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 17-29.

Доведена доцільність врахування особливостей культурного та бізнес-середовища українських компаній при реалізації ними проектною діяльністю по моделі системи знань Р2М. Обґрунтована необхідність введення та розкриття сутності додаткової управлінської функції в управлінні проектами – управління взаємодією зацікавлених сторін в проектах. Рис. 1, табл. 7, дж. 26.

УДК 658.5:622

Кратт О.А. Управління якістю проектів подолання соціально-економічних наслідків закриття вугільних шахт / О.А. Кратт, А.І. Ярембаш // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 30-36.

Визначені основні принципи оцінки якості проектів подолання соціально-економічних наслідків закриття вугільних шахт. Вибрані показники та критерій інтегральної оцінки якості проектів у вуглевидобувній галузі. Дж. 2.

УДК 330.131.7

Кравченко Н.В. Теневая экономика как самоорганизованное явление в системе социально-экономических отношений общества: подходы к изучению / Н.В. Кравченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 36-41.

Проанализирована сущность основных подходов к определению понятия "теневая экономика" (учетно-статистический, формально-правовой, комплексный), показана их ограниченность. Раскрыты возможности объяснения сущности теневой экономики в рамках теории прав собственности. Ист. 18.

ABSTRACTS

UDC 005.8:005.6

Mamatova T.V. The ISO 10006 Guidelines implementation for the project quality management on different stages of the "Project management" master program / T.V. Mamatova // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 5-11.

Approach to the ISO 10006 Guidelines implementation for the project quality management on different stages of the "Project management" master program is suggested.

UDC 65.012.32

Molokanova V.M. Investigation of the project-oriented development based on evolutionary theory of values / V.M. Molokanova // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 11-17.

Evolutionary theory of values in the project management is considered. Algorithm of the project value management and projects rating basing on determining values profiles is proposed.

UDC 005.8:005.42:005.334.2

Medvedeva E.M. Essence of interaction according to P2M and features of its implementation in Ukrainian national mental environment / E.M. Medvedeva // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 17-29.

Expediency to consider features of cultural and business environment in project activity of Ukrainian companies according P2M methodology model is proved. Necessity to implement additional project management function – interaction management is grounded and essence of this function is revealed.

UDC 658.5:622

Kratt O.I. Quality management in projects of overcoming the socio-economic consequences of the coal mines closing / O.I. Kratt, A.I. Yarembash // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 30-36.

Basic principles of the quality estimation in projects of overcoming the socio - economic consequences of the coal mines closing are curtained. Indexes and criterion of the quality integral estimation in projects in coalmining industry are chosen.

UDC 330.131.7

Kravchenko N.V. Shadow economy as self-organized phenomenon in system of the society social-economic relations: approaches to research/ N.V. Kravchenko // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 36-41.

The essence of main approaches to define the notion "shadow economy" (accounting-statistical, formal-legislative, complex) is analyzed, their constraints are shown. Possibilities to explain the essence of shadow economy based on the property rights theory are considered.

УДК 351.83

Михальченко А.Г. Региональные особенности развития населения / А.Г. Михальченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 41-54.

Исследованы региональные особенности развития населения Украины. Определены приоритетные направления развития населения в условиях значительной дифференциации регионального развития. Рис. 1, табл. 2, ист. 16.

УДК 334.012.64

Трунина И.М. Актуальные проблемы развития малого предпринимательства в Украине / И.М. Трунина // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 41-59.

Исследованы актуальные проблемы развития предпринимательства в Украине и механизмы их урегулирования. Ист. 5.

УДК 378.1

Тюленев Г.Д. Принципиальные основы усиления экономической безопасности высшего учебного заведения / Г.Д. Тюленев // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 59-65.

Предложено понятие экономической безопасности ВУЗа. Проанализированы основные проблемы украинских ВУЗов. Рассмотрена деятельность ВУЗа как экономического агента. Предложены направления повышения экономической безопасности отечественных ВУЗов. Рис. 3, ист. 20.

УДК 005.8:338.2

Григорян Т.Г. Використання когнітивного моделювання в оцінці портфелів проектів підвищення безпеки АЕС / Григорян Т.Г., Квасневський Е.А., Кошкін К.В. // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 66-70.

Розглянуто підхід до використання когнітивного моделювання для оцінки успішності портфелів проектів підвищення безпеки АЕС. Запропонована базова система факторів, на основі якої розроблена когнітивна мережа, що описує систему оцінки успішності реалізації портфеля проектів підвищення безпеки АЕС. Рис. 1, табл. 1, дж. 8.

УДК 005.8:005.332.4

Голубятников В.Т. Анализ и прогнозирование эффективности рекламной деятельности в проектах развития индустрии развлечений / В.Т. Голубятников, В.В. Захарчук // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 70-76.

Предложены критерии оценки и прогнозирования эффективности рекламной деятельности субъектов хозяйствования индустрии развлечений как специфической отрасли народного хозяйства. Предложен алгоритм прогнозирования эффективности рекламы и принципиальная схема выполнения контрольных действий по корректировке процессов стратегического планирования рекламной деятельности при проектировании развития индустрии развлечений. Рис. 2, ист. 13.

UDC 351.83

Mikhalchenko G.G. Regional features of the population development / G.G. Mikhalchenko // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 41-54.

Regional features of the population development in Ukraine are searched. Priorities in directions of the population development in conditions of considerable regional development differentiation are determined.

UDC 334.012.64

Trunina I.M. Actual problems of small enterprise development in Ukraine / I.M. Trunina // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 41-59.

Actual problems of the small enterprise development in Ukraine and mechanisms of its settlement are investigated.

UDC 378.1

Tyulenev G.D. The principles of increasing economical security of the higher school institution / G.D. Tyulenev // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 59-65.

The notion "higher school institution's economical security" is offered. Main problems of Ukrainian higher school institutions are analyzed. Activity of the higher school institution as an economic agent is considered. Directions of increasing the economical security of domestic higher school institutions are proposed.

UDC 005.8:338.2

Grigorian T.G. The use of cognitive modeling for nuclear power plants safety improvement project portfolio estimation / Grigorian T.G., Kvasnevskiy E.A., Koshkin K.V. // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 66-70.

An approach to the use of cognitive modeling to assess the success of the portfolios of nuclear power plants safety improvement projects is described. Basic system of factors is proposed, on the base of which the cognitive network, describing the system for evaluating the success of the portfolios of nuclear power plants safety improvement projects, is developed.

UDC 005.8:005.332.4

Holubyatnikov V.T. Analysis and prediction of advertisement in projects of the entertainment industry development / V.T. Holubyatnikov, V.V. Zakharchuk // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 70-76.

Effectiveness criteria for assessing and predicting of the management subject's advertising activity in entertainment industry as a specific sector of the economy are proposed. Algorithm for predicting the advertising effectiveness and principal diagram of control actions in order to adjust the strategic planning processes of advertising when designing the entertainment industry development are developed.

УДК 658.8

Аронова В.В. Инновационно-проектный подход управления изменениями в маркетинговой деятельности на предприятии / В.В. Аронова // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 77-81.

Рассмотрены методические и научно-практические положения управления изменениями в маркетинговой деятельности на предприятии на основе инновационно-проектного подхода. Рис. 1, ил. 13.

УДК 659.3

Шапран Е.Е. Роль экологического маркетинга в формировании имиджа социально ответственного бизнеса / Е.Е. Шапран // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 82-87.

Рассмотрены сущность и цели внедрения концепции экологического маркетинга в деятельности предприятий, которая предполагает направление их усилий на производство и реализацию экологически безопасной продукции. Определена роль экологического маркетинга в формировании имиджа социально ответственного бизнеса. Рис. 1, ил. 15.

УДК 005.7.001.13

Дубровин В.А. Оценивание продукта организационного проекта по модели делового совершенства / В.А. Дубровин, И.П. Тавлуй // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 87-92.

Определено соответствие критериев модели делового совершенства Европейского фонда менеджмента качества (European Foundation for Quality Management – EFQM) и требований стандартов ISO серии 9000. Проведено оценивание продукта проекта разработки системы управления качеством по модели EFQM. Определены преимущества и недостатки предложенного подхода. Рис. 2, табл. 1, ил. 11.

УДК 338.824.5

Морозюк Н.С. Индикаторы оценки продовольственной безопасности / Н.С. Морозюк // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 92-97.

Рассмотрены перспективы использования индикаторов продовольственной безопасности, соответствующих действующей нормативно-правовой базе, для усовершенствования процесса оценки продовольственной безопасности страны и ее отдельных регионов. Рис. 1, ил. 10.

УДК 006.322:644.641.12(477.41)

Желобкова М.В. Интегрированная система управления как средство обеспечения безопасности пищевых производств / М.В. Желобкова // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 97-101.

Введено понятие «интегрированная система управления безопасностью пищевых производств (ИСУБПП)». Определены системные стандарты, которые послужат основой ее разработки. Табл. 1, ил. 16.

UDC 658.8

Aronova V.V. Innovative-project approach to changes management in the enterprise's marketing activity / V.V. Aronova // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P.77-81.

Methodological, theoretical and practical baselines of the changes management in the enterprise's marketing activity based on innovative-project approach are considered.

UDC 659.3

Shapran E.E. The role of environmental marketing in formation of the socially responsible business image / E.E. Shapran // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 82-87.

Nature and purposes of the environmental marketing concept implementation in the enterprise's activity, what suggests applying their efforts to environmentally friendly products production and selling, is described. The role of environmental marketing in formation of the socially responsible business image is defined.

UDC 005.7.001.13

Dubrovin V.O. Evaluation of the organizational project product by model of business perfectness / V.O. Dubrovin, I.P. Tavlui // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 87-92.

Criteria compliance of the business perfectness model of European Foundation for Quality Management (EFQM) to requirements of ISO 9000 series standards is found. Product of the quality management system development project is evaluated by the EFQM model. Advantages and drawbacks of the proposed approach are established.

UDC 338.824.5

Morozjuk N.S. Indicators of the food security assessment / N.S. Morozjuk // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 92-97.

Prospects of using the food security indicators, according to the relevant legal basis, for improvement the evaluation process of the country and particular regions food safety are considered.

UDC 006.322:644.641.12(477.41)

Zhelobkova M.V. Integrated management system as a safety assurance tool of the food production / M.V. Zhelobkova // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 97-101.

Notion «integrated system of the food production safety management» is presented. System standards as a basis of its development are defined.

УДК 330.4:65.012.8

Овсянко О.Н. Диагностика как инструмент определения влияния демографических факторов на безопасность субъектов хозяйствования / О.Н.Овсянко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 101-108.

Рассмотрено влияние демографических факторов на безопасность субъектов хозяйствования. На основе обобщенного определения термина «диагностика» построена модель процесса диагностики. Предложено определение диагностики экономической безопасности с учетом влияния демографических факторов Рис. 2, табл. 1, ист. 17.

УДК 336.6:631

Бондаренко Е.С. Модель формирования целостной системы сельской кредитной кооперации / Е.С. Бондаренко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 108-113.

Исследованы главные предпосылки создания модели кредитной кооперации для обеспечения потребностей аграрного сектора в кредитных ресурсах. Рис. 4, табл. 2, ист. 6.

УДК 005.8:504.062/064

Матейчик В.П. Методические подходы к управлению экологическими аспектами в проектах обращения с отходами / В.П. Матейчик, В.А.Хрутьба // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 113-123.

Проанализирован международный опыт внедрения процессов управления состоянием окружающей среды в процессы управления проектами. Разработана модель управления экологическими аспектами как области знаний по управлению проектами, которая использована для управления экологическими аспектами проекта обращения с отходами транспортного предприятия. Рис. 2, табл. 3, дж. 16.

УДК 005.4:005.8

Крап Н.П. Методология управления проектами туристических потоков на основании кластерного анализа / Н.П. Крап, В.Н. Юзевич // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 123-128.

Показано, что кластерный анализ целесообразно использовать как инструмент целевого управления проектами туристических потоков с целью оптимизации затрат. Рис. 2, табл. 1, ист. 4.

УДК 005.8:001.891

Шаров О.И. Разработка инструментария исследования жизнеспособности образовательного проекта и его возможного мультипликативного эффекта / О.И. Шаров // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 128-135.

Построена рамочная иерархия факторов как инструментария исследования жизнеспособности образовательного проекта. Рассмотрены его возможности мультипликативного эффекта с использованием метода аналитических сетей. Табл. 3, ист. 13.

UDC 330.4:65.012.8

Ovsyanko O.N. Diagnostics as tool for definition influence demographic factors on safety subjects of managing / O.N. Ovsyanko // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 101-108.

Influence of demographic factors on safety subjects of managing is considered. On the basis of the generalized definition of the term "diagnostics" the process model of diagnostics is constructed. Definition of diagnostics of economic safety with influence demographic factors is offered.

UDC 336.6:631

Bondarenko E.S. Model of creating agrarian credit cooperation integrated system / E.S. Bondarenko // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 108-113.

Main prerequisites for creating credit cooperation model in order to meet needs in credit resources of the agricultural sector are searched.

UDC 005.8:504.062/064

Mateichyk V.P. Methodological approaches to managing environmental aspects in waste maintenance projects / V.P. Mateichyk, V.A. Hrut'ba // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 113-123.

International experience in implementing the environment state management processes in the project management processes is analyzed. Model of epy environmental aspects management as a knowledge area in the project management is developed, which is tested when managing environmental aspects of the transport company waste maintenance project.

UDC 005.4:005.8

Krap N.P. Methodology of the tourist flows project management on the base of cluster analysis / N.P. Krap, V.N. Yzevich // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 123-128.

It is shown that cluster analysis is expedient to be used as instrument for target tourist flows project management in purpose to optimize costs.

UDC 005.8:001.891

Sharov O.I. Development of instruments for searching the educational project viability and its possible multiplicative effect / O.I. Sharov // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 128-135.

Frame hierarchy of factors as instrument for searching the educational project viability is developed. Its possibilities of multiplicative effect using method of analytical nets are considered.

УДК 005.934:005.336.4:005.8:330.113

Россошанская О.В. Сущность экономической безопасности инновационных проектно-ориентированных предприятий с позиции разных заинтересованных сторон в контексте стоимостного подхода к управлению / О.В. Россошанская // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 136-144.

Разработана графическая модель, которая раскрывает сущность стоимостного подхода к управлению экономической безопасностью инновационных проектно-ориентированных предприятий. Доказано, что экономическая безопасность предприятия определяется компетентностью его сотрудников, способных действовать по принципу «угроза одной сущности – обеспечение непрерывности деятельности за счет других сущностей». Рис. 3, ист. 29.

УДК 331.102.312:005.954

Щербатюк А.И. Инновационный труд как компонент компетентной деятельности современного специалиста / А.И. Щербатюк// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 144-148.

Рассмотрено понятие компетентности, системная модель компетентной деятельности специалиста, проанализировано определение инновационного труда, сформулированное разными авторами. Определено место инновационной деятельности в общей системе компетентной деятельности современного специалиста. Рис. 3, ист. 9.

УДК 005.71-022.57:005.213

Антонян Е.А. Особенности формирования миссии социально-экономических систем как ориентира стратегии инновационного развития / Е.А. Антонян // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 148-151.

С позиций требований к стратегий устойчивого развития социально-экономических систем предложен подход к формулировке миссий таких стратегий. Рис. 1, ист. 11.

УДК 005.8:001.891

Рач В.А. Системно-цілісний метод графічного представлення результатів досліджень в окремих предметних галузях (на прикладі галузі управління освітніми проектами)/ В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мірошніченко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. – № 2(42). – С. 152-163.

Запропоновано системно-цілісний метод графічного представлення результатів досліджень у певній предметній галузі. Показано застосування методу на прикладі предметної галузі управління освітніми проектами. Рис. 3, табл. 3, дж. 11.

UDC 005.934:005.336.4:005.8:330.113

Rossoshanskaya O.V. O.B. Essence of economic security of the innovative project-oriented enterprise from position of different stakeholders in the context of cost management approach / O.V. Rossoshanskaya // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 136-144.

A graphic model that exposes essence of the cost management approach to economic security of the innovative project-oriented enterprise is worked out. It is well-proven that economic security of the enterprise is determined by the competence of its employees able to operate according to a principle "threat of one essence - providing of activity continuity due to other essences".

UDC 331.102.312:005.954

Scherbatuk A.I. Innovative work as a component of professional competence of modern expert / A.I. Scherbatuk // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 144-148.

The notion of competence, the system model of the competent work were considered, the definition of innovative work was analyzed, already formulated by different authors. The place of innovation was defined in the overall system of the competent modern specialist.

UDC 005.71-022.57:005.213

Antonyan E.A. Features of the formation of the mission of socio-economic systems as a landmark innovation development strategy / E.A. Antonyan // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 148-151.

From the standpoint of the requirements for sustainable development strategies of socio-economic systems, an approach to the mission statement of such policies is proposed.

UDC 005.8:001.891

Rach V.A. System-holistic method to represent graphically results of the research in particular branch of knowledge (on the example of educational project management branch of knowledge)/ V.A. Rach, A.Y. Borzenko-Miroshnichenko // Project Management and Development of Production: Collection of scientific papers. – Luhansk: print SNU, 2012. – # 2(42). – P. 152-163.

A system-holistic method to represent graphically results of the research in particular branch of knowledge is proposed. The example of applied method in the branch of educational project management is shown.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Антонян Олена Альбертівна** – доцент кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), к.е.н.
- Аронова Вікторія Віталіївна** – доцент кафедри маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), к.е.н.
- Бондаренко Олена Сергіївна** – асистент кафедри аудиту і контролінгу Луганського національного аграрного університету.
- Борзенко-Мірошніченко Аліна Юріївна** – доцент кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), доцент, к.т.н.
- Голубятніков Володимир Трохимович** – доцент кафедри управління проектами ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України, керівник Західно-українського відділення Української асоціації управління проектами, к.т.н.
- Григорян Тигран Георгійович** – доцент кафедри управління проектами Національного університету кораблебудування імені Адмірала Макарова, доцент, к.т.н.
- Дубровін Валерій Олександрович** – директор технічного навчально-наукового інституту Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), професор д.т.н.
- Желобкова Марина Валентинівна** – заступник директора з якості ПП «ВелесТрейдинг» (м. Київ).
- Захарчук Володимир Володимирович** – аспірант кафедри управління проектами ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України.
- Кваснєвський Євген Анатольович** – секретар міської ради м. Южноукраїнська.
- Кошкін Константин Вікторович** – директор Інституту комп'ютерних та інженерно-технологічних наук Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, завідувач кафедри інформаційних керованих систем та технологій, професор, д.т.н.
- Кравченко М.В.** – здобувач кафедри менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
- Крап Наталія Павлівна** – асистент кафедри природничо-математичних дисциплін Львівського інституту економіки і туризму.
- Кратт Олег Адольфович** – завідувач кафедри економіки і маркетингу Донецького національного технічного університету, доцент, д.е.н.
- Маматова Тетяна Валеріївна** – професор кафедри менеджменту та управління проектами Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентіві України, доцент, д.держ.упр.
- Матейчик Василь Петрович** – завідувач кафедри екології та безпеки життєдіяльності Національного транспортного університету, професор, д.т.н.

- Медведєва Олена Михайлівна** – докторант кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), доцент, к.т.н.
- Михальченко Г.Г.** – доцент кафедри економіки підприємств і менеджменту Навчально-наукового професійно-педагогічного інституту Української інженерно-педагогічної академії (м. Артемівськ), к.держ.упр.
- Молоканова Валентина Михайлівна** – доцент кафедри менеджменту та управління проектами Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної Академії Державного Управління при Президентові України, доцент, к.т.н.
- Морозюк Наталія Сергіївна** – старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Одеського державного аграрного університету.
- Овсянко Ольга Миколаївна** – асистент кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ).
- Рач Валентин Анатолійович** – завідувач кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), професор, д.т.н.
- Росошанська Ольга Валентинівна** – завідувача кафедри менеджменту Луганського державного інституту культури та мистецтв, доцент, к.е.н.
- Тавлуй Інна Петрівна** – начальник відділу управління якістю, Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), здобувач.
- Труніна Ірина Михайлівна** – доцент кафедри міжнародної економіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, к.е.н.
- Тюленєв Геннадій Дмитрович** – проректор з адміністративно-господарчої роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
- Хрутьба Вікторія Олександрівна** – докторант Національного транспортного університету, доцент, к.т.н.
- Шапран Олена Євгенівна** – доцент кафедри маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ), к.е.н.
- Шаров Олег Ігорович** – перший проректор Університету економіки та права «КРОК» (м. Київ), доцент, к.ф.-м.н.
- Щербатюк Анна Іванівна** – асистент кафедри управління проектами та прикладної статистики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ).
- Юзевич Володимир Миколайович** – провідний науковий співробітник відділу фізичних методів контролю протикорозійного захисту Фізико-механічного інституту НАН України (м. Львів), професор, д.ф.-м.н.
- Ярембаш Олександр Ігорович** – доцент кафедри інноваційного менеджменту та управління проектами Донецького державного університету управління, доцент, к.т.н.

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ ТА РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА

збірник наукових праць

№ 2(42) 2012

Літературний редактор	З.І. Андронova, Л.В. Бугокова, І.О. Морозова
Технічний редактор	А.Ю. Борзенко-Мірошніченко
Літературний редактор з англійської мови	О.М. Медведєва
Комп'ютерний набір	О.В. Бірюков

Віддано до набору 31.05.2012 р. Підписано до друку 26.06.2012 р.
Формат 70x108 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Arial Cyr
Умов. друк. арк. 10,29. Фіз. друк. арк. 11,06. Наклад 300 прим.
Видавничий № 42. Замовлення № 17/07/04 від 17.07.2012 р. Ціна договірна.

Збірник видано за фінансовою підтримкою ПП Фальченко Л.М.

ПП Ільков В.Г.
91058, м. Луганськ, вул. М.Ю. Лермонтова, 1б, кім. 318

Адреса редакції: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20 а, корпус 12.
Телефон (0642) 47-22-34. **Факс** 8 (0642) 47-22-34.
E-mail: pmdp2000@i.ua. **Сайт:** www.pmdp.org.ua.

